

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B

770,444

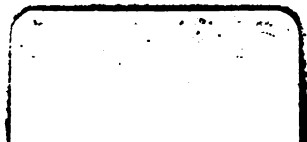
Ar

PROPERTY OF

*The
University of
Michigan
Libraries*

1817

ARTES SCIENTIA VERITAS

the first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the
the eleventh is the fact that the
the twelfth is the fact that the
the thirteenth is the fact that the
the fourteenth is the fact that the
the fifteenth is the fact that the
the sixteenth is the fact that the
the seventeenth is the fact that the
the eighteenth is the fact that the
the nineteenth is the fact that the
the twentieth is the fact that the
the twenty-first is the fact that the
the twenty-second is the fact that the
the twenty-third is the fact that the
the twenty-fourth is the fact that the
the twenty-fifth is the fact that the
the twenty-sixth is the fact that the
the twenty-seventh is the fact that the
the twenty-eighth is the fact that the
the twenty-ninth is the fact that the
the thirtieth is the fact that the
the thirty-first is the fact that the
the thirty-second is the fact that the
the thirty-third is the fact that the
the thirty-fourth is the fact that the
the thirty-fifth is the fact that the
the thirty-sixth is the fact that the
the thirty-seventh is the fact that the
the thirty-eighth is the fact that the
the thirty-ninth is the fact that the
the fortieth is the fact that the
the forty-first is the fact that the
the forty-second is the fact that the
the forty-third is the fact that the
the forty-fourth is the fact that the
the forty-fifth is the fact that the
the forty-sixth is the fact that the
the forty-seventh is the fact that the
the forty-eighth is the fact that the
the forty-ninth is the fact that the
the fiftieth is the fact that the
the fifty-first is the fact that the
the fifty-second is the fact that the
the fifty-third is the fact that the
the fifty-fourth is the fact that the
the fifty-fifth is the fact that the
the fifty-sixth is the fact that the
the fifty-seventh is the fact that the
the fifty-eighth is the fact that the
the fifty-ninth is the fact that the
the sixtieth is the fact that the
the sixty-first is the fact that the
the sixty-second is the fact that the
the sixty-third is the fact that the
the sixty-fourth is the fact that the
the sixty-fifth is the fact that the
the sixty-sixth is the fact that the
the sixty-seventh is the fact that the
the sixty-eighth is the fact that the
the sixty-ninth is the fact that the
the seventieth is the fact that the
the seventy-first is the fact that the
the seventy-second is the fact that the
the seventy-third is the fact that the
the seventy-fourth is the fact that the
the seventy-fifth is the fact that the
the seventy-sixth is the fact that the
the seventy-seventh is the fact that the
the seventy-eighth is the fact that the
the seventy-ninth is the fact that the
the eightieth is the fact that the
the eighty-first is the fact that the
the eighty-second is the fact that the
the eighty-third is the fact that the
the eighty-fourth is the fact that the
the eighty-fifth is the fact that the
the eighty-sixth is the fact that the
the eighty-seventh is the fact that the
the eighty-eighth is the fact that the
the eighty-ninth is the fact that the
the ninetieth is the fact that the
the ninety-first is the fact that the
the ninety-second is the fact that the
the ninety-third is the fact that the
the ninety-fourth is the fact that the
the ninety-fifth is the fact that the
the ninety-sixth is the fact that the
the ninety-seventh is the fact that the
the ninety-eighth is the fact that the
the ninety-ninth is the fact that the
the hundredth is the fact that the

На уважавия профессор
Г-но доц М. Мурко автор.

София,
БЪЛГАРСКИ СТАРИНИ 18. XI. 1908.

ИЗЪ

МАКЕДОНИЯ

СЪБРАНИ ОТЪ

ЙОРДАНЪ ИВАНОВЪ

ЛЕКТОРЪ ВЪ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ

IVANOV, IORDAN

ИЗДАВА БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1908

10.654

DR
701
.M4
I93

Отъ сѣция:

Оѣверна Македония. Исторически издирванья. Съ образи и карти. София 1906. 8°. VIII + 420. Книжарница Олчевъ. Цѣна 5 л.

Предговоръ.

Отъ октомври 1906 г. до мартъ 1908 г. пътувахъ изъ Македония съ цѣль да се запозная съ бита на тамкашнитѣ българи и съ уцѣлѣлитѣ останки на миналото имъ. Врѣмената бѣха крайно размирни и непригодни за научни издирвания: черковнитѣ и племенни вражди; всѣкидневнитѣ вървави разправи между чети, население и войска; подозрѣнието и прѣчкитѣ на властитѣ, — всичко това ме спъваше постоянно и не ми даде възможность да спохода и проуча еднакво всички кѣтове на страната. Каквото ми се удаде ново да обдира или извѣстно вече да провѣра, събрахъ, слѣдъ точенъ прѣписъ или фотографска снимка, въ прѣдлагания сборникъ отъ литературни, исторически и етнографски паметници на българското население въ Македония. Въ друга книга ще изложѣ своитѣ пѣтни, битописни и археолошки бѣлѣжки.

На всички лица, които ме улесниха въ тежкото и опасно пътуване, както и на Българското книжовно дружество, което съ готовность издаде това дѣло, изказвамъ дълбоката си благодарность.

София, 1908.

Йор. Ивановъ.

Съдържание.

	Стр.
Предговоръ	III
I. Смоленски надписъ	1
II. Царь Симеонови погранични стълбове при Солунъ, отъ 904 г.	7
III. Зографски надписъ отъ 980 г.	10
IV. Глаголки надписъ отъ 982 г., въ Иверския светогорски манастиръ	21
V. Царь Самуиловъ надписъ отъ 998 г.	24
VI. Варошки надписъ отъ 996 г.	27
VII. Български за вѣкон грамоти и ръкописи въ Света-Гора	30
1. Къмъ началната история на Зографския манастиръ	30
2. Патриархъ Евтимий Търновски въ Солунската кула	31
3. Сводна грамота за историята на Зографъ до XIV в.	32
4. Черква Св. Димитъръ въ Зографъ, подчинена на цариградския патриархъ	36
5. Духовната властъ на Охридската архиепископия въ Италия, островитѣ и Далмація	37
6. Манастиръ Св. Георги на Виринио-бърдо, при Скопье	37
7. Драгановъ манастиръ	38
8. Животописи и служби на български светци	41
9. Евангелие на царь Георгия Тертеръ II, отъ 1822 г.	45
10. Хилендарска българска история	47
11. Хилендарски писмовникъ	47
12. Зографски щампи отъ 1834 г.	48
13. Словѣнски имена на мѣсецитѣ	49
VIII. Словѣнско житие на св. Наума Охридски, отъ X вѣкъ	51
IX. Житие на св. Климента Охридски отъ Хоматяна	59
X. Похвално слово на св. Михаила и Гаврила отъ Климента Охридски	64
XI. Прогласъ къмъ евангелието. Стихотворение отъ епископъ Константинъ (IX—X в.)	70
XII. Два атонски прѣписа на Храбровото сказание за словѣнскитѣ писма	75
XIII. Кратка служба на св. царь Петра Български	82
XIV. Битолски трипѣсникъ	87
XV. Най-стара служба на св. Ив. Рилски	105

	Стр.
XVI. Жития и поменъ на св. Ив. Рилски	110
1. Проложно житие	110
2. Поменъ за успѣхъ му на 18 августъ	114
3. Житие отъ Евтимия Търновски	116
XVII. Житие на св. Петка	134
XVIII. Жития на св. Иларiona Мъгленски	141
1. Изваденъ отъ Евтимиевото житие	141
2. Кратко проложно житие	142
XIX. Българска история въ словѣнски прѣводъ на Манасия. (Хиландарски прѣписъ)	144
XX. Хрисовулъ на монастыря Св. Никола Мрачски (Орѣховски)	149
XXI. Зографска българска история	159
XXII. Първообрази на Памисневата българска история	175
XXIII. Надписи и бѣлѣжки отъ Зографъ	182
XXIV. Надписи и бѣлѣжки отъ разни мѣста на Македония	211
1. Охридъ	211
2. Монастиръ Св. Наумъ	217
3. Монастиръ Заумъ	218
4. Прѣсна	219
5. Прилѣвско	224
6. Воденъ	226
7. Солунско	227
8. Велешко	227
9. Щипъ	229
10. Скопье	230
11. Тетовско	234
12. Кратовско	244
13. Паланешко	259
14. Дойранъ	262
15. Сѣръ	265
16. Филипи	266
17. Разлогъ	266
XXV. Зографски поменникъ	268
Показалецъ	305
Погрѣшки	311

I.

Смолѣнски надписъ.

Къмъ обдиренитѣ досега надписи на старитѣ български владалци Омортага, Маламира, Симеона и Самуила трѣбва да прибавимъ още единъ — Смолѣнскиятъ. Той е билъ забѣлѣзанъ отъ единъ френски калугеръ прѣзъ 1707 год., между рушевинитѣ на македонския градъ Филипи, и обнародванъ отъ Осана, Лѣо-Ба, Кирхофа и Димица. Надписътъ е билъ издѣлбанъ на „единъ видъ надгробенъ“, бѣлъ и твърдъ мекъ мраморенъ камъкъ. Паметникътъ е билъ унищоженъ по-късно, та послѣдващитѣ пѣтници-стариinare не могли вече да го забѣлѣжатъ. Напраздно и азъ го дирихъ при минаването си оттамъ, прѣзъ юли 1907 г. Тука обнародвамъ надписа, както е въ Сборника на грѣцкитѣ надписи, кн. IV, № 8691 а. До сега той не е билъ използванъ, при все че съдържа важни историко-етнографски посочвания.

1) CONBOY	
2) ΕΚΘΕΟΥΑΡΧΟC	δ) ἐκ Θεοῦ ἄρχων . . .
3) ΑΝΟΓΑΠΕΤΙΛΕ	. . . ἀνογ ἀπέστ(ε)ιλε(ν) . . .
4) ΔΛΟΝΤΟΝΚΑΥΧΑ	. . οὔλον τὸν καυχά-
5) ΟΝΔΟCΑΛΑΥΤΟΝΦΟCΑ	(ν)ον δώσας αὐτὸν φορά(τ-
6) ΤΑΚΤΟΝ ΔΒΟΛΑ	ον) τακτὸν
7) ΑΝΚΤΟΛΚΑΝΑΟΙΛΑΚΟ	. . κ(αι) κο(λ-)
8) ΟΒΡΟΝΚΟΚΑΥΧΑΝΟC	οβρόν κ(αι) δ καυχάνος (ἐ-
9) ΤΣΕCΜΟΛΕΑΝΘ	πλ) τοῦς Σμολεάνθ(ς)

(. Поставаениятъ отъ Бога князь . . . анъ изпрати вавхана . . . була, като му даде отбрана войска пжтеводитель и вавханътъ къмъ смолѣнетѣ . . .).

Кѣмъ четеньето на надписа. 1-и редъ. Буквитѣ βου... може да са начало на думата българе, напр. въ родителенъ падежъ (βουλγαρων).

2-и редъ. Изразътъ $\delta \text{ } \epsilon \kappa \text{ } \Theta \epsilon \omicron \upsilon \text{ } \alpha \rho \chi \omega \nu$ (отъ Бога военачалникъ, владѣтель) се давалъ обикновено на християнскитѣ господаре. Въ проложното житие на свв. Кирила и Методия князь Борисъ е названъ по сѣщия начинъ ... а **българомъ ѿ Ба̄ князь Борѣсъ**. Въ единъ шуменски надписъ и нехристиянинътъ Маламиръ е нареченъ $\epsilon \kappa \text{ } \Theta \epsilon \omicron \upsilon \text{ } \alpha \rho \chi \omega \nu$ (С. I. G. IV. № 8691 b, Мсб. XV, 139). Споредъ това, право се догажда Марквартъ, че този изразъ е просто прѣводъ на съответенъ домашенъ, старотурски — „тенгриде болмишъ канъ“ т. е. отъ Бога станалъ князь.¹⁾ (Marquart, Die Chronologie der alttürkischen Inschriften, 42). И въ Омортаговия търновски надписъ се споменава името Богъ ($\Theta \epsilon \acute{\omicron} \varsigma$) : $\delta \text{ } \Theta \epsilon \acute{\omicron} \varsigma \text{ } \acute{\alpha} \xi \acute{\iota} \omega \sigma \eta \text{ } \alpha \upsilon \tau \acute{\omicron} \nu$ т. е. да го удостои Господъ. Проф. Златарски (Псп. LIV, 763, 764) мисли, че думитѣ $\epsilon \kappa \text{ } \Theta \epsilon \omicron \upsilon \text{ } \alpha \rho \chi \omega \nu$ са прикачени по навиеъ, като византийски канцелярски изразъ. Успенски (Абоба-Плиска, 197) иска да даде реално значение на този титулъ и да го докара въ свръзка съ засилилото се при Маламира християнство въ България.

3-и редъ. Слѣдъ израза $\epsilon \kappa \text{ } \Theta \epsilon \omicron \upsilon \text{ } \alpha \rho \chi \omega \nu$ се очаква името на владѣтеля въ именителенъ падежъ. За голѣмо съжаление, отъ това име е запазенъ въ надписа само краятъ ... $\acute{\alpha} \nu \omicron \varsigma$. Ако не прибѣгнемъ до прѣсилени прѣправки на окончанието ... $\acute{\alpha} \nu \omicron \varsigma$ отъ ... $\alpha \rho \omicron \varsigma$ и го тълкуваме като частъ отъ имената на българскитѣ князѣ Кардама ($\text{Κ} \alpha \rho \delta \alpha \mu \omicron \varsigma$) или Пресияма ($\text{Π} \rho \epsilon \sigma \acute{\iota} \alpha \mu \iota$), ще трѣбва да се спремъ на други двѣ възможни допълнения, едното $\text{Π} \alpha \gamma \acute{\alpha} \nu \omicron \varsigma$ и другото ... $\chi \acute{\alpha} \nu \omicron \varsigma$. Че Паганъ ($\text{Π} \alpha \gamma \acute{\alpha} \nu \omicron \varsigma$) е билъ дѣйствиелно върховенъ господаръ на българетѣ, узнаваме отъ Теофана и Никифора. Първиятъ ни разказва, че слѣдъ Сабина българетѣ си поставили другъ господаръ на име Паганъ (... $\epsilon \sigma \tau \eta \sigma \alpha \nu \text{ } \delta \epsilon \text{ } \omicron \iota \text{ } \beta \omicron \upsilon \lambda \gamma \alpha \rho \omicron \iota \text{ } \epsilon \tau \epsilon \rho \omicron \nu \text{ } \chi \acute{\upsilon} \rho \iota \omicron \nu \text{ } \acute{\epsilon} \alpha \upsilon \tau \acute{\omicron} \nu$, $\delta \nu \acute{\omicron} \mu \alpha \tau \iota \text{ } \text{Π} \alpha \gamma \acute{\alpha} \nu \omicron \nu$. Chronographia, Ed. C. de Boor I, 433). И Никифоръ нарича Пагана господаръ на България ($\text{Π} \alpha \gamma \acute{\alpha} \nu \omicron \varsigma \text{ } \delta \text{ } \chi \acute{\upsilon} \rho \iota \varsigma \text{ } \text{Β} \omicron \upsilon \lambda \gamma \alpha \rho \acute{\iota} \alpha \varsigma$, Ed. Воннае, 436).

¹⁾ Повятыята Богъ, небе, свѣтлина се прѣдаватъ съ думитѣ *танери* у уйгурцитѣ, *тенери* у чагатайцитѣ, *тамри* у османцитѣ и пр. Срв. Vámbéry; Etym. Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, № 181.

За Пагановото властуванье (763—765 г.) срв. Златарски въ Псп. LXIII, 642—648 и Lombard, Constantin V, 49—51. Възстановлението $\chi\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$ т. е. съ името на нѣкой български владѣтель и титула му „ханъ“ е също тъй възможно. Дори Омортаговиятъ надписъ въ Св. Четиридесетъ въ Търново (срв. Мсб. XV, 130 сл.) съдържа подобенъ изразъ: $\tau\omicron\ \delta\epsilon\ \delta\nu\omicron\mu\alpha\ \tau\omicron\upsilon\ \acute{\alpha}\rho\chi\omicron\nu\tau\omicron\varsigma\ \epsilon\sigma\tau\acute{\iota}\nu\ \acute{\Omega}\mu\omicron\rho\tau\acute{\alpha}\gamma\ \kappa\acute{\alpha}\nu\nu\alpha\varsigma$ т. е. $\acute{\alpha}\rho\chi\omega\nu\ \acute{\Omega}\mu\omicron\rho\tau\acute{\alpha}\gamma\ \chi\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$, както се срѣща послѣдната дума писана въ други надписи и текстове.

4-и редъ. Завършѣтътъ — $\omicron\acute{\upsilon}\lambda\omicron\nu$ (им. п. — $\omicron\acute{\upsilon}\lambda\omicron\varsigma$) ни напомня българо-татарскитѣ имена: Исбулъ (Нобоу́лос), военачалникъ кавханъ при князь Маламира; Зергобулъ, пратеникъ на князь Бориса въ Римъ прѣзъ 869 г.; Сурсубулъ, велможа при царь Симеона, който водѣлъ сестра му, майка на царь Петра. Твърдѣ вѣроятно изглежда възстановлението (Ноб)о́улон $\tau\omicron\nu\ \kappa\alpha\upsilon\chi\acute{\alpha}(\nu\omicron)$, особено като се има прѣдъ видъ сжщиятъ изразъ въ другъ надписъ, дѣто се говори за стария Маламировъ кавханъ боилъ Исбулъ кавханъ ($\delta\ \pi\alpha\lambda\alpha\iota\delta\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\ \beta\omicron\eta\lambda\acute{\alpha}\varsigma\ \delta\ \acute{\Omega}\nu\beta\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma\ \delta\ \kappa\alpha\upsilon\chi\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$. Срв. Мсб. XV, 139—140).

5-и редъ. Изразѣтъ $\delta\acute{\omega}\sigma\alpha\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ вм. $\alpha\upsilon\tau\phi$ е по новогръцки — $\delta\acute{\omega}\sigma\alpha\varsigma\ \epsilon\acute{\iota}\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\nu$, $\sigma'\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ или само $\delta\acute{\omega}\sigma\alpha\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\nu$.

7-и—8-и редъ. Втората половина на 7-я редъ и началото на 8-я ни наумѣватъ познати имена въ старобългарскитѣ надписи — $\beta\omicron\eta\lambda\acute{\alpha}$, $\kappa\omicron\lambda\omicron\beta\omicron\rho\acute{\omicron}\varsigma$ (Извѣстiя русс. арх. инст. въ К-лѣ, X, 191). За първото име АОІΛΑ вм. $\beta\omicron\eta\lambda\acute{\alpha}$ има малко сигурность; по-положително е четенъето $\kappa\omicron\lambda\omicron\beta\omicron\rho\acute{\omicron}\varsigma$, което отговаря на турското бологузъ (калаузъ) т. е. пѣтеводителъ.

9-и редъ. Отъ съдържанието на надписа, прѣдъ винителната форма $\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \Sigma\mu\omicron\lambda\epsilon\acute{\alpha}\nu\omicron\upsilon\varsigma$ прилича да стои едно прѣдъ, или $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}$, или $\epsilon\pi\iota$.

При недостатъчнитѣ окончания $-\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$ и $-\omicron\acute{\upsilon}\lambda\omicron\nu$ и при липса на други помагальни вѣсти, за сега би било още рано да се произнесемъ съ положителность върху името на българския князь, при когото билъ въздигнатъ камѣтътъ; формално трѣбва да приемемъ името Паганъ (VIII в.), когато пъкъ изобщо съдържанието ни кара да мислимъ за другъ по-късенъ князь, отъ IX вѣкъ. При Пагана не се знае да е имало движение на българетѣ въмъ земята на смолѣнетѣ. Кавханътъ Исбулъ, ако тъй допълнимъ собственото име въ 4-я редъ, би билъ маловръстенъ още при Пагана (763—765), защото като

военачалникъ той се поменава чакъ при Маламира (831—836), въ шуменския надписъ (С. I. G. IV, 8691 b или Мсб. XV, 139). И тъй, като причисляваме Смолѣнския надписъ къмъ старобългарскитѣ, ще го отнесемъ къмъ края на VIII в. и първата половина на IX.

Историко-етнографски бѣлѣжки. Смолѣнскиятъ надписъ е единствениятъ отъ старобългарскитѣ надписи, който ни говори за словѣнско племе въ Македония и за отношенията на българската държава къмъ него. За опрѣдѣляне положението на смолѣнската областъ ще помогнатъ запазенитѣ вѣсти за смолѣнетѣ и тѣхното епископство. Отъ списъка на черквитѣ, подчинени на цариградския патриархъ въ врѣмето на Лѣва Прѣмъдри (886—912 г.), знаемъ, че смолѣнското епископство се числѣло подъ филипската митрополия, която била най-източната въ Македония: *Τῷ Φιλίππων, Μακεδονίας: ὁ Θεωρίου, ὁ Πολυεύλον* (нѣкогашната *Αὔδηνρα*), *ὁ Βελικείας, ὁ Χριστοῦ πόλεως* (Кавала), *ὁ Σμολαίνων, ὁ Καισαροπόλεως* (между Кушница планина и р. Драматица),¹⁾ *ὁ Ἀλεξτροπόλεως* (Анакторπόλεως, сега Лефтера при Кавала). Ако се гледа реда на поменатитѣ епископства по бѣломорския брѣгъ, между лагоския и орфански заливи, смолѣнското ще трѣбва да диримъ между Кавала и Кесарополь, въ правицката и кавалска кази т. е. близу до Филипи, дѣто е билъ намѣренъ и надписътъ.

А че смолѣнската областъ е била по-голѣма и не е съвпадала съ малката епископия на това име, личи отъ вѣститѣ, споредъ които областъта на смолѣнетѣ е съставляла у византийцитѣ цѣла военно-административна тема, която се простирала между струмската тема и срѣднитѣ Родопи. Единъ актъ отъ 1079 год., сега въ светогорската лавра на св. Атанасия (срв. приложенията на Визант. Врем. IX, 125—126), е издаденъ отъ нотариа и регистратора на смолѣнската тема за метоха на манастиря Сотиръ въ Йерисо, при светогорския провлакъ (*Ἰωάννης Βέρβης βασιλικὸς νοτάριος τῶν οἰκειακῶν στρατευμάτων καὶ ἀναγραφὸς Σμολένων*). Между хрисовулитѣ и актоветѣ на Бачковския манастиръ поменаватъ

¹⁾ За положението на *Καισαρόπολις* въ Зѣхненско, въ покрайната *Σραβίκιον* (сега Здравикъ) и *Ζαβάλτος* (сега Семалтосъ), между планина Кушница и езерото Тахино, се говори въ Бачковския типикъ отъ 1083 г. Срв. въ Приложенията на Византийскій Временникъ XI, стр. 12.

се прѣзъ 1083 г. и такива за „темата на смолѣнетѣ“ (χρυσοβούλλια δύο περὶ τῆς ἀθρώσεως τοῦ θέματος τῶν Σμολένων, или ... ἑτερον πιττάκιον περὶ τοῦ θέματος τῶν Σμολένων и пр. Виз. Врем. XI, Приложение, стр. 55). Прѣзъ края на сѣция XI в., въ прѣдѣлитѣ на смолѣнетѣ (εἰς μέρη τῶν Σμολένων) живѣлъ пустинникътъ Филипъ (Срв. Šafařík, Slovanské starožitnosti II, 237). За положението на смолѣнската тема дава цѣнно указание Никита Хониатъ. Прѣзъ 1199 г. Иванко, убиецътъ на Асѣния, се отметналъ отъ гърцитѣ и помагалъ на Калояна, като завладѣлъ за българетѣ Родопитѣ и припадащото къмъ тѣхъ бѣломорско крайбрѣжие, съ градоветѣ Мосинополъ, Ксанти, Абдера, планината Кушница (Пангей) и подчинилъ темата на смолѣнетѣ (... ἀλλ' ἦν ὑπονοθεύων καὶ ἀφιστῶν Ῥωμαίων ὅπῃσα ἐς Μοσυνόπολιν ἐπινέεινε μέχρι καὶ Ξανθείας αὐτῆς, καὶ πρὸς ὅρος τὸ Πάγγαιον καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολένων ὑπεποικίσατο. Nic. Choniata, Βονναε, 680). Още сѣщата година обаче Иванко билъ заловенъ отъ гърцитѣ и убитъ. На смолѣнската областъ билъ назначенъ управитель Йоанъ Спиридоначъ, но и той прѣзъ 1201 г. се повдигналъ съ своето военно население противъ императора. Зетътъ на послѣдния изгонилъ Спиридонача отъ Смолѣнско. Спиридоначъ избѣгалъ въ България (N. Chop., 708—709). Въ землището на нѣкогашната тема на смолѣнетѣ, която се простирала между струмската и родопската, и сега са запазени двѣ-три села, чиито имена наумѣватъ отчасти старото название на областта и племето. На сѣверо-изтокъ отъ самото Филипи, въ планината, се намира голѣмото село Силянъ. Въ Зѣхненско е селото Свилено или Шилинось. Въ една Душанова грамота отъ 1345 г. се подаряватъ на манастиря Св. Ив. Прѣдтеча при Сѣръ 40 жирни дървета, въ мѣстността Сѣфолено (ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Σφολενοῦ δένδρα τασσαράκοντα βαλανδέα. Гласник XXVI, 23). Въ Ахъ-челебийско е голѣмото село Смилянъ. На туй име, въ свръзка съ името „смолѣне“, намира Иречекъ (Пктувания, 392).

Името *смолѣне* ни води и къмъ единъ твърдѣ важенъ въпросъ въ историческата етнография на словѣнството. Словѣнското езикознание отдавна вече поставя руския и български езици въ една юго-източна група. Проф. Милетичъ, въ своитѣ изучаваня върху члена въ руския и български езици, дойде до още по-ясно схващанье на руско-българското племенно единство, именно въ смисълъ „за нѣкогашно непосредно съсѣд-

ство и по-тѣсно сродство на българскитѣ славяни и великорускитѣ племена“ (Сборникъ XVIII, 48). Въ поддрѣпа на това мнѣние идатъ историческитѣ вѣсти у византийскитѣ писатели, споредъ които словѣнскитѣ струи, които прѣзъ V, VI и VII вѣкове залѣли Мизия, Тракия, Македония и Морея, текли сѣ прѣво долния Дунавъ, отъ днешно Влахо-Молдавско т. е. че тѣ се отдѣлили отъ руско-словѣнската родина. Сѣ въ полза на това мнѣние говорятъ и общитѣ топографски и племенни названия, запазени у рускитѣ и българскитѣ словѣне. Прѣселенитѣ въ Мизия, Тракия и Македония словѣне донели отъ старото си отечество и своитѣ племенни имена, имената на своитѣ видни градове, и ги прѣдали въ новитѣ си селища. Да поменемъ най-крупнитѣ отъ тѣхъ. На руското плѣме **словѣни**, ндѣже нима **Нокъгородъ**¹⁾ съответствуватъ *словѣнетъ* въ Македония и областитѣ имъ . . . τὰς κατὰ Μακεδονίαν Σκλαβινίας; на дреговун-тѣ въ Русия, които **сѣдоша** межю Припѣтью и Двинною, отговарятъ *драговицитъ* около Солунъ; на **смолянѣ**-тѣ и тѣхния градъ **Смоленскъ** отговарятъ нашитѣ *смолянѣ* (σμολένοι, σμολαῖνοι, σμολεάνοι) по р. Мѣста, между Родопитѣ, Струма и Бѣло море; на рускитѣ **сѣверн**, които **сѣдоша** по Десня, и по Семн и по Сялъ, прилѣгатъ *сѣверитъ* по източна Стара-планина (Theoph. Chronographia. Ed. Voog, I, 436); името на града **Плескокъ** (сега Псковъ) е било прѣнесено върху старата българска столица **Плисковъ** (Πλίσκοβα, Πλίσχα у византийскитѣ писатели и надписитѣ); въ свръзка съ названието на българския **Прѣславъ**²⁾ се находдатъ едноименнитѣ руски **Переяславъ** и **Переяславль**.

Тѣзи и др. подобни вѣсти, като говорятъ за нѣкогашна сродна цѣлина на руси и български словѣне, прѣди още да захване разселванъето на словѣнското племе, посочватъ едноврѣменно единството на словѣнетѣ въ Мизия, Тракия и Македония.

¹⁾ Поменати въ Несторовата лѣтопись. Спб. 1872.

²⁾ Проф. Успенски е наклоненъ да приеме, че името на българския **Прѣславъ** е просто прѣводъ на грѣцкото βλαρφαριον (прѣславенъ) Срв. Абоба-Плиска, 236—237. Това тълкувание изглежда натегнато. Изразитѣ като **прѣславенъ** града **Кила** (срв. Срезневскій, Свѣдѣнія и замѣтки, LXXXI, 12), **прѣславнымъ** нѣмашъ градъ **Тръноу** (срв. по-долу, глава VII, № 8) са извѣстни.

II.

Царь Симеонови погранични стълбове при Солунъ, отъ 904 г.

За каменни надписи при Солунъ съ името на българския царь Симеона най-първо се научилъ данскиятъ ученъ пътникъ Кингъ,¹⁾ сетнѣ за това узнали директорътъ на руския арх. институтъ въ Цариградъ Успенски, германскиятъ въ Солунъ генераленъ консулъ Мордтманъ и българскиятъ търговски агентъ въ сщия градъ Шоповъ. Когато прѣзъ 1898 г. допѣлъ въ Солунъ Успенски да види лично паметника и го проучи, той билъ вече прѣнесенъ отъ турскитѣ власти въ валийското управление. Тука Успенски е могълъ да види надписа и да провѣри своитѣ изводи, получени по-рано отъ фотографската снимка и отпечатѣка, които му проводилъ управляещиятъ руското въ Солунъ генерално консулство К. Н. Лишинъ. Откато се разчу и писа²⁾ за тази българска старина, тя скоро стана невидима: властитѣ заявиха, че камѣкътъ е изпратенъ въ султанския музей въ Цариградъ. Постѣпкитѣ на заинтересувани лица — да се узнае нѣщо за съдбата на паметника, останаха ялови. Напраздно напослѣдѣтъ и азъ дирихъ въ цариградския музей да зарна старината... Въ Солунъ казватъ, че камѣкътъ билъ прѣнесенъ въ Цариградъ, а въ Цариградъ директорътъ на музея заявява, че не знае нищо за такъвъ камѣкъ.

Прѣзъ прѣбиванието си въ Солунъ узнахъ, че данскиятъ пътувачъ Кингъ е забѣлѣзаль камененъ стѣлбъ съ името на Симеона при с. Вардаровци (солунска каза), на лѣвния брѣгъ на р. Вардаръ. Самъ Мордтманъ ходилъ въ с. Вардаровци да дири старината, но тамъ му казали, че гърци я прѣнели въ нѣкой манастиръ. Г. * * * пъкъ се научилъ, че такъвъ камѣкъ имало дѣйствително, но билъ падналъ въ Вардара, понеже

¹⁾ За това съобща и Милетичъ въ *Български Прѣгледъ*, 1898 г., ноември, стр. 142—143.

²⁾ Вѣстникъ „Знаме“ отъ 14 януари 1898 г.; вѣстникъ „България“ отъ 16 януари 1898 г.; Г. Баласчевъ, *Надписъ отъ врѣмето на царь Симеона (Български Прѣгледъ за 1898 г., мартъ, стр. 61—78)*; О. И. Успенскій, *Погранични стѣлбъ между Византией и Болгаріей при Симеонѣ (Извѣстія рускаго археол. института въ Константинополѣ, III, 184—194)*.

билъ надъ самия брѣгъ. А понеже при с. Наръшъ, което отстои на 20 километра сѣверно отъ Солунъ, са били намѣрени два стълба съ надписи, то съ вардаровския тѣ ставатъ три.

Низкото солунско поле (десетина метра надъ морското равнище) е оградено на сѣверъ съ градоборската верига (555 м.). Тя се прорѣзва отъ р. Галикъ и върви снижена (100—200 м.) на западъ до самия Вардаръ. Симеоновитѣ погранични камъне са били поставени именно по този гребенъ, на владѣщитѣ висини и проходи, единъ при Вардаровци, други два при Наръшъ надъ галишкия проходъ. При с. Вардаровци и сега още за прѣзъ рѣката Вардаръ има пѣтно съобщение съ чунове, а галишката тѣснина при Наръшъ е важенъ стратегиченъ пунктъ, който пази както желѣзопѣтния мостъ, тѣй и съобщението между солунското поле и кукушко-дойранската покраина.

По-добръ запазениятъ надписъ на едната отъ нарѣшкитѣ кръгли колони (вис. 1,20 м., диам. 57—55 см.) се състои отъ 5 реда. Ето намаленъ отпечатъкъ отъ него, възстановлението и прѣвода му:

ΕΤΟΥΣΑΠΟΚΤΕΚ, ΣΥΡΙΒΙΝΖ
 ΟΡΟΣΡΩΜΑΚΩΝΚ, ΒΟΛΓΑΡ
 ΕΠΙΣΥΜΕΩΝΕΚΘΥΑΡΒΟΛΓΑΡ

ΕΠΙΘΕΟΔΩΡΘΟΛΓΘΡΑΚΑΝ
 ΕΠΙΔΡΙΣΤΡΘΚΟΜΙΤΟΥ

Ἐπεὶ (ὅς) ἀπὸ κτίσεως) κ(όσμου) S T I B ἰν(δικτιῶνος) Z
 ὅρος Ῥωμαίων κ(αὶ) Βαλγάρ(ων)
 ἐπὶ Συμεῶν ἐκ Θεοῦ ἀρχ(ουτος) Βαλγάρ(ων)
 ἐπὶ Θεοδώρῳ ἐλγ(ου) τρακανῷ
 ἐπὶ Δρίστρῳ κομίτου.

(Въ година отъ създание мира 6412, индиктъ 7-и (904 отъ Хр.). Граница между ромеитѣ и българетѣ. Въ врѣмето на Симеона, отъ Бога князь на българетѣ, при Теодора оглутархана¹⁾ и при комита Дристра).

Поменатитѣ въ надписа лица Теодоръ и Дристъръ са познати болѣре при Симеона. Теодоръ е билъ магистъръ. Симеонъ го е пращалъ на два пѣти за прѣговори въ Цариградъ, прѣзъ 892 и 913 г., както се учимъ отъ продължителя на Теофана, стр. 359, 385. Дристъръ пъкъ е билъ управитель на струмишката областъ. По заповѣдъ на Симеона, той прѣнесълъ мощитѣ на двама отъ струмишкитѣ светци въ Бръгалница. За него узнаваме отъ житието на тивериополскитѣ мъченици и синаксара ѿмъ. (Срв. повече за това у Баласчева, 74—75).

На вториѣ Наръшки стълбъ (високъ 1,28 м., диам. 46—47 см.) имало сѣщо тѣй слабо запазенъ надписъ. Отъ буквитѣ, които могълъ да прочете Успенски, личи, че и този надписъ е ималъ сѣщото съдържание. Вѣроятно, единиятъ камѣкъ е билъ обърнатъ къмъ българска страна, а другиятъ къмъ грѣцка. Интересно е написанието βουργάρων вм. βουλγάρων, както и повечето новогрѣцки говори го изговарятъ: βούργαρος, съ ρ вм. съ λ. Ето запазенитѣ думи и букви (срв. у Успенскій, 185):

. C P C M N K A I B D P Γ A P . .
 Θ Γ B O Γ
 Γ O Γ F A K A N O Y
 O Γ K O M I T O I

¹⁾ Въ единъ старотурски надписъ срѣщаме сѣщитѣ думи *огул-тарханъ*. Срв. Marquart, Die Chronologie der alttürkischen Inschriften, 32. Радловъ прѣвжда думата *огул* съ *синъ*. Въ Симеоновия надписъ тази дума наистина е начертана съ метатеза на *г* : *д* λ γ ο υ, както и *тракановъ* вм. *таркановъ*, но това е познато звуково явление въ турско-татарскитѣ говори. Тѣй, койбалско-карагаското нарѣчие произнася думата *огул* като *олакъ* (момче) и *олаканъ* (дѣте) т. е. както въ Симеоновия надписъ. Срв. Vámbéry, Etym. Wört. d. turko-tatarischen Sprachen, № 50. Титлата *тарханъ* е позната.

III.

Зографски подписъ отъ 980 г.

Зографскиятъ български манастиръ, който бѣ запазилъ за науката и поколѣнието своето прочуто глаголко евангелие отъ X—XI вѣкъ, таи въ книгохранилището си най-старото, до сега познато, датувано словѣнско писмо, отъ 980 год. То е словѣнскиятъ подписъ въ единъ гръцки продавателенъ листъ, даденъ отъ стария притежателъ на манастирчето Св. Апостоли Тома на новия му покупателъ Онисифора, прѣзъ год. 6488 отъ създаване мира или 980 г. отъ Хр. Продавателното е запазено въ два екземпляра, както са съхранени и много други подобни светогорски паметници. Първиятъ отъ тѣхъ, който се пази подъ знакъ $\frac{\omega}{\beta. 1}$, е пергаментъ — 36 см. $\times$ 26 см., много пострадалъ и залѣпенъ на платно. Писмото му (33 реда) е хубаво скорописно, завързано, пожълтѣло и на много мѣста изтрито отъ врѣмето или изчезнало заедно съ повжсанитѣ части на пергаментата. Писарьтъ е ималъ опитна рѣка. Този актъ е приподписанъ саморъчно отъ петима свидѣтели иноци и игумени; други двамина старци били подписани единъ отъ писаря, а втори отъ своя ученикъ, старцитѣ обаче поставили своеръчно кръстови бѣлѣзи прѣдъ имената си. Дата: 18 августъ, 8 индиктъ, год. 6488 — 980.

Вториятъ екземпляръ съдържа и една прибавка — имената на всички ония иноци и игумени, които се случили въ Зографския манастиръ при прѣговарянето за продажбата, на 23 юни сѣщата година и индиктъ. За истиностъта на изложеното се подписва своеръчно, на словѣнски, игуменътъ на Зографския манастиръ Макари. Паметникътъ се пази при знакъ $\frac{\omega}{\beta. 1 \text{ и } 2}$. Написанъ е отъ друга рѣка съ сѣщия видъ писмо на пергаментъ, 41 см. $\times$ 28 см., сѣщо тѣй залѣпенъ на платно. Писмото (36 реда) и тука е пострадало, но, благодарение че

първата главна частъ се повтѣря и въ двѣтъ продавателни, текстътъ може да се допълни задоволително.

Изпърво актоветъ са се пазѣли у покупателитъ на монастирчето Св. Апостоли, което се нахожда на 20 минути източно отъ Зографъ, но когато то по-сетнѣ било продадено на последния манастиръ, и продавателнитъ минали у новия притежателъ.

Ето смалени фотографски снимки, прѣписъ и прѣводъ на двѣтъ продавателни, отъ които първото обхваща точка 1-а, а прибавката къмъ второто — точка 2-а.

1-ο.

σίγνον μᾶ	Θω- χ μῶ	σίγνον	Ἀθα-	σίγνον	Kυρί-
καὶ ἡ	γουμενοῦ	νασί	в χ μ	λλου	χ μ

† Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. | Θωμᾶς μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῶν (καὶ) τῶ μακαριωτάτῳ κυρῷ Ἀντωνίῳ. Πέπρακα εἰς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν. Ἀθανασίου μοναχοῦ καὶ Κυρίλλου. | πρὸς ὑμᾶς τοὺς πνευματικοὺς ἀδελφοὺς τὸν κύριον Ὁνησίφορον. καὶ τοὺς γνησίους | σου ἀδελφοὺς τὸν ἀγρὸν τὸν ἐπονομαζόμενον τοῦ Ξηροκάστρου. τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, εἰς | νομίσματα ἑξ' μετὰ τῆς οἰκοσκευῆς αὐτοῦ. καὶ βιβλίων ἑξ. μιναιά τέσσαρα. γενεοπαροιμία. καὶ ὁ κλίμαξ. καὶ ἱερὰ τὰ τῆς ἐξοπλήσεως αὐτῶν. Ἀπῆρα | δὲ ἐγὼ τὸ βορδόνην. Τούτα πάντα λαβόντες. ἀσφαλιζόμεθα πρὸς ἡμᾶς τοὺς εἰρημένους πνευματικοὺς ἡμῶν ἀδελφοὺς τὸν κύριον Ὁνησίφορον καὶ τῶν τοῦ μέρους σου. τοῦ μὴ ἔχειν ἐξουσίαν ποτὲ καιρῷ ἢ χρόνῳ. τοὺς μοναχοὺς τῶν κε(λλίων τοῦ) κυρίου Ἀντωνίου. κίνησιν τὴν οἴανοῦν. ἢ ἀγωγὰς καὶ ταραχὰς διεγείρειν πρὸς σὲ τὸν πνευματικὸν ὑμῶν ἀδελφόν, κυρὸν Ὁνησίφορον, καὶ | τοὺς ἐκ τοῦ μέρους σου. ἐάν δὲ δοκιμάσῃ τίς ἐξ ἡμῶν. πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τοιαύτης πράξεως καὶ ἀσφαλείας χωρῆσαι, ἐν πρώτοις ἵνα μὴ εἰσακούεται παρὰ παντὸς κριτηρίου πολιτικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκδιώκεται παρὰ τῶν ἁγίων γερόντων τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγίου ὄρους. εἰθ' οὕτως ἔχει ὅστις εἶη. καὶ τὴν ἀρὰν τῶν ΤΙ καὶ δικτῶ ἁγίων

2-0.

πατέρων|, προσεπιζημιούμενος και λόγω προστίμου λίτρας γ'. ἐπὶ τούτῳ γὰρ και ἡ παροῦσα ἀσφάλ|ια ἐγγράφη παρουσία τῶν εὐρεθέντων πατέρων.

Ἔστιν δὲ ὁ περιορισμὸς τοῦ μοναστηρίου και ἡ διακράτησις οὕτως. ἀπὸ τὸν βαθὺν βηρὸν τοῦ Ξηροκάστρου. και| ἀνατρέχει τὸν ποταμὸν. και ἀκουμπίζει τοῦ Ζωγράφου ἄνωθεν. και κρατεῖ τὸν ῥάχωνα μέχρι| τοῦ δρόμου τοῦ βασιλικοῦ. και ἀποδίδει εἰς τὴν Ἄρκον εἰς τὸ ὄξυν βουνήν. ἐν ᾧ και| εἰσὶν σταυροὶ εἰς τοὺς δρόμους δύο. και κατέρχεται τὸ ῥαχώνην ῥαχώνην και ἀντικρὺ εἰς τὸ ῥυακί|τσην τοῦ ῥάχωνος. και ἀντὶ περνᾷ τὸ λαγγάδιον τὰ ἐναντία τοῦ ῥυακίου. και ἀ|κουμπίζει εἰς τὸν ῥάχωνα. ἐνθα στέκουν αἱ ἄσπραι πέτραι. και κατέρχεται εἰς τὸν ῥάχω|ναν ῥάχωναν. και ἀκουμπίζει εἰς τὸν βαθὺν βηρὸν τοῦ Ξηροκάστρου.

Και ἐδόθη και| τοῦτο. ἵνα ὅστις ἀναβάλῃ περὶ τῆς τοιαύτης μονῆς. ἵνα ἔχη τὸ ἀνάθεμα. παρουσία| τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ πρώτου. και τοῦ κοινοῦ. οἳ και δηλωθήσονται ἐν τῇ ἰδίῳ| τόπῳ. Γραφὲν διὰ χειρὸς Συμεὼν μοναχοῦ και ὑποκτῆτου φιλοσόφου † μηνὶ αὐγούστῳ ἐτ' ὥρα ἕκτη| ἰνδ(ικτιῶνος) ἡ' ἔτους, Συπ. (6488—980).

† Θωμᾶς μοναχὸς ὁ πρῶτος.

† Ἡλίας μοναχὸς και ἡγούμενος.

† Παῦλος μοναχὸς και ἡγούμενος τοῦ Ξηρο|ποτάμου.

† Θεόδωρος μοναχὸς τοῦ Ξηροκάστρου.

† Νικόλαος μοναχὸς και ἡγούμενος τῆς Χρομιτζένου †|

† Κοσμᾶς μοναχὸς και ἡγούμενος τῆς Ἄρκου. μάρτυς ὑπέγραψε τὸν μὲν σταυρὸν ἰδιοχείρως τὸ δὲ ὕφος διὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ †|

† Εὐθύμιος μοναχὸς και οἰκονόμος τῆς Λαῦρας μάρτυς ὑπέγραψε. τὸν μὲν σταυρὸν ἰδιοχείρως τὸ δὲ ὕφος διὰ τοῦ γραφέως.

2-0.

† Κατὰ δὲ τὴν κγ' τοῦ ἰουνίου μηνὸς. παρατυχόντες οἱ ἡγούμενοι τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγίου ὄρους ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Ζωγράφου ὃ τε| ὁ τιμιώτατος κύριος Δωσίθεος και μέγας οἰκονόμος τοῦ Ἀγίου ὄρους και ὁ δσιώτατος καθηγούμενος τοῦ Κουτλουμουσίου κύριος Γαβριήλ. και ὁ δσιώτατος ἡγούμενος| τοῦ Μακροῦ κύριος Ἰωαννίκιος. και ὁ τιμιώτατος καθηγούμενος τῆς μονῆς τῶν Νεακυτῶν κύριος Γερμανδός. και ὁ τιμιώτατος ἡγούμενος τοῦ Κασταμο-

νίτου κύριος Ματθαῖος |. καὶ ὁ τιμιώτατος κύριος Παχώμιος. καὶ κληρικὸς τῶν Καρεῶν. Ἐλευθέριος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Τροχαλά. Κοσμάς μοναχὸς. καὶ ἡγούμενος τοῦ Σκορπίου. καὶ ἐτέδων οὐκ ὀλίγων †

† ΜΑΚΑΡΙΟΙ ΕΙΡΟΝΟΙ ΜΑΧΩ. ΗΓΟΥΜΕΝΟΙ ΖΩΓΑΦΩ
 / C I S B I ' Z A N C O H N X Π O A Z Π H C F X Z C —

Прѣводъ.

1-о.

Знакъ ма	на То- монахъ	Знакъ	на Ата-	Знакъ	на Кири-
и и-	гуменъ	наси-	я монаха	ла	монаха.

† Въ името на отца и сина и светяго духа, Тома монахъ и игуменъ и на блаженѣйшия господинъ Антония.

Заедно съ моитѣ братия Атанасия монаха и Кирила продадохъ на духовнитѣ си братя господина Онисифора и роднитѣ му братя землището наречено Св. Апостоли Ксирокастренски, съ покъщината, 6 книги — 4 минея, 1 парейменикъ, 1 лѣствица, и съ всичкитѣ черковни утвари, за 64 монети. Взехъ си само мулето. Всичко туй като получихме, обезпечаваме ви, васъ горѣпоменатитѣ наши духовни братя — господина Онисифора и другаретѣ му, щото никога занаяпрѣдъ монаситѣ (отъ велиитѣ) на господина Антония да нѣматъ право да вършатъ каквато и да е постъпка, или да завеждатъ дѣло или да те смущаватъ съ каквото и да е, тебъ, нашия духовенъ братъ господина Онисифора и твоитѣ другаре. Ако ли нѣкой отъ насъ се опита да развали тази продажба и отстъпи отъ обезпечението, то такъвъ да не бѣде слушанъ отъ нѣкое сѣдилище, било гражданско или черковно, но и да бѣде изгнанъ отъ светитѣ старци на нашата Св. Гора. Ако ли се случи обаче това, то, който и да би билъ той, да подпадне подъ проклятието на 318 свети отци и му се наложи глоба отъ 3 литри. За доказъ на горньото се написа това увѣрително, въ присѣствието на находещитѣ се тука отци.

А границата и обладанието (държавата) на манастира са слѣднитѣ: отъ дълбокия виръ на Ксирокастро се покачва нагорѣ по рѣката, допира горѣ въ Зографъ, върви по хребета до царския пѣтъ и се завършва въ Арка съ остра планина, дѣто се намиратъ и кръстове на два дѣба; оттамъ се спуща се по гребена до отсрѣщната на гребена рѣчица, допира се до гребена, дѣто стоятъ бѣлитѣ камъне, и се по него се спуща и допира до дълбокия виръ на Ксирокастро.

Това се даде съ цѣль, ако нѣкой би промѣнилъ границата на този манастиръ, да бѣде проклетъ. Даде се въ присѣйствието на изпратенитѣ лица отъ протата и събора, които и ще се поддипнатъ на сѣщото мѣсто.

Писано съ рѣката на монаха Симеона, нареченъ и философъ, мѣсець августъ 18, въ 6 часѣтъ, индиктъ 8, година 6488 (980 отъ Хр.).

† Тома монахъ, протъ.

† Илия монахъ и игуменъ.

† Павелъ монахъ и игуменъ на Ксиропотамъ.

† Теодоръ монахъ отъ Ксирокастро.

† Никола монахъ и игуменъ на Хромицена †

† Козма монахъ и игуменъ на Арка, свидѣтель. Кръста подписа саморѣчно, а думитѣ чрѣзъ ученика си †

† Евтими монахъ и икономъ на Лаврата, свидѣтель. Кръста подписа саморѣчно, а думитѣ чрѣзъ писаря.

2-о.

† На 23 день на мѣсець юния, въ свещената обитель на св. великомъченика Георгия присѣдствуваха случайно игуменитѣ на нашата Св. Гора: честнѣйшиятъ господинъ Доситей и великъ икономъ на Св. Гора; прѣподобнѣйшиятъ катигуменъ на Кутлумушъ господинъ Гаврилъ; прѣподобнѣйшиятъ игуменъ на Макро господинъ Йоаники; честнѣйшиятъ катигуменъ на манастира на неакийцитѣ господинъ Германъ; честнѣйшиятъ игуменъ на Кастамонитѣ господинъ Матей; честнѣйшиятъ господинъ Пахоми и клирикъ Карейски; Елевтери монахъ и игуменъ на Трохала; Косма монахъ и игуменъ на Скорпия, и други не малцина.

† Макарие еромонахъ . игуменъ Зографъ-скъ: за нѣшнихъ поддипсахъ ~

Този старински актъ, ако и да бѣше извѣстенъ на науката отъ бѣлѣжикѣ на Леонида и особено отъ издирването на Бодянски,¹⁾ сѣ пакъ си оставаше забравенъ и непризнатъ. И може би основателно, защото нито актътъ бѣ проученъ, нито словѣнскиятъ подписъ вѣрно прѣдаденъ. Обнародванъ напослѣдъкъ въ приложенията на Византійскій Временникъ XIII, стр. 1—3, подписътъ и тукъ съдържа въ единъ редъ нѣколко груби грѣшки, като изпущанье на *ъ*, замѣна на *ж* съ *з* и др. Естествено е, че при подобни издания всѣки би оспорвалъ достовѣрността на паметника отъ X вѣкъ.

Прѣди всичко, паметникътъ палеографично се отнася право къмъ означеното врѣме. Ръкописитѣ и грамотитѣ отъ X в., които разгледахъ въ Св. Гора, иматъ сѣщиятъ бързописъ. За цѣлѣзриво установление посочената древность на двѣтѣ продавателни спомагатъ поменатитѣ и приподписани свидѣтели въ тѣхъ, защото тѣ са били дѣйствителни, исторически лица отъ втората половина на X вѣкъ. Въ общата светогорска кондича, която се пази въ Карая и въ която е помѣстенъ и първиятъ уставъ на светогорскитѣ манастири отъ 971—972 год.,²⁾ личатъ имената на повечето отъ свидѣтелитѣ въ нашитѣ двѣ продавателни: протѣтъ Тома,³⁾ Павелъ Ксиропотамски, Гаврилъ Кутлумушки, Илия, Антони, Козма, Никола и др. Онѣзи старци, които са измрѣли или били замѣстени въ управителскитѣ си длѣжности, между 972 и 980 г., естествено е, не се поменаватъ въ продавателнитѣ. Прѣзъ 972 г. игуменъ-притежателъ на Зографъ е Георги Зографътъ (Γεώργιος ὁ Ζωγράφος), поменатъ въ първия типикъ, а прѣзъ 980 г. игуменъ е Макари, чийто словѣнски подписъ ни занимава тука. Споменуваньето въ прибавката на второто продавателно само мѣсеца, показва именно по-горнята година и индиктъ.

Най-послѣ, още единъ фактъ отнася разгледвания актъ къмъ X в. Продаденото прѣзъ 980 г. манастирче Св. Апостоли, било наименувано съ името на новия си притежателъ — Онисифора, както туй е било случай и съ много други тогавашни келии и манастирчета. Въ една грамота отъ 1049 г.

¹⁾ О. М. Бодянский, въ Чтенія въ Имп. общ. ист. и древн. Росс. 1873, кн. I.

²⁾ Прѣписъ ми достави любознателниятъ отецъ Йонъ Зографски, комуто съмъ благодаренъ и за други услуги прѣзъ прѣбыванieto си въ Св. Гора.

³⁾ Прѣзъ 972 г. протѣ е билъ Атанасъ, замѣненъ въ 980 г. съ Тома. Сръ. Гадѣвъ, 'Ο Ἀθῶς, стр. 321.

монастирчето вече е титулувано съ името на покойния си притежател Онисифора (... ὁ μοναχὸς Διονύσιος ἡγουμένος τῆς μονῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῆς οὕτως ἐπωνομαζομένης τοῦ Ὁνισιφόρου ... Срв. Виз. Вр., прил. къмъ XIII т., 7—8).

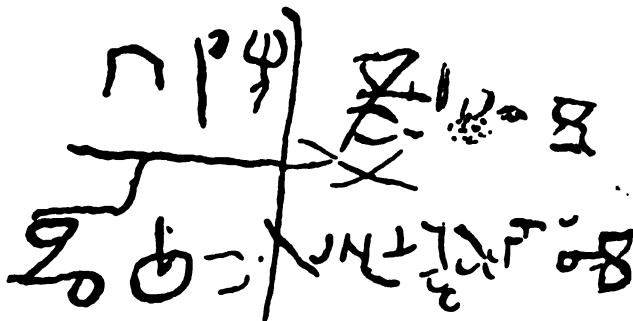
Зографският актъ, покрай голѣмата си важностъ за историята на атонскитѣ манастири, има особена цѣна за уяснение началната съдбина на словѣнската писменостъ и езикъ. Думитѣ βήρος (внръ) и ρυακίτζα (рѣуница), употребени въ акта вмѣсто грѣцкитѣ λάκκος и ρύαξ посочватъ словѣнско влияние въ грѣцкия езикъ въ Атонъ. Словѣнскитѣ племена се поселили не само изъ Македония; тѣ проникнали и на югъ въ Морея, по бѣломорскитѣ острови и Халкидонския полуостровъ. Изрично свидѣтелство за словѣне въ Св. Гора прѣзъ VIII в. е запазено въ книгохранилището на Кастамонитския манастиръ. Прѣзъ врѣме на царетѣ иконоборци, казва се тамъ, словѣнскитѣ племена рѣхнини и сагудати, слѣдъ завладѣване на Македония, „най-послѣ дойдоха въ светата Атонска гора, съ всичкитѣ си челяди, защото нѣмаше кой да имъ се опре или да воюва съ тѣхъ“ (... τέλος ἦλθον καὶ εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος μὲ ἔλα τοὺς τὰ γυναικόπαιδα. διότι δὲν ἦτο τινὰς νὰ τοὺς ἀντισταθῇ καὶ νὰ τοὺς πολεμήσῃ. Вж. повече у Йор. Ивановъ, Сѣверна Македония, 68, Успенскій, Исторія Аѳона III, 311). Пó-вѣсно тукашнитѣ словѣне ги виждаме съ словѣнскитѣ имѣна въ разни запазени въ Св. Гора актове. На единъ грѣцки актъ отъ 943 г., за опрѣдѣляне границата между светогорскитѣ и йерисовски земи, словѣнетѣ се подписватъ съ грѣцки букви, както за подобни случаи поменава и черн. ризецъ Храбъръ: Константинъ Халума (Χαλοῦμα), Иванъ Гораздъ (Γοράζδου) и Кънигъ Непровадъ (Κυνήγος τοῦ Νεπροβάδου). (Срв. Успенскій, *ibid.* 318). Прѣзъ 960 г. поселенитѣ около Йерисо словѣне се наричатъ българе. Интересно е, че докато тѣ възприели грѣцко-християнски лични имена, прѣкоритѣ си запазватъ словѣнски — Владко, Дѣтко, Рѣжавина, въ иверския актъ отъ 982 г. Срв. за това пó-долу, стр. 22. Български селища се споменаватъ и на касандрийския полуостровъ. Въ една грамота въ руския светогорски манастиръ отъ 1068 г. се говори за междитѣ (границитѣ) на българскитѣ селища — τὰ σύνορα τῶν Βουλγαρίων¹⁾ (Срв. Григоровичъ, Очеркъ², стр. 67).

¹⁾ И въ Дукайлската хроника западнитѣ българе при царь Самуила се наричатъ Bulgariini вж. Bulgari.

Нашият подписъ отъ 980 г. подсѣща за особено ранно разпространение на словѣнската писменостъ въ Св. Гора. Ако игуменътъ на българския манастиръ прѣзъ 980 г. се подписва съ словѣнско писмо, явно е, че той въ своитѣ младини т. е. въ началото на X в. е могълъ да го научи било при своя старецъ въ Атонъ, било въ Македония и България, дѣто то особено закрѣпнало при Климента и другаретѣ му. Подписътъ прѣдставя правилень кирило-методиевски словѣнски езикъ съ издържани форми и букви, най-правилна употреба на **ѣ, љ, ж**. Запазена е и друга древня особеностъ — избѣгване на йотуването при еромонахъ, Макарие. Името Зографъ се пише често съ **ѣ** и въ грѣцкитѣ паметници. Сжщото срѣщаме и въ старобългарскитѣ текстове **Зографъ** или **Нзографъ**. Въ Самуиловия надписъ имаме **о** вмѣсто **ѣ** — **Самонъ**. Второто **о** въ думата **еромонахъ** е прѣсечено съ дълга права черта като **а**. Другитѣ **а** въ подписа са съставени отъ полумѣсець и отъ пръчица. Писачътъ или е написалъ, по погрѣшка, пръчицата най-напрѣдъ, като е смѣталъ, че пише послѣдното **а** на думата **еромонахъ**, и послѣ се оправилъ, като написалъ цѣлото **о** върху пръчицата, или пъкъ, ако съзнателно е искалъ да прѣдаде нѣкой тъменъ звукъ, замѣстникъ на грѣцкото **о** въ **μοναχός**, приелъ е бѣлѣга **а**. Подобень случай имаме въ руското произношение **манахъ** вм. **монахъ**, **словѣнското мѣнихъ**, **къметъ** (**χωμήτης**). Свършеното врѣме подписахъ съ **и** сѣ срѣща еднакво писано въ старитѣ паметници съ **ь** и **и**, споредъ това дали то се е повело по неопрѣдѣлената или сегашна основа: **пѣсати** — **пѣсахъ**, **пишѣ** — **писахъ**.

Зографскиятъ подписъ се отнася къмъ най-старитѣ български паметници и по своята графика. Изобщо той има полуустановень видъ. Подписвачътъ, несрѣченъ, е захваналъ по-полека, съ чъртици при крайщата на буквитѣ, ала отъ втората дума е продължилъ по-свободно. Подобни чъртици са поставени и въ втория редъ на буквитѣ **к** и **ѣ**. Въ Самуиловия надписъ, който е само 13 години по-младъ отъ Зографския, сжщо тѣй са употребени чъртици на нѣкои само отъ буквитѣ. Буква **а** напомня изобщо формата на старитѣ паметници и на **а** въ Самуиловия надписъ. Сжщо тѣй **ѣ**, **к** (особено това въ втория редъ), **х**, **г**, **ф**, **с**, **ж** са писани както и въ Самуиловия надписъ. Буква **ѣ**, съ завята горня частъ, се срѣща въ старитѣ полуустановни и бързописни

совския епископъ Теодора, отъ игумена на Лаврата Атанасия и др. мирски лица. Интересни са словѣнскитѣ подписи на Василия Стоимира, Власия Влада, Николая Дѣтка (Νικολάου τοῦ Δεῖτκου), Антония Рѣжавина (Ρωγγιαβηνα), подписани съ грѣцки букви; а най-любопитенъ е глаголскитѣ подписъ, отъ който, за съжаление, личатъ добръ само нѣколко букви, та ще бже прѣсилено да диримъ въ него четенъето **зи(а)к(ъ) гюргі попъ** (споредъ Успенски) или **Гръгора** (споредъ Срезневски). Чини ми се, че въ снимката могатъ се узна добръ само буквитѣ:

Х (т. е. н въ жгелстата глаголица) въ края на първия редъ, **Ѣ** (г) въ началото на втория редъ, **В** (р) до нея, и най-послѣ **Ж** (ѣ). Четвъртата буква въ първия редъ прилича на послѣдната въ сѣщия редъ т. е. на **Х** (н). Споредъ това, подписътъ ни се явява съ нѣколко прочетени букви:

· · · (Х) · · ·	Х	(· · · (н) · · ·)
Ѣ В · · · · ·	Ж	г р · · · · · ѣ

Че словѣне е имало заселени въ земята около Св. Гора, това се посочи по-горѣ, стр. 18. А че и около самия градъ Йерисо, който лежи на шията на Атонския полуостровъ, е имало българи, които са могли да се подпишатъ за свидѣтели въ горния актъ, това узнаваме отъ хрисовула на царъ Романа, даденъ на светогорския манастиръ на Йоана Коловски въ 6468 г. или 960 сл. Хр. Между друго, въ хрисовула се казва: „На манастиря Йоанъ Колова били подарени 40 освободени отъ данъкъ чифлигаре (парици), въ замѣна на тѣзи малки парчета земя, които отдавна са принадлежали на мо-

настиря въ Йерисовската покраина, и взети отъ поселенитѣ на тѣзи мѣста роби българе“ (... παρὰ τῶν ἐν σκηνωθέντων ἐκεῖσε σκλάβων βουλγάρων. Извѣстія арх. общ. V, кол. 17).

Глаголскитѣ подписъ въ иверскія актѣ отъ 982 г. е отъ високо значение за исторіята на глаголицата, толкова повече, че той се явява въ датиранъ паметникъ отъ X вѣкъ и съдържа начертание на буквата и, познато до сега само въ тѣхъ нареченитѣ хърватски прѣписи. До колко обаче е правдиво мнѣніето, че българската глаголица е сложена само отъ ержли буквени форми, ще ни посочи новооткрития отъ менъ Битолски трипѣсникъ, за което гл. по-долу.

V.

Царь Самуиловъ надписъ отъ 993 г.

Прѣзъ 1888 г. въ с. Германъ (Прѣспанско) била съградена нова черква току до самата западна врата на старинската малка черквичка. Като копаели, изровили плоча съ словѣнски надписъ и я прикѣтали. Още тогава се разнесе слухъ за находката и за прочетеното въ надписа име Самуилъ. Кънчевъ, който пътува изъ Прѣспа, не узна нищо повече за плочата.¹⁾ Едва въ 1898 г. надписътъ бѣ виденъ отъ Успенски, директоръ на руския археологически институтъ въ Цариградъ, и на слѣдната година биде издаденъ и обясненъ.²⁾ Надписътъ, бидейки отчупенъ, не бѣше възможно да се възстановятъ съ положителност имената на Самуиловитѣ родители, а особено туй на майката, отъ което бѣ запазена само една буква. Сега обаче, откато търсенитѣ имена станаха извѣстни отъ обнародванитѣ прибавки въ вѣнския Скилицовъ прѣписъ № 74,³⁾ и надписътъ може да се допълни съ увѣреностъ. Въ този прѣписъ четемъ, че Самуилъ и братята му били синове на мощенъ вомисъ на име Никола и майка Риписимия (*δυνηθέντων κόμητος ὄντες παῖδες Νικόλαος ὀνομαζόμενος μητρός Ῥιπίμης*).⁴⁾ Името Риписимия е запазено въ християнската агиография. Така се нарича една мъченица погинала въ Армения прѣзъ IV вѣкъ. Паметъта ѝ се празнува на 30 септември. Въ словѣнскитѣ

¹⁾ Мсб. IV, 40.

²⁾ Успенски, Флорински и Милетичъ дадоха своитѣ бѣлѣжки въ Извѣстія рускаго арх. института въ Константинополѣ IV, вып. 1, стр. 1—20, за год. 1899. Пречекъ и Ягичъ писаха за надписа въ Archiv. für Slav. Phil. XXI, 543—557. Милетичъ писа по сѣщото и въ Български Прѣгледъ, год. V, кн. IX—X, 274—278.

³⁾ B. Prokić, Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, codex Vindobonensis hist. graec. LXXIV München, 1906.

⁴⁾ Срв. Кедринъ, бояско издание, II, 434 и Прокичъ, стр. 28.

прѣводи името се пише Рипсимия. Поради калугерството на мѣченица Рипсимия, името ѝ е получило широко гражданство сръдъ женскитѣ манастири. Вазовъ въ своя романъ „Подъ игото“ поменава калугерката Рипсимия, една отъ сестритѣ въ метоха на Бѣла Черква.

Ето факсимиле и възстановенъ прочитъ на Самуиловия надписъ:

† ВѢ НМА ѿ ТѢ ЧАНСЪ
 ННАНСТАГО ДОУХА
 ЗЪСАМОНѢ РАБЪ БЖ
 ПОЛАГАХ ПАМЯТѢ
 ѿ НМАТЕРИ ННА БРАТ
 А КРЪСТЪ ХЪ СНА
 НМЕМА ОУСЪ ПЪУ
 І СОЛАРА БЪ БЖ Н
 Ѣ АВА ѿ НА ПНА
 А ѢТО О ТЪ СЪ ТЪ
 УЪ: ФА ННА АН

1. † В(Ѣ) НМА ѿ ТѢ ЧАН СЪ-
2. ННА Н СТАГО ДОУХА А-
3. ЗЪСАМОНѢ РАБЪ БЖ(Н)

4. ПОЛАГАЖ ПАМАТЬ (ѠТЬЦ-)
5. $\overline{\text{У}}$ И МАТЕРИ И БРАТ($\overline{\text{У}}$ И-)
6. А КРЪСТѢХЪ СИ(ХЪ) ¹⁾
7. ИМЕНА ОУСЪПЪШ(ИХЪ ИИ-)
8. КОЛА РАБЪ $\overline{\text{Е}}$ ЖИ (РИҖИМИ-)
9. Я ДАВ(И)ДЪ НАПИСА (СА ВЪ)
10. ЛѢТО ОТЪ СЪТѢ(ОРЕННИА МИРО-)
11. $\overline{\text{У}}$ $\overline{\text{С}}$ · $\overline{\text{Ф}}$ $\overline{\text{А}}$. ИИѢДИ(КТА $\overline{\text{С}}$) ²⁾

¹⁾ На плочата (1,25 м. дълга и 0,52 м. широка) дѣйствително стоятъ три издълбани кръстовидни трапчинки. Металнитѣ кръстове, които стояли въ тяхъ, не са намирани.

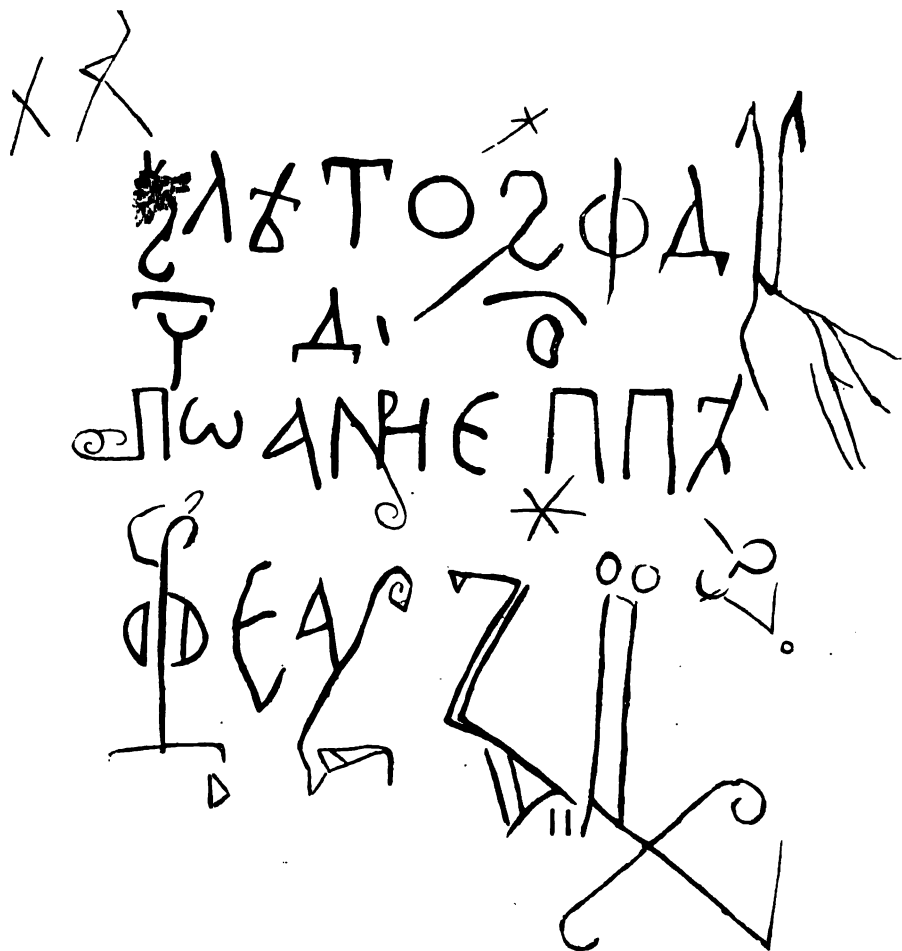
²⁾ т. е. 6501 — 993 г., индиктъ 6-и.

VI.

Варошки надписъ отъ 996 г.

Въ самото южно подножие на скалиститѣ Маркови кули до Прилѣпъ се намира с. Варошъ и неговиятъ старински манастиръ Св. Архангелъ. Прѣзъ 1861 г., като разкопавали около черквата рушевинитѣ, за да възобновятъ манастиря, намѣрили между друго и една мраморна колона. Заедно съ двѣ други колони, донесени отъ близкитѣ развалини на варошкитѣ черкви, билъ съграденъ и подпрѣнъ трѣма на манастирската черква. На първата колона е запазенъ единъ отъ най-старитѣ словѣнски надписи, който за удобство нека наречемъ *Варошки надписъ*. Надписътъ е издѣланъ въ хубави букви, но, при обновление на манастиря, билъ е бѣлосанъ съ гѣстъ слой варъ, който покрива цѣлия стѣлбъ. При все това надписътъ доста личи. Той е билъ виденъ първенъ отъ архимандрита Антонина, който миналъ тука прѣзъ 1865 г. и го прочелъ тъй: (въ) **лѣто 854 ѿ ѿѡ(тѡтос) еѣпъ ѡѡри феѡр. 7.** При това Антонинъ забѣлѣзва: „Цифровыя буквы вырѣзаны такъ ясно и отчетливо, что недаютъ повода ни къ малѣйшему сомнѣнію въ вѣрности ихъ чтенія. И такъ каковой святѣйшій Епископъ Андрей былъ тутъ (молился, скончался..) 7 февраля 996 года“ (Поѣздка въ Румелію. Спб. 1879 г., стр. 326). Членовѣтъ на руската археологическа комисиѣ прѣзъ 1898 г. се задоволили да прочетатъ надписа прѣзъ варѣта, която го покрива; ето защо тѣ, вмѣсто да оправятъ четенъето на Антонина, направили нови грѣшки и прочели надписа тъй: **лѣто 854м (6524—1016) оѡспѣдани(а) еѣпъ феѡр. 7...** (Извѣстія русскаго арх. института въ Константинополѣ IV, вып. 1, стр. 125). Това двойно четенъе ме накаръ да се вгледамъ по-внимателно въ паметника, та измихъ полѣва закоравѣлата варъ по стѣлба, изчистихъ надписа,

и отдолу се показаха истинскитѣ букви и знакове, отъ които снехъ книженъ отпечатъкъ, тукъ намаленъ два пѣти:

При първата думица камъкътъ е отчупенъ, та едва се познаватъ частитѣ на **лѣ**. Втората дума е ясна: **лѣто**. Датата на годината е прѣдшествувана съ знака на хилѣднитѣ — една коса чъртица, както и въ Самуиловия надписъ, а отгорѣ и втори знакъ посочва, че тука имаме числени букви. Слѣдъ датата **лѣто** т. е. 6504—996 слѣдва орнаментенъ знакъ, какъвто има и при първата буква на втория редъ и на края.

на надписа. Тъзи орнаментни чъртици са по-тънки и по-малко връзани отколкото буквите. Тъ са забъркали Милюкова да прибави към датата още една числена буква κ. Знае се обаче, че нито гърците, нито словените не са писали 24 съ дκ, а само ѣд, хδ'.

Вторият редъ почва съ съкратената дума πω̃ т. е. πωυ̃ (почина). Името на покойника е Ἀν̃ρ̃н т. е. Ἀνδρ̃н(ε), съ чинъ ε̃п̃п̃ т. е. епископъ. Титлата надъ послѣдната дума е ε̃, но при дълбанъето длѣтото е отчупило вжсче отъ мрамора, та крайщата на с се съединили. Именителната форма на името на епископа се очаква да е Ἀνδρ̃нε, та ако се вземе тя, ще трѣбва да се приеме, че каменодѣлецътъ си е послужилъ съ послѣдното ε и за слѣдната дума.

Третият редъ съдържа мѣсеца — φεβρ(οϋαρ̃н) и деня — зї̃ т. е. 17-и.

И тъй, Варошкиятъ надписъ отъ 996 год. ще се прочете така:

въ лѣто ρσφ̃д
πω̃ Ἀν̃ρ̃н ε̃п̃п̃
φεβρ̃ зї̃

Или развързано:

въ лѣто ρσφ̃д πωυ̃(н) Ἀνδρ̃н(ε) епископъ φεβρ(οϋαρ̃н) зї̃.

Палеографски надписътъ прѣдставя най-стария познатъ видъ на словѣнскитѣ букви и напомня досѣщъ начертанието въ Самуиловия надписъ, отъ който е по-младъ само 3 години. Титлитѣ — и — ги виждаме въ старитѣ словѣнски паметници отъ XI вѣкъ, като Остромировото евангелие, Савината книга. Буквата ѣ съ двѣ точки сжщо тъй срѣщаме въ Савината книга.

Поменатиятъ въ надписа епископъ ще да е билъ или битолскиятъ, подъ чиято власть още тогава се е намиралъ Прилѣпъ (Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βουτέλεως εἰς τὴν Πελαγονίαν καὶ εἰς τὸν Πρίλαπον . . . въ грамотата на Василия отъ 1019 г.) или неговъ помощникъ, който е държалъ Прилѣпско. Че Прилѣпъ понѣвога е ималъ свои владѣци, виждаме отъ единъ надписъ на икона въ манастиря Трескавецъ, отъ год. 1651 . . . митрополитъ прилѣпски Іосифъ.

VII.

Бѣлѣжки за нѣкои грамоти и рѣкописи въ Света-Гора.

1. **Къмъ началната история на Зографския манастиръ.** Най-стари запазени спомени за Зографъ се намиратъ въ светогорския уставъ отъ 972 г. и въ Зографския актъ отъ 980 г. (Срв. стр. 10 и сл.). Подъ бѣлѣгъ Б. 7. въ Зографъ се нази и другъ твърдѣ важенъ паметникъ за историята на този манастиръ. За съжаление, той е съхраненъ по прѣписъ отъ XVI в. Първообразътъ ще да е останалъ въ цариградската патриаршия, бѣто билъ занесенъ съ други книжа, за да се издаде отъ патриарха Теопита прѣзъ 1586 г. грамота по единъ манастирски споръ. Тази грамота се пази въ Зографъ подъ бѣлѣгъ ѿ. ѿ. 12. Грамотата Б. 7. прѣдставя спогодба; тамъ е разрѣшенъ спорътъ между игумена Ивана Селински, който притежавалъ манастирчето Селина, сега подъ Зографъ, и Павла Иванички, владѣтель на манастирчето Иваница, сега сѣщо тѣй подъ Зографъ. Грамотата носи дата 8 май 6567 г. или 1049 сл. Хр. Ето зачалото ѿ:

† Мѣа маіа ѿ. настоѣщемъ ѿндіктѣ ѿ.¹⁾ вѣстъ съпрѣ-
ние ѿ мнѣгѣ днѣ междѣ кѣр Іѡанѣ игѣменомъ Селинскѣ.
и междѣ кѣр Павлѣ Иваничскѣ. и не възмогѣ сѣмирити се
никакоже . . . Тогава Ив. Селински се оплакалъ на светогорския
протѣ Теофилакта, който проводилъ на мѣстото вѣщи лица,
които да разгледатъ оспорваната граница между двѣтъ манастир-
чета. Протѣтъ слѣдъ това прѣсѣдилъ въ полза на Селински,
за което и билъ даденъ този актъ, приподписанъ отъ старцитѣ,

¹⁾ Година ѿ ф ѿ ѿ има ѿндіктъ ѿ, а не ѿ. Погрѣшката показва, че оригиналътъ ще да е билъ на грѣцки, дѣто е било ѿ, и сѣтъ въ словѣнския прѣводъ ѿ' е прѣдадено съ ѿ, т. е. чѣртичката при ѿ' послужила за ѿ въ ѿ.

проводени да засвидѣтелствуватъ мѣстото: И въдасть се кѣра Іωανν̄ Селинскомѣ; по сихъ ѣще кто" ѿ нихъ дръзнѣтъ и начнѣ разарати и сѣмѣшению начнѣ подвижати и снѣ прѣдалъ и ѣставъ потворити. или" ини по прѣшаствию ѿ. да вѣдѣ ѿтѣждѣна ѿ стѣну и єдиносѣщниѣ тронѣ... въ лѣто" 5 ф н 5. (6557—1049). и пѣписашѣ се вѣсѣ" прѣѣ ими же сѣтворено вѣсѣ игѣмени сѣтворшѣи прѣдѣлк. Слѣдватъ подписитѣ: ѿеромонахъ Теофилаетъ — протъ на Св. Гора, монахъ Антони отъ Филотей, Теодоръ — игуменъ Дохиарски, киръ Леонтиѣ коз . . . тина, (δ Κοσμίτζης?), киръ Яковъ Малогитски (Ὁμολογητῶν), киръ Диониси Монодендрийски, киръ Мелентіе — монахъ отъ Маврокорма, киръ Илія — монахъ Ливадійски, киръ Анастасіе — монахъ, киръ Яковъ отъ Св. Ипатія. А че оригиналтѣ се е отнасялъ къмъ означената година 1049, най-добрѣ се вижда отъ токущо изброенитѣ свидѣтели, които са били дѣйствителни лица отъ това врѣме. Въ една грамота въ Зографъ отъ 1049 г., бѣлѣгъ ш. в. 3., и въ друга пакъ тамъ отъ 1051 г., намираме подписитѣ на горнитѣ свидѣтели игумени: протѣтъ Антони Филотейски, игуменътъ на Дохиаръ — Теодоръ, Леонти на Космица, Яковъ Омолгитски и др. (Срв. и Виз. Вр. Прил. XIII, 9, 11, 12).

Въ грѣцката грамота, отъ 1049, пазена въ Зографъ при бѣлѣгъ ш. в. 3. и отнѣсѣща се до монастирчето Св. Апостоли, сега подъ Зографъ, между подписалитѣ я свидѣтели стои и името на сѣсѣда Іωανν̄ игуменъ Зографски: † Ἰωάννης μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Ζωγράφου. Нѣма сѣмѣшнѣ, този Зографски игуменъ Іωанн̄ е сѣщиятъ игуменъ Селински, който се присѣединилъ съ велиитѣ си къмъ Зографъ, дѣто братята, отъ благодарностъ, сѣщата година го избрали игуменъ на уголѣмената Зографска обитѣль.¹⁾ Ето защо Іωанн̄ Селински въ пѣвѣснитѣ монастирски прѣдания личи катѣ единъ отъ основателитѣ на бѣлгарския монастиръ Зографъ, за което ще имаме случай да поговоримъ.

2. Патриархъ Ефтимъ Търновски въ Селинската кула. Прѣзъ 1365—1370 г. Евтими, който още не билъ патриархъ, прѣваралъ въ Св. Гора, изпърво въ лаврата на Св. Атанасія, а сѣтнѣ въ Зографъ. За да може да се отдаде на по-

¹⁾ До подобно заключеніе, малко по другъ пътъ, е дошълъ още П. Успенскі въ Второе путешествіе, 247—8.

усамотенъ съзерцателенъ животъ и книжовни занятия, Евтими си избралъ не централнитѣ зографски келии, а Селинската кула, или както за това свѣдочи ученикътъ му Цамблакъ: *столпъ онъ иже въ тѣи честной горѣ игоже Селина нарицають.*¹⁾ Тука столпъ ще рече кула, пиргъ, каквито има още по старитѣ манастири. Въ историята на Зографъ²⁾ за това четемъ . . . *пойдѡше Іωάννης Сѣлима съ братіями* . . . *идѣже вѣша стлпъ глѡмы пѣргъ.* Както се видѣ по-горѣ, селинскитѣ келии минали подъ Зографъ още прѣзъ 1049 г., за да останатъ подъ него прѣзъ XIV в., когато тамъ живѣлъ Евтими. Кога била съборена кулата и келиитѣ напуснати, не се знае. Но че това не е станало твърдѣ отдавна, личи отъ остатъцитѣ на кулата и другитѣ сгради, които се намиратъ на $\frac{1}{2}$ часъ отъ Зографъ, на дѣсно край самия пѣтъ, що води отъ Зографъ за Хилендаръ. Селинскитѣ пиргъ и келии са били разположени, както това сочатъ развалинитѣ, къмъ югъ. Голѣми дървета сега засѣняватъ рушевинитѣ, изъ които пропѣлзва балканско поточе. То ще да е прохладявало до неотколѣ жадния пѣтникъ, ако сѣдимъ по пустата чешма, която е най-новата старина въ тази мѣстность. Съединено съ други потоци, то тече къмъ Зографъ, завива на юго-западъ и, като рѣчица, влива се въ морето. Нѣкога тя е носила името *Іоанова Селимова рѣка*, както се учимъ отъ царь Калимановата грамота, дадена на Зографъ. Въ една низка природна скала е издѣлбанъ голѣмъ вржгъ като подница. Тамъ, съ помощта на още единъ горенъ водениченъ камѣтъ, са изстисквали маслинитѣ за дървено масло. Сега рушевинитѣ на старата Селина се наричатъ „Старъ манастиръ“.

3. Сводна грамота за историята на Зографъ до XIV в. Това, което старцитѣ въ Зографъ са знаели било отъ прѣдание, било отъ стари манастирски грамоти и рѣкописи, вложили са го, прѣзъ XV в., въ едно общо кратко повѣствование, написано въ видъ на грамота, дарена ужъ на манастиря отъ царьетѣ Лъва Прѣмъдри (886—912), Ивана Асѣна (1218—1241) и Стефана Душана (1331—1355). Грамотата е приподписана още и отъ деспота Углеша, година 1371. Тя се състои отъ три залѣпени пергаментъ, които образуватъ свитѣкъ. Най-отдолу

¹⁾ Гласникъ XXXI, 266.

²⁾ Помѣстена по-долу въ извадки.

на свитъка е закаченъ златенъ печатъ (отштрѣ сребро) съ образа на Стефана Душана и надписъ, отъ който едва личатъ думитѣ *Сѣфъ царь сръ...* и *поморски...* Тази подправена грамота е запазена и по прѣписи на хартия въ Зографъ. По нея монастирското братство знае за миналото на манастиря. Тя е влязла току-речи цѣла въ повѣстъта за Света-Гора, печатана още въ 1659 г. подъ заглавие *Рай мисленикъ*.

Ако и фалшифицирана, тази грамота прѣдстави полѣнъ интересъ, особенъ като се уисни историкъта на подправянето ѝ. Иначе съобщенитѣ въ нея факти са много цѣнни за историкъта на Зографъ, стига само да се погледнатъ прѣзъ критични очила. Прѣди всичко, бие на очи анахронизмътъ на посоченитѣ събития: царѣ отъ IX—X, отъ XIII и отъ XIV вѣкове се събиратъ едновременно, за да дадатъ правдини на Зографския манастирь! Като се знае, че дѣйствително едни отъ тѣхъ са оставили грамоти за манастиря, трѣбва да се прѣдположи, че нашата грамота е компилация, сводъ отъ изгубенитѣ вече отдѣлни монастирски грамоти. За врѣмето на компилацията — XV в. ни упътватъ главно пергаментътъ, палеографията и редакцията на паметника. Прѣзъ поводъ да се направи компилацията е далъ сръбскиятъ царь Стефанъ Душанъ, който прѣзъ 1351 год. дошълъ въ Св. Гора, взелъ нѣколко отъ старитѣ зографски хрисовули и си присвоилъ слѣдъ това частъ отъ зографската гора за въ полза на сръбския хиландарски манастирь Св. Богородица. Зографци, поб-сетиѣ, кое по прѣдание, кое по прѣписи отъ изгубенитѣ хрисовули, нагласили своя новъ хрисовулъ и му прикрѣпили фалшифъ печатъ.

Цѣнно е въ този сводъ извѣстието за основанието на манастиря Зографъ прѣзъ 919 год. отъ трима брата охридчане — Мойсей, Аронъ и Иванъ Селима. Иванъ Селима е билъ дѣйствително единъ отъ поддрѣпителитѣ и уголѣмителитѣ на манастиря, но живѣлъ 100 и повече години слѣдъ тази дата, както видѣхме поб-горѣ. Тука историческото лице Иванъ Селима било смѣсено отъ легендата съ Самуила, който основава съ братята си Арона и Мойсея манастиря. Интересно е, че името на Селима въ повѣстъта за Св. Гора отъ Стефана Светогореца е замѣнено съ Василия (*Мойсѣй и Аронъ и ѿ Василіе*).¹⁾ Основанието на манастиря е поставено прѣзъ сѣ-

¹⁾ *Рай Мисленикъ* 1659 г., стр. 11.

щата 919 год. Въ надписа, който стои подъ самописната икона на св. Георгия въ съборната зографска черква, годината за въздиганъето на манастиря е 898. Тръбва да се забѣлѣжи, че прѣзъ тази година Лъвъ Прѣмъдри е билъ живъ; но и да се не забравя, че надписътъ е правенъ прѣзъ 1837 г. Ако се приеме год. 919 за съгражданъето на главната обителъ (ὡς κτί-
της τῆς κοινῆς συγκροτήσεως... ἐν τῷ 919 τ. ε. 6427 — 919), тогава може да се прѣдположи, че Лъвъ Прѣмъдри прѣзъ 898 год. е дарилъ нѣкои права на непроширения още мони-
дрионъ Св. Георги Зографски. Истинската хилядогодишнина, слѣдователно, на манастиря се пада на 1919 год. 23 априлъ.

Слѣдъ тривѣковно просуществование на Зографъ, прѣзъ втората четвъртъ на XIII в., главенъ криторъ на манастиря станалъ Ив. Асѣнъ II, който бѣше прѣвзелъ вѣсѣмъ 'Иѡаннскѡмъ...
гѡрѡмъ.¹⁾ Той и до сега се поменава при всѣка служба въ Зографския манастиръ. Неговата грамота обаче не съществува въ манастиря, защото е била унищожена още отъ Душана. За унищожението на хрисовулитѣ, прибавя грамотата, Душанъ билъ наказанъ отъ Бога и не могълъ да отиде въ родната си земя, а се поминалъ въ чужда страна. Това ще е намекъ за скоропостижната смъртъ на Душана прѣзъ 1355 г., като се готвѣлъ за походъ къмъ Цариградъ. Отъ послѣдната прибавка въ грамотата личи, че и Иванъ Угleshъ прѣглеждалъ зограф-
скитѣ хрисовули, но не посмѣялъ да нахърни нѣщо отъ мо-
настирскитѣ правдини. Напротивъ, както се учимъ отъ една негова грамота отъ 1369 г., писана на грѣцки и пазена и сега въ Зографъ, Угleshъ посрѣдничилъ за разрѣшение спора между йерисовския епископъ Якова и Зографския манастиръ, за мѣсто при Йерисо. Тази разрѣшителна грамота Угleshъ далъ на Зографъ, слѣдъ като взелъ мнѣнието на светогорски избра-
ници и синода на охридския архиепископъ Григория πανιερώ-
τατος 'Αρχιεπίσκοπος 'Αχρίδος υπέρτιμος καὶ ἑξάρχος πάσης
Βουλγαρίας. Угleshъ се подписва † Ἰωάννης ἐν Χρῷ τῷ Θεῷ
πιστὸς Δεσπότης καὶ αὐτοκράτωρ ὁ Οὐγκλешς. Хрисовулътъ е безъ печата, който е откъснатъ. Пази се при бѣлѣгъ С. А. 14. Интересно е тука извѣстието, че Угleshъ, който бѣ отметналъ сръбската политическа власть, отхвърлилъ сѣщо и сръбската патриаршеска власть, и се подчинилъ на охридската архи-

¹⁾ Ср. житието на св. Петка отъ патриарха Евтимия Търновски.

епископия. При рѣшеніе церковни спорове въ неговата дѣржава, подѣ която влизала и Св. Гора, той признава духовната власть на Охридската архиепископия.

Ето главнитѣ извадки отъ Зографската сводна грамота:

† Въ дѣни цѣтвѣ Львѣ прѣмѣдраго. вѣлгочастивѣю хѣорѣвѣи. хрѣстіанскѣю съдрѣжцѣ. въ тѣмъ царѣтеоу вѣстѣмъ нѣжѣе, трѣмъ вратѣмъ по плѣтѣмъ, пачѣ жѣ по ѡутѣшиталю. съ ѡуѣдѣмъ въ дрѣвѣмъ нрѣвѣмъ доверѣдѣтали и тѣмъ ѡимѣнитѣ. Мѡисѣу, і 'Ирѡнѣ, 'Іѡанѣ Гѣлімѣ ѡ мѣстѣмъ прѣвѣ 'Іѡустѣніанѣмъ градѣмъ Дѣхнідонѣ. нѣмъ ѡ вѣстѣмъ глѣмагѣмъ 'Охридѣ и прѣвѣитѣютъ вѣшѣ рѣченнѣмъ горѣ і на тѣмъ вѣознѣмъ мѣстѣмъ, ѡвѣитѣмъ ѡвѣцѣмъ съгрѣжѣютъ . . . въ лѣтѣ . . . ҃҃҃; ҃҃; кѣ; (6427—919) . . . и ѡ толѣмъ ѡуѣдѣмъ нарѣмъ сѣ ѡвѣитѣмъ глѣмѣваніемъ дажѣ и до нѣмъ, Зѣграфѣмъ.

. . . Съмъ трѣмъ снѣмъ црѣмъ ѡхрѣдѣскагѣмъ ѡустѣніанѣмъ. вѣмъ въ ѡушѣмъ прѣмѣдраго Львѣ црѣмъ. и пѣвѣсѣмъ и прѣмъ въ 'Ирѣвѣсѣмъ горѣ . . . и Конѣстѣнтѣна градѣмъ патрѣарѣмъ 'Ирѣвѣсѣмъ. і вѣмъ вѣмъ вѣрѣмѣмъ прѣлѣжѣсѣмъ ѡнѣмъхрѣсѣмъ патрѣарѣмъ Грѣгорѣмъ. и вѣмъ ѡвѣсѣмъ съвѣсѣмъ и снѣшѣмъ црѣмъ 'Іѡаннѣмъ трѣновѣскѣмъ чюдѣсѣмъ днѣмъсѣмъ вѣвѣшѣмъ . . . и ѡ пѣвѣсѣмъ и снѣмъ патрѣарѣмъ Трѣновѣскѣмъ ѡѣѡфѣлѣмъ, и пѣвѣсѣмъ сѣ вѣсѣмъ въ коупѣмъ, . . . прѣдошѣмъ въ ѡтѣмъ горѣ 'Ирѣвѣсѣмъ . . . въ кѣнѣмъ вѣсѣмъ съвѣсѣмъ сътѣвѣрѣшѣмъ и пѣдѣшѣмъ 'Іѡаннѣмъ Гѣлімѣмъ съ вратѣмъмъ' снѣмъмъ. и вѣсѣмъ црѣмъ и патрѣарѣмъмъ и дѣжѣмъ вѣшѣмъ стѣмъпѣмъ глѣмъмъ пѣрѣмъ. и снѣмъмъ патрѣарѣмъмъ глѣхѣмъ ѡтѣмъ чѣмъмъ ѡчѣмъ снѣшѣмъ іжѣмъ мѣмъ съвѣрѣмъмъ зѣпѣвѣдѣхѣмъ і пѣставѣхѣмъ.

И прѣдѣмъ вѣлгочѣвѣмъ і хѣѡлюбѣмъ црѣмъ ѡтѣфѣмъ, снѣвѣскѣмъ, дрѣжѣсѣмъ вѣлгѣрѣкѣмъ землѣмъ, и грѣчѣсѣкоуѣмъ і вѣсѣмъ вѣсѣлѣмънѣмъ, въ лѣтѣ ҃҃҃҃. н. д. (6859—1351). и нѣдѣмъ. д. і прѣзѣвѣмъ ігѣмънѣмъ Зѣграфѣскагѣмъ, Грѣгорѣмъ. и прѣдѣмъ ігѣмънѣмъ въ Хѣмъмѣндѣрѣмъ сѣсѣмъ старѣмъ, 'Іѡанѣ. и пѣвѣсѣмъ вѣлгочѣвѣмъ црѣмъ ѡтѣфѣмъ ігѣмънѣмъ Зѣграфѣсѣмъ ѡчѣмъ ігѣмънѣмъ прѣнесѣмъ мѣмъ хѣсѣвѣмълѣмъ іжѣмъ імѣшѣмъ ѡ прѣжѣмънѣмъ вѣрѣмънѣмъ. ѡ вѣлгочѣвѣмъ црѣмъ и ѡ ѡсѣмънѣмъмъ патрѣарѣмъмъ: и прѣнесѣмъ мѣмъ ігѣмънѣмъ дѣмъ хѣсѣвѣмълѣмъ, ідѣмъ грѣчѣсѣмъ,

ѧ: дръгѣ вѣлѣдѣны, ꙗко рѣшѣны ꙗко: хрѣсѣанѣ, ꙗко наймѣ
чѣтатѣ. ꙗко ничѣмъ нѣ можѣ рѣшѣдѣти, занѣ вѣшѣ заплѣтѣмъ
ѧ свѣдѣнѣ, . . . ꙗко начѣмъ мѣлитѣ . . . гпѣ мой ѡ Гѣоргѣ. ꙗко азъ
хѣщѣ оузнѣти ѡ бѣжитѣ твоѣ на земѣ радъ нѣ моѣмъ
цѣтѣ, нѣ дръвѣ ради моѣмъ пѣтрѣмъ . . .

. . . Црѣ, ꙗко сѣйны патрѣрѣхѣ, ꙗко написѣ прѣва сѣ
книга вѣлѣ. ѡ ѡ ѡ. (6850—1351).

инѣктѣ. д.

. . . . ꙗко вѣсѣ съвѣрѣ ѡмѣ ѡмѣ ѡмѣ, вѣлѣ. ѡ. ѡ. ѡ. ѡ.
(6427—919) мѣа апрѣлѣ ки. дѣлѣ.

† Да ѡ вѣдомѣ вѣмъ. ѡлѣ ѡ. ѡ. ѡ. ѡ. инѣктѣ. дѣ. кѣкѣ
рѣсѣнѣ на црѣ сѣрѣскѣ, ѡ. хрѣсѣанѣ. ѡлѣ. ѡ. ѡ. ѡ. ѡ. ѡ. ѡ. ѡ. ѡ.
на доврѣ. ꙗко не прѣ до сѣон.¹⁾

(Слѣдѣтъ вѣ три рѣда надписѣтъ на царѣтъ Льва Прѣ-
мѣдри, Ивана Търновскѣ и Стефана Душана).

† Ылѣ ѡ. ѡ. ѡ. ѡ. (6879—1369). инѣктѣ. дѣ. дѣспѣ
ѡлѣ, прѣва (зографскѣ игуменѣ Данила, да му донѣсе мона-
стирскѣ грамѣти, коѣто ꙗко било направѣно. Дѣспѣтътъ ги про-
чѣлъ ꙗко сѣ рѣкѣтъ: Горѣко на тогѣзи, коѣто прѣстѣпи тѣзи клѣтъ!)

Слѣдѣа Углѣшовѣятъ подпѣсъ съ червѣно ꙗко привѣрзанѣ
позлатѣнѣ печѣтъ на Стефана Душана.²⁾

4. Черѣва св. Димѣтърѣ вѣ Зографѣ, подѣчинѣна
на царѣградскѣ патрѣарѣхѣ. Съ еѣна грамѣта (сѣга вѣ
Зографѣ) ѡтъ царѣградскѣ патрѣарѣхѣ Филѣтеѣ (1364—1376) сѣ
учѣмъ, чѣ прѣвъ 1372 г. вѣлѣможѣта Грѣниславѣ (Μπραβοθλάβος)
билѣ издѣгналѣ вѣ Зографѣ черѣва св. Димѣтърѣ, коѣто ѡтъ
енѣорѣйскѣ, завѣсѣмѣ ѡтъ ѣерѣсовскѣ еѣписѣопѣ, ставѣа патрѣ-
арѣшѣсѣка, ставѣропѣгѣалѣна. Грамѣтѣта е издѣдѣна ѡтъ Гѣлѣцѣра.³⁾

¹⁾ ѡтъ Да ѡ . . . до ѡлѣ. ѡлѣ. ѡлѣ. ѡлѣ.

²⁾ ѡлѣ. ѡлѣ. ѡлѣ. ѡлѣ.

³⁾ Поѣкойнѣлѣ проф. Гѣлѣцѣръ издѣа свѣдѣнѣа грамѣта по еѣдно съвѣсѣмъ
крѣво ꙗко неѣлѣно коѣна на грѣдѣки, заѣто сѣлѣвѣсѣки не ѣ знаѣлъ, ꙗко старѣцѣтъ
не моглѣ да му поѣмѣгѣтъ съ знѣнѣяѣта сѣ по старѣбѣлѣгарскѣ еѣзикѣ. Срѣ. Sechs
Urkunden des Georgsklosters Zographu, стр. 523—529 вѣ Byz. Zeitschrift XII.
Наѣослѣдѣвъ грамѣтѣта бѣ издѣдѣна бѣзъ удѣрѣнѣя ꙗко съ вѣлѣко погрѣшѣки вѣ
правѣписѣа вѣ Прѣлѣ. на Вѣз. Врѣ. XIII, ср. 169—174.

⁴⁾ Byz. Zeitschrift XII, Sechs Urkunden usw. Сѣмѣо ꙗко вѣ Вѣз. Врѣм.,
Прѣлѣ. XIII, 105—106.

5. **Духовната власт на Охридската архиепископия въ Италия, островите и Далмация.** Че Охридската архиепископия е имала похъ властта си и една широка италийска епархия, това се научаваме отъ четири писма на охридския архиепископъ Паисия до италийския митрополитъ Тимотея, отъ год. 1566. Тѣ се пазятъ въ Зографъ. Тѣ ще да са били донесени тука, заедно съ други още документи, отъ последния охридски архиепископъ Арсенія, който умрялъ въ зографския манахъ въ Карей (Света-Гора). Тѣ бидоха обнародвани отъ проф. Палимовъ въ Славянское обозрѣніе, год. II, стр. 226—232, и впоследствіе въ приложенията на Виз. Врем. ХІІІ, 132—139. Най-важно е първото писмо на Паисія, въ което се говори за италийската епархия, подчинена на Охридската архиепископия съ слѣдните свои подчинени еѳории: Апулія, Абруцо, Басиликата, Калабрія, о-въ Сицилія, о-въ Малта, Далмация, както и за правата на италийския митрополитъ. На мѣстото на покойния митрополитъ Пафнутия архиепископъ Паисі назначавъ за неговъ замѣстникъ корчанския епископъ Тимотея, който билъ разположенъ за корчанската катедръ още отъ прѣдшественника на Паисія, архиепископа Никанора. Православното население въ Италия, подчинено на архиепископията, било гръцко и албанско. Титлата на италийския митрополитъ била слѣдната: *Πατριάρχης μητροπολίτης πάσης Ἰταλικῆς ἐπαρχίας, καὶ τῶν ἐνοριῶν αὐτῆς Ἀπουλίας, Ἀμπρούτζης, Βασιλικῆς, Καλαβρίας, Σικελίας, Μελίτης, Λαλακτίας, ὑπέρτιμος καὶ καθελικὸς ἐξάρχος πάσης δόσεως.*

6. **Манастирътъ Св. Георги на Вирпино бърдо, при Скопје.** За тази, сега загинала старина, знаемъ отъ грамотата на българския царь Константинъ Асѣвъ Тихъ (1258—1277). Грамотата се пази грижливо въ Хилендаръ. Тя биде издавана отъ Срезневски и Шафарика по чужди прѣписи и фотографска снимка. Наскоро ще биде издадена отъ Г. Илински, доцентъ въ Харковския университетъ. За положението на манастиръ Св. Георги ни уштва отчасти грамотата, дѣто между друго четемъ: *сѣшѣшу цѣв ми въ Доѣнана земяа шерѣкте цѣв ми манастиръ великомъченика Хѣа Георгия Гора. съзѣнни Романомъ стѣнниа цѣмъ на вѣдѣ Енѣрнимѣ прѣмо Скопни града надъ Герѣкл . . .* Но тъй като манастирътъ е разоренъ отдавна и името Вирпино забравено, всички досегашни прѣд-

положения за положението на старината си останаха пакъ прѣдположения.¹⁾ Сега обаче, благодарение на свѣдѣніята, които събрахъ на самото мѣсто отъ селяне, които ниви се нахождатъ на нѣкогашно манастирско землище, може съ положителностъ да се посочи мѣстонахождението на манастира Св. Георги. Рѣка *Сърѣва* (*Сърѣва*) извира отъ Църногорията, тече право на югъ, прорѣзва града Скопье и се втича въ Вардара, всрѣдъ града. На 5 километра сѣверно отъ Скопье, до р. Сѣрава, се нахожда село *Бутелъ*, поменато и въ грамотата (*Бутелъскы пѣ*). На западъ отъ селото, прѣко Сѣрава, се простира хълмъ, който се спуща отъ Църна-Гора и върви успоредно край рѣката. На една сѣверна изданка на хълма, наречена сега *Брѣдо* (Кирпино врѣдо), се нахождатъ турски укрѣпления (таба); на друга южна изданка са турски гробища. Между двѣтъ изданки, току срѣщу с. Бутелъ, единъ километъръ на западъ, селянитѣ посочватъ мѣстото, дѣто нѣкога е „имало голем манастир *Свети Ѓьорги*“.

7. **Драгановъ миней.** По името на прѣписвача Драгана можемъ назова и многоцѣнния ръкописъ въ Зографъ № 55, миней за цѣла година, отъ XIII вѣкъ. Драгановиятъ миней се състои отъ 219 пергаментни листа, размѣръ 19.5 × 13 см. Липсватъ листове въ началото, срѣдата и края. Писмото, срѣднобългарска редакция, е дребенъ полууставъ, по 40—41 реда на страница. Паметникътъ, при втората си подвързия, е пострадалъ много, понеже са прѣрѣзани нѣкои приписки. Влагата е поврѣдила и много цѣли листове. Пѣтъ и човѣшка ръка е посегнала и то тъкмо на онѣзи мѣста, дѣто се засѣга паметта на св. Методия, службата на царь Петра Български, на св. Ив. Рилски и др.²⁾ Този паметникъ е билъ

¹⁾ Новаковичъ (С Мораве на Вардар, стр. 59) държеше манастира всрѣдъ града Скопье, на мѣстото на джамията Иса-бей. Къпчевъ (Псп. LV—LVI, 2—3) го посочваше на източния до града хълмъ, дѣто е текето Гази-баба. Азъ прѣдполагамъ да не е нагоричкия Св. Георги, дѣто също тъй протича р. Сѣрава (Сѣв. Македония, 108).

²⁾ П. Успенски, който е поврѣдилъ много светогорски ръкописи, а други цѣли задигналъ, отрѣзалъ нѣколко листа и отъ Драгановия миней. Срв. Срезневскій, Древние слав. пам. кс. письма, 120. Въ по-ново врѣме другъ русинъ отрѣзалъ още 6 листа отъ паметника — службитѣ на св. Кирила и Методия — и ги занесълъ въ руския светогорски манастиръ св. Пантелеймонъ. Обнародва ги А. Александровъ въ Р. Фил. Вѣстникъ XXIX, 192—207.

забѣлѣзанъ още отъ П. Успенски и Леонида, които направили и нѣкои извадки безъ всѣка филологична стойностъ.¹⁾

Прѣписвачътъ на миния е записалъ при свършъка на мѣсець марта долу твърдѣ дребно: † Пиши ѿкланіе Драгане ако за грѣхъ твоѣ бѣ твои мѣхунѣ та . пиши странниче. Друга важна бѣлѣжка на листъ 16^о долу, сега едва познаваща се, гласи: † сѣа служба прѣведена ѿ грѣцкѣ . книгѣ .

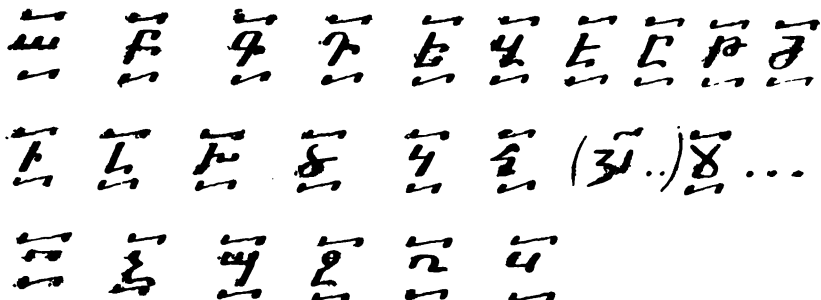
Паметникътъ е отъ XIII в. Не само палеографично той се отнася къмъ това врѣме; ~~взаимната смѣна на носовитѣ~~, която прѣзъ XIV вѣкъ вече придобива типичния сръднѣобългарски изводъ, тука е въ своето начално образуванье. Липсватъ йотувани юсове и ю. Употрѣбени са непослѣдователно ѣ и ѣ, ѣ и ѣ. Въ сръдисловието ѣ е замѣстенъ на мѣста съ о. Ударения нѣма. Прѣписвачътъ тукъ-тамъ си служи съ грѣцки бързописни лигатури или отдѣлни букви. Сръщатъ се и архаични форми и изрази. Изданието на цѣлия паметникъ би допринело много за уяснение звуковитѣ и формални страни на сръднѣобългарския езикъ.

Този цѣненъ за българщината миней съдържа, покрай друго, службата на св. царь Петра Български, службата на св. Иванъ Рилски, службата на св. Петка, службата на св. Методия словѣнски просвѣтителъ и др. Първитѣ двѣ са помѣстени по-долу, глава XIII, XV. Всѣка една тетрада, състоеща се отъ по 8 листа, на края на послѣдния листъ, долу на полето, е номерирана още на врѣмето съ арменски букви, които имали и цифрено значение. Всѣка буквена цифра е придружена съ двѣ титли, надъ и подъ. Важното е въ случая, че числата отъ 10 нагорѣ не са прѣдставени съ два знака — десетица и единица, както е въ по-новия арменски,²⁾ въ грѣцки, словѣнски и др., а сѣ съ по единъ знакъ, заетъ отъ азбуката по редъ. На 17 тетрада е поставено словѣнско число ѡ. Слѣдъ него

¹⁾ Извадкитѣ на Успенски бидоха напечатани въ неговото издание Второе путешествие, сра. стр. 154 и сл., а Леонидовитѣ прѣписки обнародва И. Срезневскій въ своитѣ Слѣдствія и Забѣтки № LXVIII (приложение къмъ XXVIII т. на Запискитѣ на имп. ак. на наукитѣ въ Петербургъ. 1875 г., стр. 403—429).

²⁾ Сра. А. Р. Pihan, Exposé des signes de numération, Paris 1860, стр. 239—242.

линова една бройка, както и послѣ ѿ лицевать три знака, означени тука съ точки:¹⁾

Въ службата на св. Димитрия Солунски, прѣдъ и надъ нѣкои думи се забѣлѣзватъ особени нотни знаци съ черни и червени пръчици.²⁾ Ето тѣзи знаци отъ листъ 48^о, заедно съ текстъ:

тѣкожъ . . . — Нмо. Глѣ. а. Веселиса ѿ Гѣ граде Со-
лоуиъ. рѣуса и анкоуи вѣрожъ. свѣтосати Дѣни | трѣа. прѣслав-

много стрѣца и ѣма истини. въ | мѣрахъ ѣмѣщи кѣмо скро-
пире. въспринѣи ѣтѣ | съ нѣчленнѣи вѣда. и вѣждѣ оуправнѣица

нѣопле | мѣвѣниъ шѣтѣиѣ. и вѣгодарствѣно въ сѣсоу |
вѣзюки Гѣ сла тебе . . . —

или по-долу:

Слѣ. и и Глѣ. ѣ: —

Дѣе съзываетъ нѣ. стрѣца всемирноѣ трѣжство. | прѣдѣте оубо

вѣрамолющи. свѣтло вѣрамоуиѣ | памѣ ѣго глѣиѣ. рѣу и са,
гѣже рѣж неустѣниѣ ѿ | вѣргъ вѣры радн. въ мѣжство же дѣховноѣ

ѿбѣлъ | кѣъ ѣси себе. рѣу и са.

¹⁾ У Успенски тѣ стоятъ. Тогава още не били откѣрпѣнати нѣкои листа.

²⁾ Червѣнитѣ части тука са прѣдадени съ точкици.

8. Животениси и служби на български светци.

Климентовото житие отъ Хоматина, Наумовото словѣнско житие отъ X в., проложнитѣ жития на св. Ивана Рилски, св. Параскева, Илариона Мъгленски, св. Симеона Сръбски и др. са помѣстени в. голѣмия зографски прологъ № 47. Този памѣтникъ има 332 листа, голѣмъ форматъ 40 × 26 см. Писмото е сръбска редакция, полууставъ, два стълба на страница, по 40 реда въвѣн. По правописа и по водния знакъ на хартията — лѣствица съ четири стъпала, прѣписътъ трѣбва да се отнесе къмъ XV в.¹⁾ Прѣписвачи са били братята поимъ Иванъ Милоневъ отъ дебърското село Писковие и братъ му Никола.²⁾ Отъ бѣлѣжката на листове 1—4 личи, че прологътъ отдавна е принадлежалъ на Зографъ: Си прологъ їтъ ѿ ѿти гори ѿ монастыра зокомаго Зографа храма стго великоимка и победоносца Хї конна Георгїа. Срв. и бѣлѣжката отъ 1781 г. отъ архимандрита Игнатия, глава XXIII, № 77. Приличенъ по съдържание е и другъ зографски прологъ за шестъ мѣсеца, № 88, отъ XV—XVI в. Въ него са помѣстени проложни жития на св. Ивана Рилски, Илариона Мъгленски, св. Параскева и др. Обемътъ и редакцията на житията са както въ пролога № 47. Дори тука правописътъ на редакцията и ударенията са по-издържани.

Синаксариятъ № 103, отд. II г. 6, въ зографската библиотека, е отъ първостепенно значение за произведенията на търновския патриархъ Евтимия. Този памѣтникъ има 432 листа, размѣръ 27 20 см., съ жълтеникаво писмо, сръдно-българска редакция. Писанъ е отъ нѣколко рѣцѣ и почерки, но се се забѣлѣзва, че нѣкой опитенъ книжовникъ, комуто принадлежатъ най-вечето листове, е пицалъ и упѣтвалъ прѣписа на цѣлата книга. Неговиятъ почеркъ е прѣходъ между полууставъ и бързописъ. Отъ сжшата рѣка и мастило е писанъ и други памѣтникъ, № 3, Слова и поучения на св. Василия Велики, прѣвъ год. 1367.³⁾ Това вече ни упѣтва за врѣмето на синаксаря, XIV в. Пъкъ, освѣнъ това, и различнитѣ водни знакове на хартията му се отнасятъ се къмъ сжщия вѣкъ.

¹⁾ Срв. *Личачевъ*, Палеографическо значеніе бумажныхъ водныхъ знаковъ. Сиб. 1899, III, № 4239; II, стр. 276.

²⁾ Срв. глава XXIII, № 16.

³⁾ Срв. глава XXIII, № 8.

№ 103 обаче е писанъ слѣдъ № 3, както личи отъ думата „патриархъ“, която придружава името на послѣдния търновски архипастиръ, а Евтимий станалъ патриархъ около 1375 г. Нѣма съмнѣние, синаксирьтъ е най-стариятъ познатъ прѣписъ съ Евтимиеви произведения, отъ врѣмето на самия патриархъ, ако не и на самия писаръ на Евтимия. Отъ познатитѣ стари прѣписи на Евтимиевитѣ произведения, само въ № 103 се срѣща изразътъ *приславимъ нѣшъ гѣа Тръновъ* съ думата *нѣшъ*, въ заглавието на житието на св. Петка. Отсетнѣ думата *нѣшъ*, както и *курї*, въ заглавията на житията, са били стъргани съ ножче, но се се познаватъ слабо. Туй говори доста за рода на прѣписвача (българинъ) и за врѣмето на прѣписването. Интересно е, че писмото на Зографския служебникъ на Евтимия, както и на Софийския,¹⁾ пометници отъ XV в., са много прилични на писмото въ № № 3 и 103. Това показва, че всички ще произхождатъ отъ едно общо огнище, и че прѣписвачитѣ на служебникитѣ са школували на едно мѣсто.

Синаксарьтъ № 103 е сборникъ отъ слова и жития. Отъ по-опитната рѣка са писани произведенията на патриарха Евтимия: житието на св. Ивана Рилски, на св. Илариона Мъгленски, на св. Параскева; похвалното слово за св. Гаврила отъ епископа Климента, словото на Теофилакта за Въведението на Дѣва Мария и др. Издаденитѣ отъ Калужнянци жития на св. Ивана Рилски, св. Илариона и св. Параскева, бидейки печатани по прѣписи отъ XV в., зографскиятъ прѣписъ отъ XIV в. има всички прѣдимства.

Въ *зографскиятъ синаксари* № № 147, 160, пометници отъ XVII в., писани отъ една рѣка, се съдържатъ служби или помени на св. Ивана Рилски, св. Илариона Мъгленски, св. Петка, св. Кирила словѣнски просвѣтителъ (14 февр.), св. Якимъ Осоговски. Празникътъ на св. Петка е поставенъ на 14 октомври, а прѣнасянето мощитѣ ѝ — на 26 юли. Важенъ приносъ къмъ редакциитѣ (не буквени) на св. Ивановата служба прѣдставя *Уинъ кѣко ꙗѡбѣеть ꙗѣти ѣтнѣи пѣрѣкѣи прѣѡбномъ ѡѣѣ ꙗѡѣиъ, Рѣлѣскомъ поѣстиннижителю* (№ 147). Ето поменитѣ за горнитѣ светци:

¹⁾ Зографскиятъ биде издаденъ отъ *Сърку*, Литургическіе труды патриарха Евѣмѣя Терновскаго, вып. II, а за Софийския писа *Малетичъ* (Мсб. IV) и изтъкна разликитѣ между двата.

Ферваріе, дї. днь

Памѣ стго Кѹрила фило́сѡфа и о́учи́тели словѣ́нскаго.

трѡ, гла, д.

Ѽ пѣлень прилежно прѣмѣдрость сѣстрѡ сѣвѣ сътвори. прѣ-
свѣтло видѣю ꙗко дѣв чѣв. и сїю прїе, ꙗко злѣтими монїсти
о́крѣдиль ісї свою дшѣ и о́умь. и о́врѣте се ꙗко дрѡгы
Кѹрилъ на земли. рѣзвмѡ и ѡименемъ прѣмѣдре.

кѡ гла, в.

Тврѣдыѣ, о́умомъ, і вѣдѣхновѣнныѣм о́ученїемъ о́зарѣ
мірь. прѣсвѣтлыми лѣчами о́втѣче вѣселѣнїю ꙗко млчїи
Кѹрилѣ стї. разсѣванїе вжїе слово. на свѣрѣ и западѣ, и
ѡзѣ, просвѣщанїе вѣсѣхъ. и ꙗко ѡмы дрѣзновѣнїе къ Хѣ.
непрѣстѣнно моли о вѣсѣхъ насъ ; ~

(№ 160).

мїцѣ ѡктѡврїе, дї. днь.

(Памѣ) прѣпѣвныѣ мѣре нашѣ Пѣткы.

трѡ, гла, и.

Еѣ тѣвѣ мѣи ѡзвѣстїю спсе се іже по ѡвразѡ. прїемши
ѡ крѣтъ послѣдовала ісї Хѣ. и творѣщи о́учаше. прѣзирѣти
ѡуво плѣтъ прѣхѡдитъ вѡ. попѣциже се о дшїи вѣщи вѣсѣ-
мрѣтнѣи. тѣмѣже и съ агглы рѣѣт се прѣпѣвна дѣ твої:

Кѡ, гла, г. дѣла днь: —

Стѣю вѣсї застѣпницѣ, соѣцѣю вѣ вѣдѣ. бл҃гочѣтно
вѣспѡемъ Параскѣвы стѣю. тѣ вѡ жїтїе ѡстѣвѣвши, негѣлѣемо
вѣ вѣм прїе тоѡ. Ст҃го рѣди слѡвѡ о́врѣте чѡдѣсемъ. бл҃го-
дѣтъ вжїемъ вѣлѣнїемъ : ~

(№ 160).

мѣцѣ ѡктóвріе, дї днѣ.

(Памѣѣ) прѣпѣвнаго ѡца на́шего 'Іу́днна Рїл'скаго.

трѣ, глѣ, а.

Пока́нію мѣснóваніе. прописаніе оумилѣніа, ѡвразѣ оутѣшеніа дхѣвнаго съвершѣніа, тѣ́чно а́гглемѣ вї́ житіе твоѣ прѣпѣвне. въ мѣтвѣ вѣ и въ пощѣніхъ і въ слѣзахъ, ѡ́че 'Іу́днне моли Хѣ Бѣ спѣсти се дшѣмѣ на́шимѣ : ∞

кѣ глѣ . а . пѣ рѣкопїнаго : ∞

Бл҃гтію бж҃ію ѡвсгати́се 'ісї. нѣдѣлы нѣвѣстїи 'ісї звѣніе. и нѣви і 'Іу́днне оутѣдникъ Хѣ Бѣ. въ мѣтвѣхъ и въ постѣхъ дарованіи бж҃їа дхѣ нсплѣ́нїсе. и вѣсть недѣгѣ прогонїтель. и застѣпникъ дшѣмѣ на́шимѣ : ∞

(№ 160).

а́вгѣ, аї. днѣ

(Памѣѣ) прѣпѣвнаго ѡца на́шего 'Іу́акѣма Саран'дапор'скаго.
н҃же въ гѣрѣ 'Осѣгѣсѣ́нїи постѣвнаго се.

трѣ. глѣ, в.

Житіе си оутрѣй, въ своімѣси богатѣствѣ, дш҃и си стѣжѣвъ, влж҃ѣне ѡ́че 'Іу́акѣме бѣомѣдрѣ. съма вѣ о́чи твоѣ нїколиже прїеста. вѣспрѣстаніа мо́лвы Бѣ принѣсе мы же ти се мо́лвамѣ непрѣстанно. моли спѣсти се дшѣмѣ на́шимѣ.

кѣ. глѣ, в. въ мѣтвѣ:

Бѣ мо́лвѣ не оу́сїпае прѣпѣвне. вѣспрїѣмѣ тѣлѣ на сѣпротївнаго врага. трѣпѣніемѣ во своѣ прѣпѣвне ѡ́че 'Іу́акѣме вѣзшѣ на нѣсѣ. іако жїзнь тѣ́лїнѣ ѡстѣвнѣвъ на́ землї. на нѣтѣ́нїе прѣсѣлїсе ісї на нѣсѣ. тѣ́м҃же тѣ хѣлѣмѣ вѣсї и прѣпрославлѣмѣ:

(№ 160).

Службата и житието на *Св. Якимъ Осоговски* не се намириха нито въ Зографъ, нито въ Хилендаръ. Единъ ръкописъ обаче съ службата и житието на светеца, писанъ отъ Теодосия Лековъ прѣзъ 1789 г. въ Хилендаръ се намира въ София въ частни рѣцѣ. Ръкописътъ се състои отъ 44 л., 4^о, писмо полууставно, руска редакция. На 1^о листъ стои бѣлѣжка: **Во славу стѣла единосѣщныа животворѣщыа и нераздѣлныа: троцы оца и сѣна, и стѣла дѣа по прошенію высокопріподобенѣишегво проигѣмена кирѣ оца Давида написаса ииѣга сѣа слѣжка, и со житіе прѣбѣнагво и вѣноснаго оца ииѣгво Іѡанѣма Осѣпѣскагво. во стѣ Бѣо сохраниаемои царскои и патриаршескои славиносервскои великои Лавре Хилендарѣ. Въ лѣто 1789 года мѣа февралѣ 25 дня.**

На крайния листъ 44^о прѣписвачътъ е прибавилъ за себе си: **Иже кто изъ православныхъ и христіанскихъ христіа сѣю книжицѣ вѣде: читати: то да изволитѣ и сѣе знати: иже а человекѣ неученѣ, грамматики не училсѣ: а по прошенію пріподобенѣишаго проигѣмена Давида, почти по нѣжди потрѣдихса: аще ли в чѣсомѣ противѣ: орѣографѣи, право не написалѣ: в томѣ прошѣ Бѣа ради, мене простити, и сконитѣ Бѣомѣ просвѣщенымѣ разѣмомѣ: мои погрѣшности прикрити (поправити): а я за сѣе до лица земли кланіюса Ѳеодосіѣ Дѣкшегѣ.**

9. Евангелие на царъ Георгія Тертеръ II, отъ 1322 год. Това историческо четвроевангелие се пази въ хилендарската библиотека подъ № 7. Състои се отъ 214 пергаментни листа, размѣръ 29×20 см. Писмото е хубавъ уставъ, по 26 реда на страница, сръднѣобългарска редакция. Евангелиститѣ са прѣдставени цѣтно по на цѣла страница, но боята тукъ-тамѣ е поизпадала. Евангелието е било написано по заповѣдъ на младия и воинственъ български царъ Георги Тертеръ II, който прѣзъ втората година на царуванѣето си се поминалъ (1322—1323).

На листъ 96^a се намира слѣдната приписка отъ самия прѣписвачъ на евангелието:

† ѿ³ ѿ
іже, † Сѣ н прѣжде сѣ н Бѣ † подó
каѣ †

Бѣомъ, н црѣ црѣвацинѣ. н вѣка, прѣ владацинѣ. тѣора³
н дѣа н съврѣшала хотѣнѣа н дѣла бѣгаа. вѣлаа вѣацинѣ сѣ.
н тѣорацинѣ вѣлаа ѣго. Бѣгонѣзкоаи оуѣсрѣдѣи сѣца своѣѣ, ве-
мѣкѣ црѣ Геѣѣге, Сѣн вемѣкаго црѣ Геѣѣра Сѣѣслаѣ, прѣдрѣ-
жаѣиѣмъ сѣптра. бѣлѣгарѣскаго жѣ н грѣцкаѣ, н нѣзпѣсѣ сѣѣ
уѣтворѣбѣговѣстѣе, повелѣнѣиѣмъ црѣва ѣго, вѣ слаѣж н хѣлаѣж,
н уѣсть. ѿцѣ н сѣн н сѣомѣу дѣоу. црѣтѣоу жѣ нѣмъ, ѡстаѣленѣе
н проѣценѣе грѣхѣомъ. вѣлѣ. ѣѣ ѣ. ѣ. ѣнѣ. ѣ.

† Н βελος ηδα. τιη δε . . . ¹⁾

† ΜΝΕΜΒΜΜΕΣΑΨΩΝΑΙΑΧ=, ЧМΩР
+ ЧІΩΝ +

Тази приписка биде издадена, безъ послѣднитѣ редове, отъ И. Срезневски²⁾ по много погрѣшенъ прѣписъ на П. Успенски. Не стои по-добрѣ и прѣписа на Дучича, който между друго прѣскочилъ една часть отъ най-интереснитѣ два послѣдни реда.³⁾ Въ прѣписа на Лаврова липсватъ мжнопрочитаемитѣ букви; не са забѣлѣзани и буквитѣ около пѣрвия крѣстъ.⁴⁾ Послѣдната приписка е прѣдадена съ полутайни букви на грѣцки езикъ. Съ явни букви тя изглежда тѣй: † Εὐσεβεστάτου ἀνα Χόν, Γεωργίου † или поправено и допълнено: † Εὐσεβεστάτου ἀνα Χριστόν Γεωργίου † (На благочестивѣйшия въ Христа Георгия) и се отнася слѣдователно до българския царь Георгия, за когото било написано евангелието. Прочитанѣто ἀνα Χριστόν

¹⁾ Тази бѣлѣжка е недовѣршена. Писана е на бѣлото поле, съ скоронисъ. Трѣба да се чете: η βελος ηδα. τιη δε . . .

²⁾ Древн. слав. пом. юс. писъма, 360.

³⁾ Гласник VII.

⁴⁾ Извѣстія втор. отд. I, 110—111.

(срв. Глас LIII, 166) отговаря на подобниѣ форми ἀνὰ χρόνον, ἀνὰ μέσον и др., а по смисълъ на въ Христа Бога благовѣрнѣ и пр. или ἐν Χφ τφ Θεφ πιστός (въ Христа Бога вѣренъ).

Ето часть отъ свангелския текстъ на листове 4⁶—5⁴:

Въ днѣи ѿны приѣде 'Іѡѡнъ крѣитель проповѣдаѣ въ поустыни поудействѣи ѣ глѣ. покаяте сѧ. приелѣжи бо сѧ цѣткѣ нескѣноѣ. съ бо ѣстъ рѣниѣи 'Ісѧѣмъ прѣкомъ глѣщемъ. глѣ въплѣщаѣго въ пѣстыни. оуготовайте пѣтъ гнѣ. пракы творите стѣзѧ ѣго. самъ же 'Іѡѡнъ нѣмѣше ризы своѣ ѿ власъ велѣжаѣ. ѣ поѣсъ оусмѣнъ ѿ урѣслѣхъ своѣхъ. нѣща же ѣго въ прѣзѣи ѣ междѣ днѣи. тогда ѣзде къ немѣхъ 'Нѣросолимъ. ѣ въсь поудеѣ. ѣ въсь при странѣи 'Нѣрдѧнскоѣ. ѣ крѣщаѣхъ сѧ въ 'Нѣрдѧнъ ѿ него. ѣспѣваѣхъ грѣхы своѣ.

10. **Хилендарската българска история**, компиляция отъ първата половина на XIX вѣкъ, се различава отъ другитѣ познати български истории. Съдържа много нови прибавки. Този хилендарски ръкописъ ще бѣде издаденъ отъ университетския библиотекаръ въ София, С. Аргировъ.

11. **Хилендарски писмовникъ (ѣпистоляръ) отъ 1782 г.** Този писмовникъ, съдържащъ образци за писма до духовни и свѣтски власти и лица, билъ написанъ отъ монаха Спиридона въ Хилендаръ. Той сега се намира въ зографската библиотека, № 167. Съдържа 150 листа. Цѣненъ е много за историята на Хилендаръ, който прѣвъ XVIII в. се подържалъ току-речи изключително отъ български поклонници и помощи. Всички благодарителни писма въ писмовника са отправени (макаръ и за образецъ) сѣ до български области и градове, и ни едно до сръбски крайща: Лѣвчъ, Пазарѣкъ, Коприѣщица, Софѣя, 'Бски Загра, 'Нѣтимѧнъ и др. (Срв. листове 56, 63, 67, 76, 79, 83). Ето и едно таксидиотско писмо отъ 1772 г. за просѣя во страны Бѣл'гарскѣя, помѣстено на л. 2—3:

Ѣхѧрхѣиѣ ѣкрѣтцѣ.

Показѧтелъ сѣго стѣѣи 'Идѣнскѣя горы Цѣркѣя ѣ патриѧршескѣя Сѣтѣвѣдѣнскѣя 'Овѣтели мѣтрь Хилѣндѧра, достѣвѣтр-

нѣишій и многотрудный слѣжителъ. вѣсѣннѣишій господинъ
оцъ нашъ архимандритъ кѣръ Блансий. Божже по произво-
ленію и соборномъ согласію, послахомъ во страны бѣлгарскія,
ради испрошенія милостины ѿ доброхотнѣй дѣтелей, вѣпомощъ
и ѡкормленіе оубогой вышнереченной Нашой Овители, тогда ради
вспокорнѣише прѣбѣи и молимиъ всакого званія и вѣзраста
православныхъ хрѣтианъ, вездѣ дѣти имѣ свободно прохождение,
и вѣлгослабнѣю. мѣтъ показивати. Чѣюще за тѣ сторичнаго
мздовоздаянія ѿ Хрѣта Гдѣа, и прѣстыя дѣвы Бѣцы, со стѣими
мѣтѣторы. Данно во стѣой ѡвѣтѣ Нашой Хиладѣрской, сѣприло-
женіѣ ѡвѣчныхъ пѣмѣти Мѣтрскія сѣгѣ

гѣψον Γόδα. Μυτ̄ Μάηλ κ̄α: днѣ.

Сѣтоввѣдѣнскія ѡвѣтели Хиладѣрскія

Смирѣннѣй Сѣкиофѣлаѣтъ:

12. Зографски шампи отъ 1834 год. Шампарското
дѣло се явѣа тѣврдѣ рано въ монастыритѣ. За стари зографски
шампи не можахъ да се науча. Намѣрихъ такива едѣа отъ 1834 г.,
кальпитѣ на които били гравирани въ кѣрейския скитѣ, кѣкто
личи отъ грѣцкия текстъ на шампитѣ. Тѣзи шампи (картини)
имѣтъ размѣръ 34 × 30 см. На горнята половина на карти-
ната са изобразени: въ срѣдата св. Богородица, св. Георги отъ
дѣснага и страна, и св. Козма (прочутъ зографски пустыно-
жителъ). Отъ устѣа на св. Козма излизѣтъ думитѣ: Бѣцѣ дво
настави мѣа какъ спасѣ сѣа. Отговорѣтъ на св. Богородица е:
Да вѣзмолствѣи(ши) на єдинѣ. Подъ образитѣ стоятъ два над-
писа, єдинъ грѣцки и другъ словѣнски:

Αὐτῇ ἡ εἰκὼν ὑπάρχει τῆς ἱερᾶς καὶ σεβασμίας μονῆς τοῦ
Ζωγράφου τιμωμένη ἐπὶ νόματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου
ἐν τῇ ὁρεὶ τοῦ Ἁθω κειμένη. Ἐχαράχτη ἐν τῇ οὐκ τῇ τῶν
Καρεῶν ἐν ἔτει 1834.

Сѣи ѡбразъ чѣдотворный ѡбрѣтѣтсѣа вѣсорной црѣкѣ
во ѡлѣрѣ: Бѣа проглаголавша стѣомъ Космѣ Зографскомъ.
лѣкто 1834. —

На долнята по-голѣма половина на шампата е изобразѣнъ
Зографскія монастырь, арсанѣа при морето и нѣвои параклиси.

Отъ Света-Гора шампарството било прѣнесено и въ Бѣл-
гария. Николай Карастояновъ донесѣлъ своитѣ пѣрѣви кальпи отъ

Атонъ, а послѣ самъ той съ сина си Атанаса захваналъ да приготвя подобни калъни, първомъ отъ дърво, а сетнѣ отъ металъ.¹⁾

13. Словѣнски имена на мѣсецитѣ. Въ синаксаритѣ на три зографски четвороевангелия, № 39, 41, 43, се срѣщатъ, покрай латино-грѣцкитѣ имена, и словѣнскитѣ наименования на мѣсецитѣ. И тритѣ пометника са пергаментни отъ XIV в. На корицитѣ на № 39 е писано отсетнѣ датата 1300 г., а № 43 е отъ 1305 г., споредъ припискитѣ.²⁾ Имената на мѣсецитѣ са току-речи еднакви въ тритѣ пометника:

	№ 39	№ 41	№ 43
Септември	Рѣсень ³⁾	Роуѣсень	Рѣсень
Октомври	Листопа	Листопа	Листопадъ
Ноември	Грѣдень	Гроудѣ	Грѣдень
Декември	Стѣдень	Стоудены	Стоуденыи
Януари	Просиннець	Просиниць	Просиниць
Февруари	Сѣуень	Сѣуень	Сѣуень
Мартъ	Сѣхъ	Соухъ	Сѣхъ
Априлъ	Брѣзокъ	Брѣзосокъ	Брѣзокъ
Май	Трѣвень	Трѣвень	Трѣвень
Юни	Изокъ	Изокъ	Изокъ
Юли	Урѣвень	Урѣвеньи	Урѣвень
Августъ	Заревъ ⁴⁾	Заревъ	Заревъ

¹⁾ В. Златарски, Даскалъ Н. Карастояновитъ и неговата печатница Сисп. LXVI, стр. 626, 648, 649.

²⁾ На л. 2^а стои съ по-нова рѣка: писана 6813 го., на л. 282^а: писан... съ + з. ш... нма. г. Дѣтѣ бѣлѣжи се допълватъ взаимно. Втората е прѣрѣзана при десетницитѣ на датата, но добавя индикта — трети. И дѣйствително, година 6813 или 1805 отъ Хр. има индиктъ трети.

³⁻⁴⁾ Въ отхвърленитѣ отъ критиката Верковичови сборки, въ които обаче още не е посочено кое е вѣрно, кое прибавено, срѣщаме пѣсни, дѣто Руио е божество на виното, на гроздьето, което се бере прѣзъ септември — Рѣсень:

„Боже ле, Руио Боже,
Изметъ ти, Боже, праве
Сега малу три години,
Да ти бера белу грозде,
Да ти точе руиу вино
И та служба служе... (Веда Словенахъ II, 325)

Въ друга пѣсень: Дуръ да ми дойде Заревъ-денъ,
Заревъ-денъ, Заревъ мѣсець (Ib. 454)

Този Заревъ мѣсець се пояснява (стр. 577): „есенскій мѣсець когато взхващала зимата“, а въ горния нашъ списъкъ той е м. августъ.

Миклошичъ обясни подробно потеклото и смисъла на словѣнскитѣ мѣсечни названия въ *Die slavischeen Monatsnamen* (*Denkschriften der K. Ak. der Wiss. Phil.-Hist. Cl. XVII, 1—32*). Прѣстои да се събератъ всичкитѣ запазени народни названия на цѣсецитѣ, докато общеевропейскитѣ имена не са проникнали изъ всички крайща на селското население. На островъ Ахилъ въ Прѣспанското езеро чухъ слѣднитѣ мѣсечни имена: 1. коло-жегъ (януари), 2. сѣчко (февруари), 3. мартъ, 4. априль, 5. май, 6. прѣвенигъ (юни), 7. жѣтаръ¹⁾ (юли), 8. августъ, 9. рѣянъ (септември), 10. митрофъ²⁾ (октомври), 11. листопадъ (ноември), 12. нѣкуль,³⁾ (декември). Въ единъ ръкописъ въ Битоля (срѣднѣобългарски юсовъ псалтирь) забѣлѣзахъ една бѣлѣжка, писана отъ малограмотенъ търговецъ. Поменати са мѣсецитѣ: мѣца, агѣа, роѣа, листѣпѣа, колѣкъ, априла, маи.

¹⁾ Жетваръ. ²⁾ Димитровденски. ³⁾ Николовденски.

VIII.

Словѣнско житие на св. Наума Охридски, отъ X вѣкъ.

Всички досегашни вѣсти за св. Наума могатъ да се сведатъ въ думитѣ: св. Наумъ, дошълъ отъ Моравия при Бориса заедно съ Климента, помагалъ въ работитѣ на послѣдния и се поминалъ въ манастиря, който носи името му. Друго нищо положително не може да се извлѣче отъ гръцкото Наумово житие,¹⁾ образецъ на шаблонно византийско хагиографско съчинение, дѣло на охридскитѣ архиепископи отъ XIII в. Това житие, което е собствено разукрасено извлѣчение отъ пространното Климентово житие, съдържа и доста невѣрности въ своитѣ подробности. Малко по-дѣнно е житието на св. Наума, запазено въ словѣнски прѣписъ отъ XVI в.²⁾ Въ него наистина се повтарятъ извѣстията отъ пространното житие на св. Климента, погрѣшно се прѣдаватъ имената (Виглиско вм. Вихингъ, Радиславъ вм. Боритаканъ, *Мын'сія* вм. *Мусія*), прѣмълчаватъ се нѣкои дѣйствителни случки отъ живота на св. Наума, но все пакъ стои по-горѣ отъ гръцкото житие, защото освѣнъ че съдържа повече факти, и изложбата му се отличава съ яснотъ и простота. На св. Наума въ него се отдава българско потекло (*Наоумъ прозвѣкъ въ Мин'сiю*), направата на манастиря — прѣзъ 905 г. (?) и смъртъта на светеца прѣди Климентовата.

Съвсѣмъ друго е словѣнското Наумово житие отъ X в., което по древностъта и историческитѣ си вѣсти, изложени простичко, безъ реторика, съставя първостепенъ изворъ за

¹⁾ Печатано най-първо въ московската Акалутия 1740 г. Има отъ него и словѣнски нови прѣводи.

²⁾ Въ сборника на П. Сретковичъ. Гласник LXIII, 1—4. На Сретковича го донесълъ извѣстниятъ македонски учител Йорданъ X. Константиновъ Джинотъ, Сръ. Сретковичъ, Историја I, 303.

жизнѣ на Кирило-Методиевѣхъ ученици. Този паметникъ бѣхъ честитъ да открие въ голѣмѣхъ зографскѣхъ прологъ № 47, който е прѣписанъ прѣзъ XV в. отъ попъ Ивана Милошевъ и отъ брата му Никола, отъ дебърското село Пископие.¹⁾

Мѣца, декевѣра, кѣ. пѣмѣтъ

прѣпознаго ѡца нашого Наѣма:

И се же вратѣ да не ѡстанѣтъ вѣзъ пѣмѣти, вратѣ сѣго владженнаго Клімента. и съподроуга и състрада-
стника. съ нимъ же и постра мно-
гынъ вѣдѣхъ и стрѣхъ ѡ ерѣтигъ,
Наѡумъ презвѣтеръ сѣ. югда по-
ставише ѡпѣпа Клімента. тѣ-
ждѣ вѣговѣрнѣи црѣ Сѣмѣонъ, пѣ-
сти Наѡума подроуга юмоу въ нѣ-
го мѣсто на ѡчитѣлѣство. и тѣ,
таждѣ подвижанѣ на вѣооугодиѣ
творѣ прѣывашѣ. дѣлѣство имѣ-
въ ѡ дѣлѣства²⁾ и до кончинѣ. съ-
твори сѣ монастыръ на исхѣдѣ
Вѣлаго езера црѣкѣ стѣхъ Архѣгѣлъ
и прѣвы въ очитѣлѣствѣ, ѡ.
лѣ. прости сѣ очитѣлѣства. и
шѣ въ монастыръ пожѣ, і. лѣтъ.
И на кончинѣ своѣ прѣѣтъ чрѣнѣ-
чѣскѣи ѡвѣрѣзѣ. тако почи ѡ Гѣ,
сѣ мирѣ мѣца декевѣра, кѣ. и сѣ
же да ѣ вѣдомо. прѣжѣ ѡ лѣтъ
почи Наѡумъ презвѣтеръ ѡпѣ-
па Клімента. и сѣ же вѣдомо

¹⁾ Срѣ. глава XXIII, № 16.

²⁾ Въ рукописа стои дѣлѣства. Прѣписавъ сѣ ѣ повѣлъ вѣролатно ѡ-
сѣщѣта дума въ по-горнѣя редѣ.

воуди въсѣмъ почитающомъ
 тако же прѣже написахъ. тако
 еретіци швы моучише много.
 а другыя продаше жидомъ на
 цѣнѣ. презвітеры и діакони.
 ты же жидове поѣмше и вѣдоше
 къ Бѣнѣткомъ, и вѣнзгдѣ про-
 дахоу і по строенію вѣжо. прѣн-
 дѣ же тогда црѣ моужъ къ Бѣнѣ-
 ткомъ, ш Конѣстантїна града.
 црѣ дѣло дѣлае. и вѣдѣвъ о нѣ.
 и швыихъ искоупи црѣ моужъ
 и швыихъ тако поемъ, вѣ въ
 Конѣстантїнъ града. и сказа
 ш нѣ црю Касїлію. и вѣстроише иѣ
 пакы въ своѣ чїны. и саны презві-
 теры и діаконы, такоже и прѣже
 вѣше. и оуроки даше. и никто-
 же въ работоу не оумрѣ. нѣ бѣи
 въ Конѣстантїнѣ градѣ. црѣми
 наведїми покой прїеше. швыи
 въ Българскоу землю прїишше съ
 великою чѣстію покой прїеше.
 а Моравскаа земля, такоже вѣ
 прорѣкѣ стын М.дѣдіе архїепї-
 скопъ. за везаконїа дѣлама дѣ-
 ль и хъ, і іресы. и за изгнанїе прѣ-
 воевѣрныхъ шцѣ. и за стрѣти
 и хъ же прїеше ш еретїкъ. и мже
 шны вѣроваши, въ скорѣ мѣстѣ
 прїеше ш Бѣл. не по мнѣстѣ же
 лѣтѣ прїидоше Оугри пѣвнскїи
 їзыкъ. и поплѣнише зѣмлю и и
 опоустише Оугри. тѣ въ Българы

II col.

вѣждаше. и ѿста зѣмля ихъ
 поуста Оугромъ въ вѣдѣсть. азъ же
 вратѣ, ѿкаднныи многоу печѣ-
 ль и пѣмѣти вѣдѣнныи ѿца ншѣ
 радѣ. хотѣще ѡвѣсти жи-
 тѣ ихъ вѣсѣ написанно. иже ѿ
 начела выше вѣлы вѣсѣ житѣ и.
 іако на дѣзѣ и до кончѣны, и не
 ѡвѣстоу. мѣло бѣ азъ вѣдѣ.
 іако же ми сами вѣдѣнныи
 ѿци сказаще. и нѣждахъ се
 писати и не смѣѣ. хотѣ вѣще
 ѡвѣсти написанно. да ище
 аще кто ѡвѣстѣтъ ииѣми напи-
 сано. да не зазрѣтъ насъ ѡбогы-
 ихъ и гроувыихъ. вѣ бѣ іако мно-
 жае сѣго сѣтъ сѣтворили ѿци. и
 знаменѣа сѣтворили¹⁾ многоа. нѣ се
 іако намъ сказаще. а дроуга по-
 тайше за смѣрѣнѣ и. се же самъ
 доноудѣхъ се. пѣче же вѣка ме по-
 оустѣ. иже и такоже сѣго вѣже-
 ннаго Клімента оучѣнникъ вы-
 вѣ. Мѣрко іепѣопъ вѣвѣ въ Дѣво-
 лѣсѣѣн іепѣопѣи. чѣтверѣтѣи
 іепѣскопъ въ Словѣнскѣи ѣзыкъ вѣ
 Дѣволы. надѣкѣховѣ бѣ се ѿ вѣже-
 нныи сѣ ѿца молитвы и мѣло-
 стѣ прѣѣти, и вѣгѣ и ѡстава¹⁰-
 нѣ грѣхъвъ ѿ мѣтѣвааго Кѣ на-
 шѣго. иже рѣ прѣѣмѣѣи прѣрка въ
 ииѣ прѣрѣ. мѣзѣу прѣрѣю прѣѣмѣ.
 и прѣѣмѣи прѣвѣдѣнѣи въ ииѣ

III col.

¹⁾ Въ рукописѣ сѣтвори.

праведниче. мѣзѡу праведни-
 чю прѣиметь. ѿ пакы рече вѣж-
 ственнѣ апль Павелъ. помни-
 те ѿгоумены вѣше ѿже глѣше
 вѣмъ слѡво вѣжѣ. ѿх же вѣзѡ-
 рающе на скончанѣе житїа. пѡ-
 вѣще се вѣрою. тѣмже ѿ мы
 вратѣе, пѡвим се вѣженныѣ
 сїхъ до вѡромоу житїю. ѿже
 двѣство ѿ чїстотоу вѣсоу сѣхра-
 нише. многы вѣды и на па-
 сти постѣаше правѣе вѣры вѣжѣ
 дѣлѣ. да ѿ мы сѣ ннѣи вѣчнаа
 вѣгда оулоучимъ. ѿ Хѣ Ісѣ
 Гїи нѣшемы. ѿмоу же ісѣтъ слѣ
 ѡцоу и сноу и сѣомъ дѣоу. ѿ
 ннѣи ѿ прїсно ѿ вѣ вѣкы вѣко-
 мѣ, ѿмнѣ: ∞

Ето нѣкои цѡ-главни изводи, които могат да се направятъ
 отъ този колкото краткъ, толкова и документаленъ паметникъ:

1. Съчинительтъ на житието билъ Климентовъ ученикъ
 и служилъ при дѣволския епископъ Марко, който сѣщо тѣй
 билъ Климентовъ ученикъ — ѿже ѿ такоже сѣго вѣженнаго
 Клімента оученикъ вѣвѣ).

2. Съчинительтъ живѣлъ прѣзъ края на IX в. и пѣрвитѣ
 десетилѣтїа на X, когато, слѣдъ смѣртѣта на Наума и Кли-
 мента, написалъ и житието. А понеже Симеонъ е поменатъ
 съ титлата царь, трѣбва да се приеме, че и житието е съчинено
 слѣдъ 924 год., когато Симеонъ бѣ поздравенъ отъ войскитѣ
 си, прѣдъ царьградскитѣ стѣни, като царь (ὡς βασιλέα).¹⁾

3. За написването на житието помогнали личниа починѣ
 у съчинителя и особено подканата на епископа Марко (се же
 сѣмъ доноудихъ се. нѣче же вѣла ме пооусти).

¹⁾ Срв. Theoph. contin., Воопас, стр. 407. Възможно е обаче името царь
 да е прибавено сѣга отъ прѣписвачитѣ.

4. Живитѣ разкази на Климента и Наума прѣдъ съчинителя дали материалъ на послѣдния да напише житието (ѣлко же ми сами блаженныи ѿци сказахъ).

5. Светцитѣ, отъ смирение, потаили нѣкои подробности отъ своя животъ (ѧ дроуга потайше за смѣрніе).

6. Отъ ученицитѣ на Методия, едни били мжчени отъ еретицитѣ, други продадени въ Венеция на еврейтѣ. И въ пространното Климентово житие се твърди, какво онѣзи „отъ пресвитеритѣ и дияконитѣ, които бѣха по-млади, тѣхъ продаваха на юдеитѣ“ (§ XI).

7. Наумъ е дошълъ отъ Моравия съ свещенически чинъ. Прѣдъ смъртѣта си приелъ монашески ликъ, въ какъвто видъ го виждаме изобразенъ изъ старитѣ черкви въ Охридско и Прѣспанско.

8. Продаденитѣ въ Венеция Методиеви ученици били откупени и доведени въ Цариградъ отъ нѣкой византийски сановникъ, въ врѣмето на царь Василия Македонецъ т. е. най-късно до 886 г., когато послѣдниятъ се поминалъ.

9. Въ Цариградъ Методиевитѣ ученици намѣрили подкрѣпа и били възстановени на прѣжнитѣ си чинове — про-свитери и дияconi. Едни останали тамъ, а други заминали за България, дѣто ги прѣчвакали съ велики почести.

10. Отъ пространното Климентово житие се знае, че князь Борисъ изпратилъ Климента отъ Прѣславъ въ Кутмичевица за учитель. По-сетнѣ, когато царь Симеонъ поставилъ Климента епископъ (993 г.), тогава сщиятъ царь отпусналъ Наума за учитель, замѣстникъ на Климента, казва нашето житие (... Симѣонъ пѣсти Наоѹма подроуга нѣмоу въ нѣго мѣсто на ѡчитѣлство). Явно е, че Наумъ е прѣстоялъ въ Прѣславско отъ 886 до 993 г. и тамъ е ималъ възможность да подбужда къмъ книжовна работа пресвитеръ Константина, по-сетнѣ прѣславски епископъ (азъ оумаленный Константинъ оубѣжденъ бывъ на се твоими прошеніи брате Наоѹме).¹⁾

11. Дати.

Наумъ, за когото знаемъ отъ пространното Климентово житие, че дошълъ прѣзъ Бѣлградъ при князь Бориса, прѣ-

¹⁾ За Константина гл. по-долу, при неговия Прогласъ.

стоял въ Българско въ свещенически чинъ отъ 886—893 г. Когато царь Симеонъ назначилъ Климента епископъ въ 993 г., Наума проводилъ за замѣстникъ-учитель вмѣсто Климента, и като такъвъ Наумъ прѣстоялъ 7 год. т. е. до 900 г. Въ тази година (900) съградилъ манастиръ Св. Архангелъ на Охридското (Бѣлото) езеро и тамъ прѣживѣлъ още 10 години. Прѣдъ смъртъта си, 23 декември 910 г., приелъ монашески чинъ. Поминалъ се 6 години прѣди Климента. Датитѣ се сходятъ напълно съ извѣстіята въ пространното Климентово житие.

Наумовата паметъ, споредъ деня на смъртъта му, се празнувала на 23 декември. Прѣзъ този день се е събиралъ голѣмъ съборъ. Поради декемврийскитѣ обаче студове мнозина християне отъ околността не могли да посѣщаватъ свѣтлия день, та на 21 май 1720 г. било рѣшено отъ архиепископския свѣтъ въ Охрида да се прѣмѣсти празнуването на 20 юни (... καὶ μετατέθη ἀπο τὴν καὶ τοῦ δεκεμβρίου μηνὸς ... εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τὴν καὶ ἡμέραν τοῦ ἰουνίου μηνός. (рв. протоколитѣ на Охридската архиепископия, Мсб. X, 552). И до днешенъ день манастирскитѣ свѣтълъ праздниѣ и съборъ ставатъ на 20 юни.

13. Охридското езеро по словѣнски е наречено Бѣло езеро. Елинското название λυχνίδα λίμνη (у Диодора) има сѣщото значение — свѣтло езеро (λύχνος — свѣтълъ, свѣтилникъ). Въ словѣнската служба на св. Еразма, който се е подвизавалъ въ Охридско (Лихнида) и който се смѣсва съ едного отъ седмочисленицитѣ — Горазда, се възигѣва Лукридската гора като „свѣтла“: *Лѣкридо свѣтло висели се* (Славянски гласъ, София, 1905 г., юлска книжка, 157).

14. Дѣволскитѣ епископъ Марко билъ ученикъ на Климента. Той билъ четвърти епископъ у словѣнския народъ. Понеже за Климента (въ пространното му житие) се казва, че билъ пръвъ епископъ на българетѣ, както тогава взеха да се наричатъ словѣнетѣ подъ българска власть (καὶ οὕτω διὰ Βουλγαρὰν γλώσσην πρῶτος ἐπίσκοπος δὲ Κλήμης καθίσταται), явно е, че ще да е имало и други двамина епископи съ словѣнски езикъ. Единиятъ отъ тѣхъ е билъ Константинъ въ Прѣславъ и други непознатъ още. Ако ли пъкъ смѣтаме, по врѣме, Методия за пръвъ словѣнски епископъ, тогава дѣйствиелно Марко е четвърти: Методи, Климентъ, Константинъ (той при живѣ на Климента, въ 907 г., е епископъ) и Марко.

15. Моравската земя, прокълната от Методия заради нейните ереси и гонение на православието, била оплътнена от маджаретѣ. Частъ отъ неплътненитѣ моравски словѣне се прѣселили въ България. Това извѣстие на житието се потвърждава и отъ Константина Багренородни, споредъ когото останалитѣ живи моравци, слѣдъ погрома на държавата имъ въ 907 г., се прѣснали изъ земитѣ на българетѣ (εἰς τε τοῦς Βουλγάρους) и на другитѣ съсѣди. (De Admin. imp., cap. 41) Важно извѣстие за българската етнография и стара книжнина (прѣнасяне на паноно-моравски паметници). Самиятъ фактъ за клетвата, произнесена отъ Методия, се потвърждава отъ писмата на папа Ивана VIII и на папа Стефана V.

16. Маджаретѣ са наречени „пеонски народъ“ (Οὔγγρι παῖον'σκήν ἔθνος). Въ това наименование не трѣбва да се дири никаква етнографска смисълъ, защото маджарската земя, — по-старата Панония (Παννονία), въ византийскитѣ писатели се смѣсва съ Пеония (Παιονία). Срв. напр. Зонара II, 389, Бонско издание.

17. Отъ началнитѣ редове на житието може да се прѣдположи, че Наумовиятъ животописецъ е билъ съчинилъ по-рано такъво и на Климента. Срв. за това и при бѣлѣжкитѣ ми къмъ житието на Климента.

IX.

Житие на св. Климента Охридски

отъ Хоматияна.

Запазени са двѣ гръцки жития на св. Климента — едното, пространно, отъ охридския архиепископъ и писателъ Теофилакта (1084—1107), и другото, кратко, отъ Хоматияна. Докато обаче, благодарение на Воронова, се изясни донѣдѣ авторството на Теофилакта за първото житие, за узнаване съчинителя на краткото житие липсваха извѣстия. Право се е догаждалъ Баласчевъ, че търсениятъ авторъ ще да е билъ или Хоматиянъ или Григори, охридски архиепископи отъ XIII в. Нашиятъ словѣнски прѣводъ¹⁾ на житието разрѣшава съмнѣнието въ полза на Димитрия Хоматияна и то благодарение на краегранието Климента чкѣтъ пастіръ българскѣи (Димитріе) или както е въ оригинала Κλήμεντα τῆς πόλ, ποιμενάρχης Βουλγαρίων Διμήτριος, което личи и въ написания отъ Хоматияна първи канонъ въ честь на Климента²⁾ и въ нашия прѣводъ. Този прѣводъ, освѣнъ че съдържа Хоматияновото посьвѣщение, той е по-издържанъ по смисълъ и форма спорѣмо гръцкия оригиналъ, отколкото Бодлевия.³⁾

Отъ краткото житие узнаваме, че Хоматиянъ е знаелъ пространното, отъто е могълъ да заеме подробноститѣ за гонението на словѣнскитѣ първоучители и тѣхнитѣ ученици отъ еретицитѣ (іакоже ѿ нѣхъ писаніе проісхожденно каже — ὡς ἡ κατ' αὐτοῦ διεξοδικῶς ἱστορία διέφερον). Отъ сравнението обаче на пространното и краткото жития трѣбва да се прѣдположи, че Хоматиянъ е ималъ на рѣка и други вѣсти и извори за

¹⁾ Намира се въ зографския ръкописенъ прологъ отъ XV в., № 47. Сръ. стр. 41.

²⁾ Сръ. Баласчевъ, Климентъ епископъ словѣнскѣи, стр. LXXI—LXXII.

³⁾ *Idem*, *ibidem*, стр. 57 и слѣд.

миналото на Климента. А че съ такива ще се е ползувалъ и Теофилактъ при написването на пространното житие, това установи Дриновъ въ прѣдисловието къмъ българския прѣводъ на сщцото житие.¹⁾ Въ краткото житие биятъ на очи извѣстията за потеклото на мизийцитѣ (българетѣ) и рода на Климента отъ тѣхъ, за ржеополаганъето на Климента епископъ на дѣлия Илирикъ отъ Методия, смѣсването на имената на царя Бориса и сина му Симеона (тукъ нареченъ Михаилъ), и особено твърдението, че Климентъ изнамѣрилъ по-ясни образи за словѣнскитѣ букви (кирилицата), отколкуто тѣзи на мѣдрия Кирила (глаголицата). Додѣто, слѣдователно, съ новонайдени паметници не се опредѣли по-ясно дѣйността на св. Климента, не трѣбва това кратко житие да се оставя на послѣденъ планъ като исторически изворъ, както туй правятъ Лескинъ, Хилфердингъ и др. Отъ думитѣ въ словѣнското житие на св. Наума — и се же кратѣ да не остана въ безъ памети, вратъ сего владѣннаго Климента, трѣбва да се заключи, че авторътъ, ученикъ на Климента, е написалъ кратко Климентово житие и едва сетнѣ, при почване житието на Наума, е могълъ да каже горното т. е. и събратътъ на Климента да не остане безъ поменъ . . .

Миѣ юліе, къ днѣ.

Памѣть прѣбвнаго ѿца нашого, архіерѣа Хѣа и чюдотворца
Климента іпѣпа вьлгѣрская. ѿже въ "Охридѣ.

ѿ Климента чѣтъ пастіръ вьлгѣрскіи. ѿже доврѣ оупасъ
Хѣо стадо прѣидѣ къ желаемому. въ, къ. Климентъ ѿ
житіейскѣ прѣидѣ:

(1)" Сѣ великіи ѿцѣ нашъ, и вьлгѣрскіи свѣтіилникъ. рода
вѣ" ѿ "Европѣи мисіейскѣхъ ѿже и вьлгѣрѣи много разоу-
мніи. ѿвѣдѣ члѣкъ прѣвѣе же ѿ Прѣси олимпейскѣхъ.
къ сѣверному океанѣ, и къ мрътвому морѣ. ѿ "Ал-
ѣандровѣе же роуки. и позелѣніа ѿганашѣ. малом же

¹⁾ Животъ дѣяния и пр. на св. Отецъ нашъ Климентъ. Прѣвелъ Д. Ма-
товъ. Сръдецъ 1886, стр. 3—5.

²⁾ Числата въ скоби съотвѣтствуютъ на отдѣлитѣ въ грѣцкия оригиналъ.

- лѣтомъ прѣшшимъ. Съ оусіліемъ тежкимъ Дѣнавь
прѣйдоше. ѿ ѿскръпша вса наследоваше. Панѣнню ѿ
(2) Далматію, Оракѣа же ѿ Нлирѣка. ѿ мнѣгаа же маке-
донскаа ѿ солѣнскаа. рѣдною же житцю, въ дѣи прѣ-
пѣнни си мѣжъ. ѿ чрѣва же мѣрна по Самоуѣлѣ
ѿзвѣранъ въ Бѣѣ. ѿ мѣнства вѣлюбѣвно възлюбѣ
житіе. прѣви же съ вѣжтѣвнимъ Ваѣмомъ. Ангѣларіемъ
же ѿ Горѣздомъ. сѣенномъ съпотѣщаніемъ наоучѣ се
пѣсанню. прѣлѣженное съдѣаніемъ лоучѣшнимъ, къ сѣмоу
вѣлѣгѣрскомъ ѿзыкоу. ѿ Кѣрѣла ѿже ѿстинно вѣмоуѣдрѣго
ѿ рѣвнодѣла ѿца. ѿ прѣвого съ Мѣбѣдіемъ вѣлѣннимъ.
оучѣтелиемъ. вѣлѣвѣрию ѿ православной вѣрѣ мѣсльнаго
ѿзыка. ѿко же пѣловѣтаа ѿ вѣлаа земліа, ѿ ѿвѣлское ѿстинное
сѣме прѣемъ. мнѣжѣншее на д. на, р. по вѣжтѣномъ
(3) глѣсѣ, дѣлѣтельство показѣ. ѿко ѿ тѣхъ дѣлѣ сѣ, по-
лѣжи знѣмо. ѿбо ѿнѣчское ѿ дѣлѣственное възлюбѣ житіе.
коѿ ѿбо довродѣтелиѿ ѿвразѣ не ѿспѣта. кою же нас-
страѣсть не прѣмоуѣдрѣва хитрѣсть. мѣлѣннемъ же ѿз-
вѣннимъ чѣжѣ ѿгна вѣранъ. постѣмъ же ѿ ѿнѣ жѣстѣсрѣ-
діемъ. любѣсластнаа ѿвѣдасть почѣла. непрѣстѣннимъ же
вѣдѣніемъ ѿ мѣтѣвою, стрѣтѣиѣ ѿ прѣвѣдѣнѣ оучѣщае ѿвразы
дѣшѣ. пѣче же знѣмаа ѿгѣвѣ дѣшѣ. любѣвѣ же нерасѣужѣннаа
(4) ѿ смѣрѣнѣи нѣлицѣмѣрно. тѣко же къ вѣжтѣномъ заѣконъ,
ѿ мѣкѣи нѣктѣи съставленъ въ. ѿ оуѣбѣ сѣдѣлѣтель
вѣлѣдоуѣщихъ. ѿ наставѣнникъ мѣсѣнскомъ ѿзыкъ. къ вѣлѣ-
вѣрию вѣваеѣтъ. ѿ ѿ тѣ ѿца ѿ ѿчѣтелиѣ. прѣтѣрѣпѣва
напасти ѿ ѿвѣдрѣжѣще тѣгда ѿрѣтѣчскѣи сѣлы. ѿко же
(5) ѿ нѣхъ пѣсаніе прѣисхожѣнно кѣжетъ. понѣже Кѣрѣла ѿбо
вѣжѣстѣвнѣи, въ вѣлѣше житіе прѣстѣви се ѿпѣлѣскѣю сѣлѣвоу,
ѿ вѣрѣвнаго тѣлѣнта подѣнѣемъ. вѣдомоа ѿ Андѣрана по-
ставѣи. тогаже напѣ прѣзвѣ(те)рьскомъ Рѣмоу. Мѣбѣдіе же
Мѣравѣ ѿ Бѣлѣгарѣи ѿрѣхѣпѣскѣпѣ, ѿ тогѣже напѣ пола-
гѣт се. тогда же ѿ Кліментѣ на ѿпѣскѣпѣскѣи прѣстѣолѣ
възвѣодѣт се. вѣсѣмъ ѿ Нлирѣкѣ, ѿ ѿвѣдрѣжѣщенѣ земліѣ вѣлѣ-

- (6) гърскомъ ѣзыкоу. ѿ Методіа епѣкопъ постави се. паче же прѣбываніе твораши, въ Лихідонѣ градѣ иллірійскагоу. ѡкрѣтній градоукомъ вывѣши мѣти. ѣже нѣга 'Охридъ ѣменуѡет се, по мѣстѣскомъ ѣзыку. и въ Кѣфаліи ѣменуѡемъ вьгѣрскимъ ѣзыку Главница. и дѣже и въспоминаніа
- (7) остави, рѣкше книжѣ. въ сіемъ же ѡбѡ Лихідонѣ ѣже въ 'Охридѣ, и ѣніе вѣтвеніе цркви. ѣво сѣенніи храмъ снѣ ѡбщени вѣдѣство и вѣзмѣноу ѿ Бѣ дѣрѣет се. нѣ сѣд
- (8) ѡвѡ послѣдній. а ѣже рѣкохъ, ѣна же такоуаа ѡставилъ нѣ намъ въспоминаніа. и сѣенніе книгы въ 'Охридѣ. и вьсѡкаа помышлѣніа ѣго, и стѣе роукаа трѣды своѣе. не мѣни ѿ ѣзыка вьсѣакого почтѣнна и чѣстнаа. нѣ ѣко Мѡѡ-
- (9) сейскіе вѣонаписанніе ѿ плѡче ѡнѣ. сталѣпи же кѣмненіе въ Кѣфаліи нѣ вѣдѣти и до сѣхъ лѣт стоѣще. въ нѣхъ же словеса начрѣтаннаа. ѣже въ Хѣ ѿ тогѡзи ѣзыка проѣ-
- (10) сѡхѡженіе, и сѡиство знѣменѡю. понѣже вьгѣрскіи ѣзыка не вѣ просвѣти се крѣщеніемъ. и звѣреніе ѣмѣхъ варварьское. Бгѡдѣовніими своѣими ѡученіи вьсѣхъ къ вгѡразѡумію просвѣти. и нрѣвъ некрѡткѣи въ влѣгыи прѣложи ѡвразъ. влѣгѡзѣконно и цѣломоуѣдрѣно, сѣхъ наѡучѣе
- (11) жѣтѣю. кнѣза же ѣхъ Бѡриша, пакѣ вѣтѣнскоу вѣнѣю ѡвновѣ. и потѣмъ ѣгоза сѣа Мѣхѣйла. ѣже прѣвѣи црѣ нарѣче се вьгѣромъ. и жѣтѣю ѣхъ сѣтворѣ по ѡвнѣчау хрѣстѣанскомъ ѡвѣче вѣ ѣзыка ѣко ѣдиногѡ члѣка вьздрѣжа. не жѣ невѡлею нѣ вѡлію прѣвѡде ѣхъ, къ тѣсномоу и прѣскрѣвномоу ѣже ѡ Хѣ жѣтѣа пѣтѣ и дѣхъ во не тѣкмо къ прѣмоуѣдрѣмъ ѣго словѣсемъ, и повѣстемъ повѣчѣніа. нѣ и къ мнѡгыи чюдѣсемъ ѣхъ же Хѣ сѣврѣшашѣ за своѣго соуѣщего рѣба. слѣпимъ во и нѣмимъ, влѣбѣсти и твѣрѣдо вѣцѣати дарѡвашѣ. вѣсѡуѣшихъ се ѣсѣцѣлѣашѣ. и вѣсѣкѣе нѣмоуѣи ѣзгонѣтель вѣше гѡтѡкѣ. тѣмъ и ѡтрѡче нѣкѡе
- (12) мѣтѡю вѣскрѣсѣи. нарѣченнагѡ црѣ вьгѣромъ Мѣхѣйла. тѣко повѣнна своѣмъ словѣсемъ ѣго ѣмѣашѣ. ѣко сѣдѣлати ѣго цркви зѣтѣи. и вѣсѣ сѣврѣшѣе тогѡво повѣ-

- лѣнное. за тою же любовѣ ѣже имѣаше къ стѣмъ. и къ доверодѣтелима подѣде се. и боашѣ ѿ себе много
- (13) лоучьшѣи бы. Стѣи же исплани се любовы възмѣвѣи. и прозрѣнѣи чистѣмъ сѣ боаше ѡзвѣд. хѣтѣше ѡста-
вити епископскѣи, свои самѣ. и бѣ ѡ старѣство его вѣше
паче главѣи. нѣ не ѡстави его Михайла. нѣ моли се
мольбено, егда ѡумоли его. и до кончинѣи его живота,
пастѣрно пѣсти ихъ. имѣаше во сѣ сѣице и въсѣко іакъ
вѣ промышлати ѡ пѣствинѣ. ѡице и старѣстию и немѣцию
ѡвѣдрѣжѣи вѣ. къ дѣивномоу сѣсѣнию сѣхъ настѣвѣи.
- (14) моудрѣствова же и ѡбразы ѣице словѣснѣи іавлѣннѣише.
паче ихъ же знѣаше прѣмоудри Кѣрилъ. и ѿ нѣхъ еѣо-
дѣхновѣнно писанѣи и съборна слова. и мѣнѣи и прѣѣ-
внѣи жѣтѣи стѣхъ. и сѣиенна пѣнѣи, писанѣи прѣдѣде.
іакъ и потѣщѣнно вѣѣнаѣѣнѣи дѣти наѣчи. ѿ нѣхъ же
достѣиѣи ихъ на іѣренскѣи стѣпенѣ възвѣ. и варѣарскѣи сѣ
соудѣи ѣзыкъ. въ ѣзыкъ стѣ, своѣмъ потѣщѣнѣи прѣ-
лѣжи. ѡплѣское дѣло съврѣши. и аплѣской вѣтѣи того
- (15) радѣи спѣви се. помѣже прѣставлѣнию прѣиде вѣѣме. ѣѣ-
нѣи и повѣстѣи ми. мољбанѣи и съставлѣнѣи смѣси
рѣчи. и помѣи се ѡ пѣствинѣ. пѣче се неѣтѣшно, не
мѣжаше трѣпѣти гѣвѣлѣи и ѣѣишенѣи своѣго пѣтѣра.
- (16) къ Бѣѣ его же възѣвѣи прѣиде рѣѣсе. чѣдесми по прѣлѣ-
женѣи воѣзи. и съ вѣсѣцѣи ми ѣсѣѣлѣнѣи проѣвѣлѣи про-
слѣвѣшаго его Гѣ. и нѣи съ аплѣи ѣѣѣи, проповѣдникѣи
ѣстинѣи и рѣвноѣплѣи. съ мѣнѣи же ѣже мѣнѣи за
прѣѣво слово, ѣѣѣи и ѣѣѣи прѣтѣрѣѣѣѣ. въдѣѣѣѣи се
съ іѣрарсѣи и съ рѣѣѣнѣи ѡ пѣствинѣи и ѿ вѣсѣѣмъ мѣрѣи,
прѣѣнѣи тѣѣѣѣи къ Гѣ. ихъ же ѣсѣѣѣѣи за вѣѣѣѣи своѣ
ѣѣѣѣѣи. мѣтѣѣи нѣмъ да воѣѣѣѣи въ дѣѣи въѣдѣнѣи.
ѣѣмѣѣѣѣи се ѿ ихъ же въ жѣтѣи не моудро съгрѣѣѣѣѣи.
томоу слава въ вѣѣѣѣи. ѣѣѣѣѣи: ∞

X.

Похвално слово на св. Михаила и Гаврила

отъ Климента Охридски.

Отъ произведения на епископа Климента Охридски, похвалата на светитѣ безплътни архистратези Михаила и Гаврила е позната по много прѣписи отъ XV вѣкъ насетнѣ. Отъ печатанитѣ¹⁾ и менѣ познатитѣ непечатани прѣписи изъ югословѣнскитѣ библиотеки и сбирки, първо мѣсто заема словото помѣстено въ Зографския синавсаръ отъ XIV в., № 103, отд. II г 6, листове 168—171. Зографскиятъ прѣписъ, съ своята древность и юсова редакция, стои сравнително най-близу до началния видъ на това образцово въ рода си Климентово творение.

† Похвалное бесплътнымъ, Михаилъ и Гавриилъ. Сътворено Климентомъ 'Епѣопомъ.

Б ѿ в н ѿ ѿ ѿ †

Наста' празнолюбци прѣсвѣтѣе тръжѣство бесплът-
ныхъ силъ, прѣспѣважъ вѣсь ѿмъ и вѣ разумъ. | прѣ-
свѣтлѣми зарѣми вѣсь миръ ѿзрѣж. не въ | ѣстѣствѣ бѣ
плѣтствѣ сѣще, нѣ въ ѣстѣствѣне | ѿсѣзѣмѣ. и разумнѣ
ѿ самого бжтва зрѣж | свѣтѣще. и ѿкрѣ прѣстола 168⁶
бжѣа, трепетно | прѣстожѣе. крѣлы трепетно покрѣважѣ
лица | своѣ. и не прѣстѣннѣмъ гласѣмъ, трѣстѣа пѣснь |
Бѣ възсѣлажѣ глѣтъ. стѣ. стѣ. стѣ. Гѣ саваѣфъ, | и сплѣнъ
вѣсь зѣмля слѣвы 'егѣ. въ тѣнъ бѣ радѣстн | свѣтлѣстѣжъ
бжѣвнѣа поучѣннѣ сѣще. ѿвн прѣстѣолн нарицажѣтсѣ.

¹⁾ Срв. Е. Пѣтуховъ въ ЖМНП. 1893 г., април, стр. 905.

на нѣхже поумѣѣ трѣбѣзна ꙗꙗмаго вѣтъа сѣла ѿ власти,
друзи же херувѣимъ | ѿ серафѣимъ. шестокрѣпни. ѿ ѹетвер-
зрꙋиѣи. | ѿ мнѡгѡ оꙋиѣи сѣще. друзи же сѣла ѿ власти.
друзи же, гпствѣа ѿ ꙗꙗла. друзи же аггелъ ѿ архъ |
ггелъ, безꙋнѣла вѣиства. вѣсѣ въ ѹставѣ | своѣмъ,
къждо прѣстожиѣ. ѿ нѣ кождо рѣкѡтожъ | свои ѹиѣ
нмаѣе. | ѻвѣ вѣсѣда прѣстожѣ слѣе | Бжѣи, друзи же
на савѣжъ посѣлаѣи къ земнымъ. | 'ѻвѣ на кѣзнь ѿ ѻмъ-
щеніе неѹстѣвнымъ, друзи же | на спсѣнѣе ѿ рѣдѡсть
вѣрныа настѣлаѣи. ꙗко же | прѣжде показѣа аггелѡмъ
ѣгоиѣцꙋ Мѡѹсѣхъ въ гѡрѣ Сѣманѣи, ѡбразъ прѣмъ
ѣжъ. вѣпѣжъ ѡгнемъ | гораѣжъ, ѿ не ѡгнемъ, ѿ не ѡпѡлѣв-
ша. ѿ пакꙋ тоꙋжде Мѡѹсѣхъ ѡбразъ сѣиѣи показѣа
въ гѡрѣ, | аггелѡмъ ѿвѣстно сѣтѡрѣ, ѿ херувѣимъ ѡвѣ поꙋмъ |
ѡлѣрѣ ѡсѣнѣѣи ꙗѣи. ꙗ пакꙋ тоꙋжде мѣлѣѣи | къ
Бжѣ ѿ глѣѣи. Гѣ ѡвѣ ѡбратѣ вѣгѣ прѣ тоѡжъ, то | ꙗѣи-
мѣа сѣмъ рѣꙋмно да вѣждѣ та. ѿ рѣꙋмъ | ꙗко ѡбратѣ
тѡ вѣгѣ прѣ тоѡжъ. Гѣ же рѣ къ немъ. | ѿ сѣ ти слѡвѡ
ѣе рѣ, сѣтѡрѣ. ꙗко ѡбратѣ вѣгѣ | прѣдъ мнѡжъ. ѿ рѣ
Мѡѹсѣи показѣи мѣ Гѣ слаѣ твоѣ, | ѿ вѣждѣ ѡвѣ ѡбратѣ
вѣгѣ прѣ тоѡжъ. ѿ рѣ ѣмъ Гѣ, | неможѣи вѣдѣи лѣѣа
моѣгѡ не мѡжѣ вѡ ꙗѣ | вѣдѣи лѣѣа моѣгѡ ѿ жѣи
ѣиѣи. нѣ сѣ мѣстѡ ѿ мѣ, | ѿ стѣнѣи при кѣмѣи ѿ 169^а
покрѣжъ та рѣкѡжъ моѣа дѡнѣ | мѣмѡнѣжъ. ѿ ѡнѣмъ
рѣжъ мѡжъ. ѿ тогдѣ зѣдѣа моѣ | вѣдиѣи, лѣѣе же моѣ
не ꙗѣѣа теѣа. ѿ вѣсѣдѣ | вѣдѣ Мѡѹсѣи зѣдѣа слѣѣи
ѣжѣжъ, прѡсѣѣѣа лѣѣе | ѣгѡ ꙗꙋѣ сѣаѣа сѣѣѣаго. ѿ
покрѣѣ лѣѣе своѣ | ѣѣѣѣѣмъ, ѿ тѣко къ лѣѣѣмъ
глѣаѣе. неможаѣжъ вѡ зѣѣи на лѣѣе ѣгѡ, сѣѣѣѣи рѣѣ.
ѿ пакꙋ | вѣлѣгѣѣѣѣѣи прѣѣѣ Нѣаѣа глѣ. вѣдѣѣ Гѣ на
прѣѣѣѣѣ вѣѣѣѣ ѿ прѣѣѣѣѣѣѣѣ. ѿ серафѣимъ стѡѣѣѣ
ѡѣѣѣ ѣгѡ. шѣѣѣѣ крѣлѣ | ѣдѣиѣмъ. ѿ шѣѣѣѣ крѣлѣ | ѣдѣи-
ѣмъ ѿ вѣпѣѣѣѣ трѣѣѣѣ пѣѣѣ глѣѣѣ. сѣѣ. | сѣѣ. сѣѣ
Гѣ сѣѣѣѣѣ, ѿпѣѣѣѣ вѣѣѣ зѣѣѣа слѣѣѣ ѣ. | ѿ пакꙋ

XI.

Прогласъ къмъ евангелието.

Стихотворение отъ епископъ Константина (IX—X вѣкъ).

Отъ познатитѣ старобългарски стихотворения тѣзи на епископъ Константина заематъ първо мѣсто. Извѣстна е Константиновата азбучна молитва.¹⁾ Другото негово стихотворение е тѣй наречения „прогласъ“ (възвѣщение) къмъ евангелието, познато по нѣколко югословѣнски прѣписи. Рускиятъ прѣписъ е скратенъ и новъ, отъ XVI в.²⁾ Най-важенъ за сега трѣбва да се смѣта прѣписътъ въ Хилендарския манастиръ, помѣстенъ въ началото на пергаментно четвроевангелие отъ XIII в., нѣлисть 2^a—4^a. Той е издаванъ отъ архимандрититѣ Леонида и Дучича, които обаче малко марѣли за езиковната страна на паметника и го обнародвали съ много погрѣшки. Нѣщо повече; тѣ дори и не подозирали, че иматъ работа съ стихотворение, защото било наречено въ прозаиченъ редъ. Трѣбвало само да раздѣлятъ тѣзи редове по знаковетѣ на стиха (въ случая точки), за да получатъ желаното.

Прогласътъ, тѣй прѣреденъ, се състои отъ 108 стиха, нагласени въ 12-сриченъ размѣръ и цезура слѣдъ петата или седмата сричка, което впрочемъ не е издържано еднакво строго на всѣкъдѣ.³⁾ Заглавието е било прѣправено отсетнѣ, като са смѣсени двамата Константиновци — братътъ Методиевъ съ епископа Константина. За да стане стихътъ правиленъ и да се усѣти ритмътъ и сѣчението, ще трѣбва да се поправятъ покваренитѣ сръбски форми въ истинскитѣ старобългарски, дѣто ъ, ѣ и въ краесловието си пазятъ гласа. Възстановката не може да стане на извѣстни мѣста, дѣто прѣписвачътъ е прибавялъ свои думи или поизмѣнявалъ старитѣ.

¹⁾ Мсб. XVI--XVII, 813—820.

²⁾ Ib. XVIII, 823—824.

³⁾ Обстойна студия за византийския 12-сриченъ стихъ даде неоткопѣтъ *Paul Maas*, *Der byzantinische Zwölfsilber* (Byz. Zeitschrift XII, 279—323).

Прогласътъ е пламенна защита на новосъздадената слѣдъ Кирила и Методия книжнина, съ която словѣнскиятъ народъ ще прогледне, ще разумѣе божие слово, а то пъкъ „кърми човѣшката душа и укрѣпва сърдцето и ума“.

За съчинителя на прогласа и др. творения изпърво се прѣдполагаше, че ще да е живѣлъ въ Прѣславско и билъ епископъ прѣславски. Напослѣдъкъ обаче проф. А. Соболевски отъ Петербургъ отрече това и се опита чрѣзъ умуване да посочи какво Константинъ билъ изпърво свещеникъ въ Солунъ, а сетнѣ епископъ въ гр. Брѣгалница.¹⁾ Запазенитѣ обаче вѣсти за Константина и новитѣ данни на горѣобнародваното словѣнско житие на св. Наума идатъ да подкрѣпятъ старото мнѣние и да го пояснятъ. Константинъ, въ прѣвода си на словата на Атанасий Александрийски противъ арианетѣ, се нарича „ученикъ Методиевъ“. Тълкуванието, че думата „ученикъ“ тука трѣбвало да се взема въ прѣносенъ смислъ и да означава послѣдователъ, е неосновано. Отъ смъртъта на Методия (885 г.) до 907 г. се изминали само 22 години. По това врѣме отъ Методиевитѣ ученици живѣха: Климентъ, който се помина въ 916 г., Наумъ — въ 910 г. и епископъ Константинъ. Послѣдния, като по-младъ измежду Методиевитѣ ученици, ще да е постигнала сѣдбата на онѣзи млади дякони и пресвитери, които, споредъ Наумовото и пространното Климентово жития, били продадени въ Венеция и послѣ, слѣдъ откупуванъето имъ, дошли въ България прѣзъ Цариградъ. Ето защо Константинъ, ако и Методиевъ ученикъ дошълъ въ България, не личи между съзвѣздието, назовано „седмочисленици“. Като по-младъ и малоопитенъ, Константинъ още като пресвитеръ, около 894 година, подтикнатъ отъ Наума, работи своето поучително евангелие (азъ оумаленный Константинъ оубѣжденъ выехъ на се твоими прошении вратѣ Наоумѣ). По-късно, въ 907 г., по заповѣдъ на българския князь Симеона, Константинъ (като епископъ вече) прѣвежда словата противъ арианетѣ, а ги прѣписва черноризецъ Тудоръ Дуксовъ, въ манастира построенъ отъ князь Симеона, при устието на р. Тича (на оустѣи Тича). Всичко това е могло да стане въ Прѣславско, на Тича, дѣто е билъ и Наумъ до 993 г., когато билъ изпратенъ за Климентовъ замѣстникъ-учителъ.

¹⁾ Мсб. XVIII, 70—73.

БѢЖЕНАГО ОУЧИТЕЛЯ НАШЕГО КОНСТАНТИНА ФІЛОСОФА СЛОВО.

- Прогласъ ієсть сѣго ієўліа.
 ꙗкоже прѣоци прорекли соуть прѣже.
 Хсѣ гредеть ієзыки събрати.
 свѣтъ бо ієсть всемоу мироу.
5. рѣше бо ѿни слѣпнии прозреть.
 глаголющии оуслышеть слово боукоуѣноу.
 Бѣ познають ꙗко достойтъ.
 тѣмъ же оуслышите Словени вси.
 даръ бо ієсть ѿ Бѣ съ данъ.
10. даръ Бѣни десныи уести ієсть.
 даръ Бѣни дѣшамъ николиже тѣмъ.
 дѣшамъ тѣмъ ѿже нѣ приимуть.
 сѣ же ієсть даръ. Матѣен Марко Лука Іѡанъ.
 оутѣтъ вѣсь народъ глѣюще.
15. ієанко аѣпоу своймъ дѣшамъ.
 видите любите ѿ рѣчѣте се.
 ієанко же хотеть грѣхъ тѣмоу ѡбръщати.
 нѣ мира сего тѣю ѡложети.
 нѣ ієанко житиѣ райскоуѣ ѡбръщати.
20. нѣ ѿбѣжати ѿ ѡгнѣ горещѣаго.
 вѣнчѣте ѿ нѣ ѿ вѣсего оума.
 слышите Словѣнскъ народъ вѣсь.
 слышите слово ѿ Бѣ ко приде.
 слово ѿже крѣпнѣтъ сѣрца ѿ оума.
25. слово ієже крѣпнѣтъ сѣрца ѿ оума.
 слово вѣса готовѣа Бѣ познати.
 ꙗко бо безъ свѣта радость не боудеть.
 ѡкоу видѣщю Бѣню ткарь всоу.
 нѣ все ни аѣпо ни кнѣмно ієсть.
30. тако ѿ дѣша всѣа безъ боукоуѣ.
 не видѣщи Бѣни закона добра.
 закона кнѣжна дѣховнѣаго.
 закона ранѣ Бѣни ѡбръщѣюще.
 кѣмъ ꙗко слоухъ громнѣаго тоутна.
35. не слышѣа въ можетъ Бѣ боуати се.

- ноздри же пакы цвѣта не оу҃хайюци.
 како разоумѣѣтсе бжнне ую.
 оуста бо кже сладка не уюють.
 ако камена твореть ула҃ка.
40. пауе же сего дша безбоукоука.
 мртва квалѣтсе кь ула҃ка.
 се же ксе мѣ братнѣ злышлѣюще.
 глѣмь скать поблюци.
45. ѡ житнѣ скоутска ѡ похоти.
 да не оумь нмоуше неразоумь
 тоужннѣ ѣзыкомь слышнше слоко.
 ако мѣдна звона гла слышнше.
 се бо етѣ Палѣ оуе рѣ.
50. мѣтвѣ свою кздаѣ прѣже боу.
 ако хоцѣю словесь петь нздрици.
 да н все братнѣ разоумѣють.
 неже тмоу словесь неразоумьнѣ.
 можетъ сказати немѣнь снхѣ.
55. ѡкауе свою прѣтѣю да приставаю.
 много оумь кь малѣ рѣти кже.
 назн бо кси безъ книгѣ ѣзыки.
 братн се немоуше безъ ѡроужнѣ.
 съ прѣтѣннкомь дшѣ напнхѣ.
60. готовнѣ пѣнь моуки кѣупнѣ.
 нже бо ѣзыци не любѣте врага.
 братн же се мѣслеише с ннѣмь зѣло.
 ѡвѣрзѣте прѣлѣжно оумоу дѣри.
 ѡроужнѣ прѣлѣмѣше тѣрѣдо ннѣ.
65. нже кѣють книгѣ гнѣ.
 главоу троуше прѣлѣжнн кѣлѣмн.
 боуки бо снѣ нже прѣлѣмѣть.
 моудрость хсѣ глѣть.
 ѡ дшѣ кашѣ кѣлѣмнѣ.
70. алѣи же съ прѣлѣ кси.
 нже бо снхѣ словеса глѣюще.
 ндоки боудоуѣ врага оуѣнтн.
 нбѣдоу прѣлѣмѣше кь боу доброу.
 пѣти бѣжѣше тѣлѣ гнѣннѣ.

75. кѣи ѿ уѣкъ не разоумѣеть.
кѣи не приложѣтъ прѣтѣ моудрѣи.
сказующа бѣсѣды пракнѣмъ.
ѣко бо тамъ пѣтѣхъ настѣнѣтъ.
все тѣши пѣтѣ гноѣ гноѣши.
80. ѣгѣ скоѣго брашѣна не ѣмѣтъ.
такѣ дѣша всѣмъ ѡпадаѣтъ жѣзѣи.
ѣжѣи не ѣмоуши жѣкота.
ѣгѣ словѣсѣ ѣжѣи не слышѣтъ.
ѣмоу же пакѣ прѣтѣю мѣудроу зѣло.
85. да гѣемъ уѣкъи любеѣсѣ се.
хѣеѣсѣ растѣ ѣжѣемъ растѣмъ.
кто бо вѣрѣи сѣѣ не вѣстѣ правѣи.
ѣко сѣмѣне падаѣюще на нѣкѣи.
такѣ на сѣрѣи уѣвѣсѣхъ.
90. тѣвѣоуѣсѣ дѣжѣ ѣжѣи боуѣкъ.
да вѣзрастѣтъ плодѣ ѣжѣи пѣтѣ.
кто можѣтъ прѣтѣ вѣсѣ.
ѡбѣнѣуѣсѣ бѣзѣ кнѣгѣ ѣзѣмѣи.
не вѣ гѣсѣ смѣслѣнѣ гѣюѣсѣ.
95. нѣи ѣѣсѣ ѣзѣмѣи кѣа оѣмѣѣтъ.
пѣтѣиѣ ѣжѣ жѣкотѣ ѣко вѣ снѣ.
не падаѣюще кѣпѣко жѣ стѣѣѣсѣ.
Бѣоу ѣкѣѣшѣ ѣко хѣлѣрѣи.
стѣѣѣсѣ ѡ дѣсноуѣю оу ѣжѣи прѣстоѣлѣ.
100. ѣгѣдѣ ѡгнѣѣмъ соудѣнѣ ѣзѣмѣкомъ.
рѣѣуѣсѣ сѣ сѣ ѣнѣгѣмъ вѣ вѣкѣи
прѣно Бѣи слакѣѣсѣ мѣтѣнѣѣго.
вѣсѣгѣдѣ кнѣжѣнѣмъ ѣѣѣмъ.
Бѣоу пѣюѣсѣ уѣкѣи мнѣлоуѣсѣѣмоу.
105. ѣко томоу пѣбѣѣѣтъ всѣмъ сѣзѣлѣ.
уѣстѣ жѣ ѣ хѣлѣлѣ ѣжѣи вѣмоуѣ.
сѣ ѡѣѣѣмъ ѣ сѣ сѣтѣмъ дѣхомъ.
108. вѣ вѣкѣи вѣкомъ ѡ вѣсѣѣ тѣлѣрѣи.
ѣмѣнѣ . . .

XII.

Два атонски прѣписа на Храбровото сказание за словѣнскитѣ писмена.

Съчинението на черноризца Храбра е познато въ науката главно по обнародвания още въ 1824 год. отъ Калайдовича прѣписъ (Іоаннъ ексархъ Болгарскій, 189—192) отъ год. 1348. Единъ новъ прѣписъ напечатана Ягичъ въ своитѣ Разсждения. Въ Атонъ намѣрихъ още два прѣписа, единъ въ хилендарската, другъ въ зографската библиотека. Първиятъ бѣше издаванъ отъ Дучича съ много погрѣшки и всѣко немаренѣе на правописа,¹⁾ а за втория се дадохъ само бѣлѣжки отъ Лаврова,²⁾ та може да се каже, че тѣзи пометници са останали недостатъчни за науката. А тѣ поради своитѣ, ако и слаби, отклонения помежду си и спрѣмо прѣписа отъ 1348 г., заслужаватъ да бѣдатъ обнародвани, та да послужатъ за уяснение потеклото и разпространението на Храбровото сказание.³⁾

Хилендарскиятъ прѣписъ се помѣства въ единъ сборникъ № 473 отъ XV в., сръбска редакция, на листове 87^a—89^a. Зографскиятъ се намира въ сборникъ № 125, на листове 54^a—57^a. Този сборникъ — слова на пасха и псалми — е писанъ съ сръбска редакция на първитѣ 57 листа, а останалитѣ 27 листа са сръбнобългарска редакция. Поетникътъ изглежда да е отъ XV—XVI в.

¹⁾ Старинно Хиландарско, въ Гласникъ LVI, 94—97.

²⁾ Известія второго отдѣла. I 582—586.

³⁾ И въ двата прѣписа липсватъ думитѣ: сѣтъ се иже живи иже сѣтъ смѣтанъ иъ т. е. Кирила и Методия.

Ѡ писменѣ чрънорѣзца Храбра †

(Хиландарски прѣписъ).

- 87^a Прѣже оубо словѣне не имѣху книгъ. нѣ чрътами и рѣзани чьтѣху и гатааху, погани соущѣ. крѣстивше жѣ, римскими и гръчьскими писмены, ноуждааху се словѣнскы рѣчи безъ оу оустроенїа. нѣ како мѡжетсе писати добръ гръчьскимъ писмены, Бѣ. или живѡтъ. или зѣло или црковѣ. или чашѣ. или широтѣ. или їадѣ. или юдѣ. или юнѡстъ. или їзыкъ. и їнаа подобнаа сїмъ. и тако вѣше мнѡга лѣта. потомже члколюбѣцъ Бѣ строи вѣса. и не ѡставляе члѣа рода безъ рѣзѣма. нѣ вѣса къ рѣзоумѣ приводѣ, и спїсѣнїю. псмиловавъ родѣ члѣа, послѣ имъ стѣго Квстантїна философа нарицаемаго Кїрила. моужа прѣвѣдна и їстинна, и сътвори имъ, ѧ, писмена, и ѡсма. ѡва оубо по чинѡу гръчьскыи писмена. ѡва же по словѣнцѣи рѣчи. Ѡ прѣваго же начѣна по гръчьскоу. ѡни оубо, ѧлфа. ѧ съ, ѧзь. Ѡ ѧза начеть ѡвое, и їакѡ ѡни подобавшѣ жидовскїи писменѣ сътворише, тако и сѣ гръчьскимъ жидове во прѣвое писме їмоу ѧлефъ. їже се сказѣтъ оучениѣнїе съврѣшающе. въводимѡу дѣтищѣ и глѡще, оуцїи се. їже їѡ ѧлефъ. и гръци подобеше се тѡмѣ, ѧлфа рѣше. и спѡвисе рѣнїе сказанїа жидовска гръчьскѣ їзыкъ. да рѣтъ дѣтищѣ въ оученїа мѣсто, ищїи ѧлфа. боиши се рѣтъ гръчьскимъ їзыкъ, тѣмъ во подове се стѣи Кїрилла, сътвори прѣвое писме, ѧзь. нѣ їакѡ и прѣвомѣ сѣщѣ писмени ѧзь. и Ѡ Бѣ данѡу родѣ словѣнскомѣ на ѡврѣстїе оустѣ. въ рѣзѣмѣ оучеишим се воукеѡ. великомѣ раздвиженїемѣ оустѣ възгласитсе. ѧ ѡна писмена маломѣ раздвиженїемѣ оустѣ възгласетсе и исповедаются. се же соутъ писмена словѣнскаа. сїце їѡ повѣтъ писати и глати ѧ' ѧ' ѧ' ѧ'. дрѣзи же глѡтъ, почто їѡ, ѧи. писменѣ сътворишь. ѧ мѡжетсе и мѣншымъ того писати, їакѡ и гръци, кд, пишѡуть. и не вѣдетъ колицѣми пишѡуть гръци. їѡстъ во ѣво, кд, писменѣ. нѣ не наплѣниѡутсе тѣми книгы. нѣ прилѡжили соутъ, двѡгласны, ѧї. и въ
- 87^b сказѣтъ оучениѣнїе съврѣшающе. въводимѡу дѣтищѣ и глѡще, оуцїи се. їже їѡ ѧлефъ. и гръци подобеше се тѡмѣ, ѧлфа рѣше. и спѡвисе рѣнїе сказанїа жидовска гръчьскѣ їзыкъ. да рѣтъ дѣтищѣ въ оученїа мѣсто, ищїи ѧлфа. боиши се рѣтъ гръчьскимъ їзыкъ, тѣмъ во подове се стѣи Кїрилла, сътвори прѣвое писме, ѧзь. нѣ їакѡ и прѣвомѣ сѣщѣ писмени ѧзь. и Ѡ Бѣ данѡу родѣ словѣнскомѣ на ѡврѣстїе оустѣ. въ рѣзѣмѣ оучеишим се воукеѡ. великомѣ раздвиженїемѣ оустѣ възгласитсе. ѧ ѡна писмена маломѣ раздвиженїемѣ оустѣ възгласетсе и исповедаются. се же соутъ писмена словѣнскаа. сїце їѡ повѣтъ писати и глати ѧ' ѧ' ѧ' ѧ'. дрѣзи же глѡтъ, почто їѡ, ѧи. писменѣ сътворишь. ѧ мѡжетсе и мѣншымъ того писати, їакѡ и гръци, кд, пишѡуть. и не вѣдетъ колицѣми пишѡуть гръци. їѡстъ во ѣво, кд, писменѣ. нѣ не наплѣниѡутсе тѣми книгы. нѣ прилѡжили соутъ, двѡгласны, ѧї. и въ

‘О писмѣнѣхъ, чрьно ризца Храбра: ∞

(Зографски прѣписъ).

Прѣжде оубо словѣны не имѣху книгъ. нѣ чрьтани
и рѣзани чьтѣху и гатаху погани соущи. Врьстиш се
раіміськими писмѣны, ноужахоу се словѣнскоу рѣчь вѣ оу-
строєніа. нѣ како может се писати доврѣ грѣчьскими
54^б писмѣныи. Бѣ или живѣтъ или зѣло или црква или чадіе,
или ширѣта. или ѿдѣ. или юдоу. или юнѣста. или изыкъ и
ина пѣвала сѣмь. и тако вѣше многа лѣта. потомѣ же члѣко-
любьца Бѣ строи вѣ. и не ѡставляе члѣча рѣда безрѣзоумъ,
нѣ вѣ къ рѣзоумѣ приводѣ и спсѣнію. помилуавъ рѣ-
члѣчь, пославѣ имъ Константина филосѡфа нарицаемаго
Кѣрила моужа праведна и истинна. и сътвори имъ,
ли, писмѣ. ѡвѣ оубо по чиноу грѣчьскыи писмѣ, ѡвѣ
же по словѣнсцѣи рѣчи ѡ прьваго же начѣнь, по грѣчь-
скомоу. ѡни оубо, ѡлѣфа ѡсѣ з ѡзѣ. ѡ ѡзѣ начѣ ѡвое.
ѡко ѡни пѣвѣше се жийѣськими писмѣномъ сътворише,
тако и сѣ грѣчьскими. жидове во прьвое писмѣ имоу,
ѡлѣфъ. ѡже се казѡуть оучиниѣи съвѣршающе, оучи се
вѣводимъ дѣтищѣ глѡще. ѡже ѡ ѡлѣфъ. и грѣци пѣвѣше
се томоу, ѡлѣфа рѣше. и спѣвы се рѣчѣніа сказаніа жийѣска
грѣчьскомъ изыкоу. да рѣтъ дѣтищѣ вѣ оучѣніа мѣсто,
55^а ищи ѡлѣфа. войши се рѣтъ грѣчьскыи, изыко. тѣмѣво по-
дове се, стѣи Кѣрилъ, сътвори прьвое писмѣ ѡзѣ. нѣ ѡко-
и прьвомоу соущѣ писмѣи ѡзѣ. и ѡ Бѣ даномоу рѣдоу
словѣнскомоу на шьрѣстіе оустѣ вѣ рѣзоумѣ оучещимъ се
воукѣвѣ, велико рѣзѣиженіе оустѣ вѣзгласѣ се. ѡ ѡна
писмѣна малѣ рѣзѣиженіемъ оустѣ вѣзгласѣт се, и испо-
вѣдѡтъ се. сѣ же соутѣ словѣска писмѣна. сѣи ѡ пѣвѣтъ.
писати и глѣти. ѡ ѡ ѡ ѡ. дроузи же глѡ, почѣо соутѣ.
ли. писмѣнь сътворилъ ѡ, ѡ может се и мѣньши того
писати, ѡко и грѣци, кѣ, пишоу, и невѣдѣ колицими
пишоу грѣци. ѡстѣ во оубо, кѣ, писмѣна. нѣ не на-

чисмѣнѣхъ же, ꙗко ѿ а, б, в, г, д, е, ж, з, и, ѱ, де, десетное. и ѿ е, съѣтное. и съви-
раются ихъ, ѿи. тѣмъ же повоно. и въ тѣхъ ѿбразъ сътвори
88^а стѣи Кѹрилѣ, ѿи писмена. ѿрѣзѣи же глѹю. чесоуѣ
соутъ словѣнскы кнѣгы. нитого во ѣсть Бѣ сътворишь.
то ни аггли. ни соутъ ижде конни. ꙗко жидовскы и
римскы и ѣллинскы. ижде ѿ кона соутъ. и приѣты соутъ
Бѣ. а дрѣзѣи мнѣтъ ꙗко Бѣ нѣмѣ ѣсть сътворишь писмена.
и не вѣдѣтсе что глѹще ѿкааннѣи. и ꙗко трѣи ѣзыкъ
ѣсть Бѣ повѣклѣлъ (sic) кнѣгамъ быти. ꙗкоже въ ѣвлѣи
пишетъ. и въ дѣска написана. жидовскы. и римскы. и
ѣллинскы. а словѣнски нѣ тоу. тѣмъ же нѣ соутъ сло-
вѣнскы кнѣгы ѿ Бѣ. къ тѣхъ что глѹмъ. илѣи что рѣмъ къ
тацѣмъ вѣзоумѣмъ. ѿбаче рѣчѣмъ ѿ стѣхъ кнѣгъ ꙗко наоу-
чѣхъмъ се. ꙗко въсѣ по редѣ вѣвають ѿ Бѣ. а не иногда.
нѣстѣво Бѣ сътворишь жидовска ѣзыка прѣжде. ни римска.
ни ѣллинска. нѣ сѣрскы. илѣи и ѿдѣмъ глѣ. и ѿ ѿдѣма
до потопа. и ѿ потопа дондѣже Бѣ раздѣли ѣзыки при-
стѣпотворѣи ꙗкоже пишетъ. раздѣшеномъ же вѣвшѣмъ
ѣзыкъ. и ꙗкоже се ѣзыци раздѣсише, тако и нравѣи и
оуѣбѣи и оуѣстави. и зѣкони. и хѣтрости на ѣзыкъ.
88^б иꙗкоптѣнѣмъ же зѣмлюмѣрѣнѣи. а пѣрсѣмъ и халдѣмъ и
дѣсирѣмъ, зѣвѣздохѣтѣнѣи. вѣлѣшѣнѣи. врачѣванѣи. чароуѣнѣи.
и въсѣ хѣтростъ чѣча. жидовѣмъ же стѣи кнѣгы въ нѣхъ
же ѿ писано. ꙗко Бѣ нѣо сътвори и зѣмлю. и всѣ ꙗже
на нѣи. и чѣка. и всѣ порѣдоу ꙗкоже пишетъ. ѣллинѣмъ
граматикѣ. риторикѣ. философѣ. нѣ прѣжде сѣго ѣллини
не илѣхъ своѣмъ ѣзыкомъ писмѣнъ. нѣ финнѣйскыи
писмена пиесахъ своѣи рѣчѣ. и тако вѣше мнѣга лѣта.
Панаидѣже послѣжѣ прѣшѣ. начѣнъ ѿ алѣфы и вѣты, ѿ
писмѣнъ тѣмъ ѣллинѣмъ ѿвѣтѣ. прѣложи же илѣи Кадѣмъ
лисѣи¹⁾ писмена, ꙗко. тѣмъ же мнѣга лѣта, дѣи, писмена
пиесахъ. и потомъ Симонѣдѣ ѿвѣтѣ приложи дѣѣ
писмени. ѿпихарѣи же сказатѣль, ꙗко. писмена ѿвѣтѣ. и

¹⁾ Вж. Миланск.

55⁶ плавают се тѣмъ книги. нѣ приложили соуть двѣ гласныѣ,
 аѣ, и въ числѣнѣхъ, г, з, е. и ѳ десѣтное, и ѳ сът'ное.
 и съвирает се ихъ. лѣ. тѣмже повно и въ тѣже ѡбрѣзы
 сътворилъ ю стѣмъ Вѣрѣ, лѣ. писмѣнь, дроузы глѣуть
 чѣсому соу словѣнскыѣ книги. ни того во Бѣ сътворилъ
 ю. то ни агглы ни соуть. иже кон'ни. іако жидѡвскы
 56⁶ и римскы, и ел'линскы. иже ѡ конѣ соуть. и прѣт'ны
 соуть Бѣмъ. а дроузи мнѣтъ іако Бѣ намъ сътворилъ
 ю писмѣна. и не вѣдет се что глѣуть ѡкад'ни. іако
 трѣмъ изыкы Бѣ повѣлѣл ѣ книгамъ быти. іако же
 въ іевѣи пише. и вѣ' дѣска написана жидѡвскы, и
 римскы, и ел'линскы. и словѣнскы нѣ тоу. тѣм же нѣ
 соу словѣнскыѣ кнѣгы ѡ Бѣ, къ тѣмъ что вѣз'глѣмъ,
 или что рѣмъ къ тацѣ вѣзоумѣмъ, ѡбаче рѣмъ ѡ стѣмъ
 кнѣгѣ іако наоучѣхом се, іако вѣ порѣдоу вывѣють ѡ
 Бѣ. а не иногѡ. нѣ во Бѣ сътворилъ ю жидѡвска
 изыка прѣжде. ни римска, ни ел'линска, нѣ сѣрскы. иже
 и Іадѣмъ глѣ. и ѡ Іадѣмъ до потѡпа, и ѡ потѡпа дон'
 даже Бѣ раздѣли изыкы при стѣл'потворѣніи іакоже
 пише. размѣшеномъ же вывѣшымъ изыкѡ. и іакоже изыци
 размѣсише, тако и нрѣви и ѡвѣчаѣ и оустави, и зѣкони.
 и хѣт'рости на изыкы. іевѣп'тѣномъ же землѣмѣрѣе, а
 56⁶ пѣрсомъ и хал'дѣмъ, и асѣрѣмъ, зѣзѡчѣтѣе. вѣш'вѣнѣе, вѣрачѣ-
 ванѣе. и вѣ хѣт'ростѣ члѣа. жидѡвѡ же стѣмъ кнѣгы вѣ
 нѣже ю писанѣно. іако Бѣ нѣо сътвори и землю. и вѣсѣ
 іаже на нѣи и члѣа и вѣсѣ порѣдоу іакоже пише. тѣ
 ел'линѡ граматикѣю. ритѡрѣю, филѡсѡфѣю, нѣ прѣже ел'линны
 не нѣмѣхоу своимъ изыкѡмъ писмѣнь. нѣ фѣнѣч'скы-
 ми писмѣны писѣхоу свою рѣчь. и тѣко вѣше мнѡга
 лѣта. Панамидѣ же послѣже пришѣ, начѣнь ѡ ѡлѣфи
 и вѣты, зѣ. писмѣнь тѣкмо ел'линѡ ѡврѣтъ. прѣложи же
 ѣмъ Вѣмъ лѣсѣи писмѣна, г. тѣже мнѡга лѣта, ѳ. писмѣнь,
 писѣхоу. и потѡмъ Симѡнѣ ѡврѣтъ приложи двѣ писмѣны.
 'Епѣхарѣи жѣ сказѣтель, г. писмѣна ѡврѣтъ, и съврѣсе г

сѣбра се ѿхъ, ꙗко по мнозѣхъ же лѣтѣхъ Дионисъ грама-
 тикъ, ѿ двѣхъ гласныхъ ѡбрѣте. потомъ же дрѣгын, ѿ. ѿ
 дрѣгын, ѿ, численистаа. ѿ тако мнози многыми лѣты,
 89^а ѿдѣа сѣвраше, ѿи, писмена. потомъ же мнѡгѡ лѣтѣхъ
 миноушеѣ. ѿжемы повелѣниѣмы ѡбрѣте се, ѡ, моужь. ѿже
 прѣложнише ѡ жидовска на грѣчьскыи ѣзыкѣ. ѿ сло-
 вѣнскыи кнѣгы, ѿдѣна сѣын Кѡстантина, нарицаѣмыи
 Еврилла. ѿ писмена сѣтвори ѿ кнѣгы прѣложни въ мѣлѣхъ
 лѣтѣхъ. ѿ ѡни мнози мнѡгы лѣты, ѿ, ѿхъ писмена
 оустрѣби. ѿ, ѡ, прѣложниѣ. тѣмже словѣнскаа писмена,
 сѣѣиша соутѣ ѿ чѣстиѣиша. сѣ въ моужь сѣтвориѣѣ
 ѿ. ѿ грѣчьскаа, ѿлини поганѣи, ѿще ѿи кѡ рѣтъ ѿко-
 ѿѣ оустрѣиѣа доврѣ. понюжѣ постраиють ѿ ѿще. ѿвѣтъ
 речеми сѣми. ѿ грѣчьскы такожѣ, мнѡгажди соутѣ по-
 сѣтраи. ѿкилла ѿ Гимѣахъ. ѿ потомъ ѿни мнози.
 оудѣѣ въ ѿ потѣорити нежѣ прѣвосѣтвори. ѿще въ
 въпрѣсиши кнѣгочие грѣчьскыи глѣ. кѡ въ ѣтъ писмена
 сѣтвориѣ. ѿли кнѣгы прѣложиѣ. ѿли въ кѡ врѣме тѡ
 рѣдѣци ѡ ниѣхъ вѣдѣтъ. ѿще ѿи въпрѣсиши словѣнскыи
 воукѣ глѣ, кѡ въ писмена сѣтвориѣ ѣтъ, ѿли кнѣгы
 прѣложиѣ. тѡ въси вѣдѣтъ. ѿ ѿвѣщавше рѣкоутѣ. сѣын
 Кѡстантинъ философъ, нарицаѣмыи Еврилла. тѣ намъ
 89^б писмена сѣтвори ѿ кнѣгы прѣложни. Мѣдѡдѣ вратѣ ѿѡ. ѿ
 ѿще въпрѣсиши въ кѡ врѣме, тѡ вѣдѣтъ ѿ рѣкоутѣ.
 ѿко въ врѣмени Мѣхѣила цѣра Грѣчьска. ѿ Бориса кнѣза
 Бѣлѣгарскаго. ѿ Рѣстица кнѣза Мѡрска¹⁾. ѿ Коцѣла кнѣза
 Бѣлѣтинска:— Етъ лѣта же ѡ сѣзданѣа въ сѣго мѣра,
 857 г. соутѣ же ѿ ѿни ѿвѣти. южѣ ѿ ѿнде речеми. ѿ
 ѿни ѿѣ врѣме. такоѣ рѣзѣми вратѣ Бѣ ѿѣтъ далѣ сло-
 вѣншми. ѿмѣ же слѣва ѿ чѣстѣ ѿ ѡрѣжава ѿ ꙗклѣниѣ.
 ѿни ѿ приѡ ѿ въ вѣскѣнѣныи вѣкы, ѿминѣ: ~

¹⁾ Буквѣтъ аа са прибавени отсѣтиѣ отъ друга рѣва.

кѣ. по мнозѣхъ же лѣтѣ Дионисъ граматикъ, зъ двѣ-
 гласныѣ ѡверѣте. потѣ же дроугы и дроугыи, г. чисме-
 нитаа. и тако мнозы многыми лѣты, юдѣа съвраше.
 56° ли, писмѣнъ. потѣмъ же многомъ лѣтѣу миноуѣше. вжѣмъ
 повелѣнїемъ ѡверѣте се. ѡ. моужъ. иже прѣложѣше ѡ
 жидовѣскаа на грѣчьскыѣ ѣзыкъ. ѡ словѣнскыѣ кнѣгы
 ѣдынь стѣ Константинъ нарицаѣми Кѣрѣль. и писмена
 сътвори и кнѣгы прѣложи въ малѣхъ лѣтѣ. ѡ ѡни
 мнозы многыми лѣты, з. ихъ писмѣна оустрои, ѡ. ѡ.
 прѣложѣше. тѣмъже словѣнскаа писмѣна. стѣниша соутъ
 и чѣтѣниша. стѣ во моужъ сътвориша ю. ю. ѡ грѣчка
 ѣлины поганы. аще ли ктѣ рѣтъ нѣ доврѣ оустроилъ.
 понѣже се простраѣняють, ѣще. ѡвѣтъ рѣчемъ сѣмъ и
 грѣчьскыѣ такожѣ многожѣ соутъ постраѣли, Акѣла и
 Симѣа. и потѣ ѣны мнозы. оудѣе во ю потворѣты
 неже ли прѣвоѣ сътворѣты. аще во въпросѣши кнѣгочѣ.
 грѣчьскѣ глѣ ктѣ ви ю писмѣна сътвориша. ѣли кнѣгы.
 прѣложѣли, ѣли въ коѣ врѣме. тѣ рѣдѣи ѡ ны вѣдѣтъ аще
 57° во въпросѣши словѣнскыѣ воукѣ глѣ, ктѣ вы писмѣна
 сътвориша ю. ѣли кнѣгы прѣложѣтъ тѣ вѣ вѣдѣтъ. и ѡвѣ-
 цаѣше рекоу. стѣи Константинъ философъ нарицаѣми
 Кѣрѣль. тѣ нашь писмѣна сътвори и кнѣгы прѣложи.
 и Мѣдодѣ вратѣ ѣго. и аще въпросѣши въ коѣ врѣме,
 тѣ вѣдѣтъ и рекоутъ. въ врѣме Мѣхѣила цѣа Грѣчьскаго
 и Борѣса кнѣза Бѣлгарѣскаго. и Растѣца кнѣза Морѣскаа
 и Коцѣла Бѣлтска въ лѣта же ѡ създѣнїа мира зѣ пѣ г.
 соутъ же и ѣны ѡвѣты юже ѣнде рѣчемъ. ѡ ѣны нѣ
 врѣмѣ. такоѣ рѣзоумъ вратѣ Бѣ дѣль ю словѣномъ.
 ѣмоу же слаѣа и чѣтъ и дѣрѣжаѣа, и поклѣнѣше, и ѣны
 и прѣмо вѣскѣнчѣше и въ вѣкы вѣкѣ ѡминъ: ∞

ХІІІ.

Кратка служба на св. царь Петра Български.

Въ познатитѣ досега списъци на български светци царь Петъръ не се споменава. Но отъ нѣкои стари ръкописни пролози и минеи узнаваме, че царь Петъръ отдавна още е билъ причисленъ въ лика на светцитѣ и паметъта му се празднувала на 30 януари. Въ синаксаря на зографското евангелие № 43, отъ 1305 год., четемъ при 30 януари **Петръ цръ Българскыи**. Въ Станиславовия синаксарь отъ 1330 г., писанъ въ Лѣсновския монастырь при Кратово, подъ 30 януари срѣщаме упоминание за светеца и тропарь: **мѣа тѣ ѿ стѣгъ стго мѣа Нполнта папы Римоу и дроужѣи и Петроу цръ българска. Тѣ. гл. д.**

Дѣи радостни твоѣи памать славити прѣидѣше, съмѣдѣшеса, Петре славыи, уаише оудоуиши товоу ѿ Бѣ мѣи и прощѣиши грахоуи нѣишѣ. сего ради ѿ ѡстанѣи своѣи, ѡуе Петре, сѣе, мѣса къ Хѣу Бѣу . . .¹⁾

Въ единъ прологъ отъ XIV в., при 30 януари, пакъ стои: **стго мѣа Нполнта папы римьскаго и дроужинѣи его и Петра цръ българскаго.²⁾**

Но особено е цѣненъ въ този случай зографскыи Драгановъ миней (трифологионъ) отъ XIII в.³⁾, дѣто е помѣстена и кратка служба на св. царь Петра. Още Порфири Успенски бѣ забѣлѣзалъ този текстъ и го помѣсти съ прѣправенъ и

¹⁾ Ламанскій, О нѣкоторыхъ славянскихъ рукописяхъ и пр., стр. 120.

²⁾ Востокъ, Описаніе рукописей Румянц. музеума, стр. 449.

³⁾ За рукописа гл. стр. 38 сл.

мѣ. генаръ ѿ днѣ.

Прънесеніе мощѣ сѣго Климента архієіпа рѣмьска.
И памѣ сѣго ѡца ншєго Петра. ѡнока'аго. бывшаго црь
българомъ. — ка глѣ. с. пѣ. а. | їрмѣ. ꙗко по соуху
ходихъ ісѣъ по бєзѣмъ стопа. —

Пітрꙋ Іако ѿ (бм-)¹ въ заступникъ ѿ вѣмъ|хъ вра-
говъ противѣи прѣлѣжнѣи Петре ѿли | Бѣ. за ны. Люден
твоѣ (нынѣ) ѿстанѣ прири | емъ мыслѣно къ гробу
твоѣмъ. Пе|тре црѣю прѣѣмнѣи. проса оушсненнѣ оумъ да |
(прославлѣемъ) та : — Іако на сѣсе. | уе
уѣкомъ стр . . у . . каателъ развѣма. д . . мо. ѿзари на-
стѣлаѣ . . бжне нантѣ | . . Климента . Тѣмъ рацѣ моуѣ нже
въсхожѣни. :·

Нїнѣ прїиним Хѣтєвъ кѣрж сѣа' . . . бѣгоуѣно. бѣ-
дуѣшно прїѣстѣпаѣща прїлѣжно бо жєнсѣ. раѣцѣ

(2 страници липсват).

ЗЕМЛА ХАМАЊИНСКЖ ЪКО БУШЕ. КОСТИ ТВОЖ ТРЪЖЕО. |
ТЪМЖЕ НОСИМЪ РАКЖ ТВОЖ СЛАВИЖ. ЁЖЕ СЃТИИ СА НАМЪ |
СЃПОЕН : — ЪКО ЖЕ РЕ ПРЕСЛАВИЕ ИСАИЃ. АЛЪУЩИМЪ |
РАЗДРОБИМЪ ТЕЛО СВОЕ ЪКО ХЛЕБЪ ДШАМЪ. ТЪМЖЕ ТИ |
ВСИЃИШЖ КОСТИ ПРОУКЪ. ХЛАДЪ ДХОВНИИ. ЕГОЖЕ НАПИ САТИ

¹⁾ Полуизгрити мѣста, възстановени главно съ помощта на Успенскиевия прѣписъ, направенъ преди 60 год., когато ръкописътъ не билъ много повреденъ.

са намъ споси: — Кжпниж тж дрекле образоваше | дѣво
мѣти ѣгови́доу Мωυсѣ̀ѡвн. ꙗ́ко насжцж не ѡпали|мж.
ѡжтенинѡ ѡгнѣ страшнѣн. ѡ . алыжцаѣсѣ влѹче :· | не-
уытжцжж та нѣстинжж ѣцж :· ꙗ́з ꙗ́. їрѣѡ. нспламен :

Петрѡ Препоѡбнѣ унѣмъ празноуѣ. рѣуѣтсѣ днѣ с тобож Петре
цѣрю | прѣлженин ѡуѣ. присно въ ѡбнтаѣ. тамо н зде
бжди | намъ оулоуѣити :· Ё́ко же сынѣ прѣжде с нами
ѡуѣ. н ꙗ́ко | н уада своѣ прѣмла любезно. тако н ꙗ́нѣ
прѣнѣмн мѣкы смж. н зацѣити ны ѡ всякож напасти :· —

Клѣ Видѣхомѣ ти уѣно мадре прѣславне моцноѣ ложе
вѣрнѣн. ꙗ́ко же дрекле ѣансѣ̀а славнаго. прѣближаѣмса
вѣрно. оуѣмрѣвени грѣхы вѣстѣти тѣцѣсѣсѣ. вѣжне
мѣламѣ днѣ :·

Вѣлѣнтѣ люѣ Херсонѣнѣ. вѣрнѣ рѣкж носѣше нзъ
ѡтока славѣнж. Климентѡвж днѣ. вѣлжоханѣе дажцж. н
вѣрнѣмъ вѣлацж пожцж. оуѣраснѣсѣ вѣжне сѣа твоѣ ѣтѣн :·

Ѣ О тебе вѣзвѣстѣнжж прѣжде прѣцѣн всн. Ё́акова дѡ-
бѣтж | та повѣдоуѣше. ѡвѣдверѣта нѣмжж сжштж. дрѣ. тѣ.
кжпниж. н рѣуѣжж златж :· — ꙗ́з ѣ їрѣѡ. Бѣ уѣкѡ невѣдоѣ :·

Петрѡ Како похвалѣмъ уѣстѣнжж ти глаж. Петре цѣрю ѣтѣн.
не мѣгжше си оуѣма уѣснѣти. ꙗ́ко же ѡбнѣуѣж твож :· зраше
дѡѣрѣнѣ оуѣставѣ. ѣже по всѣ времена къ Бѡу твоѣ не прѣ-
стаѣше | Оуѣже ѡстанѣка си не прѣзрѣ. въ вѣлѣнѣ н бѡуѣрѣ
вѣлѣцѣ грѣжжѣмѣн. уѣстѣнѣн ѡуѣ ꙗ́нѣ Петре цѣрю ѣтѣн.
ѡ | вѣдѣнѣмъ н невѣнѣмъ врагѣ сѣпрѣтѣвѣнѣ. скоро нзбѣавѣжж :·

Клѣ Ё́ко же сѣлѣе сѣзѣало не захода (вснѣ) намъ ѡ вѣс-
тока. рѣка | намъ Климентѡва. растоуѣжжж си сѣвѣкѣп-
лѣштѣн. тѣмже все празнѣжж славж (ѣго) вѣсхвалѣмъ :·

Вѣзѣпнѣмъ всн вѣрнѣн къ ѣтомуу (помѡцѣ ми си
защѣщаѣн) Климентѣ рѣвѣм си. (да любѡвѣнж ѣнеж дрѣжжѣвж
здѣра)ѣн прѣждемъ. (поганѣмъ нзбѣавѣжжн н ѡ всѣа напасти).

Ѣ Свое нокѡе н хоуѣдѣ(ншнѣ стадо дѣво застѣпн ѡ
всѣмъж бѣ)дѣм. н покрѣ(н шдрѡмъ мѣрдѣн. н азыки рѣз-

гоици) | промѣривъ. (и снѣлы. вѣстѣи на ны
власти же)

Петръ (Тѣ свѣ. сѣ. глаъ х.) (Днѣ памѣ ти творащихъ не
прѣзри) | мѣкамѣ (къ вѣрѣ испроси жизнь ѿзбавленѣ
дарове) | ти намъ. ѿ всего зла (избавитса намъ на земли
и злоувити) | жизнь вѣчнѣ (на нѣс оу вѣж. прѣти оуе
Кѣи Петре не прѣзрѣ) молащѣса :· Придите вѣрнѣ ии
лѣи прихитни. градете люде ии градете танио, тре- |
петно ꙗзвѣи Климента великаго, ѿ ѿмаго. ꙗко въ снѣ
въ сѣцахъ сѣнце светло. нѣмъ оумъ просвѣтаѣ же ѿ | оум
вснѣ. ѿ гроба своего :·

XIV.

Битолски трипѣсникъ.

Този постенъ трипѣсникъ (триодъ) се пази въ книгохранилището на Битолското българско търговско агентство. Тамъ билъ донесенъ прѣзъ 1898 г. заедно съ други словѣнски и гръцки рѣкописи изъ околнитѣ села. Състои се отъ 101 пергаментни листа, форматъ 27×19 см., по 28 реда на страницата; липсватъ началото и краятъ. Писмото е уставно кирилско, прошарено тукъ-тамъ съ глаголки редове. Съ своята графика, съ фонетиката си, която прѣдставя прѣходно врѣме между старобългарската епоха и сръднобългарската, и най-сетнѣ съ своитѣ глаголки редове този паметникъ трѣбва да се отнесе къмъ XII—XIII вѣкъ. Трипѣсникътъ е прѣписванъ въ западна Македония и отразява явни слѣди отъ живъ български говоръ. Неговата цѣна за историческата българска диалектология е неоспорима. Поради това той трѣбва да се издаде цѣлъ, като се проучи обстойно отъ езиковна и палеографска страна.

Нашиятъ трипѣсникъ не е прѣзъ прѣводъ отъ гръцкия оригиналъ, а *прѣписъ* отъ по-стара словѣнска подложка. За това свѣдочи и самъ прѣписвачътъ въ бѣлѣжката си на листъ 54^а. Отъ глаголскитѣ редове, прѣснати изъ текста, може да се прѣдположи, че подложката ще е била глаголка. За мѣстопрѣписването и за самия прѣписвачъ узнаваме отъ бѣлѣжитѣ на послѣдния, прѣснати на разни мѣста изъ рѣкописа. Ето тѣзи бѣлѣжки:

.... гръшнѣ Геѡргие. въ Стальпенъ клюѡдж пишѣ. ѹ
стѣхъ Крауен. К. днѣ. дѣ: поминѹнте ме(не братиѹ) моѣ.
ѹо ми мръзнеть рѹнѹцама. тѹ пишѣ: тѹ кѣѣ. тѹ лежѣ безъ
огънъ . . . пра . . . (9^а).

.... и пишъ Геѡргиеве и миѣ Геѡргиеве граматикѹ
Ѳодоре Нкамов . . . (10^а)

. . пол. Пиросока сна еже ми донесе ѡ заѹиѹ въ листѹхъ.
Г. днѣ. гѣ: — (21^а)

Приписачъ на трипѣсника е билъ, слѣдователно, *граматиѣтъ* попъ Георги, родомъ отъ *Вапа*. Той живѣлъ въ *Сталпѣнъ*, а прѣписвалъ книгата въ черквата св. Врачи. Посоченитѣ мѣста, заедно съ поменатото село Глигоровци, се нахождатъ въ западна Македония. Горня и Долня Вапа са двѣ села въ горно-дебърската покраина Джуна; Вапила е село при Охридъ; св. Врачъ е село, съ запазени още старински черковища, въ кичевската каза; не далече отъ него, на пътя отъ Битоля за Кичево, се намира и село Стѣлпъ (изговаря се Сѣлпъ или Сапъ); Глигоровци е било въ съседното Прилѣпско, но сега не съществува. Св. Врачъ, дѣто е прѣписванъ трипѣсникътъ, и Глигоровци се поменаватъ и въ една Душанова грамота за правдини на Трескавецкии до Прилѣпъ монастирь Крауевъцъ и цръкъ свѣтин Крауекъ поутемъ оуз врьдо Глигоровци 8 Глигоровцехъ нѣмѣ (Гласник XIII, 370, 376). Отъ припискитѣ въ трипѣсника узнаваме, че прѣписътъ е правенъ зимно врѣме, прѣзъ декември и януари. Узнаваме също и за мизерията на тогавашното свещенство. Нашиятъ *граматиѣтъ* Георги работи въ нѣмотия, безъ огънь. Донасятъ му този-онзи по нѣкой заешки листъ, за да пише своя триодъ; той е петименъ за храна и благославя онѣзи, които му донели прѣсолъ и млѣтице. Но като забравя всичкитѣ негоди, попъ Георги гледа съ истинска непритворна радостъ да види края на своята книга, и уприличава своето очакване съ туй на корабника, който чезне за сушата, или на болния, който очаква здравье, или най-сетнѣ на бѣдния, който търси пища и облѣло. Дата на прѣписването не е запазена, но ако се сѣди по мрачната картина и неволитѣ на българското свещенство, ще трѣбва да се прѣнесемъ къмъ византийското робство, прѣзъ края на XII вѣкъ, когато ослабналото византийско царство отъ междусобици, отъ религиозни смутове и богомилство, бѣ нападнато отъ сърби, маджаре, норманци, кръстоносци и когато, слѣдъ оттеглянето на послѣднитѣ, се подигна голѣмото словѣнско възстание.

Като оставямъ подробното разглеждане на паметника и неговото издание, тука ще посоча на кратко и въ общи чърти особеноститѣ на *фонетиката* му. Срѣднобългарската фонетика се отличава главно съ особена взаимна смѣна на носовекитѣ, основана на срѣднобългарския изговоръ. Тази смѣна

достигна до типичностъ главно въ паметниците отъ XIV в. Въ това отношение Битолскиятъ трипѣсникъ прави прѣходъ между старобългарскитѣ и сръднѣобългарски паметници. Голѣмиятъ юсъ (ѧ) въ него стои на старото си мѣсто и не се замѣства съ ѧ. Ето за показъ нѣколко реда:

Житенскихъ слава. сѣе взненавидѣхъ. вѣрнихъ же мѡихъ.
с радостихъ въсприхъ. достохвадне мнѣе Ѳеѡре. прѣиенъ
земихъ. на несиѣ слава. и лицѣ приуте са. беспальтихъ снхъ.
тамъ жь с мнми. за нѣи и хѣи мѣи са. ѡборащѣи сѣе. прѣ-
уестнихъ ти памаѣ: —

Мѣа : фе : хѣ : кѣ : сѣго : мѣа : Ѳеѡра: пѣкаѣ: въ ѧ:
сѣа: пѣ: гѣ: нѣ: дѣ: —

○ вѡдъ прѡшѣе кѣо сѣхъ. изъ египетска: —

Бѣъ та раунтѣа Ѳеѡре. вѣдѣи ѡбѡвнихъ та. неизбѣжноа
запѣмса. дѣихъ же и тѣа. и словеса похваляниѣ. възглашахъ
ти: — Написано бо велѣниемъ ти. бѣомръскѣимъ жрьтѣхъ
идоломъ. е не бѣъ живѣхъ. речено ти кѣи пожри мнѣе. бѣъ же
приводимъ кѣахъ.

ѡбѡвнихъ бѣнехъ пригѡжѣ са . . . (л. 4^в)

Малкиятъ юсъ (ѧ), като пази мѣстата си, дѣто е и въ старобългарския езикъ, бива замѣненъ съ ѧ слѣдъ палатални съгласни. Това генерално сръднѣобългарско фонетично правило тука е приложено само отчасти. Ето примѣри на замѣна: уждо, заужтне, лежжщомъ, стожщъ, ѡставнихъ ма, бмнхъ, жѣхъ, концъ земнѣихъ и др.

Битолскиятъ трипѣсникъ не знае йотовани юсове; въ него не се срѣщатъ ѣ, ѡ, ѣ, а само ѧ, ѧ (ѧ), е. Йотуванъето е изразено само при ѡ.

Вмѣсто ѣ и ѡ нашиятъ паметникъ употребява изобщо единъ знакъ — ѡ, или ги изяснява въ о, е, или най-сетнѣ изпуска ѡ въ отворенитѣ срички. Има нѣколко случая, дѣто ѣ още се пази, прѣдимно въ прѣдлозитѣ (кѣ, сѣгрѣшѣша, вѣс-
нонѣ, вѣзвѣстѣнѣ, сѣ, вѣзлѣи, прѣвѣзносаще, сѣвѣлѣи са и др.). Но че това ѣ не е изразъ на живото тогавашно произношение, се вижда отъ многото други примѣри, дѣто въ

подобни случаи и прѣдлози ѣ е изясненъ въ о, споредъ говора на прѣписвача; пъкъ сжщото става и съ ѡ, който се изяснява въ е: со салзани, несоздамаѣ, патоѣ, весѣ, уѣстно, оцѣтъ, вѣнеѣ, конѣѣ, болѣнѣ и др. Нѣкои примѣри ни навеждатъ на мисль, че ѣ и ѡ се слѣли въ единъ звукъ ѣ, който не е отбѣлѣзанъ и се подразбира въ думитѣ: вѣрекиѣѣ, еѣство, вѣпнѣѣ, вѣдениѣѣ, вѣмѣщаѣѣѣ, вѣѣзѣноси, вѣпѣкаѣѣѣ и др. Тѣзи случаи ще да са се нахождали въ оригинала, отъ който е прѣписвано, защото живиятъ говоръ на прѣписвача въ припискиѣ знае произношение на ѣ=ѡ само при *tĭt и *tĕt: **Стѣпѣнѣ, мрѣзнѣтъ, не плѣтъ, кр(ѣ)ѣѣ.**

Съ други думи, живиятъ български говоръ въ западна Македония, дѣто е прѣписванъ трипѣсникѣтъ, е знаелъ употребата прѣзъ XII—XIII в. 1) на ж и л въ случаитѣ, които са познати и въ старобългарската епоха, съ промѣнено произношение на л въ ж слѣдъ палатални съгласни и 2) ѣ=ѡ въ групитѣ *tĕt, *tĭt, ѣ=о въ другитѣ случаи, ѡ=е въ затворенитѣ срички и изчезналъ въ отворенитѣ.

Ако гледаме въ извѣнестовитѣ бѣлѣжки на прѣписвача като на отразъ отъ тогавашенъ живъ български говоръ, трѣбва да приемемъ, че двойното число оѣ се държало въ употреба. На двѣ мѣста попъ Георги е употребилъ дуални именни форми: **ѣѣ ми мрѣзнѣтъ рѣѣѣѣѣѣ или . . . донѣсе ѣѣ заѣѣѣ ѣѣ листѣѣѣѣѣ.**

Глаголски редове. Въ Битолския трипѣсникъ са запазени глаголски редове току-речи на всѣки листъ. Глаголицата е писана отъ обиграна рѣѣѣ, свободно, съ лигатури на мѣста. Това показва, че това писмо се е запазило въ употреба въ западна Македония доста късно. Бие на очи прѣди всичѣо начърчанието на глаголицата, което е смѣсъ отъ жглести и вѣргли форми. Жглестата глаголица се отдаваше досега само на хърватскитѣ крайща. Тука виждаме, че жглесто-вѣрглитѣ форми на глаголицата се употребяватъ въ западна Македония отъ прѣписвачъ българинъ, чийто роденъ говоръ знае ж, л и вокализация на ѣ въ о. Ето сборъ на глаголицата въ Битолския трипѣсникъ, успоредена съ кирилица, съ вѣргла и жглеста глаголицѣ.

Кирилица	Брагла глаголица	Жггста глаголица	Смѣсена глаголица (Витолски транслитъ)	Кирилица	Брагла глаголица	Жггста глаголица	Смѣсена глаголица (Витолски транслитъ)
А	+	ⲁ	ⲁ	Ф	ϥ	ϥ	ⲑ
Б	ⲁ	ⲁ	ⲁ	Х	ⲑ	ⲑ	ⲑ
В	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѡ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Г	ⲑ	ⲑ	ⲑ	ѡ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Д	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѣ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Е	ⲑ	ⲑ	ⲑ	ѣ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Ж	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѥ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
З	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѧ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
З, 3	ⲑ	ⲑ	ⲑ	ѧ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
И, і	ⲑ, ϥ	ⲑ	ⲑ	Ѩ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Н	ⲑ ¹⁾	ⲑ	ⲑ	ѩ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
—	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѫ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
К	ⲑ	ⲑ	ⲑ	ѫ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Л	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѭ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
М	ⲑ	ⲑ	ⲑ	ѭ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Н	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѯ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
О	ⲑ	ⲑ	ⲑ	ѯ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
П	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѱ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Р	ⲑ	ⲑ	ⲑ	ѱ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
С	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѳ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
Т	ⲑ	ⲑ	ⲑ	ѳ	ⲑ	ⲑ	ⲑ
У	ⲑ	ⲑ	ⲑ	Ѵ	ⲑ	ⲑ	ⲑ

¹⁾ Че ⲑ = Н, а ϥ = І, това показва и глаголкиятъ редъ въ зографския
мнией № 102. Срв. глава XXIII, № 6.

39⁶ л., 16 р.:

... БЖЕСТЬНО ПОЩЕННЕ. ЗВѢЖ Е + ГЛАГОЛѢ : ~
(ИМѢЖЕ БѢ ПОЗНАЕМЪ)

40⁶ л., 12 р.:

... БУНТЕА Б + РАУРАДЗЕУ : ~
(ЛЕ ХѢ СЛАВЛѢЩЕ)

43^а л., 17 р.:

... ПОТЪЩНЫМЪ ПРОСТРѢТИ
ЗЕ. А + ЕЖЕЗВУЧЕЗЕ ЗАВЪЗЪ ВАНЦЪ
(СА. ДА БЖЕСТЬНЫМЪ ОУЛОУНЫМЪ БѢ-)

43^а л., 26 р.:

... И СЪШѢЩА .. БЛАГО ГЛАГОЛѢ : ~
(ГЛАГОЛЪ ПОТОКЪН)

44⁶ л., 16 р.:

... БЛУНИ ТИ ЖНАРЪ РАДЗЕУ : ~
(ЗНИ СМОДОЕНИ)

53^а л., 17 р.:

... ТЕМЪ АШ ВРА ЕА + З ЗЕ : ~
(ДШЕ МОѢ БѢГАН СЕГО)

53⁶ л., 17 р.:

... ПОКЛАНИЩА УЗ ЗЕ РЪ + УРАЛЪ : ~
(ТИ СА ПРАВОУРНО)

54^а л., 20 р.:

... ТЕМЪ РЪ + РАДЗЕ З РАДЗЕУ ЗЕ : ~
(ПРИПАДѢТЕ И ПОКЛОННЫМЪ СА)

54⁶ л., 19 р.:

... УЛОНИХЪ БО ДШ ВРА У БЛА Е : ~
(МОЖ ЕЗ ГЛАГОЛЪН)

59⁶ л., 16 р.:

... СДА БААТЕЪ БЛИЗЪ НЕ ГЛАЗОЗЪЩЕ ГЪЗЛОЗШЪ З:~
(ПЛОДНЕМЪ ПРИДЕШИ И)

63⁶ л., 21 р.:

... И ЦЕЛОВАТИ ЖЕЕ ПСЕ БУ+АЕУЗЪЩЕ:~
(ТА ХЕЛЛАЦИНИМЪ)

63⁶ л., 25 р.:

... ПРОУЕ ПОДКИГА СЕГО . И ПРЪ:~
Е⁺ Ъ(?) ЖЕ АРА-В ОУЗЪ ШУЗЪ ЧУУ+А Б+ОЗ ...
Б (К. ЖЕ АГ'ЛЪ ДЪКО МЪТИ ЫСТАЪ РАДОУ..)

64^а л., 3 р.:

... ЗОЗЪЩЕ:~
... (ЕАНУНИМЪ)

64^а л., 12 р.:

... ДА У(ЕНД-)ВШЪ Е+ ЗУЗЪЗЪ О+ОРАА:~
(НИШИ БЪ СВОЕГО ЗАДИКА)

66^а л., послѣденъ р.:

... ДА Ѡ ГЪ ЗЪЩЕ ЗЕ:~
(ПР НИМЪ СА)

68^а л., 13 р.:

... ИЖЪИИ АЖКАВЪИША СДЪЛА ДЪШЕ. НЕ
ГЪБ+АЕУЗЪЩЕ Е+
(ПОРАЗОУМЪЕЪ БЪ)

68⁶ л., 8 р.:

... ИЖЪИИ НА БОЛНОЕ ИЖУЕНИИ НИМЪ ЖЕ
ШЪЩЕ ЕЗЕОЗУЗЪ ЗГЪЗЪЩЕ:~
(МИРЪ ЕЖДЕТЪ СЪСЕНЪ)

91^a л., 17 р.:

... ТҮҮС Ө АЗРА ГЭУУСЛАЭЗ УС
(ДННА ПОМНЛОУН МА)

93^a л., посл. 2 реда:

... ПНТЕ ЛЮҢЕ Н ПРЭКЬ : ~
... Ө ТҮҮС ДУУСЫС ГЭУУСРАУУЗ УА ...
(Ъ МҮҢКЪ СҮҢХЪ ПОМАНТЕ БК ...
... ЭС ГЭУУСРАУУЗ УС + У+ДС ЕС : ~
Ж ПОМНАНТЕ МА А ВАСЪ БЪ)

95^б л., 12 р.:

... ННКАКОЖЕ РЭ ЦАА+ЕЧУУЗ : ~
(НЕ ОСАД(А)ЦЕ)

96^б л., 3 р.:

... КҢКО СНАЕ РЭ ЦАА+ДУУСЭЕ З : ~
(НЪ ОБЛАСТНЖ Н)

97^a л., 3 р.:

... НЖ КЪ СЛАБЪ БЖН ЭАЗРАЭЭ ТҮҮСЛА+
(ЕДИННОГО МЛСРДА)

100^a л., 6 р.:

... ПРІПО АЗ+ШЭЕ ЗС ДЗЛАЭЕ : ~
(АСАШЖ СА СНЛОЖ)

100^б л., 6 р.:

... ХНАМЕ Р+ ЗУС ВЗАДРАЭЕ : ~
(НА НМЪ БЕЛЕННЕ)

101^a л., 24 р.:

... НЖЕ БЕЗ МАТЕЖА ПОЩЕННЕ ДУВШ-ШЭЗ АЭРЬА
(СВРЪШЪШЕН ДОБРЪ)

Отъ тѣзи редове се учимъ, че съ глаголица са писали не само чисти старобългарски форми, но и сръднѣобългарски. Тѣй, на 100^а листъ четемъ **прѣпоаѣ+ше ѡе** (**прѣпомсамѣ** са), т. е. сръднѣобългарска форма съ замѣна на **а** въ **ѣ** слѣдъ ш. Подобенъ е и примѣрътъ на л. 30^а: **ѡбръ+ш+ѡеуѡе** (**ѡбращаѣѣ**). Въмѣсто **ѣ** и **ѡ** употребенъ е само единъ знакъ, именно **ѣ** (**ѡ**), съ изключение на единъ случай, на 21^а листъ: **рѣ+уѡ+ѡе** (**постыѡе**). Буквата **ѣ** е съставена отъ **ѣ** и **и** (**ѡ**). Голѣмниятъ и малѣкъ юсове (**ѡе**, **ѡ**) не знаятъ йотуванье; сѣщото е и съ **ѡ**.

Ето снимки отъ двѣ страници (листъ 22^а и 43^а):

ПЕРВЫЕ ПЕРВЫЕ РАДЫ СЕБЕ
 ПЕРВЫЕ СЛОВЕСЕ. ПОСЛАШЕТА
 БАНЖАТ СЛОВА ПОУЧАМЪ БЖЕШН
 ПРИДЪВРЪАА. БВНШН С. СЛАСНАКТЕ
 ВАНДТ СМТЕ СТЕТ КОМ СКИ ПТРАХЕ
 СТНН. ИАН. ПРОПОВЪДНИЦНН. ИАН
 ПРЪЖЕ ПРНЕМШЕ. ДЪИМНН. ПОСТНА
 ТА. ТА. ИМН. АН. РНО. И. П. О. Р. О. В. У. Н. О. СЕ
 ГДА ОКО. НЬ. Ц. А. Х. РА. И. Н. Н. Т. И. :
 А. Р. А. Ж. А. И. Н. Е. К. Е. Л. И. К. А. Т. О. Р. О. Д. И. Л. О. Г. Е. С. А. М. А.
 П. С. О. Н. А. И. М. А. Т. П. И. С. И. Т. К. О. Р. И. Х. Р. А. Б. Р. А. С. Т. Р. А.
 И. А. М. А. М. А. И. А. М. А. Н. Ъ. С. Т. В. О. П. Р. Е. Д. А. М. Ъ. Б. Ы. Т. У. О.
 М. Ъ. С. Л. О. М. А. И. Н. О. П. Л. А. М. Е. Н. Н. И. К. О. М. А. И. А.
 Р. Ж. Р. Т. Е. М. А. М. А. К. И. С. А. Б. Л. Ю. Д. Н. У. Т. О. Т. В. О. Р. И. Т. И.
 О. С. А. О. О. У. М. А. И. О. З. Ъ. З. О. О. О. :
 С. И. В. И. Д. Н. М. А. Р. А. Б. А. И. С. Б. А. Б. Р. А. Т. О. В. Н. У. Т. Ъ. О.
 С. Т. А. В. Р. И. Л. О. С. Т. Ъ. Н. Е. С. М. Ы. С. А. Н. О. П. О. Х. О. Т. Ъ.
 А. Т. К. Р. А. И. А. Б. Р. А. Ш. И. А. Н. Е. К. У. Д. Р. Ж. А. И. Н. Е. М. Ъ.
 Б. Ы. Х. О. Т. Ъ. Б. Ы. П. Р. О. Д. А. Н. Ъ. Б. Ы. И. Н. Е. Б. Ы. Т. И. С. Т. А.
 Р. Т. И. Ш. О. Р. А. Д. Б. Л. Ю. Д. И. Б. О. У. Т. О. Т. В. О. Р. И. Т. Ъ.
 О. С. А. О. О. У. М. А. И. О. З. Ъ. З. О. О. О. :
 В. Е. Р. Т. Л. И. Т. Ъ. В. Р. И. Е. В. Е. И. Н. И. С. А. Т. О. П. Р. О. Д. Р. О. Л. А.
 Ъ. Ж. А. С. О. Ш. Ж. Е. А. В. П. Ъ. С. Т. Ы. И. Н. П. О. С. Т. А. Ш. А. С. А.
 П. Р. Е. П. П. О. Р. У. С. А. М. А. Н. Е. О. Л. Е. Н. А. К. О. Ж. Е. Р. Е. В. И. С.
 И. А. Ж. Т. О. Б. Ъ. Ж. Е. Н. Ы. С. К. Ж. И. Н. И. С. Т. О. Ж. Е. Н. Е. К.
 А. Ж. А. Д. Н. У. Т. О. Т. В. О. Р. И. Т. Ъ. П. О. Ш. Е. Н. И. :
 И. Н. И. С. К. А. Т. У. Р. А. Р. Т. А. И. Т. А. Б. О. Р. И. М. Ъ. С. Т. А.
 О. С. А. О. О. У. М. А. И. О. З. Ъ. З. О. О. О. :

Ето прѣписъ отъ текста на листове 22^а—23^б:

22^а дхомъ прѣсудѣ прркѣ Авваж... цѣнниѣ словесѣ. повѣдаше
гла... близѣтъ сѧ лѣта познаны бѣдешн. е... приде вѣрѣма
мѣнши сѧ. слѣ силѣ тво...

Дванадесате есте твоѣ скиптра Хе. уѣстнихъ же
примше. дѣйниѣ постнаѣ. та мнѣ. мирно и непорочно.
сего до коньца схранити :· ~

Оудръжанне великаго. родило бѣ Самъпсона. и крѣпка
створи. храбра странамъ. нѣ пикнѣствѣ прѣданъ. бѣѣ. зломъ
умомъ. нноплеменникомъ. на рѣгъ тѣмъ мѣн сѧ. блюди
уто творитъ чьачра гьэсс :· ~

Ненавидна раба. Нсава братови урѣко створило есть.
не смѣлѣ похоть. ласкѣмъ брашна. невздръжаннемъ.
въсхотѣвъ проданъ бѣѣ. и не быти старѣниномъ. блюди
убо уто творитъ. чьачра гьэсс :· ~

Сверъпи зѣвѣне. великаго продрома. ужасомъ сѧ
и пѣстѣмъ. постаща сѧ крѣпко. тѣмъ и болен. ꙗко же
рѣ бѣа. нзъ жтробѣ женѣскѣ никтоже не вѣста. блюди уто
творитъ пощенне душн :· ~

Днѣвшъ сѧ зраце англѣ коннѣствѣ. како невидимѣ.
22^б по нашемъ ѡбразѣ. | вѣ сѧ дво бѣе. егоже мн. спѣ
.... спѣбѣнн сѧ. вѣрнославащѣ та :· ~

... мо: глѣ: д: Сѣданъ въ славу. на прѣстолахъ
бжествѣнѣ. на ѡблацѣхъ лекьцѣхъ. приде Нсѣ прѣвѣшнн Бѣ.
и спѣ впишѣ. слава Хе силѣ твоѣ Ги :· ~

Ничѣше славни. и Ха дръзновенне. ꙗко друзи сѣще
его. славни аплн. дръжбѣ непридъзвнѣ нзбавите мѣ.
раздракше стѣ мое ржкописанне :· ~

Скѣтъ скѣта сѣще мирови. ꙗко же Хъ нарече. снѣжѣ
во вса вселенѣ жуеници. тѣмъ мое ѡмрѣуемое срѣе. стѣ
просвѣтитѣ. лѣуамн молени вашнхъ :· ~

Естество дѣшъ моеж. ѡбѣено растворите. соль сѣще
земна. ꙗко же Хъ нареуе. и теуенне стое сконча спѡбенте.
грѣха кромѣ прѣслави : . ~

Г Прѣпѣтаѣ дѣо. уаускѣ жѣжъ. недомѣеть хвалити та
бце. ꙗко прѣидѣща хвалаж. ѣжъ родила еси. единая уста
безумѣжнаѣ : . ~ ꙗз : н : гл : а : ~

○ Егоже трепещѣть. ангастн вон. ꙗко тѣрца и бѣ. понте
○ свѣщенни. и прѣслави дѣти. хвалите людемъ. и пр : . ~

Пошениѣ даромъ. прѣдѣте вѣрнн. умъ благоуестно.
23* свѣтитса ѡ семь. мѣсль же всѣхъ. и дѣла с нимн, пощеннѣ
бо вѣрѣ прѣдѣте . . .

Пѡблеще са Палаж. великомъ брѣс . . . стомъ жнѣмъ.
постѣще са ꙗко же . . . тон. хвалитъ ко са ѡ Гъ бѡбно.
пощеннемъ и мѣтѡж. вѣрно мѣжъствова : . ~

Ѣстн нма и ѡунистн. пощенне унстое ума нашего.
и тѣлесъ благоуерно. утѣшнхъ та любѡвнж. ѣко ѡлж-
б уеннемъ. невѣръжаннемъ. брашнѣ и питѣ : . ~

ꙗко цѣвѣта на полнхъ. жнѣтнѣ ѡбрѣть . . . вса¹⁾ всели са
всѣхъ саднтель. вонѣмн благожѣаннѣ истѡхн. ѡбѣжѣжн
нѣ. бѡгородителннѣ : . ~ Нрмо : гл : д : . ~

○ Ѣроку прѣстѣнѣж. рождѣство бѣжъ спсѣо естъ. тога
○ ѡбразуемо ннѣ пѣвѣмо. вселенѣжъ вса въздѣнѣе поже
○ дѣ : ~

ꙗко конѣ вѣ Хъ спсѣ. въ мирное море вѣвелъ естъ.
взмѣщающе его. прѣгоркѣнѣжъ водѣ. сладкѣжъ творѣще. стн
аглн. Гѣ понте зовѣще. и прѣвѣноси : ~

На камени тѣрьдѣмъ. ѡсновѣсте хѣжъ цркъ прѣсавнн.
жже прѣуестножъ скоежъ крѣнѣж. нскѣпн спсѣ нашъ. стн
апан ѡ жѣжъ. вѣпѣванте зовѣще. и прѣвѣз : . ~

Нзвѣстнн дръзѣн. гнн апан. жѣжн савнн. за нѣ
грѣшнѣжъ прилежно мѣнте. постное се теуенне. намъ безъ
грѣха конѣати. постащнмъ са прѣсно. и прѣ : ~

¹⁾ Чете се и като . . . та.

23⁶ въ двѣ (вснѣ) нзъ жтросѣ снѣце пра-
вѣдноє. естествомъ ... темнымъ просвѣщаѣ единьствомъ. Гѣ
понтѣ зовѣще. и прѣзноснѣ :· ~

☉ Пѣ: ѳ: гл̄: а: свѣтоносна ѡблѣка. ко нѣ же всѣ вѣка.
☉ ꙗко дожѣ с несѣ на рѣно снѣдѣ. и впльнѣса нѣ рѣ бѣѣ
☉ збо укѣ безнаужанѣн. велнутаемъ всн мтрѣ. Бѣ нашего
☉ унстѣж :· ~

Законѣдавѣж постынынѣ аплѣ гнѣ. градѣте свѣтло
путьмъ. мѣ вѣрно. да достоинно внемѣ. Гѣн послѣжѣше.
прнемѣмъ велнкѣж вѣнѣж. прѣводаще на мнѣ Хѣ :· ~

Пошѣенѣ мати естѣ велнкаго Самонаѣ. и Даниаѣ
уѡднаго. положѣ прѣславнѣ, и Елнсеѡ мѣдромѣ. непобѣ-
днѣмъ крѣпостѣ. постнѣмъ са брѣѣ тыщнѣ ннѣ. да с ннѣмъ
славнѣмъ са ѡ Хѣ :· ~

Постомъ на колесницѣн. Нанѣ възѣть бѣѣ. постомѣ
и Енохѣ. живѣ естѣ до сѣлѣ. Дѣдѣ велнкѣ падѣ. пощѣ са
вѣстѣ естѣ. и прѣбѣѣ пррѣ пррѣмѣ. снѣмъ всн поѣнѣмъ
са вѣрнѣ :· ~

Б Просвѣщенѣмъ зарѣмъ. вснѣвшѣ словесѣ. нс уѣстнѣж
тн жтросѣ бѣѣ двѣ. ѡснѣвшѣмъ конѣж земнѣнѣ. про-
свѣтн дшѣж мож. мракѣмъ стрстнѣмъ ѡмрауѣнѣ да пож
и т. н. на 24^а.

XV.

Най-стара служба на св. Ивана Рилски.

Мѣъ ѿктабрь. ѿ днѣ.

44^a Памѣ прѣпоѣнаго ѿца нѣшего Іѡ(анна) | пѣ-
44^b стыннѣ. прѣнесенъ бѣ ѿ Рылъ въ Средецъ | градъ.
нѣ ѿ Средца прѣнесенъ бѣ въ Загорне въ | градъ Тра-
пезницъ. въ црѣтво Іѡа Аскнѣ црѣ. нѣже нѣ доннѣ лежатъ
тѣломъ. нѣ уюдеса творнѣтъ прнсно . . . Кѣрь. стѣ Ас.
блѣнь. мѣ. нѣ гнѣ възѣ. | ѿ. ѿ. ѿ. нѣ поѣмъ стѣ нѣ. г.
подѣващѣ. Гѣ. А. пѣ. нѣнь . .

Въ постинцѣ въспнѣвшнмъ. проѡбразованнѣ пѣстын-
ное въспнтнѣ. Средеуьскаго свѣтнѣннѣ. словеснѣ пѣ-
ннѣннѣ. вѣснѣ вѣрннѣ похвалнмъ зоващѣ. рѣнѣ са великаѣ
слава. нѣже въ нашъ днѣ нѣ вѣнѣ са | прѣблѣжене
Іѡне . . — Посѣ | двооу жнвотоу зразоушнѣ са. бѣгооу-
годно мѣрнѣла поставнѣла ѣснѣ ѿуѣ | нѣо тѣмѣцаѣ ѡставнѣла
ѣснѣ. развѣтѣ же прнсно прѣбѣ(в)лѣцаѣго. нѣ к томоу пра-
веднѣла твоѣ дѣла оуспѣдно прѣблѣжене оуклоннѣла ѣснѣ . .
— Рѣѣшнѣ са вѣдѣ | свѣршеннѣ. троудовѣ твоѣхъ. нѣже
ѡко не вѣдѣ нѣ | оухо не слышѣла. доброты рѣнскѣ. нѣмѣ
свѣтло възданнѣ подвигѣ твоѣхъ. нѣстауѣетъ бѣтъ раба
тѣвоѣ. тѣло нѣмѣ неразроушнѣмо . . — Гѣ. нѣ. гѣ. нѣ: —

Нѣже ѡко не вѣдѣ. нѣ оухо не слышѣло. нѣ на
срѣѣ уѣвѣкоу не възѣдошѣ. оуготованнѣла бѣмъ. того въз-
любѣлѣшнмъ. снѣхъ ты въжѣлѣ. Іѡне бѣгодѣхнѣоѣнѣ. | въз-
ненѣвѣдѣла ѣснѣ мнѣрскоѣ смѣшеннѣ. нѣ къ бѣоу | ѣднѣноу
прнѣвѣла ѣснѣ. томоу поѣнѣ са да спѣсетъ дѣшѣ нашѣ

ѣко мѣрдъ . . . — Тѣ. прѣо. днѣ. ѿ прѣмудрости Соломо-
на утѣнѣ . . .

Прѣмудры нѣ ѣще постигнеть скончати са въ пѣнѣ |
бѣдѣтъ. нѣ ѡсѣднѣтъ праведникъ оумираѣ жнѣтѣ | неух-
стникъ. оузратъ бо конуинъ праведнаго. нѣ | не разоумѣѣтъ
уто свѣщаѣтъ ѡ немъ. ѣко поѣрѣжетъ гѣ неухстникъ
безгласнѣнѣ. нѣ прѣѣ | потрасетъ нѣмъ ѡ ѡснованиѣ нѣхъ.
нѣ на пласѣдокъ (sic) нѣсѣхнѣтъ въ лютихъ. нѣ память
нѣхъ погыбнетъ. нѣ приѣтъ въ помышлени прѣгрѣшени |
мѣтъ. нѣ ѡблѣнѣтъ нѣхъ противѣ безоумноу нѣхъ. | тѣгда
станетъ съ дръзновеннѣмъ многомъ прѣвѣдникъ. прѣдъ
лицемъ ѡскръѣльшнѣмъ ѣго. | нѣ ѡмѣстаѣшнѣмъ болазнь.
оуѣснѣтъ са ѡ прѣславиѣмъ спсѣни ѣго. нѣ рекѣтъ въ
себѣ каѣще | нѣ са. нѣ въ тѣснотѣ дѣа въздѣхнѣшѣнѣ
възгѣдѣ. | тѣнѣ ѣстъ ѣгоже мы нѣмѣхомъ въ посмѣхъ нѣ-
когда нѣ въ прѣмѣ помошениѣ безоумнѣ. жнѣ

(Тука липсва 1 листъ).

45*

Канѣ. гѣа. ѣ. пѣ. ѣ. ѣрѣо. ѣко по свѣхъ ходѣ . . .
За дѣлъ твоиѣхъ въснѣвынѣ. велнкѣнъ свѣ прѣ уѣки. | въ
житнѣстѣнѣ ношнѣ просвѣщаѣ. всѣмъ въспѣваѣ | твоѣ ми
зара блѣти ѡѣе ѣѣне ѡблѣстанѣ . . . —

ѣко морѣскѣ пѣчннѣ боуреннѣмъ. носнѣмъ всѣ
разѣмѣтъ. свѣблютъ ѣснѣ самъ сѣбе. нѣ на горѣ въшѣдѣ
влѣнѣ морѣскѣ. нѣзнѣмѣшнѣ прѣѣне . . . —

Ѣвѣрѣглѣ са ѣснѣ мнѣа нѣ самъ себе. нѣ кѣтъ въземъ.
пѣзѣвѣаго та възѣскалъ ѣснѣ. нѣ въ поустѣннѣ ѡбратѣнѣ |
нѣ томоу послѣдоваѣтъ славѣ полоуналъ ѣснѣ . . . —

Урѣтогъ златъ бѣ. дѣвѣнѣмоу женнѣхоу прѣутаѣ. рнѣмъ |
вѣауныѣ ма оуѣо не нѣмѣща ѡблѣцѣнѣ. ѣко да гѣ моѣго
радѣстнѣ не лншѣ са . . . — Пѣ. гѣ. ѣрѣо. нѣ стѣа ѣкоже . . . —

Оумѣртѣнѣвъ оудѣ на земнѣ. пѣмъ нѣ трѣдѣ. нѣ жнѣ-
вешнѣ паѣе уѣкѣ на нѣснѣ. нѣ жнѣвѣща нѣмѣашнѣ в себѣ спѣа.
ѣѣне | прѣѣне . . . —

Сладкѣа грьтанѣ твоѣ. пауе меда оуѹемнѣ твоѣ ѡѹе.
тымъ житенскыѣ сластн. горко родны | н прѣшедъ. не-
тазѣнѣхъ полоуѹналъ еси салахъ н сладѡ . . . —

Кодъ испазнъ бгыъ бѣа дѣа. тоуиши рѣкы нцѣле-
никѣ. н море стрѣти нсѡишалъ еси. н тѣбѣ приходацнмъ
Нѡѣне прѡбѣне . . . Оутѣрѣжѣши како крѣпѣкѣа палица
дѣшѣ моѣ н како жезлъ мжунши врагъ моѣ плькѣѣ. цѣ-
томъ же твоѣмъ мѣтрокы. ѡма моѣго дѣнцѣ. оудржѹеннѣ прѣд-
ложни . . . сѣ. гѣа. дѣ . . . —

Къзидѣ прѡбѣне на горѣ бнѣ, како же нѣ писанѣ. н
вса дѣлоу вѣкѣщѣхъ пѣталъ ѡстави. ѡѹе Іѡне, прнтекѣлъ
еси къ бжвеномоу камени. кранѣгальному хѡу. | н пѡмъ
вѣсцѣдовакѣ заповѣдемъ єго ѡѹе. н въ страстѣ єго н
намъ оутѣрднмъ са. мѣн хѣ бѣ грѣхомъ ѡстаѣленнѣ по-
датн. утѣщнмъ любокнѣ твоѣ памѣ . . . — | нѣ. дѣ. їрѣѡ
хс мнѣ снаѣ бѣ н гѣ уѣнаѣ бо цѣвѣн . . . —

Неносити пауе єдиноѣ рнзмъ. сѣсѣ заповѣда оуѹемн-
комъ. ты же прѣвъзидѣ заповѣдн. разоазпно ѡбѣнажѣ
са въ єдиноѣ кожн . . . —

Разоуѹма ѡстротоѣ помѣислѣвъ. како ѡдамъ нзгна-
нъ бѣ. ѡ мѣста єдемьскаѣго не постнѣ са. потѣщаѣ са
еси вѣнннѣ въ не. пѡмъ н мѣтѡѣ . . . —

Бѣ кндѣ трѣпѣнѣ твоѣ въ поустннн. безъ всакѡ
ѡѹе брашна. сланоутокъ пнтѣтъ та. безъ кндѣнѣа ралнаго.
проѣкаѣтъ тобоѣ пекынѣ са . . . —

45⁶ Рѣченнѣ неплодѣства. мрьскыѣ болѣзни въ твоѣмъ |
рождѣтѣ не мѣншѣса. нѣ н въ дѣѣствѣ твоѣ мѣне бншѣ.
прѣпоны бѣ оу рождѣствоу. нова бо всѣ твоѣ прѣѣтаѣ . . .
нѣ. є. їрѣѡ. бнѣмъ свѣтомъ ти бѣжѣ. оутр . . . —

На горѣ възидѣ гѣа. поѣща дѣа самшлѣ еси. н
на горѣ поустынѣнѣ оустрѣмнѣса. вса зема гѣа бѣ-
ти разоуѹмѣвъ. єгоже вѣжелѣвъ како гора Іѡне снѡнѣ
былѣ еси . . . — оуѣздавъ полоуѹннѣ бѣжѣне. разоуѹ | не-
сѣнѣнымъ ѡуѹнмъ. гѣа своѣго жѣдѣщомоу. ношн | н дѣн

многы. съвършаваше мѣла са. ꙗко бесплѣтенъ | бѣ ѿбрътаѣ·.
Нерасждно желаниѣ, ꙗко възпримѣъ по'вѣаннѣмъ дѣло
оу'срѣно съкрѣпнаѣ єси. любовъ съ'родѣства, бѣтство ꙗ'
житенскѣмъ пищѣ. поустыни'ѣ бѣжне нѣмнинаѣ єси··.
Лѣстѣ зминна къ тѣла въведе | 'свѣж. не ты въпрашаѣше
како заумѣ без мѣжа сѣ'щникъ дѣца. оу'вѣдѣши страниноѣ
рождство. Бѣ родн|ла єси ѿ тѣла нѣбавѣѣща··. Пѣ. ѣ. ѿрм.
житенскѣ··. —

(Т)ы ѿуе прѣдѣжшии ꙗко же градъ высокъ. на
горѣ | прѣповне. ꙗко како можаше оу'крыти са. ꙗко бѣ знаме-
ни и ѹюдесы. тебе прославленъ ѿкрыаѣ єсть··. —

Възведе ꙗко же слышавъ єси. ѡлоомъ нѣвца дѣда
на | горѣ гѣла прѣповне. ꙗко къ домъ бѣ ѿ'лѣкѣваѣ ꙗко бысть
безна'чалныѣ трѣѣ домъ дѣ'евныи··. — Капѣмъ сѣзъ |
твоѣ ꙗко каменне горьскоѣ ѿпропѣѣ нѣспѣтнаѣ єси. тѣмъ
ꙗко къ каменни прѣте. тѣниномоу хѣу. ꙗко тоу'ни рѣки нѣ-
цѣленнѣмъ прѣповне··. Оу'вѣдѣмъ стрѣ'ми болѣзнь нами.
ꙗко тебѣ златѣ рѣу'цѣ. надѣмъ | са ꙗко пририцѣ. твоѣмъ ма'ни
бѣтъ. сконѣмъ мѣ'ка'ми растворши оу'сладн. ꙗко стрѣти | ста-
жѣѣща ма | прѣтаѣ ѿу'нѣти··. — ко. гѣла. ѣ.··. Бѣтнѣ
ма бѣжѣ ѿбѣтн|лѣ єси. дѣла нѣвѣстнаѣ єси званнѣ. ꙗко ꙗки са
ѿ'оне | оу'годникъ хѣ бѣ. къ мѣнтѣхъ ꙗко въ постѣхъ да-
рока'ни дѣа нѣспѣтни са ꙗко бѣ недѣгомъ прогонѣтелъ. ꙗко
застѣпникъ дѣ'ламъ нашимъ··. —

.. же къ тѣмъ мръ'вѣмъ. ѿнѣкомъ оу'пѣбѣ са
жнѣ'ю плауе нѣстка. прѣдѣте възпоймъ ѿ'она прѣбнѣ'го. тѣ
бо ꙗко ѿтрѣенъ въмѣни миръ весь ꙗко ꙗже | къ мирѣ.
ꙗко да нѣмны'хъ полоу'нѣтъ. ꙗко възведе | на горѣ ꙗко же
Моисѣи и Нѣмѣ. ꙗко по'мъ ѿ'у'нѣти | всѣа вѣдѣти спѣбн са.
тронѣ'вскѣмъ свѣтлостин.

(Кралѣ ѿписѣва.)

Наистина, нѣма положителни данни, по които да сѣдимъ
кога са почнали въ Бѣлгарско да чествувать памѣтъта на
св. Ивана Рилски, но ако отдадемъ вѣра на най-старото житие

на св. Ивана¹⁾ трѣбва да приемемъ, че още при царь Петра мощитѣ на светеца били прѣнесени въ София. Когато царь Петрови ловци намѣрили тѣлото на светеца и обадили за това на господаря си, последниятъ, по Божие внушение, поръчалъ да се прѣнесе тѣлото въ София: **бѣ бо рѣчено тѣлоу тому светому лежати въ Сръдци града и дондѣ тѣло светого въ Сръдеуьскимъ градъ.** И най-старата служба на светеца, която намѣрихъ въ Драгановия миней отъ XIII в.,²⁾ ни упътва да приемемъ, че твърдѣ рано, прѣзъ X вѣкъ, св. Ивана Рилски вече почитали като светецъ. Думитѣ въ службата раѣи са великаа слава. **иже въ нашъ дѣни кѣни са прѣблагане Іоане,** както и прославянъето на св. Ивана като **Сръдеуьскимъ свѣтланникъ** показватъ, че съчинителътъ на службата живѣлъ прѣзъ врѣмето **въ нашъ дѣни**, когато се прѣснала славата за св. Ивана Рилски и неговитѣ мощи въ София. Заглавието на службата е прѣправена отсетнѣ, когато тѣлото на светеца вече било прѣнесено отъ Асѣна I въ Търново. Това личи отъ сравнението на заглавието съ самата служба: докато на едно мѣсто св. Иванъ е „Сръдецки свѣтланникъ“ и се явява въ „нашитѣ дни“, както казва съчинителътъ, отъ друга страна виждаме, че мощитѣ на св. Ивана лежатъ не въ Сръдецъ, а са прѣнесени въ Търново. Че заглавието е послѣдня проширена прибавка, се вижда най-добрѣ и отъ други фрагментни прѣписи и прѣправки на старата служба, дѣто не се споменава за прѣнасянето мощитѣ въ Трапезица. Такъвъ е напр. поменътъ на св. Ивана Рилски, помѣстенъ въ зографския ръкописъ № 160. Срв. сжщо и текста за успѣнието на светеца, помѣстенъ по-долу, стр. 115.

Най-сетнѣ и отъ високата почетъ, която св. Иванъ е ималъ сръдъ българетѣ, може да се заключи, че твърдѣ рано светецътъ се е сдобилъ съ служба. Първиятъ български светецъ е билъ почитанъ наравнѣ съ Кирила и Методия, съ които с нима же патъ едни **ѡцѣ Іоу поустыни Рилскимъ**, както се казва въ Григорчевия триодъ — отъ врѣмето на Калояна — при **цѣри Калояна**.³⁾

¹⁾ Издадено отъ Милетича, по всоветъ прѣписъ отъ XIV в., въ приложениата на Църковенъ вѣстникъ, София 1902, стр. 180—140. По прѣписъ отъ XVII в. то бѣ издадено по-рано отъ Гилфердинга въ Сочинения I, 124—131.

²⁾ Срв. стр. 88.

³⁾ *Орбелаксий, Древние слав. пам. юс. письма*, 117.

XVI.

Жития и поменъ на св. Ивана Рилски.

1. Проложно житие.

По древность, слѣдъ безименното старо житие на св. Ивана и туй на Скилица, иде проложното. То е съставено прѣзъ XIII в., слѣдъ прѣнасянѣе мощитѣ на светеца въ Търново отъ Асѣна I. Сырку дори прѣдполага, че то е писано отъ съврѣменикъ на послѣднитѣ описани въ житието събития.¹⁾ И дѣйствително, голѣмитѣ подробности при описаніе прѣнасянѣето на мощитѣ въ Търново е могълъ да ги знае само съврѣменъ писателъ. Отъ думитѣ пъкъ за българската земя, която била **ѡбесѣшавашю грѣѹскимъ наснѣемъ**, прѣзъ врѣме на византийското робство, трѣбова да се приеме, че авторътъ на житието е билъ българинъ. Въ обръщението къмъ светеца за спасение на **блѣгаре же ѿ сръблє**. **ѿ помѡзи дрѣжавномъ црѣю нѣшемъ** думата **сръблє** е прибавена отсетнѣ отъ нѣкой прѣписвачъ сърбинъ или югословѣнски радѣтель, защото въ по-стария прѣписъ (XIV в.) на сѣщото проложно житие, № 196 въ охридската библиотека, четемъ: **... ѡнѣ са въсемѣтникомъ вѣцѣ сѣти твоѡ сръѡдинкы ѣдинорѡдинъ ти жѹмъ блѣгарѣскы. ѿ помѡзи дрѣжавномъ црѣю нѣшемъ и пр.**²⁾

Проложното житие се отличава съ положителни данни, сбито изложение, безъ излишна реторика.³⁾ То е бивало печатано нѣколко пѣти: въ минеитѣ на Макария подъ 19 октомври, волона 1537—1541; отъ Филарета, въ неговитѣ Святые южныхъ славянъ, 2-о отд., 43; отъ Качановски, въ Христ. Чтеніе 1882 г. II, 248—251. Нашиятъ прѣписъ се съдържа въ два

¹⁾ Срв. Сборникъ статей по славяновѣдѣнію Сиб. 1888, стр. 367.

²⁾ Сега съжализава, че не прѣписахъ цѣлото житие.

³⁾ Сырку, пакъ тамъ, 367.

зографски пролога № 47, 88, отъ XV в. Печата се главно за нарѣчностъ на българскитѣ книжовници, които не могатъ да иматъ на сгода горнитѣ издания.

Мѣсъ ѡктоврѣ, дѣ днь.

Паметь прѣподобнаго ѡца нашего 'Іѡанна Рилскаго :

Сѣмъ прѣбывѣи ѡцъ нашъ 'Іѡаннъ великыи въ постъ-
ницѣхъ. Бѣше ѣво ѡ прѣдѣлахъ славнаго града Гръдѣчскаго.
ѡ сѣла нарицаемаго Скрѣно. въ црѣво хѣлювѣаго Петра
цра вѣлгѣрскаго. а грѣчскаго Кѡнстантина Дѣѡгена. родѣ-
теля нѣмъ вѣлѣчствѣа, и не зѣлѡ богѣта. племѣне вѣл-
гѣрскаго. родѣтелима же ѣго ошѣшима ѡ житѣа. сѣнже
добрѣдѣтеля ѡ млѣдихъ нѣктѣи вѣзлюбѣа. вѣсѣ ѡставѣа
ѣмоу ѡ ѡчѣскѣ чѣсти, нѣщѣмъ и млѣмоуцѣмъ раздѣа.
сѣмже вѣспрѣмъ мнѣшскыи ѡбразъ ѡ ѡчѣства своѣго ѣзыдѣ.
нѣсѣже ѣного носѣ на тѣлѣхъ своѣмъ, тѣчѣю ѣдиноу рѣзоу
кѣжноу. и на гороу нѣкоу вѣзшѣ висѣкъ и поустѣ. и тоу
на добрѣдѣтеля подѣнѣа се. вѣлиемъ днѣи пѣтае се. млѣоу
же врѣмени прѣмѣноуѣшѣ. дѣвольткыи нѣмъ навѣжѣнѣмъ, раз-
воинници ѣго нѣщѣю нападѣше. ѣже и зѣлѡ вѣвѣше ѣзыгнѣше
и ѡтоудѣ. ѡнъ же ѡ тѣе горы ѣзшѣ, вѣселѣсе въ поустѣню
Рѣлскоу. и тоу крѣпкыи подѣнѣа се. и въ дѣпльнѣ дрѣво
вѣшѣ. въ постѣхъ и въ молѣтвахъ и слѣзѣхъ непрѣстанно Бѣ
мѣлю прѣвѣае. ѡ вѣтѣа тѣчѣю потрѣвоу тѣлѣснѣю прѣемѣше.
и лѣца чѣча не вѣдѣ. нѣ сѣ зѣвѣрѣи днѣими вѣше прѣвѣае.
ѣгоже и великоу тѣпѣнѣе вѣдѣа Бѣ. на прѣлѣжѣнѣе мѣсто слѣ-
ноуткоу¹⁾ ѣзрѣсти повѣлѣ. и ѡ тоу вѣжѣнѣи на мнѣгаа врѣ-
мена пѣтае се. вѣдѣнѣе вѣа нѣкыи пѣстиры, и тѣми поѣсѣу
ѡповѣданъ вѣа. и мнѣзѣи кѣ нѣмъ прѣтѣцахъ. ѣнеѣжѣи
своѣ прѣносѣе. и млѣвами сѣго зрѣвѣе прѣемѣлюѣе ѡхѣжахъ. и
ѣзыдѣ слава прѣповѣаго по ѣсѣи зѣмѣи тоѣ. и мнѣзѣи порѣвноае
добрѣдѣтелѣноу житѣю сѣго. сѣ нѣма и житѣи ѣзѣоми. и въ

¹⁾ Отъ прологъ № 47. Надолу № 88, който е по-правильнѣ въ правописа, а иначе сѣщи думѣи и формѣи.

прилѣжимѣ вѣрѣ црковѣ сътворише. мѡнастнрѣ съставише. начіѣлника ѡмоуше и пастира прѡповнаго. ѡнже доврѣ пѣсн стадо свое, и многыи Гѣи привѣде. и вѣла и прѣславнаа чюдеса сътворивѣ. и въ глѣбокоу ю старость дошѣ, съ міромъ конѣ житію пріѣтъ. прѣставѣ се къ нестарѣющомъ се влѣженствѡу. и тоу своимѣ оучѣники погрѣвѣнѣ въ. и вѣрѣмени прѣшѣшѣ не малѡу, іавѣ се оучѣникомъ своимъ. и повелѣ прѣнѣсти мѡщи ігѡ въ Грѣцкый грѣ. ѡнѣ же ѡкрывѣше грѡвъ ігѡ, и видѣвѣше цѣло прѡповнаго тѣло тѣмъ непричѣстно. и влѣоу ю коню испѡуцающіѣ прослѣвивѣ Бѣ. и тако съ чѣстію прѣнѣсоше въ Грѣцѣ. и положише и въ цркви стго апла ѡулиста Доуки. послѣжеже црковѣ прѣкраснаа създанна въ въ імѣ ігѡ. и въ нѣмъ прѡповнаго положише. творѣца днѣвныѣ и прѣславныѣ цѣлѣвы. и минауѣшимъ многымъ вѣрѣмѣнѣ. дѣи҃се оугѣрскыи крѣль съ многою побѣдою. и прѣшѣ поплѣни грѣцкою зѣмлю. даже и до Грѣца достігѣ. и прѡповнаго ракоу съ тѣлѣсемъ вѣзѣмъ. слышалѣ во вѣшѣ и сѣ крѣль ѡ чюдесѣхъ прѡповнаго. и повелѣ съ многою чѣстію ковчегѣ нѣсти въ страну свою. и положити въ цркви чѣтно. въ градѣ нарицаѣмѣмъ ѡстригомѣ. и положѣнъ бывѣ тамѡ стѣ. и непрѣстаашѣ творѣ чюдеса и знаменіа и цѣлѣвы многы. ѡ многоаже малѡ да скажемъ, слышавѣ оуѡ ѡ нѣмъ дрѣхлѣпкѣ ѡстро҃госкѣ іако вѣлѣкѣ іѣ прѣ Бѣомъ прѡповныи. и прослѣвивѣ чюдеса по вѣсѣ странахъ. не вѣроваше. нѣ глѣашѣ, не вѣмъ азъ сегѡ въ дрѣвныи писаніи помінѣмаа. и не хѡтѣше дойти и поклѡнитѣ се стѣмъ. и вѣнезапѣ пріѣмъ ѡнѣменіѣ ізыка. и познѣвъ іако тоѣ радѣ вѣны приклѡчи се імъ ѡнѣменіѣ. и тѣкъ скѡро къ ковчегѡу прѡповнаго. и припадѣ ѡблѡвѣзѣ прѡсе прощѣніа. ѣжѣи же оугѣднѣкъ сегѡ скѡро оуслѣшавѣ. и томъ чѣсѣ своуѣзъ разрѣшивѣ. и пакы іасно глѣдѣти томъ подѣстѣ. ѡнже цѣлѡу положѣнѣ. и съ плѣчемъ прѣгрѣшеніѣ своѣ ѡже къ стѣмъ вѣсѣмъ испѡвѣдаше. славе Бѣ и прѡповнаго вѣлѣчѣіѣ. и іна многоа и прѣславнаа сътвори стѣ въ оугѣрцѣи зѣмліи. сѣи же вѣсѣ расмѡтривѣ крѣль. оудивѣ се ѡ прѣславныи чюдеса стго. пѣче оуждѣсомъ вѣлѣіѣмъ ѡдрѣ-

жи́мь вы́въ. оу́кра́сивъ ко́вчегъ стго́ сребро́мъ ѿ злѣ́тоу. ѿ ѿблѣ́въ мѡ́щи ѿго́. ѿ съ вѣ́ликою чѣ́стїю па́кы въ Грѣ́цѣ послѣ́. ѿ тако́ въ стѣ́нѣ цр҃квы своѣ́й па́кы по́ложень вы́. въ лѣ́то, ҃҃҃, ҃҃, ҃҃҃. (6695—1187) ѿ́ндѣ́кто пѣ́ты. Не́мно́гоу́же врѣ́мени мѣ́ноуе́шъ. въ́нїѣ́а вл҃говѡ́ли Бѣ́, въ́звѣ́гнѣти па́дшю́ се скѣ́нїю ѿ ѿвѣ́нїти вл҃гѣ́рскѣ́ю влѣ́сть. ѿвѣ́шавшю́ грѣ́чскимъ насѣ́лїемъ. ѿ въ́нїѣ́а въ́знесе́ ро́гъ вл҃гѣ́рскаго цр҃тѣ́а при хлѣ́бнѣ́мъ цр҃и 'Исѣ́нѣ́, ѿмо́у же ѿме́ въ стѣ́мъ кр҃щенїи 'Іо́аннь. тѣ́мъ о́убо въ́ начѣ́ло цр҃тѣ́а своѣ́го. па́дшїе́ се гра́довы. вл҃гѣ́рскїе ѿвѣ́ны ѿ потѣ́рды. ѿ хо́ждаше́ по ка́раїе́ страны. прѣ́емлїе́ гра́довы. до́шѣ́ же ѿ до́ Грѣ́ца, ѿ то́го по́коривъ. ѿ вѣ́дѣ́въ стго́ ѿ прѡ́внаго́ ѿца́. ѿ слы́ша прѣ́сладна́а ѿже́ ѿ нї́емъ. ѿ по́клони́ се стѣ́мъ ко́вчегу́ ѿго́. ѿ ѿблѣ́въ прѣ́чтнѣ́е мѡ́щи ѿго́. по́вѣ́лѣ́ сѣ́енномъ́ па́трїа́рхъ Бѣ́силїю́. тако́ ѿ ѿже́ съ нї́мъ прѣ́чтѡ́. въ́зѣ́ти вѣ́сѣ́лѣ́вною́ ра́коу́. ѿ съ мнѡ́гою чѣ́стїю по́не́сти прѣ́чтѣ́ нї́мъ до́ цр҃ка́аго гра́да Трѣ́нова. ѿ прѣ́стѣ́внѣ́ три́ста́ вої́нъ ѿвѣ́рннѣ́ на прѡ́вѡ́женїе́ стго́. ѿ тако́ па́трїа́рхъ Бѣ́силїе́ въ́зложъ́ на ко́ла прѣ́чтнѡ́ю́ ра́коу́. ѿ тако́ со́уцїи́ вѣ́сї съ нї́мъ съ ра́достїю́ ѿше́ се по́ути. ѿ ѿдѣ́хоу́ съ вѣ́сѣ́лїемъ́ сла́вѣ́ще Бѣ́. ѿ стго́ мѣ́твами́ на́ста́вля́емїи. съ нї́ми же ѿдѣ́хоу́ ѿ мнї́си стго́ мѡ́насти́ра ѿго́. ѿ ѿго́у́мень 'Іо́аннїкї́е ѿ съ нї́мъ вѣ́говѡ́звѣ́нїи ѿно́ци. са́мъ же вл҃гочѣ́вїи цр҃ь 'Іо́аннь 'Исѣ́нъ, оу́скѡ́ривъ ѿ прѣ́вѣ́ривъ въ́ цр҃кѣ́ гра́да. по́вѣ́лѣ́ ско́ро оу́строї́ти цр҃ковѣ́ въ́ гра́дѣ́ Трѣ́пѣ́зыци на по́ложенїе́ стго́. ѿ оу́вѣ́дѣ́въ ѿко́ привлѣ́жнїсе́ ѿ па́трїа́рхъ Бѣ́силїе́ ѿ вѣ́си со́уцїи́ съ нї́мъ но́сѣ́ще прѡ́внаго́. ѿ ѿзы́де са́мъ въ́ срѣ́тенїе́ ѿго́ на ѿко́пѣ́. ѿ вѣ́сї съ нї́ во́ла́ре. ѿ влѣ́стеле́, ѿ вѣ́сї мнѡ́ство лю́дїи. ра́дѡ́юще се́ тѣ́леси ѿ вѣ́сѣ́лїе́ще се́ дѣ́ломъ. ѿ вѣ́дѣ́ше по́клони́ше́ (се́) мѡ́щемъ́ прѡ́внаго́ ѿца́. ѿ по́ра́доваше́ се́ ра́достїю́ неѣ́згладнѡ́ю. ѿ прѣ́вѣ́ на ѿко́пѣ́ ра́ка прѡ́внаго́ ѿца́, ҃҃, днї́и. до́вели же́ цр҃ковѣ́ съгра́жена́ во́удѣ́тъ. съвѣ́ршенѣ́ же́ вы́вѣ́шїи. ѿ принѣ́ше́ по́ложнїе́ стго́ съ мнѡ́гою чѣ́стїю. чѣ́стѣ́вше́ цр҃ковѣ́ вѣ́олѣ́пно. въ́ лѣ́то, ҃҃҃. ҃҃҃. (6703—1195) ѿдѣ́же ѿ до́ нї́ашнѣ́аго́ днѣ́ ле́жнїе́, чю́до тѣ́ворѣ́нїе́ тѣ́ло

прѣбнаго. исцѣленіе всеміздноѣ, прѣно текущїи истѣчникъ
истѣкаѣтъ. слѣпи во приходѣще вѣрою просвѣщаюѣтся. слюжїи
исправляюѣтся; нѣми вѣстро и вѣгогнѣ вѣсѣдоуѣтъ. не-
доужнїи ѿ немощь вѣ сїлоу прѣдагаюѣтся. вѣснїи исцѣле-
ваюѣтъ. и всї вѣсѣкими волѣзньми ѿдрѣжимїи, прїтїчюще
здравїе прїемаюѣтъ. нѣ ѿ прѣчѣтнаа глѣво и вѣгтїи сѣго дѣа
исплѣнїна. сїсово съ ѿцѣмъ обѣталище. прѣстоѣ оу прѣстола
вѣсѣхъ цѣа. и гасно насладѣан се свѣта єдїносоушныа трѣице.
и хероувїмскїи съ днѣглы вѣзгладшає пѣнь трїстоуѣю. вѣ-
лико, и неислѣдованїноє имѣє дрѣзновенїе. моли се вѣсє млѣти-
вомъ вѣцѣ. сїти твоє сѣродники, єдїнорѣдни ти єзїкъ. вѣлѣ-
гаре же и сѣбелїе. и помѣси дрѣжавомъ цѣоу нашѣмъ. и по-
кѣры ємъ єсепрѣтивныа врагы пѣ нѣсѣ єго. вѣроу непорѣчноуѣю
сѣвѣлюди. глѣды нашѣ оуѣтерѣды. мїрь вѣсє оумїри. глѣда и
пѣгоуѣвы ивѣави нѣ. и ѿ напѣданїє инѣплѣменнїи сѣхрѣни нѣ.
стѣрыє оуѣтѣши. юныє наѣажї. вѣзоумныє оумоуѣдры. єдѣ-
вице помѣли. сїрѣти застоуѣпи. мѣдѣнце вѣспїтай. и вѣсє
лѣудїи своє сѣхрѣни ѿ вѣсѣ напѣстей. и вѣ днѣ стрѣшнаго
соуѣда шоуїє нѣ чѣсти ивѣави. и съ дѣснїми ѿвѣцами мѣтвами
сї сїовї. и слѣшати вѣженнїи ѿнѣ глѣ ѿ вѣкы Хѣ. прїидѣте
слѣвнїи ѿца моєго, наслѣдоуїте оуѣготованѣоє вамъ цѣтѣє ѿ
слѣженїа мироу. іѣко тѣмъ пѣбѣѣтъ слава чѣсть и дрѣжава вѣ
вѣзконѣчныа вѣкы, ѣмїнь: ~

2.

**Поменъ за успѣшнїето на св. Ивана Рилски на
18 августъ.**

Този поменъ се намира вѣ зографскїи общъ миней
№ 109, писанъ вѣ днїтѣ на царь Ивана Шишмана. Славата
вѣ помена (вѣ постнїцѣхъ и пр.) отговаря на тази вѣ старата
служба.¹⁾ Тропарѣтъ го сѣрѣщаме и вѣ по-ѣснїтѣ прѣписи на

¹⁾ Справ. стр. 105 сл.

св. Ивановата служба. За датата на успѣнието — 18 августъ се твърди и въ най-старото житие на светеца: **Отѣцъ Іоаннь . . . поуи . . . мѣсеца августа въ ѿи день.**

Мѣа августа ѿи дѣнь

Оуспение прѣбвнаго оца нашего Іѡанна рилскѣ.

**Ѥе на гѣн възвѣ. пѣ ѣ ѣ и поѣ стрѣ
галѣ Ѥ. пѣ домее фѣѣ.**

**Прозабление срьдеуѣское. възспнтаѣа въ поустынѣ. прѣбл-
жение Іѡанне. видѣнъ бытъ при водахъ. напажнѣи живы
ѣдѣмстан: —**

**Наготѣ оуразоуѣвъ уѣка прѣвааго. рнзоа кожнѣа приѣ-
дѣа са. ѿ въ урѣтожнѣа свѣтлоа ѣдеѣа ѣблеуѣа: —**

**Ѡѣе сквозѣ ѣгнѣ ѿ водахъ прошѣлъ ѣси. знмы бо ѿ кара
ѿ ѣзлѣбленна прѣтрѣвъ ѿ ѿнѣ оуѣшеннемъ ѣбѣгатѣ са: —**

Слава галѣ а:.

**Въ поустинѣхъ възспнѣвшихъ рекннѣхъ. поустынное въз-
спнтѣнне. срьдеуѣкаго свѣтланнѣа. словесы и пѣнны, възспнѣннѣи
по дѣлгоу възсѣлѣннѣхъ зѣвѣѣе. рѣѣн са великаа слава, ѿже въ
наша дѣннѣи ѣви са прѣокнѣе.**

Трѣпарѣ прѣа ѿстоѣу галѣ а: —

**Покаанноу ѣснованнѣе. прописаннѣе оуѣмнѣенна. ѣбразъ оуѣ-
шенна, дѣхѣнѣа сѣврѣшнѣа. тѣѣно аѣгѣлѣѣмъ житѣе твоѣе бѣтъ
прѣѣенѣе. въ моанѣвахъ ѿ въ поѣщенѣи слѣзѣхъ. оѣе Нѣѣаннѣе
моанѣ Хѣ Бѣ ѣ дѣнѣхъ нашинѣхъ: —**

Слава галѣ а. прѣѣеноѣу: —

**Съ ѣбѣннѣи вѣннѣстѣи ѿнѣ вѣдѣрѣа са. съ прѣѣѣѣскѣи
лѣнѣи. ѿ съ аѣгѣлѣѣскѣи ѣнѣѣѣстѣи. ѿ възспнѣннѣи прѣѣе въ
поѣстннѣхъ. моаннѣи са за прѣхѣѣѣѣѣа вѣрѣа въ твоѣѣи вѣроѣу.
ѣ възсѣхъ напѣстѣи ѿзѣвнѣи са нѣмъ бѣжѣннѣе: —**

Житіе на св. Ив. Рилски отъ Евтимія Търновски.

(По ръкописъ отъ времето на съчинителя).

Най-пространно и художествено отъ житията на св. Ивана Рилски е Евтимиевото. То е запазено въ много прѣписи, пѣкъ е бивало и печатано нѣколко пѣти — отъ Ант. Радивиловски прѣзъ 1671 г. въ Кіевъ, отъ Неофита Рилски прѣзъ 1835 г. въ Бѣлградъ, отъ Новаковича въ Гласник XXII (год. 1867), отъ Калужняцки въ Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius 1901 г., стр. 5—26. Първитѣ двѣ издания са въ прѣработенъ видъ; третъто е по сръбска редакция; четвъртото, критично и сборно, е по българска редакция отъ XV вѣкъ. Печатаниятъ долу зографски прѣписъ отъ XIV вѣкъ се явява като най-старъ; той е може би прѣкъ прѣписъ отъ автографа на послѣдния търновски патриархъ. За това глед. при описаніе на синаксаря № 103, отд. II г. 6, стр. 46. Житието се помѣства на листове 93^a—104^a.

93^a ✝ Житіе ѿ жнзнь, прѣбѣнаго ѡца нашего Іѡ Рилскѣ.

✝ съписано крїѣ Евѡхїемъ патріархѡ Търновскѣ.

Бѣен ѡ.

Въ лепотѣ ѡбо кѡ намъ понѡсна бѣ кѣ не тѣуѣ
 ѡ дѡбрыѣ лѣнїеѣ ѿмацинѣ ѿ нерадїѣ, нѣ ѿ завидациѣ
 ѣдиноплъменнѣ дѡбрыѣ приуѣстїѣ, аще мѣхуанїемъ
 бѣженнаго Іѡанна житїе прѣншли бѣхомъ, ѿ не въсѣцемъ
 тѣцїанїемъ по възможномъ намъ напїсано кѡ же на-
 уално ѡбразнѣ ѡбразъ прѣложен ѿже дѡбрыѣ желѣж-
 цнѣ ѿ рекнѣжцнѣ дѡбродѣтели, на нѣ ѿ снѣѣ прѣде
 ѿнѣ пѡлнѣ въсхѡдаци. Ѣнално ѡбо подражѣнїе ѿмациѣ
 за ѣже въ нѣ въсѣхъ дѡбродѣтелѣн сътеуѣнїа, ѿ малѣ же
 ѡбауе мѡгѣще ѿже на нѣ възнѣжцнѣ прилѡжнїи пѡлѣж.
 Дѡкѡлно бѡ таковое бѣдѣ житїе не тѣуѣ ѿже съ мнѡ-
 зѣмъ трѣдомъ по стѡпамъ послѣдѣствѣжцнѣ велїкомъ

иже прѣже нѣ о немъ не хытрѣ никакѣ и грѣхъ съпнѣ-
сашѣ, сѣмъ мѣ по лѣпотѣ мѣко жѣ кляуимо естъ ѹсрѣдно
съповѣдати потѣшѣхѣмса. нѣзвѣстно вѣдаше мѣко мѣже о
ѡиѣнъ повѣсть, вѣдати ѡбѣуе ѡиѣлюбезныѣ дѣша, и кѣ рев-
ности вѣзденѣсати лѣушѣн.

Блаженѣаго ѹбо сегѣ рѣдѣтелѣе блѣгоуѣстивѣ по вѣ-
семъ вѣшѣ, блѣгаре же рѣдѣмъ. рѣженѣе и вѣспнтѣнѣе
кѣсь глѣмѣ Скрѣнѣ, вѣ предѣлѣ сѣще Средеуѣскихъ.
Есть же сѣ Средеуѣ вѣ предѣлѣ европѣнскихъ едѣнѣ
сѣщѣ ѡ слѣвѣныхъ и нарѣуѣнтѣ градѣвѣ. Вѣ тѣнъ ѹбо вѣсн
прѣмѣважѣе. блѣгоуѣстивѣ ѹбо сѣще житѣемъ, мѣтнѣн же
нрѣвѣмъ. вѣшѣ двѣнѣмъ ѡтрѣуѣтѣмъ ѡиѣ. ѡ нѣ же едѣнѣ
есть уѣдѣнѣ сѣ ѡѣнѣнѣ. Вѣспнтѣнѣ ѹбо вѣвѣ ѡ скѣнѣхъ
рѣдѣтелѣнъ дѣвѣрѣ, и вѣ повѣнѣжѣса тѣмъ кѣ вѣсемъ, и
длѣжнѣжѣ вѣздаважѣ уѣсть.

Врѣмѣнѣ ѹбо немѣлѣв прѣшѣшѣ, и рѣдѣтелѣмъ егѣ
ѹмѣршѣмъ, тѣ вѣ кѣ страѣ гѣнъ вѣнѣжѣ. ѡ црѣкѣ нѣнѣко
же ѡстѣпажѣ, послѣшѣжѣ вѣтѣвѣнѣмъ слѣвѣсѣ и сѣщѣнѣла
ѹвѣнѣа, мѣко жѣ дрѣво насѣженѣно прѣ нѣстѣуѣнѣнѣкѣ (sic) вѣдѣнѣ.
94⁶ Нѣцѣнъ же завѣстѣжѣ ѡдрѣжнѣнѣ лѣнѣнѣнъ сѣще на блѣвѣ, дѣ-
садаиѣ и ѹкѣрѣзнаиѣ тогѣ ѡблѣагажѣ, лѣцѣмѣрѣнѣа нарѣ-
цажѣе и нѣпотрѣбѣна до кѣнѣа мѣрсѣаго прѣмѣвѣнѣа. Вѣ
сѣ ѹбо тѣмъ сѣщѣ, ѹмѣслѣнъ сѣвѣтѣ блѣгъ, растѣуѣнъ сѣщѣаа
тогѣ кѣ рѣжѣ ѹвѣгѣмъ. ѡдѣ и кѣсарѣѣнѣ кѣсарѣваа, мѣко да
бѣзъ завѣлѣнѣа вѣжѣа бѣнъ дѣтѣ вѣзмѣжѣтѣ. Бѣ же рѣкѣ и
, ѡ тѣмъ скѣтѣ вѣсѣати. рѣкѣ и ѡвраѣмъ нѣнѣгда нѣзѣдѣ ѡ
, зѣмѣла тѣвожѣ и ѡ рѣда тѣоѣгѣ и прѣндѣнѣ вѣ зѣмѣла вѣ
, нѣаже тѣ ѡзѣ покѣжѣ, мѣвлѣѣтѣса и сѣмъ пѣбѣнѣ, нѣнѣнѣмѣ
мѣнѣе ѡнѣхъ глѣ сѣмъ вѣщѣажѣ, покѣзѣвѣ ѣмъ и мѣсто нѣдѣже
тѣмъ блѣгѣѹгѣдѣтѣнѣ вѣзмѣжѣ. Вѣзѣнѣжѣвѣ ѹбо ѡ сѣна и
рѣсмѣѣтрѣнѣ сѣлѣжѣ нѣдѣнѣа, рѣспѣлѣнъ са мѣко ѣлѣнѣ кѣ нѣстѣуѣ-
нѣнѣмъ вѣдѣнѣнѣмъ. кѣѡрѣжѣнъ са намѣсѣзнаго Гѣѣлѣѣѣа мѣко
, же дѣлѣ. прѣлѣ по дрѣвѣнѣнѣ повѣстѣнѣ кѣмѣнѣнѣ трѣнѣ, вѣтрѣжѣ
, глѣа и нѣдѣжѣдѣжѣ и лѣвѣѣѣѣ. ѡблѣѣѣе са вѣ вѣрѣна правѣдѣ.

, възлѣгаѣ и шлѣмъ спсѣніа вѣтъвнѣи покрѡвъ. ѿѣмлѣ
 влѣсы съ страстнѣи и похѡтнѣи. шѣ въ монастѣрь, и малѡ
 нѣкѡе тѣмо врѣмя прѣбывѣ радн ѡбѣщѣніа. ѡставаѣ земнаа
 земныи, и пепелныи прѣстъ. нсхѡдѣи мѣра и мнрѡ-
 дрѣжца ннѡѡѡже ннѡ възѣмъ, рѣзкѣ ѣднѣи ѡдѣжда кѡ-
 жанѣ, прѣндѣ въ показаниѣи тѡмѣи гѡрѣ. и сътворѣи малѣ
 ѡ хвѣстѣи кѡлѣнѣи, бѣ тоѹ прѣбываѣи пощѣніемъ и бѣтѣ-
 , нѣемъ ѡдрѣжуваѣи тѣлѡ. Сѣ ѡдалѣхса бѣгаѣи поѣ съ Дѣдѡ
 , въздѡрѣхса въ пѣстынѣи. и ѡдѣи спѣсѣицаѡ ма ѡ ма-
 95^а лѡдшѣи и бѣра. въздѣлаа прѣпѡбныи рѣкѣи без гнѣва и
 съмѣщѣніа. ннѡѡѡже къ сънѣдѣи ннѡ, рѣзкѣи бѣлѣи трѣвнѡе
 ѣже землѣи скѡтѡмъ прозѣбати ѡбѣщѣи, и вѡдѣи ѣже не
 скѣдно нѣстѡѡннѣи нѣстѣкаѣи, скѡ бѣи ѡ тебе вѣпѣи ѣзѣ
 кнѣи с тоѡѡѡ. Ктѡ ѡбѡ скѣзати възмѡжетъ тоѡѡ ѣже
 тоѡдѣи творѣише трѣдѣи. Нн бѡ то самѡе бѣлѣи пѣстынѣи
 дѡ смѣстѣи прѣимѣашѣи. нѣи малѡ зѣлѡ и скѣдно, и сѣ
 по захѡѣннѣи сѣнѣи. и вѡдѣи жѣ такоѣи, ѣлѣи тѣѣи
 вѣнѣтрѣи прохлѣдѣи. Слѣзныи же пакѣи тоѡѡ нѣстѡѡ-
 ннѣи ктѡ по столѣи нѣзѣстѣи. вѣсенѡщнѣи жѣ такоѣи
 столѣи и вѡлѣнѡпрѣкѡнѣи. мнѡжнѣи прѣѡбразѣи
 сѣбѣи бѣи, прнхѡждаѣи свѣрѣи рѣзѣннѣи ѡбразѣи, ѡстрѣ-
 шнѣи и ѡгнѣи тоѡѡ хѡтаѣи. Нѣи дѡбѣи непоколѣѣемъ
 прѣбываѣише тѣхъ кѣзныи. ѣко жѣ нѣкѣи кѣменъ, тѣрѣи,
 вѣсѣи прнхѡдаѣиша нѡнѣи вѣнѣи рѣзѣнѣи и ѡрѣжаѣи. нѣи
 нѣстнѣи рѣи, ѣко жѣ ѣдѣмѣнтѣи нѣи ѣи вѣваѣише ннѣ-
 коѣи желѣзѡмъ.

Врѣмѣи жѣ не малѣи прѣнѣишѣи, прѣхѡдѣи ѡ тѣдѣи въ
 ннѡ мѣсто, нѣѣже пѣщѣрѣи ѡбрѣтѣи темнѣи зѣлѡ и мѣрѣи,
 тѣмо вѣсѣи са. прнѣгаѣи трѣдѣи къ трѣдомъ и къ же-
 лѣннѣи желѣннѣи. сѣлѣгаѣи ѣко жѣ лѡбѡдѣнѣи пѣелѣи мѣдѣ-
 ныи сѣи, и полѣгаѣи въ скѡвнѣи сѣдѣи. Въ сѣи ѡбѡ
 тѡмѣи сѣи, сѣи бѣрѣи ѣгѡ ѡѣи и мѣреи ѡтанѣсѣи, прѣндѣ
 къ пѣстынѣи нѣѣи прѣбныи прѣбываѣи бѣи. и мнѡѡ трѣжѣи
 95^б са ѣдѣи възмѡже тоѡѡ ѡбрѣстѣи. Бѣжѣннѣи жѣи | нѣдалѣи

тогѡ градѣцѣ ѡзрѣвъ, мнѣше мѣтѣнїе сѣ быти, на мѣтѣхъ
 себе вѣдѣ. Пришѣ ѡбѡ ѡнѣ ѡ на лїцѣ пѣ, прошаше
 бѣвенїа прїати. Ѣи же ѣстинно сѣ быти вѣровавъ ѡ
 не мѣтѣнїе, бѣвенїхъ тогѡ спѡбѣ съпрѣшаше прїше-
 ствїа вїнѣ. Ѣи же кѣже ѡ себе вѣдѡма творѣ мѣжеви,
 ѡбѣ прїатѣ вѣкѣ ѣмѣ. Лѣкѣ бѡ семѣ бѣше прозвѣнїе.
 Тогѡ ѡбѡ зрѣ прѣпѣны съ сѡбѡж сѣцѣ кѣко же нѣкѣмъ
 кѣдрѣ ѣже въ лѣнїи мнѡжѣцѣ са, бѣгѡдарѣствѣнѣхъ бѣи
 вѣзсѣлаанїе пѣснї. вѣнѣ рѣченѡе ѡнѡ кѣ ѣстѣ ѣмѣ, не-
 злѡбенїи ѡ прѣвїи прѣлѣпѣвахъ са мѣнѣ. Ѣи съ нѣмѣ
 кѣ пѣстѣнїи кѣко же ѡгна незлѡбенѡ ѣстиннѣмѣ пѣстѣ-
 ремѣ пѣсѡмѡ, кѣко же дрѣгѣмъ ѡвелѣ ѡлѣ Ѣсѣлѣкъ, прѣуа
 кѣ вѣсемѣ подражѣ ѣже ѡ млѣденствѣ въ пѣстѣнїи кѣспн-
 танїагѡ. Ѣжѣ ѣтѡ ѣже ѣнѡгда денїица ѣнѣ же тѣмѣ
 грѣдѡстїи радѣ быти насѣдѡвавъ. ѣже землѣ ѡ мѡре по-
 трѣбнїи велѣнї. ѡврѣзын на мѣса ѣстѣ скѡлѣ. рѣкѣмъ по-
 лѡжѣ прѣстѡлѣ мон на ѡблѣцѣ ѡ бѣдѣ пѡбенѣ вѣнїемѣхъ,
 грѣдѣмъ ѡ велѣрѣчѣмѣмъ крѣгѣ. не мѡгѣмъ трѣпѣнїи дѡврѡ-
 дѣтелнѣ ѡ пѡднѣмѣ мѣжѣ ѣсплѣнїи са зѣвнїстїи. Зауѣ бѡ-
 лѣзнѣ ѡ рѡднѣ безакѡнїе. ѡхѡдѣ ѡбѡ кѣ ѣже по пѣтнѣ
 стѣго вѣрѣтѣ въ ѡбразѣ нѣкоегѡ кѣдѡма. ѡбѣтѣетѣ ѣгѡ
 пѣуѣлѣмъ дрѣжнїма, ѡ ѣстѣствѣннѣмъ жѣмъ стрѣчѣмѣ, ѡ не-
 дѡжѣжѣцѣ ѡ лншенїи. ѡтрѡка, ѡ глѣтѣ ѣмѣ снѣжѣмъ глѣмъ.
 96^а ѣже тѡеѣ стѣрѡстїи пѡпорѣ ѡ тѡеѣгѡ дѡмѣ насѣдѣнїи
 ѡ тѡеѣгѡ сѣменѣ пѣмѡ. ѣже мѣрнажѣ ѡтрѡкѣ ѡ тѡѣмъ нѣдрѣ
 ѡтрѡка лншнѣмъ, ѡлѣннѣ ѣ тѡѣмъ вѣрѣ. Ноцїѣ бѡ тѣ сѣмѡ
 прїше ѡ тѡеѣ ѡтрѡуѣ кѣзѣмѣ, ѣмѣ тѡ ѡ себе. Ѣже ѡще
 не въ скѡрѣ шѣ вѣзмѣшн, свѣрѣмѣ тѣ сѣлѣмъ вѣдѣ сѣ-
 нѣдѣ. Ѣвѣрѣшн же са ѡ ѣдѡжѣнїицѣ не съ ѣсрѣдѣемѣ
 кѣзѣмъскѣмъ тѡ. Градѣ ѡбѡ градѣ дрѣже ѡ покѣжѣмъ тн мѣсто,
 ѡ тѣ въ скѡрѣ нѣ кѣзѣмъ скѡеѣгѡ сѣменѣ пѣмѡ. Сѣѣ ѡбѡ
 кѣко ѡнѣ сѣмѣшѣмъ, ѡблѣчѣ са кѣ непѣзнѣстѣ кѣко кѣ рѣзѣ,
 ѡ гнѣвнѣмъ ѡбѣемѣмъ ѣгѡ ѡблѣкѣ, ѣтѡ не глѣ ѡ ѣтѡ не-
 дѣжѣ на непѣзнѣнїагѡ. Поѣмѣ ѡбѡ ѣгѡ дѣлѡмъ, въ пѣ-

сѣтворѣ. прослѣвѣ ѡбѣ рѣбѣмъ бѣ до вѣдѣнѣ ѡ сѣмѣ,
 бѣше рѣбѣе бес пѣуалѣ. Прѣбѣ же тѣ въ тѣмъ пѣщѣрѣ
 двѣдѣсѣ лѣтъ, ни ѣдѣногѣ покѣа тѣлѣснагѣ ѣмѣж.
 трѣды къ трѣдѣмъ ꙗко бѣлѣзѣмъ къ бѣлѣзѣмѣ прилѣгаж.
 Сѣа же дѣавѣлъ хрѣ, не прѣстааше въ сѣхѣмъ тѣмъ ѡскрѣ-
 блѣж, ѡкогда ѡбѣ ѡмѣнѣмъ. ѡкогда же лѣнѣстѣж. ѣстѣ
 97^а же ѣгда | ѣ страхѣвѣмъ мѣнѣжѣ такоже ѣ прилѣдѣмъ.
 Нѣа ѣдамѣмъ дѣмъ ѣмѣмъ ни кѣкоже ѣтъ бѣмѣаше тѣ
 кѣзѣмъ. ѡмѣдѣмъ ма пѣж кѣко пѣмъ сѣ, ѣ рѣхѣрѣшѣ
 кѣко ѡмъ въ трѣмъ, ѣ ѣменѣмъ ѣмѣмъ прѣтѣмѣхѣ ѣмъ.
 Дѣмъ ѡбѣ до вѣдѣмъ прѣмѣшѣмъ, пѣмѣ въ сѣмѣмъ
 сѣ сѣмъ бѣсѣмъ пѣмъ къ ѡбѣмъ рѣмѣмъ. ѣ сѣмъ
 на сѣмъ прилѣшѣ, бѣмъ ѣмъ не мѣмъ. ѣ рѣмъ ѣ
 кѣмъ, ѡмѣмъ ѣмъ ѡ мѣмъ. хрѣмъ не мѣмъ
 сѣмъ прилѣмъ тѣмъ. Ѣмъ же ѣ въ сѣмъ сѣмъ вѣмъ
 глѣмъ пѣмъ са бѣ. вѣмъ, ѣмъ гѣмъ вѣмъ ѡ града
 сѣмъ бѣмъ въ дрѣмъ. не ѡ града въ глѣмъ нѣ ѡ пѣ-
 тѣмъ въ пѣмъ прѣмъ. ѡмѣмъ ѡбѣ въ ѣмъ мѣмъ
 рѣмъ не мѣмъ ѣмъ. ѣ тѣмъ дѣмъ вѣмъ по дрѣ-
 мѣмъ ѡмъ ѡмъ ѡмъ, въ сѣмъ въ нѣ. Нѣа ѡмъ
 ѡбѣ по ѣмъмъ, трѣмъ ѣмъ ѣмъ ѡмъ.
 сѣ же хрѣ мѣмъ прѣмъ сѣмъ тѣмъ въ трѣмъ
 пѣмъмъ въ сѣмъ ѣмъмъ жѣмъ бѣ. ни кѣко же
 ѣмъмъ. нѣа прѣмъмъ пѣмъ сѣмъ кѣмъ дрѣмъ сѣ.
 Нѣа ѣмъ ѡбѣ тѣмъ ѣмъ въ сѣмъ на пѣмъ тѣмъ. кѣмъ
 дрѣмъ въ пѣмъмъ ѡмъмъ мѣмъмъ лѣмъ. ѣ ѣмъмъ
 ѣмъмъ бѣмъ, сѣмъмъ ѡмъмъ ѣмъмъ ѣ хрѣ тѣмъ. Пѣмъ
 бѣ земъмъ ѣмъмъ сѣмъмъ въ прѣмъмъ сѣмъ. ѣ
 бѣмъ пѣмъ са тѣмъ, тѣмъмъ не мѣмъ мѣмъ ѣмъмъ, ѣ
 ѣмъмъ сѣмъмъ ѣмъмъ. прѣмъмъ ѡмъ сѣмъ къ сѣмъ,
 ѣ въ сѣмъмъ въ сѣмъ пѣмъ. сѣмъмъ ѣмъмъ ѣмъмъ
 97^б ни кѣмъ, ѣмъмъ бѣмъмъ ѣмъмъ ѣмъмъ ѣмъмъ
 пѣмъмъ. Кѣ же рѣмъ. | Нѣмъ тѣмъ сѣмъ въ сѣмъ ѣ
 тѣмъ тѣмъ кѣмъ тѣмъ, не въ сѣмъ на мѣмъ сѣмъ-

я́ену быти грѣху вѣху горѣ стоящу, нѣ бѣговѣли тѣмъ
мѣсти добродѣтели. Пастыремъ бѣ тѣмъдѣ блнзъ нѣде
пасущимъ кѣко жѣ ннѣгда онѣмъ нѣже при хѣ моѣмъ
рождѣствѣ. нѣ овецѣмъ бѣгопокорнѣ къ пѣжнн прилеж-
щимъ, напѣсно ѹстрѣмнѣ бѣху са ѡшж. не по пѣжн
нѣкомъ обѣмнѣмъ. нѣ безъ пѣтѣмъ вѣсѣмъ по пѣмъ
нѣ жѣстѣмъ нѣ неѣмнѣмъ мѣстѣ. нѣ пришеше до мѣста
нѣдеже бѣ прѣмнн, стѣшж. Пастыремъ ѹбѣ къ слѣ же-
ннѣмъ нѣ тѣмъ ѹстѣмнн неѣзмѣмнѣмъ, прихѣдѣ нѣ тѣ
нѣдеже ѡвѣца стѣшж нѣ стѣмъ вѣдѣше, ѹднѣшж са. кѣмъ
нѣ ѡ кѣдѣ нѣ кнѣмъ обѣмнѣмъ сѣмо прѣнде вѣпрѣмѣшж.
Жнтѣе же тѣое нѣ ѡуѣство ѡ кѣдѣ.

Моѣ ѹбѣ жнтѣе по аѣмъ, на неѣсѣхъ ѣстѣ, ѡнѣдѣ
же спѣсѣтеле уѣж ѡвѣщѣвалѣше. ѡуѣство жѣ, кнѣмнн
ѣѣрѣмъ. ѡ нѣже зѣе менѣ ѡуѣство кѣспѣтаѣше нѣ грѣ,
не кѣше ѣстѣ разѣмнн. ѹбѣе ѣмѣ зѣе обѣрѣше са ѣстѣ,
доѣстоитѣ напѣтѣтн кѣ пѣстѣмънож пѣщѣж. нѣ поѣле нѣмъ
вѣзѣтн ѡ тѣ вѣзрѣщѣшаго слѣнѣтѣ. ѡннѣ же вѣзѣмнѣ
мѣдѣшж вѣ смѣѣстѣ. нѣ кѣко ѡпѣщѣнн бѣмнѣ ѡтѣтн, ѣдннѣ
нѣкнѣмъ ѡ нѣ шѣ ѡтанѣ стрѣже слѣнѣтѣ доѣвѣмнѣ, нѣ рѣ-
дѣстѣ тѣуѣше кѣслѣ дѣмнѣмъ, нѣ кѣко тѣ постѣже нѣ бѣмнѣе
поѣзѣмъ, сѣтѣкнѣ оннѣ растрѣмнѣшж тѣ ѡ рѣкѣ ѣгѣ.
нѣ кѣко ѡвѣрѣзѣтн наѣмнѣшж зрѣмнѣмъ хѣмннѣлѣ, ннѣсѣѣже
98^а обѣрѣтѣшж. | гѣ ѡѣе раскѣмнѣшж вѣзѣрѣтншж са, нѣ бѣже-
номъ вѣзѣмнѣшж, проѣмнѣ прѣсѣмнѣ сѣдѣмнѣмъ. ѡнѣ же
проѣмнѣ тѣхъ спѣкн рѣкѣ. снѣе ѡ уѣда бѣговѣли вѣсе-
сѣмнѣмъ бѣ, кѣко да зѣе вѣзрѣстѣ нѣ зѣе нѣстѣщѣннѣ
прѣѣмнѣ. ѡннѣ же уѣдѣсе нѣспѣмнѣшж, вѣ своѣ ѡхѣдѣ хѣ-
лѣше нѣ слѣмнѣе бѣ ѡ вѣсѣхъ кѣже вѣдѣшж нѣ слѣмнѣшж.
скѣзѣмнѣ по вѣсѣн стрѣнѣ онѣмъ нѣ къ ѡкрѣмнѣмъ вѣсѣхъ.

Нѣрѣн жѣ ѡ хрѣстѣмнѣмнѣмъ нѣзѣмнѣшж нѣтн къ стѣмъ
нѣ бѣвѣннѣ ѡ неѣмъ полѣмнѣтн. Мѣжѣ неѣкнн дѣхѣмъ неѣнн-
стѣмнѣмъ лѣѣѣ ѡ мнѣмъ лѣ сѣмнѣщѣмъ, кѣко ѹзрѣ снѣхъ
нѣдѣщж, послѣдѣж кѣше тѣмъ хѣѣта прѣмнѣннѣтн са ѡ не-

дѣла. И ꙗко пѣприца единаго вѣнзъ стѣго вѣвше, ѡбѣ
страѣе егѡ дѣхъ неутѣ. и пѣ вѣлѣше вѣпѣ и гѣла, ѡгнѣ
ѡпѣлѣет ма и не мѡгѣ напѣ поити. Онѣ же свѣзавше
егѡ вѣзѣхѡ (sic) съ нѣжѣж. и пѣше на землѣ, прѡшаахѣ
вѣвѣнѣа полѣтити. Онѣ же прошеніе испѣлннѣвѣ, вѣпрашаахѣ
пришѣстѣа кнѣж. Ти же ꙗже ѡ себѣ скѣзавше, повѣдѣжѣ
и ꙗже ѡ вѣснѣжѣннѣмѣа, припѣжѣше и прѡсаѣше тѡгѡ ѡ
недѣга прѣмѣнѣити. Нѣ' Іѡѣнѣ ннѣкаже на сѣ надѣж са вѣ.
нѣ на вѣ ѡжнѣлѣжѣагѡ мѣтѣж, и на рѣнѣлѣжѣагѡ не сѣщаа
ꙗко сѣща, не нѣшеж мѣры уѣда гѣла сѣ' дѣлѡ ѣ не нѣ-
шеж мѣры. Бѣ же единаго ѣстѣ ѣже вѣсы нѣзгѣнѣти. и
мы вѡ уѣнѣ пѡбѡстрастнѣи вѣмѣ ѣсмѣ, и тожѣ ѡблѡжѣннѣ
немоѡщѣж. Послѣдѣахѣ вѡ и вѣсѣмѣ вѣлѣномѣ гѣлѣсѣ вѣлѣ-
щѡмѣ. егѣдѣ вѣсѣ сътворѣте повѣлѣнѣаа вѣмѣ, гѣнѣте |
98⁶ ꙗко не потрѣннѣи рѣнѣи ѣсмѣ. Онѣ же нѣзлѣха налѣжаахѣ
мѡлаше са. ꙗко ѣбо тѣхѣ вѣнѣ припѣлѣжѣнѣ налѣжѣжѣ
и неѡславно тѡгѡ припѣжѣжѣжѣ, слѣзамѣи себѣ ѡбѣлѣвѣ,
пѣде на землѣ, и нѣз гѣлѣннѣи сѣрѣа вѣздѣхѣнѣжѣ, ѣже вѣ
трѡнѣи стѣи и рѣкѣ поклѣнѣемѣи, сътворѣемѣи вѣсѣ вѣн-
днѣма и не вѣнѣма. егѡже вѣсѣ вѡѣтѣа и трѣпѣщѣжѣ, по-
мѣнѣнѣи тѣлѣрѣи своѣжѣ, и не дѣжѣ кѣлѣо семѣи на дѣлѣсѣи мѣ-
унѣмѣи бѣити. не нѣшеж рѣ' прѣвѣды нѣ' радѣи твоѣжѣи вѣлѣгѣстѣи
и щѣдрѡ' тѣвѣнѣхѣ. Нѣмѣи вѡ дѡстѡбенѣи вѣлѣженѣи нѣменовѣти
тѣоѣи прѣѡѣи нѣма моѣи нечѣнѣстѣи ии скѣрѣнѣнѣи ѣстѣи.
ѡбаѣе на твоѣ надѣлѣсѣа вѣлѣгѣстѣи, тебѣи припѣлѣжѣи на по-
моѣрѣи. самѣи вѡ съ вѣлѣтѣвѣи ѡбѣщѣалѣи ѣсѣи оѣстѣи рѣбѣи своѣи
прѣрѣкѣи, нечѣтѣтѣи стѣмѣртѣи грѣшннѣкѣи. Сегѡ рѣ' припѣлѣаѣи
ти вѣсѣи ии мѣлѣи са дѣемѣи, ѣслѣшѣи нѣ съ нѣсе стѣго
тѣоѣгѡ ꙗко вѣлѣенѣи ѣсѣи вѣ вѣкѣи ѣмѣнѣи. Снѣе ѣбо тѡмѣи.
помѡлѣнѣи са, ѡбѣеи вѣсѣи нѣзѣдѣи ѡи уѣла ии здѣрѣкѣи бѣи
кѣи ии слѣкѣлѣше ии хѣлѣшеи вѣ. Сѣщѣи же съ нѣмѣи ꙗко
сѣлѣи вѣнѣвѣше, ѣжасѡмѣи съдрѣжнѣи вѣхѣжѣ, ии мнѡжѣнѣи
кѣрѣжѣи стажѣи кѣ стѣи ии мѡлѣахѣи егѡ ꙗко да съ нѣмѣи
прѣбѣлѣжѣтѣи. Онѣ же неи попѣстѣи. наклѣзѣе тѣхѣи припѣлѣжѣи.

[illegible]

ника, ꙗко ѿглаголюхъ своимъ заповѣдямъ еже приносити емъ пищю на кѣждо днѣ. ꙗкоже прѡуще ꙗко на немъ испазнь-емо писаное, хлѣбъ ѿглаголюхъ ꙗкоже убо. къ сѣмъ ѿбо ꙗко сѣ-цеки тѣмъ сѣщи, слыхъ о немъ ꙗкоже прѣрѣ са прохѡж-дааше, ѿнѣ ꙗкоже ꙗкоже о немъ слышати ꙗкоже желани быти. бѣгущестивомъ бо тѣгда ꙗкоже Петру болгарскаго црѣа хѡрѣки державши, ꙗкоже Срѣдецъ тѣгда пришешъ ꙗкоже о прѣбывъ слышавши, послаетъ мѣхъ зело хмѣры лѡкиа унѣломъ ꙗкоже дѣла, на кѣзскѣне сѣго. за-повѣдямъ имъ не възвратити ꙗкоже тѣгда не ѡбращѣ. ѡни же заповѣдь ѿ црѣ прѣмше, быстра неже слѡ Рѣла дошнѣла. въ мѡгъ ѿбо днѣ тѣмъ ѡбшѣше ꙗкоже ннѣ-сѡже ѡбрѣтше, прѣнемѣлаахъ гладѣмъ. ꙗкоже недѡмѣжше бѣхъ. ннѣ поити къ црѣ смѣжше, ннѣ алуни по пѣ-стыни скытати са могъше. ѡбауе стрѣхъ прѣмѣлаше глѣдъ ꙗкоже не прѣстѣлахъ ꙗкоже. пѡзѣ же нѣкогда ѡбрѣ-тошъ мѣло нѣкоже знаменѣе, ꙗкоже тѣмъ прѣмѣлаше мѣла дошнѣше, бѣвенѣе прѣити прѡшлаахъ ѿ негѡ. тѣ же бѣвенѣе тѣхъ сѣла, кѣрѣлаше прѣшѣствѣа кнѣ. ѡни же тѣмъ ꙗкоже въсѣ тѣрѣ. | ꙗкоже ѿбо дѣвенѣи "ѡкомъ тѣ провѣдъ ꙗко пѣ днѣ, алуны сѣщи, прѣлаае тѣмъ трѣпѣж ꙗкоже любѣнѣ ѿрѣдн. ꙗкоже бо пѣ тѣсѣщъ ѿ па-тѣнхъ хлѣбъ насытнѣн, насыщаѣ ꙗкоже зѣ дѣла мѣжн ѿ ѣдѣного хлѣба. ꙗкоже ѿ уѡдо, ꙗкоже тѣмъ доволѣно ѿкрѣхъ ѡстѣшъ, ꙗкоже зѣ полъ хлѣба ѡстѣ ѡкрѣхъ. Сѣ ѡѣбо ѡни ꙗкоже вѣдѣше, въ ѣдѣленн бышъ. ꙗкоже ѣдѣнѣ недѡв-лѣти тѣмъ хлѣбъ помѣслѣше, сѣ по насытѣнн полъ хлѣба ѡставѣшъ. ꙗкоже възвратѣше са, въсѣ ꙗкоже црѣ ска-зашъ. Бѣвенѣо ѿбо ревнѣстѣ ражѣ са црѣ, ꙗкоже радѣсты ѡбѣ ѣгѡ ѡблѣхъ, тѣаше ꙗкоже же ѣленъ въ жѣтѣнѣхъ уѣсы къ нѣстѣннѣмъ вѣднѣи. поѣтъ бо съ сѡбѡж ꙗкоже тѣмъ любѣнѣнѣшъ, быстра къ горѣ тѣахъ. ꙗкоже дошѣше рѣкѣ глѣмѣ Рѣла. ѡбрѣтошъ кѣменъ кѣленъ кѣсѣкъ зело ꙗкоже жестѡкъ, ꙗкоже вѣсѣма нѣдѡбѣнѣстѣвенъ. ꙗкоже не възмѡгше

- 101^a лишихъ са окаяниѣ рѣ мно́жества мои́ грѣхъ. мо́ла са ѿ
 , припа́ж твоѣмѹ при́бѣхъ, ѿра́дѣ нѣкѣжъ ѹтѣше́нїа къ на́мъ
 , посла́ти ѿ пе́чали прости́дити зно́и. вѣ́сть бѡ вѣ́сть твоѣ
 , при́бѣе ѣлики вѣ́ра ми́ра ѿ мате́жен ѡблаци цр҃кѡа ѡбуре-
 , вати ѡбѣ́кѡшѣ ср҃ца. прѣкло́ни са ѹбо ќлѣнныи ѿ́лѣниъ
 къ мо́ленїѹ възѣ́пъ же ѿ по́стиннѹ́скыиъ съне́дѣ, въз-
 выше́нїа съла́мѣа ро́гъ. къ златѹ же ни́кѡже, ѿ въз-
 , вѣщаѣ́ ѣмѹ снѣ́е. бл҃гѡу́чствѡмѹ ѿ самодрѣ́жѹ вѣл҃гар-
 , скѣѡ скѣ́птра цр҃ю Пе́трѹ, ѹбо́гын ѿ́лѣниъ. проше́нїе
 , твоѣ въ́сѣ ѿсплѣ́ннѣи, непѡле́зно на́мъ ѣ́сть. ѡблѹе вѣ́ры
 , рѣ́ твоѣѧ ѿ ѹсрѣ́дїа. въ ќже на́мъ ќлю́чныиъ ѿсплѣ́-
 , нѣмѹ ѹ́же. ѿ по́стиннѹ́скыиъ ѹ́бо съне́ди прїе́мѣа. За́то же
 , твоѣ са́мъ ѿмы́и. зѣло бѡ врѣ́дѣ́ такоѡа ѿно́у́ствѣж-
 , щїѧ. ѿзрѣ́нѣе же ѿ́же въ пѣ́сты ѿ не́утѣши́и мѣ́стѡ (sic)
 , прѣбѣ́жѣщи́хъ. въ что бѡ ѿ потре́бѹѣ́ та ѿ́же хлѣ́ба въ
 , смѣ́тость ни́кѡгда́ же прїе́мѣи ни́же са́мѹ въ по-
 , гаше́нїе жжѣ́ды. на́м бѡ ѣ́же жї́ти х́с, ѿ ѣ́же ѹмре́ти
 , приѡ́брѣ́тѣнїе. твоѣ ѿ́бо дрѣ́жѣѣ ѿ тако́выиъ, сїѧ ќлю-
 , чѣиѣ са́. ѡблѹе ни́же тѹ ѿ́же дїѧ́дѣиѡж ѡблѡ́женныи длѣ́-
 , жеиъ ѣ́си въ́сѣ ѹсѣ́л҃ждѣти са. рѣ́но бѡ ѣ́. вѡгѧ́ство ѡ́ще
 , теу́ѣ, не приа́гѣнѣе ср҃ца. ѡ́ще бѡ ѿ пѣ́сѣи ѣ́сть дрѣ́-
 , жѣа цр҃ю вѡгѧ́ствѡ, нѣ́ въ ѡ́ржѣ́и ѿ ко́ж то ѿ́стѣца́кѣи,
 , ѧ́ не на сво́жъ са́лѣстѣ. къ ѹбо́гынѣ же пѧ́ ѿ ни́щїѧ, къ на-
 , гѣмѹ ѿ безкрѡ́вныиъ. тѣ́мже ѡ́ще хѡ́щѣши съ зе́мныиъ
- 101^b ѿ не́сноѣ наслѣ́дѡкѣи | цр҃ѣѡ, вѣ́дѣи ѡ́дрѣ́ ќкѡ ѡ́цѣ на́шѣ
 , не́сныи ѡ́дрѣ́ ѣ́сть. не ѹпо́ван на непра́вѣдѣ, ѿ на въ́с-
 , хы́щенїе не желѧи. вѣ́дѣи крѡ́тѡкъ же ѿ тѣ́хъ. ѿ бл҃гѡпри-
 , стѣ́пенѣ къ въ́сѣмѹ. на въ́сѣхъ ѡ́крѣ́сты твоѣ ѿ́мѣи ѿ́уи.
 , да проа́нѣѣ́тсѣа на въ́сѣхъ твоѣ́гѡ ми́лѡва́нїа мѧ́сѡ. да
 , не ѹвѣ́сть шѣ́нѣа твоѧ́ что тѡ́рѣиъ десѣ́нїѣа твоѧ́. да
 , ѿсхѡ́дѣ́ ни́щїи ра́дѡстѣи ѡ́ твоѣѧ по́лѣты. ќнѧ́шн же твоѣ
 , по́хѡаы на ѧ́зѣ́цѣ да нѡ́сѣѧ. да сїѧ́етъ свѣ́тѡстїѣ́ дѡбѡѡ-
 , дѣ́телѣи твоѧ́ вѡгѣ́ннїѣа. ѹ́дѣа же твоѧ́ да сѣ́ въ́зды́хѧнїа
 , ѿ слѣ́зы. па́мѣ́ же съмѣ́рѣнѣа да по́сѣ́щѣѣ́тъ кы́нѣ твоѧ́

, ѡмъ. бѣдѣюще же цр҃кѣ да мѣстаетъ не лѣнѡстнѡ твоѡ
 , мѣсль. вѣлѣн са пѡ нѡгѡма мѣре твоѣа цр҃кве. припаи
 , ѡсрѣдно ꙗ вѣрхъ прѣклѡнен тожъ прѣкѡпрѣстѡлннѣомъ.
 , ꙗко да цр҃ь цр҃евѣщїѣ ꙗ г҃ъ гѡспѡдствѣщїѣнхъ вѣдѣвѣ
 , таковоѣ твоѣ ѡсрѣдїе, подѣстъ ти ѡже Ѧко не вѣдѣ бѣгаа
 , ꙗ ѡхѡ не слыша ꙗ на ср҃це уѡхъ не възмѡшѡ ѡже
 , ѡгѡтѡва бѣ лѡбѡщїѣнмъ ѡгѡ.

Цр҃ь же ꙗко сїѡ прѡуѣтъ, мнѣше са велїе нѣутѡ
 прїѡтн. ꙗ лѡбѣзнѣ тѡ лѡбѣзѡвѣ, нѣмѣше тѡ въ нѣдрѡ (sic)
 ꙗко же нѣкое многѡцѣнно скрѡвище. уастѣмъ проун-
 тѡнїемъ сегѡ, мѡвѣ мнрскѡж ѡгѡнѣаше тѣмѡ. Прѣбѡвѣ
 ѡбѡ блаженѣнн ꙗ ѡннѣ на тѡмъ мѣстѣ вѣсѣ лѣ. ж ꙗ
 уѣтѣрн мїѡ, нн ѣдннѡмѡ уѡсѡ рѡзѡнѣнїе ꙗлн ѡнннїе
 подѣвѣ. нѡ къ ревнѡстн пѡуе ревнѡстъ ꙗ къ ѡсрѣдїѡ
 оѡсрѣдїе прнѡлѡж. ꙗ простѡ рѣщн въ стѡреѡвѣстѣмъ вѣз-
 102^а растѣ ѡнѡшѣскѡе покѡзѡваше тѣщѡнїе. мнѡсн ѡбѡ къ
 немѡ прнхѡжѡлѡж недѡжнѡж скѡж прннѡсѡще, ꙗ молнт-
 ва мн ѡгѡ здравѣ тѣхъ прїемѡлѡще ѡхѡждѡлѡж. слѡвѣ же
 не малѣ по вѣсен землн тѡн прѡшѣшн, мнѡсн дѡбѡрѡ-
 дѣтѣлнѡмѡ ѡгѡ възревнѡвашѡ жнтїѡ ꙗ жнтн съ ннмъ
 ꙗзѡбѡлншѡ. ꙗ въ прїлѣжѡщнмъ вѣртнѣ цр҃квѣ сѣздѡвѣше
 ѡбнтѡль сѣставншѡ, наѡжѡлннѡ ꙗмѡще ꙗ пастѣрѣ прѣпѣ-
 нѡгѡ. ѡн же дѡбѡрѣ пасѡ своѣ стадѡ, ꙗ мнѡгѡ къ г҃ъ
 прївѣ, ꙗ велїѡ ꙗ прѣславнѡа уѡдѣсѡ сѣтворѣ, въ гѡж-
 бѡкѡжѡ доспѣ стѡрѡстѣ. ꙗко ѡбѡ скѡе ѣже къ г҃ъ ѡхѡженїе
 рѡзѡмъ, на мѡтѡж себѣ ѡбратн. ꙗ тѡплѡж слѡзѡ ѡ ѡуѡхъ
 ꙗзѡнѡлѡше. ꙗ колѣнѣ на землѡ прѣклѡнѣ, бѣе гѡлѡше
 вѣсѣдрѣжнїтелю. прїннн мѡ грѣшнѡлѡгѡ ꙗ недѡстѡннѡлѡгѡ
 рабѡ своѡгѡ, ꙗ сѣуетѡн мѡ лнѡмъ ꙗзѡбрѡнннѣ тѣѡнхъ.
 ннѡто же бѡ на землѡ блѡгѡ сѣтворїѣ блѡже. сѡго радн
 твоѡ молѡ блѡгѡстѣ, повѣлѡтн тебѣ ѡгѡлѡ блѡгѡ, ꙗко да
 не възѡбрѡнен мн бѡдѣ възхѡ ѡ лѡжѡствѣѡ дѡхѡвѣ. ꙗ гн
 въ рѡцѣ тѡѡн прѣдѡж дѡхъ мѡн прнрѣкѣ, ѡбїе въ рѡцѣ

бѣжи и преда дѣхъ. пожикъ нѣгде даже до о лѣ и тѣ
 своимъ ѹсеникъ погребенъ бѣсть. времени ѹбо не малѹ
 пришѣшѹ. вѣговѣніе безѹнсаѹное ѹсѹждааше. ꙗко ѹбо
 ражѹ ѡбръзѹше, видѣшѹ тѣло прѣбѣнаго цѣло въсѹтѹскы.
 и въсѣкож тѣлѹ никакоже ирѹдастѹ. вѣговѣніе же ѹспѹ-
 цающе. и въсѣхъ въ вѣтѣвѣла ревѣнѣсть подвижѹще.
 славоу сѡвѣѹ же ѡбѹному сътворѣнѹ быкшѹ, съ ѹстѣѹ
 прѣнесѡшѹ чѹстѹмъ ѣгѡ мѡщѹ въ славыи грдѣ Средецѹ.
 и полѡжены бышѹ къ цркви стго еѹлѣста Лѹкѹ. послѣже
 102^о же, създана бѹ | црковь въ ѹма ѣгѡ. и въ неѹ полѡжены
 быиѹ ѹстѹмъ ѣгѡ мѡщѹ дѣлаа и прѣслабѣла творѹще
 ѹюдесѹ. многѹ же вѣмени мѹмошѣшѹ, въ црѣтко црѣ
 грѹтѹскаго кѣрѹ ѡндрѡнѣка. вѣгрѹскѹмъ вѡемъ съ
 сѡвѣмъ нѣхъ краемъ пришѣшемъ и грѹтѹскаѹ земла
 дѣже до Среца поплѹзѹишемъ и въсѹ по нѡсѹ покѡр-
 шемъ. ѹже и мѡщѹ прѣбѣнаго съ сѡбѡжъ вѣзѹмѣше, въ
 своѹ странѹ ѡнесѡшѹ. въ бѡ слышѹла тѡѹ крѡль ѡ дѣнѹ
 и велѣкѹ прѣбѣнаго ѹюдесѣхъ. ѹже и повелѹ ѹстѹмъ ѣгѡ
 мѡщѹ въ цркѹ полѡжити въ градѹ глѣмѹмъ Ѹстрѣгѡмъ.
 и тѣ прѣслабѣла и дѣлаа сътворѣаѹ ѹюдесѹ. въсѣхъ
 неѡжѹ и въсѣхъ вѡлѣшѹ ѡ ѹлѣ ѡгѡнаѹше. слѹхѹ же
 по въсѣѹ странѹ ѡмѡѹ прошѣшѹ. и въсѣмъ тамо сътѣ-
 каѹщимсѹ. неѡкиданъ же дѡбра дѣлаѡла, не сътѣрѣѹ на
 мѡсѹ славити сѹ прѣбѡмѹ. иѹ неѡвѣрѣа стрѣлоѹ сѣѣе
 ѣпѣпа грдѣ тѡго ѹкѹзѹки. и не хотѣше никакоже на покло-
 неніе прѣити прѣбѣнаго мѡщѣмъ. глѣ, никако же сего
 прѣбѣнаго въ стѣхъ ѡбрътѣти. не тѹѹѹ, иѹ и ѹнѣмъ въз-
 бранѣше не прѣити на тѡго поклѡненіе. ѹзѹ рѣ въсѹ
 стѹмъ ѹзвѣстѹ съвѣмъ и никако же сего съ стѹмѹ
 ѡнѹмъ ѡбрътѣа. и ѡбѣе бѣѹмъ сѣѡмъ прѣвѣдѹмъ вѣзѹдѹ
 ѡзѹмъ прѣѹ. и бѣше нѣмъ въсѹтѹскы и никакоже кѣѹаѹ.
 въсѣ же ѹже сѣе видѣвѣше и ѹѹ, страѡмъ ѡбръѣти бышѹ.
 и въ помѡлаѹ ѹмъ, ꙗко же дрѣвѣиѹ ѡмъ и ѹѹмѹмъ Зѹ-

- харѣа архіерей, родителъ прѣтекъ. ꙗко ѹбо въ советъ емь, ꙗ
и еминъ такоуаго не глагола рассмотреть, ꙗ разумъ ꙗко не-
- 103^а верѣа ради въ сѣго сѣе пострада, въ скорѣ къ рацѣ сѣго
прѣтеуе, ꙗ тѣмъимъ слѣзамъ тѣмъ ѡбанаѣвъ ꙗ уастымъ въз-
дыханымъ срѣное съвершеніе показовааше. Ежѣи же ѹгѡ-
дникъ ꙗ хѡвъ въ вѣсемъ нѡбеникъ ѡбаникъ, не въсхотѣ
тѡго на мнѡзѣ томѣти. нѣмъ въскорѣ азъка ѡгѡ азъ
раздрѣши. ꙗ блѡглагоуаа пакы тѡго ѹстроѡ. ѡи же сѣе
ꙗко ползунѣтъ, блѡдаренїа непрѣстанна къ бѣ ꙗ тѡго
ѹгѡдникъ възснѡвааше. Сѣа же въсѣ слѣшавше ꙗ вѣ-
дѣше, мнѡжаннѣмъ вѣрѣ ꙗ ѹсрдїе къ сѣмъ показоваашъ,
мнѡгаа же нѣла днѣла ꙗ ѹжаснаа ѹюдеса въ земан
вѣгрѣстѣи сътворѣи ꙗже не ѡставляѣ нѣ вѣмъ нѡдрѡени
лсказати. ꙗко оуѣо сѣа въсѣ нѡдрѡени ѹвѣдѣвъ крѣла,
страхѡмъ ꙗ ѹжасомъ ѡбѣдрѣннѣмъ бѣ. ꙗ хлатѡмъ ꙗ сре-
вѡмъ рѣмъ прѣпааго ѹкраснѣтъ, ꙗ уастнымъ ѡгѡ прѣлѣжнѣ
ѡбѡемъзавѣ мѡщѣи, съ великоѡмъ уѣстїѣ пакы въ Средецѣ
тѣмъ възвѣрати. ꙗ въ ѣркѣи ꙗже въ нѣла тѡ създанно ꙗ тѣмъ
пѡлѡжѣи. вѣмъ ꙗꙗꙗꙗ. (6695—1187) ѣндїѣтїѡмъ. ѣ. Немнѡгу
же вѣтѣмъи мнѡмѣшѣи вѣнегда блѡгѡвѡлѣи нѣ ѡбѡкнѣи
бѣлѣгарскѣа дрѣжавѣмъ. ꙗ възвѣнѣжѣи по писанномъ рѣцѣи
пѡдѣжѣа са сѣмъ ѡбетѣавѣмъ грѣуѣснѣмъ нѣснѣїемъ.
възвѣнѣ рѡгъ бѣлѣгарскѣа црѣа. прѣ блѡгѡуѣстїѣннѣмъ ѣркѣи
лсѣи. ꙗже въ сѣмъ нѣрѣи нѣмнѡванъ емѣвъ ѡбаникъ. съ
ѹбо хѡрѣжѣи црѣїа ꙗко прѣемъ, въсѣ бѣлѣгарскѣи грѣды
пѡдѣжѣа са дѡверѣ ѹтѣрѣдѣи. ꙗ ѡбетѣавѣмъ ѡбѡкнѣи. ꙗ на
- 103^б грѣуѣснѣе дѡверѣ ѡлоѡса всѣ црѣѡ | покѡрѣаше ѡвѣртнѣмъ
страѣмъ. грѣды же ꙗ вѣсѣи. ꙗко ѹбо дѡ Среѣа дошѣ ꙗ сѣгѡ
нѣ сѡбѡѡмъ пѡкѡрѣи, ꙗ прѣслакѣаа ꙗ вѣзѣтѣслѣлаа прѣѣпааго
ѹюдеса слѣшавѣ, лѣїе въ тѡгѡ уѣстнѣи ѣркѣи ѹстрѣмъ
сѣ. ꙗ прѣѣмъ сѣго уѣстнѣ ѡбѡемъзавѣ мѡщѣи. мнѣше
са нѣкоѡ мнѡгоуѣннѣе сѣрѡкнѣе ѡвѣрѣстѣи. радѡстѣи ѹбо
мнѡгѣмъ ꙗспѣлѣса, ꙗ вѣсѣлѣа дѣхѡкѣаго, съѣѣтъ съѣѣца

тѣмъ прѣбываѡ. ꙗко въси сѣщенъ по нимъ мнѣси. ꙗко
 зѣвѣхъ г҃а патріярха пршѣша, въ скорѣ на срѣщеніе ѣго
 ѡбидѣ на мѣсто г҃лемое Кръстѣцѣ, съ възъмъ своимъ
 сн҃ггѣнтѡмъ. ꙗко уѣстнѣ лѡбѣзавъ ст҃го мѡщн, ѡстави тѣхъ
 тѣхъ прѣбывати на сѣмъ днѣи. дондѣ сѣхдѣна бѣ цр҃ковь. ꙗко
 тако тѣхъ ѡсѣпшѣ, уѣстнѣ положивъ прѣбываѡ въ нѣн
 мѡщн. въ лѣтѣ 7575. (6703—1195) ѡдѣже ꙗко до днѣшняго
 лежѣ днѣ. разлѣнума ꙗцѣленіа творѣще възъмъ ꙗже съ
 вѣрѡжъ къ нимъ прѣрѣшѣшимъ. въ слава Х҃ѣ истинномъ
 бѣ нашѣмъ. ѣмѣже слава съ ѡцѣмъ ꙗко стѣнымъ дх҃омъ.
 мнѣ ꙗко прѣсно ꙗко въ вѣкы вѣкомъ †

XVII.

Жития на св. Петка.

Св. Петка е на голѣма почитъ у балканскитѣ народи и особито у българетѣ. За нея са запазени нѣколко жития: едно на патриаршеския дяконъ въ Цариградъ Василика отъ XII в., друго — проложно, трето — Евтимиево и четвърто — Цамблаково, което е продължение на Евтимиевото. Досега оставаше непознатъ авторътъ на проложното житие, което е най-разпространено. Докато едни прѣдполагаха (Качановски), че проложното житие иде отъ Евтимиевото, а други налучеваха основателно (Радченко), че то е съставено прѣзъ XIV в., сега може да се каже, че както службата, тъй и проложното житие са дѣло на прочутия черковенъ учитель-сърцатель *Григория Синаита* (+ 1346 г.), който бѣ основалъ чутовна религиозно-мистична школа въ Св. Гора и Саваръ-планина, съ много ученици българи. Това узнаваме отъ една бѣлѣжка къмъ службата и житието (проложното) на светицата, помѣстени въ скопския миней отъ 1420 год.¹⁾ Бѣлѣжката е написана съ червенословки: **Творѣніѣ Грѣгоріѣ Синаитѣ. Житието се нахожда всрѣдъ службата, съ която се почва и заврѣшва. Ето началнитѣ редове на житието, толкова пѣти печатано и прѣвеждано у православнитѣ словѣне: Сѣа стѣа Параскѣвѣа ѿ ѿ всѣхъ ѿспифатѣ нарицаемѣхъ ѿ грѣхъ Калникратне. вѣговѣрноу рѣдителяю и пр.**

Евтимиевото житие на св. Петка сѣщо тъй е било печатано нѣколко пѣти, но по нови прѣписи или по сръбска

¹⁾ Гл. глава XXIV, при скопскитѣ надписи и бѣлѣжки.

- ратники. црѣ вар'варскаго на славнѣиши ѿнь гра въѡрѡ-
жаетъ ѿже ѿ пришь. в'ьсе ѡубѡ вьлгарскіе прѣдѣли пакѡ
гнѣзѡ оудръжа. на чюни же гра пришь, не дооумѣваше
къ пріетію. мѣста оубѡ твердость зрѣ ѿже ѿ стрѣлини-
- 97° наміи горѣ ѿ хльмовъ высокѣ затворенно | ѿ стѣнами вѣли-
кыми оукрѣплено. ѿ вьноутрѣ же прѣдѣлы мнѡго чѣтными
моушми трѣгѡѡ оутвержено. ѿ пакѡ вонна неповѣдима
сѣе пострѣ ѿмоушнѣ. ѿже тамо жителюмъ. и по сѣи оубѡ
вѣиши вѣздѣлѣнѣ хотѣмше възвратити се. вар'варѣ. къ
стѣнѣ ѿ чести нечѡ ѿще възмог'ль би къ крѣпости
же прѣдѣлы не ѿнако вьспѣлѣн, развѣ пакѡ сѣе кѡ
ѡг'ноу. нѣ и слышѣтъ ѿ тѣ пѣево. Мѡу'сѣюу же ѿреміи.
ѡвѣ оубѡ не мѣли се ѡ людѣ сѣи. ѡво же ѿзиди ѿ гра
сѣго. мѣтвы бѡ твоѣи пакѡ стѣна мѣдна сѣ къ вѣзвѣра-
нѣишѣ гнѣва моего. ѿ тако ѿ горкіе повѣсти, грѣхоу
прѣкышѣшоу вѣ роукоу вѣи авіе. ѿже никогдѣ сѣе сполоу-
чити мнѣшомоу се. тѣже чѡ. ѿще оубѡ подроѡноу вашѣи
любви. ѿже тѡгдѣ творима прѣставляю писаніемъ вѣмъ
- 98° ѿвѣстѣно къ печали ѿ слъзамъ низведѣ вас'. | нѣ радѣ
трѣжѣства дню. ѿще ѿ полѣзѣ, ѡваче рѣданію оумьлчаѡ
повѣ. ѡ стѣи же намы слово.

- ѿ пакѡ оубѡ вьса ѿже вѣ граде чѣнаа прѣи лицевѣ
принѡсима вѣхѡу црѣвѣмъ. принесѣнѡ вѣи ѿ вьсе чѣное ѿ
тѣлѡ, ѡвнаженѣ оубѡ ѿ мнѡгоцѣнныи ѡдѣанѣи. малими
же нѣкыми ѿ хоудими ѡдѣжѣми ѡдѣанѡ. сѣе испросивѣ
ѿже на ѿстрѣи рѣцѣ Бѣи'скѣи градѡ црѣтвоуѣи црѣ. тѣмо
вѣ своѣ ѡпоуцаѣтъ. ѿдеже ѿ прѣвѣи вѣрѣме не мнѡго.
Та же вьгрьскомѣ крѣлю ѿ сѣ ѿже пѡ нѣмъ силами Доунавѣ
рекоу прѣкышѣшѣи Бѣи'нѣ гради приѣмѣшоу ѿ вѣ вѣи (sic)
вар'варскѣи начѣлныкѣ. люто во сѣи вѡраше тѡгда. ѿ на
вьгріи ѿлико скорѡсть вѡѡрѣжает'се. и сѣраженѣишѣи вѣишоу
сѣи оубѡ до конѣца повѣжѣтъ. вѣ рѣце же оудавити се
- 98° творитѣ мнѡжаншѡи чѣсти конѣства. | ѿ тако свѣтлыми

побѣдами красѣ се и́смаилытинѣ. на Бдиньскыи прихо-
 дить грѣ. и цѣра оубо къ нѣмоу и́звѣща невоица се
 и́хъ же ради къ нѣмоу послаа вѣ заѣцаніе. Гвѣзана
 въ Просѣнскыи грѣ шпоуцаѣтъ. и́мѣніа же егѣ въсакѣ число
 вишша соуца. възьмѣ и́ тѣ въ своѣ шпоуцаѣтъ. Сима
 тако сътвараѣмѣ. Тоу сьлоуци се выти на видѣніе цѣрево
 пришѣдши, вѣлгочѣстивѣишои киегини срьѣскыи земли
 соупроужниці прѣпоминаемагѣ и сѣгѣ князя Лазара. съ
 дѣоми тоѣ и вѣлгочѣстивѣишыми шраслами, Стефанѣмъ
 Деспотѣмъ, и Бѣлѣмъ. нѣ и великаго и храбрѣшаго деспота
 Оуглаше соупрѣжницѣ, Ефѣмѣмъ вѣ именѣмъ. Постничества
 же оукрѣшенѣ соуци. и́ бѣдѣнїемъ и́ довродѣтелѣми въ
 99^а прѣмоудрѣсти же и́ острооумѣми мнѣгымъ | прѣвѣсходѣици.
 Онѣ коупно дръзновенїе имѣюще къ царю. не града. не
 тогѣ шкрѣнаа. не имѣніа. ни́ и́на когѣ ш сицѣвѣи просише.
 и́же малоу оубѣ и вѣременнѣ имѣущѣи сладоу вѣскончнѣ
 же погибѣль. нѣ припаютъ любовїю крѣпко съдрѣжнѣи.
 просѣи неплѣнныѣ моци прѣбѣныѣ сѣ мѣре. ѣни же
 насниавѣсе и́ почтѣ не ш инѣи мнѣзѣ же и велицѣ цѣны
 дѣишѣи имѣнїи просите рѣ, нѣ кости тѣкѣмѣ соухѣ
 и шноу недѣвижимѣи. ѣни же. ш вѣженаго произволенїа.
 ш вѣлѣи дѣи вѣольвѣзнаго прѣложенїа. и́ще хѣиши рѣше
 вѣсѣ наша прошенїа и́ имѣнїа измѣнѣи на желаемѣи нами
 моуци, гѣтови есмы прѣложити. ѣни же похѣлаѣтъ оубѣ
 99^б тѣхъ оусрьдїе ѣвикоше вѣ довродѣтелѣи и́ моучителѣи чїю-
 дити се въ роуцѣ же даѣтъ симъ просїмоу. | ѣни же сѣ
 швѣемѣше рекома, ловѣзаахѣ. прилагаахѣ къ очїма и
 дѣоу коупно и́ срїе. слѣзы ш радѣсти изливѣаахѣ похва-
 лахѣ, припадаахѣ. не имѣахѣ како насладити се лю-
 вѣчѣстїа раки. и конѣцѣ мѣри мнѣгоцѣнными. и злѣтѣи
 бѣдѣанныи ѣпрѣтавѣше въ свою земли съ многою чѣїю
 шнесоше. красѣюще кѣпнѣ и вѣселеше. тако востѣжавше
 скрѣвице. емоу же мирѣ вѣсѣ неравностоатѣлѣнѣ. и непо-

грѣшныи прѣмоудри. нѣ сѣ въ сѣмъ цѣкви положено
 ѿже въ тѣхъ домѣхъ, тѣхъ оубо ненавѣтно съхранѣеть ѿ
 нахуудѣннѣ прилогѣ. нѣбо ѿже на сѣрвѣнаго почѣсть, на
 ярьвообразное вѣны въсходѣ. ѿ благѣмъ надежамъ ра-
 стѣтъ оупространѣени. нѣ и съ цѣтвовать тѣмъ гнѣхъ
 оупоказамъ за нѣ и състрашѣ тѣмъ. и ѿ вар'варскы изѣше
 100^а роукѣ. Бѣ оубо въсхотѣвшоу, нѣ сѣ | зѣло пыщамѣшими
 се, нѣзѣ въ рѣ модѣ свое нѣ рѣкою Мѣѣсѣю и 'Яронюю.
 съхранѣ Бѣ ѿ пѣвныи ѿ вар'варскаго неистовства моушн.
 нѣ тыщамѣмъ и равеностію снѣхъ вѣолюбѣнъ и великопо-
 хвалѣмъ моушн. "И не зазрѣте ми на женскѣю слабѣсть
 моушественное приносеца ѿме. разоума въ, крѣпкое и
 моушественное соудитъ се, ѿ не еѣтва вѣдѣнѣ. въ моушѣ
 причитаѣтъ се ѿнѣна и 'Нюдѣдѣ, ѿ Девора. ѿже сили
 сътворише. ѿже цѣтвѣ оудражашѣ. ѿже цѣ нечѣстивѣ
 пограмише. ѿ нѣнѣ тѣхъ землѣ въсѣ свѣтла ѿ мнѣго цѣтна
 ѿ. въсакыми образы прѣвѣзецѣна. и прѣвъсходѣщи въсѣ
 нѣ ѿ въсѣока дѣжѣ до западнаго ѡкѣана цѣтвѣа ѿна во
 прошѣше тѣмѣ ѿсманитѣ до конца смѣрише ѿ еѣдѣа
 дѣхати оустрише. блѣгочѣстѣ же ѿ рѣдѣ сътвориши, и
 тѣхъ цѣ же и кнезе потревише. ѿ рѣтко еѣдѣа ѿце ѡвѣщѣт
 100^б се тамо | цѣрковь ѿли цѣеникъ. ѿ сѣ ѡтай и въ землѣ сѣкры-
 тѣ соущѣхъ сѣрилищѣ.

Здѣ же снѣмъ бѣговѣнчанимъ дѣспотѣ. колико лѣтъ
 ворѣмѣ ѿ снѣхъ, ѿ ѿкожѣ винограѣ ѡвѣраемѣ. ѿ сѣ не еѣди-
 ною въ лѣтѣ, нѣ на конжѣ дѣнѣ же и чѣ. житѣлѣствѣють
 радѣ прѣбѣнѣ мѣтѣхъ, ѡбладающѣе своими ѿко же ѿ ѿ
 начѣла. блѣгочѣстію множество ѿ доводѣтели пѣдѣщѣ.
 Бѣ кѣ въ странѣ толико монастырѣхъ рѣци ми, таже велици
 ѿ славны. въ кѣ градѣхъ. гдѣ толико числа вышѣе иночѣско
 мнѣжество. ѿгѣлскоѣ и несѣпрѣжное житѣе живоущѣи.
 ѿвы оубо въ монастырѣхъ, на еѣдино зрѣше еѣдиномыслѣше.
 еѣдинодѣшѣше. ѿ ѡвѣщѣемъ ѿже дрѣгѣ къ дрѣу сѣе соу

образъ и пописаніе къ добродѣтели. ѿви же, въ безмѣвѣа
 нѣи стоѣще, іако серафѣми вѣтвенноу ѡгажають. мыслѣно
 101* жи|телство и наслаженіе имоуще. и одръжещи мѣтвы рѣно
 мнѣжеще. гдѣ архіерее толико. гдѣ оусердіе къ Бѣ, и къ
 вѣтвеный. гдѣ вѣгочннѣ нарѣда, іако въ властѣ и іако
 въ порѣчнѣ нигдѣ, развѣ здѣ іакоже прѣвнаа изволи
 прѣвнати. и дѣ въсхоте оупоконти се. ѿѣтъ вѣка вѣгарѣ-
 скѣю слѣвоу ѿ нѣе. дарова же іако срѣвѣскѣю. ѿное ни
 іако ѿстающоу. Сицево іако прѣнѣніе дѣхвалнаа мѣти.
 и Боу и сіе сътворѣшѣ промислѣнѣ, іако да и западнаа
 то е пришьствіе. ѿстѣт се и на лоучшаа назѣють.

Жития на св. Илариона Мъгленски.

Извадки от Евтимиевото житие на св. Илариона.

Най-старъ прѣписъ на Иларионовото житие, написано отъ Евтимия, се намира въ зографския синаксарь № 103, II г 6.¹⁾ Той е отъ XIV в. По-новъ отъ него, отъ XV в., юсова редакция, напечатана Калужнянски.²⁾ По сръбска редакция го печата Даничиичъ.³⁾ Ето заглавието и краятъ отъ житието, по зографския прѣписъ:

† Житіє і жизнь прѣбнаго ѿѣа нѣшого Іла-
† ріовна епкпа Могленскаго. къ немже ѣ како
† прѣнесень емъ къ прѣславынн нѣшъ⁴⁾ грѣ Тръ-
† нокъ. съпнѣсано курѣ⁵⁾ Евоѣмѣмъ патрѣѣр-
† хомъ Тръновскымъ. (л. 123).

[illegible]

¹⁾ Срв. стр. 41—42.

²⁾ Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius, 27—58.

²) Starine I, 66—85.

⁴⁾ и ⁵⁾ Тия думи са търкани съ ножче, та едва се познаватъ.

Іларіонъ уюдеса њ знаменїа кже творитъ бѣ егѡ рѡди, желанїемъ бжтвеннымъ раждѣже сѧ. њ стѣго багнѣ насладїти сѧ хѡта, съ мнѡзѣмъ посла ѡсръдїемъ. њ съ докѡланѡмъ устїж мѡщїи прѡбѣнагѡ Іларїѡна взѣмъ, съ кадїлы же њ ароматы въ скѡн салѣныи грѣ прѣнесе Трънѡвъ. патріірхъ же ꙗко сѣ слыша, њзидѣ съ въсамъ прїуѣтомъ въ срѣтенїе стѣго, съ свѣщамїи жѣ, њ кадїлы, ѡсръдїю ѡблѡчыза мѡщїи хѣа іерѡрха. њ салзѡмїи докѡланымїи тыѧ ѡблѡвъ, въ устїнѣнїи положїи цркѣн стїхъ њ славыхъ велнкѡмїнѣхъ. м. ꙗже њ до њнѣ лежѣще, подѣважѣ исцѣленїа нектѣрѡннѡ въсамъ њже съ вѣрѡж њ любѡвїж къ њмѣ прїхѡдащїнѣмъ. (л. 144^а).

У Евтимия е допусната една грѣшка, че ужъ Калоянъ поставилъ мощитѣ на светеца въ черквата Св. Четиридесетъ. Истината е, че Калоянъ е заповѣдалъ да се прѣнесатъ мощитѣ отъ Мъгленъ въ Търново, но черквата била въздигната послѣ отъ Ив. Асѣня II, прѣвъ 1230 г. Светецътъ билъ положенъ въ новата черква отъ Асѣня II. Това се уяснява отъ Асѣновия надписъ на една колона въ сщцата черква и отъ краткото проложно извѣстїе за прѣнасянето на мощитѣ на Иларїона, находеще се въ зографския прологъ № 88, подъ 21 октомври, и помѣстено надолу.¹⁾

2.

Кратко проложно житїе на св. Иларїона Мъгленски.

Мѣцѣ ѡктом'врїе, ка. днь

Прѣнесенїе мѡщїемъ стѣго Іларїѡна, епископа Мъглен'скаго.

Црѣтворюющъ Калѡїѡан'ноу црѣу влѣгар'скомоу. вратѣу старѡго 'Ясѣнна цра. њ прѣкїемшѡ грѣчскѡю зѣмлю. Трѡкъ, Македонїю, Нѣадоу, њ дошѡ до града Мѣген'скога, њ тогѡ прѣкїемшѡ ѡврътѣе рѡкоу прѡѣнаго епїкопа, Іларїѡна, њ бжтвеноу рѣвностїю раз'жїгсе. въхѡте прѣкїести стѣго мѡщїи, въ свой настѡлнїи

¹⁾ Последнїи редове њ тѣко . . . са прѣписани отъ пролога № 47, защото въ № 88 са отпадат. За тѣзи проложїи отъ XV—XVI в., гл. стр. 41.

XIX.

Бѣлѣжки по българската история въ словѣнския прѣводъ на Манасия.

(Хилендарски прѣписъ).

Словѣнскиятъ прѣводъ на Манасиевата лѣтопись, направенъ по порѣзка на българския царь Ивана Александра, е запазенъ въ три прѣписа — единъ въ Москва, други въ Ватикана и трети въ хилендарската библиотека. Той е важенъ поради своитѣ цѣнни прибавки за българската история. Ватиканскитѣ прибавки, въ успоредъ съ московскитѣ, бидоха обнародвани въ българската книжнина, съ неразвързани думи, отъ П. Гудевъ.¹⁾

Хилендарскиятъ прѣписъ се пази подъ № 333. Той съдържа 157 л. хартия folio, сръбска редакция. Първитѣ 38 листа са поучения, а на останалитѣ е помѣстена лѣтописъта. На послѣдния л. 157^о има бързописна бѣлѣжка, която изглежда да е писана не отъ рѣката на прѣписвача: † сѣа кнѣга рѣкѣмѣ царѣтѣвнѣ мѣнѣтира Хилѣира хрѣ вахѣ прѣстѣнѣ Бѣѣ ва сѣа сѣтихъ пѣписа грѣшнѣ Рѣхѣайъ ѣрмонѣ летѣ гѣ ф н (1550 г.). Припискитѣ по българската история са писани съ киноваръ по полето на листовѣтъ, като се почне отъ л. 90 та до 144 непослѣдователно. Тѣ бидоха веднажъ печатани отъ Дучича въ Гласника на сръбската Академия, LVI, но съ много опущения и прѣмногo погрѣшки.

¹⁾ Срв. *Чертковъ*, О переводѣ Манассиной лѣтописи. Москва 1842. *Биларскій*, О средне-болгарскомъ вокализмѣ, по патриаршему списку лѣтописи Манасси. Спб. 1858. *Дриновъ* въ Българското пер. сп. II., 56—64. *Гудевъ* въ Мин. сб. VI, 311—361.

Прѣмѣдраго Манасѣи лѣтописца, събранне лѣтно ѿ сѣзѣнїа
миръ наущнїающе, и текуще до самоѣо црѣтва,
кѹ Никифѣра, Ботаниѣта: (листѣ 39^а).

Царѣтво Анастасїа црл. (491—518).¹⁾

При Анастасїи црл, наущеше блѣгаре поимѣа земалю сїю.
прѣшлшх блѣмнѣ. и прѣжде наущеше поимати Долиаю земалю
Ѡхридскою. и по тѣ сїю вьсх (л. 90^а).

Ѡ исхода же блѣгарѣ до ннѣ. ѡ б (870) лѣ. (л. 90^а).

Царѣтво, Кѣстентина Брадѣтаго (668—685).

При сѣ Кѣстѣтнѣ црл, прїдоше блѣгаре през Доуниѣ. и
ѡиѣше грѣкѣ земалю сїю вѣ ниѣн же живѣи и до ннѣ. раз-
внѣше нѣх прѣжде же нарицаше се земаля снѣ Мнѣїа. Много
же беснѣслѣни сѣще, исплѣнише и снѣо странѣ Дунавѣ. и онѣ
до Драуа. и далѣн ѣѣѣ влѣси и срьблѣ. и проуїи всѣ едїно
соуѣ. (л. 105^а).

Царѣтво. Львѣ. Иконобѣрца (717—740).

При сѣ црл Львѣ. кѣманѣ нападоше на Црїгрѣ, и на всю
земалю. и, и потѣноуше вѣ мори, и нзбѣнн грѣкѣ. а проуїѣ
блѣгаре сѣсѣкоше вѣса.

Вѣ днѣ сѣ царѣ ѡврѣже се Рѣ кѣ Фрѣгѣ. заради хоуан
їѣгѣ. (л. 111^а).

Царѣтво. Лѣа. сѣнѣ. Константино (775—780).

При сѣ Львѣ, сѣ кнѣ блѣгарѣ, Кардѣ. (л. 115^а).

Царѣтво Никифѣра Генника (802—811).

Сѣ Никифѣ црл нзѣде на блѣгѣску земалю при Крѣмѣ
кнѣзи. испрѣка оуѣѣ побѣди его. и расхѣти иѣмѣнѣ носимѣ

¹⁾ Годинаѣ на царуванѣето прибавнѣ за прѣгледнѣсть.

хотеше оубѣити ѿ него, яко веру нхъ ѡставляша. и ѿ тѣхъ нхъшѣ ма брѣ, побѣди ѿ. и ѡ тола крѣти, ѡвѣхъ колюю, а другиѣ и моуждею : (125⁶—126⁶).

Црѣтво Василѣа Македончини (867—886).

При сѣ Василѣин црѣтише са руси. (л. 130⁶).

Црѣтво Льва прамѣаго, сѣна Василѣа (886—912).

Сѣ Львѣ црѣ, оугры нхѣ по нхѣ на Сѣмѣа црѣа бѣгарѣ. понѣже войскѣ ѿго многожды разен. нѣже и разенише ѣ попланише бѣга. а то затвори се въ Дрьстѣ. Сѣмѣа пакы воѣва на вугры поплѣ земаю ѿ, и самѣ разен и вѣзвѣ се ѡ тоу брѣ състави съ грѣкы и побѣди ѿ. (л. 132⁶).

Црѣтво. Аѣлександра, брѣта Львеа, и Кѡстенѣтина
сѣна Львеа (912—959).

При сѣ Кѡстенѣтинѣ црѣ. Сѣмѣа бѣгарскѣ вѣинде по миру въ Црѣградѣ, и вѣли се ѡ патрѣарха, и ѡбѣдова съ црѣмѣ. и съ нѣ. нхѣшѣ же ѡ тѣ на пѣновати. и брѣни бѣвѣши, побѣди зѣа грѣкы подвѣши. (л. 134⁶).

Црѣтво Романа. Лакапѣна (920—944).

При сѣ црѣ Романѣ, бѣлѣгскѣ црѣ Сѣмѣа многожды до сѣмого Црѣградѣ пѣли, паѣе же и црѣкѣ дворѣ пожѣе, и ѡдрѣ приетѣ. и при сѣ црѣи умрѣ.

Сѣ црѣа вѣнкоу Пѣтрѣ црѣ бѣлѣгарскѣи нѣмѣ жѣноу.

Црѣтво Рѡмана. сѣна Констѣтинѣ Багрѣнороднѣа (959—963).

При сѣ Романѣ црѣ, Пѣтрѣ црѣ бѣлѣгарскѣ оуцрѣ. сѣмѣе же ѿго Борѣсѣ и Рѡмѣа — тѣалика сѣца въ Црѣграда ѡпоу-
цѣна вѣста въ скоѣ : (л. 137⁶).

Црѣтво Никѣфора Фѡки (963—969).

При сѣ Никѣфорѣ црн, платнише рѣси бѣлѣгѣрскѣю зѣмлю подѣаши въ двою лѣтоу. црн Никѣфорѣ извѣдши Свѣслава на нхъ : — (л. 139^о).

Црѣтво Іѡа Цимисхїа (969—975).

Сѣ Цимисхїн црѣ приѣ Праслѣ. и възѣ въса црѣке вѣлгы. и самого Бориса ѡвѣ къ Црингрѣ. съвесеу его тамо съ црѣкѣ и сътвори его магистра. се же мѣсть сѣнь велѣи въ грѣцѣхъ. По приѣти же Праслѣстѣмъ. Свѣслау кнесю рѣскомъ, попланившѣ бѣлѣгѣрѣкоу зѣмлю, и пѣ себе сътворишоу. и къ Дрострѣ емоу свѣшоу. шѣ тамо Цимисхїи съ многими ратники побѣди его. самого же своеволиа ѡпоустѣ. нѣ и тѣ дошѣ въ пѣчѣнѣи, тамо сконѣа се съ вѣми своими : — (л. 142^о).

Црѣтва Василїа и Костантїна. снѣ Ромѣ црѣа (976—1025).

Сѣ Василїе црѣ разѣи Самѣила црѣ бѣлѣгѣрѣ подѣа. и приѣ Бѣдѣи, и Панику, и Бѣ Праслѣ и Мѣлими, и проѣ граѣкомъ многи. нѣ и Скопїе предамо бѣ еми Ромѣи снѣ Петра црѣа. тамо вѣ вѣ далѣ емоу Самѣила црѣ владѣти. нѣ вѣ бѣлѣгѣрѣ до ѡхридѣи и до Драѣи и далѣе црѣтѣковашѣ : —

Сѣ црѣ Василїе много и бесѣисельны пѣчѣномъ сътвори бѣлѣгѣрѣ, и разѣи люты. нѣ вѣ разѣи Самѣила црѣа. еи хилѣадѣ бѣлѣгѣрѣ ѡслапѣи. на вѣсѣко сто ѣдинѣго ѡстаѣва съ ѣдинѣмъ ѡкоѣ. и ѡсла нѣхъ къ Самоѣилѣ. видѣи же нѣхъ ѡнѣ ѡ кѣда оѣмрѣти : — (л. 142^о—143^а).

Самодрѣжство црѣа Кѡстантїна. вѣ Василїеѣа (1025—1028).

Ѣ сѣ Василїа бѣ бѣлѣгѣрѣскоѣ црѣтѣко пѣ ѡблѣстїю грѣѣѣскоѣ, да же и до Аѣнѣи црѣа бѣлѣгѣрѣ прѣваго : — (л. 144^о).

Хрисовулъ на манастиря Св. Никола Мрачки (Орѣховски).

Най-цѣнната отъ старитѣ български грамоти, както по своята автентичностъ, тъй и по своя исторически материалъ, е безъ съмнѣние тази на Ивана Александра, дадена на манастиря Св. Никола въ мѣстѣ нарицанѣмъ Орѣховъ, на 1 декември 1347 год. Той биде издаванъ отъ Григоровича, Шафарика, Срезневски, Звънчарова (литографно факсимиле), Бобчева, но се и до днесъ оставаше неустановено за кой именно манастирь се отнася. Едни, водими отъ названието Орѣховъ, дирѣха манастиря при Горня-Орѣховица (Търновско) или при Орѣхово на Дунава; други, като гледаха, че първитѣ поменати въ хрисовула селища са софийски, дирѣха манастиря въ Софийско.¹⁾ Сега, съ откриванъето и на втори хрисовулъ за сѣщия манастирь, съ нови подробности, въпросътъ за мѣстонахождението на манастиря се рѣшава. Освѣнъ това, новата грамота дава цѣнни вѣсти за топографията на горня Струма прѣзъ XIV в. и добъръ случай за образецъ на сръдньовѣковенъ подправенъ документъ, каквито издирвачътъ срѣща често по манастирскитѣ и др. архиви.

Този цѣненъ за науката фалсификатъ се намира въ архивата на Хилендарския манастирь, между сръбскитѣ грамоти № 11.²⁾ Написанъ е на пергаментъ, 40 см. × 28 см. Печатътъ е откъснатъ, но личатъ дупки и сиви слѣди отъ копиренитѣ нишки, о които той е билъ прикрѣпенъ. Нисмото е полууставно, хубаво. На нѣколко мѣста има палимсести;

¹⁾ И. А. Сырку, Записки имп. рус. арх. общества II, 127—132; *Изреченъ*, Патуваня, 19; Училищенъ Прѣгледъ за год. 1902, II, 158—159, *Бобчевъ*, Старобългарски правни паметаници, 160, 162.

²⁾ Още Григоровичъ (Очеркъ путешествія 2 изд., стр. 42) бѣ далъ близка за този паметаникъ, но и досега оставаше неиздаденъ и необясненъ.

тѣ са означени по-долу въ текста. Текстътъ е копие отъ хрисовула на Ив. Александра, съ прибавки на нови селища и названия, замѣна на думитѣ *царство ми* съ *кравество ми* и съ подписъ на Стефана Уроша, кралъ на всичката сръбска земя и приморска, на овчеполската и велбуждската.¹⁾ Дата има само за мѣсеца — септември 9 день (въ Ив. Александровата грамота е 1 декември 1347 г.). Редакцията на паметника е смѣсена — сръднобългарска и сръбска. Прѣписвачътъ, воденъ отъ първия хрисовулъ, писвалъ думитѣ съ юсове, а сетнѣ отторѣ поправялъ съ съответни сръбски замѣстници *ѡ* или *ѣ*, и то не навсѣждѣ.

По всичко личи, че паметникътъ е подправенъ. Бие на очи, че току-речи всичкитѣ дарени имоти и селища на манастиря, пъкъ и той самиятъ, не са били нѣкога сръбски владѣния, та и не е могло сръбски кралъ да казва за този манастиръ *манастиръ кравества ми*, *земля кравества ми*. Последнитѣ думи не биха фигурирали дори ако Стефанъ Урошъ Дечански, съ позволенieto на Михаила Видински, би искалъ да даде правдини на манастиря. Хрисовулътъ на Ивана Александра за сщия манастиръ и правдини много обезсилва нашата грамота, особено като се знае, че при Урошевици (Милутина, Дечански, Душана) никакви териториални промѣни не са станали между Сърбия и България въ полза на последната, та да могатъ едни и сщи селища да стоятъ ту въ български, ту въ сръбски прѣдѣли. Отъ друга страна пропусчането на думата *царство ми* вм. *кравество ми*, както и палимсеститѣ, нѣкои отъ които са писани дори и съ друго мастило, говорятъ най-краснорѣчиво за подправката на документа. Има и цѣли прѣдложения изпуснати, прѣмѣстени или други прибавени. Прѣправячътъ е билъ българинъ. При всичкото си желание да пише по сръбски, той не е могълъ да се избави отъ *ж* и *л*, и на едно мѣсто е употребилъ чисто българската дума *големъ* вм. *велики*. Подправката ще е извършена слѣдъ 1347 г. въ самия манастиръ Св. Никола отъ неговия игуменъ, който е ималъ на разположение Ив. Александровата грамота. Но дали скоро слѣдъ тази дата или въсно? Чини ми се слѣдъ много години, когато прѣправячътъ не е знаелъ дали поменатитѣ въ грамотата села са били български. Това врѣме е настѣпило при

¹⁾ Отъ тѣзи титли се вижда, че се говори за Дечански (1321—1331).

князь Константина Дѣяновъ, който слѣдъ 1382 г., като наслѣдникъ на Неманичитѣ, владѣеше всички въпросни села по Струма, заедно съ манастиря св. Никола.¹⁾

Ето вѣренъ прѣписъ на този втори Св. Николски хрисовулъ.

Благоустьивно ую. и зѣло боѹгодно. и вѣсми похвалнѡ. еже къ стѣмъ и бжѣствннмъ црквамъ. теплж(ѹ)²⁾ любо|въ нмѣю. нзредно оукрасити даромъ же и повелѣннемъ црскѣмъ. тожѣ и вседръжителю. бо҃у оугодно ѿ | н ѡ всемъ бл҃гопрнѣтно. тѣмъ же и крѣстка мн. теплоу любовъ а(е) нмѣю къ снмъ бжѣствннмъ црквамъ. и дрѣзновѣнне оусрѣно. нзреднѣ же къ стѣмоу и тепломоу. помощникъ и пособителю. крѣстка мн. стѣмоу и великославѣ|номоу. уюдотворцоу. архіерархоу х҃воу Николѣ. еже и къ всакѣ бранихъ. приклѡуѣшнхса(е) крѣтва мн. не ѡ|стапно теплѣ. помагашцомоу. крѣствѣ мн. тѣмъ же. и крѣстко мн. се поменѡуѣше слово прѣка Дѣѣ. еже рѣ гн | възлюбнхъ красотѣ домѣ твоего. и мѣсто вселеннѣ сакѣ твоеѣ. и нжѣ рѣ съ снмъ бжѣствнннмъ црквамъ. црне | црюѡтъ. и ро҃гъ црскѣ възвншаеть са(е) и дрѣжавѣ ѿ. оутврѣжѣет се. и снмѣ правдоу пншоутъ. и рекноуѡ крѣко мн. | семѣ словесн. и хоте снѣ бжѣсткннне црквн оукрасити. нзкѣстно кѣко же ѿ лепо. кѣко же и сж(ѹ)щнн мнѡмѡдннѣ | црне. соущн съдрѣжителне. смѣфтра царѣскага(с).³⁾ оукрасннж(е) и запнсане. уѣстна бо наурѣтана пн|смене. нзбранныѣ. нхже оузрѣше. крѣко мн. и порекноуѣ снмъ. и хѡта приложити. и покрасити. и уѣ достоннж(ѹ) | бл҃годареннемъ. съкрннннн хѡта(е) кѣко же дѡнтѣ. проскѣтити крѣ мн. и направити коєжѡ мѣсто кою лнѣо | цркѣ. не тѣкмо великѣж(е). еже сж(ѹ)тъ стѣнѣ лаврн. нѣ и малн жжѣ. в ннхъ же тѣкмо. нарнцѣет са и просла|кѣет са нмѣ ісѣ хѣ бѣ нншего. и православнаѣ кѣра хрѣтнѣнска. и того же радн бл҃гонзволн. крѣко мн. | и ндѣхъ цркѣ ѡбѣтѣшавшоу. великославнаго и уюдотворца. архіерѣрха

¹⁾ Срал. *Йор. Неоновъ*, Сѣверна Македония, 125—126.

²⁾ Поставената въ скоби буква е висана върху самата прѣдидѣща, като поправка.

³⁾ Разреденитѣ думи са палинсести.

хѣа Николы. Мрауѣскааго. | разваликъ не темелниѣ. и съзидавъ.
 и пописавъ. и съкрышнѣ. яко же естъ лѣпо. и видѣвъ. крѣво ми.
 записа|вшее хрѣсоколе. ѣтопоуекшихъ прѣвыи ѿрен. и томоу
 порекнова. крѣво ми даровати настожци снѣ. | хрѣсоваъ. томоу
 на мастироу крѣво ми. ѣтого и велнокославнаго уюдотворца. ар-
 хнерѣрха. хѣа Николѣ. | еже ѣ кь мѣстѣ нарицаемъ ѿреховъ.
 за все ѡбласть. и съдръжанне, того мастырѣ и за вса(е) мѣ|люди.
 и за вса моу работниѣ. и за вса(ѣ) мѣ. гегелниѣ. и за люди
 ѿреховленѣ. еже сѣтъ кь Срьдци и селѣ|ща Бланца. до межоу
 Костина брода. и селище Бобовци. и селище Дрьстрѣне. и ко-
 неръзъ. и сѣнокоси в Ракнѣ|ти. и Блатеуницоу сь кѣмъ брани-
 щемъ. и мѣръ Ёжню Перѣкоа|скѣ с мѣстѣм и с ѡнѣградѣ.
 | кодѣница ѡ грѣндеже аще соутъ: или сѣтъ парци. или
 ѡроци. или технитарне. или люѣ каѣ (sic) любо. или соутъ нѣва
 или кнѣноградѣ. или сѣнокоси. или | жрьмѣ (sic). или кнѣпоуриѣ.
 или пернколе. или бранища. или рѣвна ловища. или ѡрѣшне. или
 ннѣ. каковыѣ | любо соутъ. стасѣ. и прилежаниѣ тога моно-
 стырѣ. сь кѣмъ да ѡбладоуѣтъ. тѣмъ монастырь. ѣтаго архнерѣмъ |
 уюдотворца Николы. тоже видѣвъ крѣмъ ми прѣднѣи ѿрен мнѣ-
 шѣннѣ. видѣвъ приложеннѣ. тожѣ кнѣдѣвъ крѣво ми приложнѣхъ
 село Уерѣнецъ и Скакакиѣж. и в Пернколи кнѣноградъ с око-
 щинемъ. и селище Уело|пекъ. на Драговицици. до Калоуѣгеръ-
 ского брода и до Рѣжѣвнѣуьского дроума, и село Драуево на
 Строумѣ. | и коноградъ (sic) в Дѣмѣуевѣ. и дроуѣи кнѣноградъ вь
 Скринѣ. и дроуѣи кнѣноградъ в Жнтомиѣтсѣ. его же ѣ даль
 урѣ|ностарецъ за пострѣгъ снѣ. межа ѡ Мракоу ѡ коудѣ истнѣ
 Жнтѣша догдѣ втнѣ Клато. и крѣва ми настожци | работници.
 или севасти или прахторы. ѡблѣжци по земан. крѣва ми. да не
 ѡбладоуѣтъ ѿркнннѣи люѣмн. | и глоби каковы любо оустраѣѣт
 се. кь люѣхъ манастирьскѣхъ. или мали или големи. или фоуни.
 или | распоусть. или разбѣи. или коньскѣ татѣ. или ннѣ проуѣ
 глобѣ. да не метѣхѣ с тѣми глобарѣи и се|касти. крѣва ми
 разкѣ архмоуѣдрнѣ (sic) настоющѣи оу ѣтго Николѣ. да си въз-
 мать кь манастирь что ѣ пра|вниа. такожѣ и поповѣ кон соу

ѡ люѡхъ в мастирьскѣхъ. да нмъ не пакости великаа ѿркен. ни
 про|топопа ни ексѡрси. ни нны проуни. нъ да прѣбываѣтъ
 свободно люѡ того мастиря. крѣѡмн. и да | имають алыгунноу.
 дондеже жнве. крѣѡ мн. нъ и по смѣрти крѣа мн. кто боуде
 наслѣдникъ. крѣа мн | нан ѣнь или соудникъ. крѣа мн. нан и
 инъ кого бѣ ѡбереть и посадить на прѣстоле. крѣа мн. да не |
 попересть. ни да разроушнть сего хрисовѡла крѣа мн. нъ пауе
 да понавѣстѣ и потерѣѣтъ. ꙗко же ѿ | аѣпо. ѣтмы и право-
 славнымъ ѿрѣмъ творити. ꙗко же и само. крѣо мн не разроушн ни
 помѣтноу. нъ | пѣа потерѣди и помози. и просѣати. кто ли
 разроушнть и попересть сего хрисовѡла (sic) крѣа мн такоаго да
 н|скоушнть бѣ своимъ праведнымъ сѣдомъ. страшнымъ и неки-
 диннымъ меуемъ. и да нмать каеткоу ѡ бѣ | и ѡ прѣтоу его
 мѣре. и ѡ. ѣи. аплъ. и ѡ всѣ ѣтихъ боу оудодневныхъ. и съ
 юдоу ѣсть да нма. дарова. хрисѣ|ѡла крѣо мн на всѣко из-
 вѣстно оутѣрьженне. свободоу ѣнстѣн въ оудръжанне вѣчное.
 мастирю ѣтго | и великославнаго ѣюдотворца архiereѣ хѣа
 Николѣ. за все моу дръжавоу и ѡбласти. и за люѡ и за всее |
 емоу правнымъ. писа и пописа крѣо мн мѣа секѣ ѡ. днѣ.

Стефанъ ѡрѡшь крѣа :· въ хѣ бѣ. вѣрни. и самодрѣжанин.
 крѣа. всен Срѣпскон земли и По|морьскон :· и ѡвѣепѣлскон.
 и Вѣлѣоуѣжскон :·

Да дойдемъ сега на главното питање — *мѣстонахожде-
 нието на манастиря*. Поменатитѣ въ хрисовула селища се
 намиратъ въ Софійско, Радомирско, Кюстендилско и Дупнишко.
 Това ни указва вече донѣйдѣ дѣ да диримъ манастиря, който
 билъ, казва се, не отъ голѣмитѣ лаври, а отъ малѣитѣ мана-
 стирѣ. Прозвището на манастиря, нареченъ *Мрачскы*, ...
 въ мѣстѣ . . . *Ѡрѣховъ*, вече ни довежда прѣѡ къмъ търсе-
 ното. Покраинната *Мрака* (сега *Мраѣта*) съ своето село Изворъ
 се споменава още въ 1330 год., по случай на Велбуждската

битка.¹⁾ Тя и сега е запазила името си и обгръща 30 села около р. Струма, въ радомирската околия. Мрачски села са: Пещера, Раянци, Калотинци, Враня-стѣна, Жабляно, Бѣлово, Блатешница, Калища, Егълница, Дебели-лакъ, Изворъ, Негованци, Кленовникъ, Житуша, Жедна, Каси-лакъ, Кондофре, Чуковецъ, Проваленица, Долни-Раковецъ, Горни-Раковецъ, Бобораци, Бѣланица, Върба, Прибой, Пчелинци, Поцърненци, Николаево, Лобошъ, Ковачевци, Райкиловци.²⁾ Единствениятъ въ Мраката манастиръ Св. Никола лежи въ землището на с. Пещера. Селото е на 3 километра сѣверно отъ р. Струма, а манастирътъ отстои отъ срѣдището на селото нѣщо на 2 километра на сѣверо-изтокъ. Манастирътъ е разположенъ въ малка долина, обградена съ джбообрасли хълмове. Наблизу, въ мѣстото *Орѣшковецъ*, което отговаря на мѣсто *Ὠρξήκωκ*, се намира частъ отъ манастирскитѣ ниви. Тази мѣстностъ се намира на около километръ на юго-изтокъ отъ манастиря, на 2 километра отъ срѣдището на с. Пещера. Тази мѣстностъ много прилича на манастирската — една падина заобиколена съ хълмове отъ три страни. Орѣшковецъ се състои отъ ливади, ниви, гора и малко овощна и зеленчукова градина, съ изворъ, който напоява ливадитѣ и градинитѣ. „Нѣкога, казва прѣданието, цѣлата тази мѣстностъ е била манастирска, а сетѣй е била усвоена отъ частни лица. По границитѣ на тази и други мѣстности има извѣстени могилки, за които се говори, че били поставени за прѣдѣлъ на манастирскитѣ имоти“.

За *историята* на манастиря Св. Никола ни даватъ вѣсти пакъ хрисовулитѣ. Отъ Иванъ Александровия хрисовулъ узнаваме, какво и прѣди този царъ други владетели съ *дръжателии* ские'тра *българскаго* цѣтва били направили подарѣци и оставили хрисовули на този манастиръ и че, слѣдователно, последниятъ е съществувалъ прѣзъ врѣме на Асѣновци, ако не и по-рано. Каква е била сѣдбата му прѣзъ турската робия, не е извѣстно. Нѣма съмнѣние обаче, че и него, по-рано или по-късно, е постигнала участъта на другитѣ български манастири — разорение и плѣнъ. Последнитѣ негови обитатели

¹⁾ И преди на мѣсто глаголемо Мракоу . . . въ прѣдѣла земяне Българскимъ въ мѣсто рикоме Извори (*Даннелъ*, Животи кралѣва и архиепископа сръпскихъ, 193).

²⁾ Тѣзи вѣсти за Мраката ми даде любознателниятъ учителъ въ с. Пещера Е. п. Захариевъ. Нему дължа и свѣдѣнията за сегашното състояние на манастиря св. Никола Мрачски.

монаси ще да са занели въ Хилендаръ монастирскитѣ грамоти или ще са ги прѣдали на хилендарски таксидиоти, за да се съхранятъ тамъ и до днесъ двѣ отъ тѣхъ.

Запустѣлиятъ кой знае отъ кога монастиръ билъ поразчистенъ и уголѣменъ съ една скромна отшелнишка колиба. едва къмъ 1840 година.¹⁾ Врѣмениятъ неговъ пръвъ подновитель билъ странствуещиятъ свещеникъ Симонъ, който дошълъ тукъ съ сина си отъ родното си село Лѣва-рѣка. (Трънско). Турскитѣ власти, като узнали за новоотворения монастиръ, уловили попъ Симона, обѣсили го, а сина му мъчили да се потурчи, докато най-сетнѣ той сполучилъ да избѣга въ Рилския монастиръ. Скоро по това врѣме, първенци и свещеници отъ Пещера и другитѣ околни села се застъпили прѣдъ властѣта и получили позволение да пристроятъ при старата малка черква още една часть. Прѣзъ 1842 г. черквата била проширена. Пръвъ управитель на монастиря станалъ дѣдо Лазо Дамяновъ отъ с. Пещера. Службата прѣзъ празникитѣ извършвали свещеницитѣ отъ близкитѣ села. Слѣдъ двѣ години дошълъ тука отъ Кратово попъ Теофанъ, постригълъ се монахъ и станалъ управитель на монастиря. Подиръ Теофана управлението поемали пакъ дѣдо Лазо, светогорцитѣ йеромонахъ Рафаилъ, йеромонахъ Юстинъ, Раде Вилаетски отъ с. Върба (бивши служителъ въ Рилския монастиръ), монахъ Прокопи отъ с. Радибошъ. Прокопи билъ изпърво монастирски служителъ, но послѣ билъ постриганъ отъ владиката Панарета, епископъ-помощникъ на кюстендилския митрополитъ Дионисия (1845—51 и 1858—60 год.). Прокопи построилъ двуетажно здание и се поминалъ прѣзъ 1879 г. Въ врѣме на освободителната война монастирътъ билъ оплѣненъ отъ турцитѣ.

Слѣдъ освобождението монастирътъ се управлявалъ отъ свещеници или отъ черковни настоятелства до 1895 г. Тогава, по екзархийския уставъ, монастирътъ прѣминалъ подъ надзора на епархиалното пачалство и въ 1897 г. за управитель билъ назначенъ пещерскиятъ старъ свещеникъ Михаилъ Пешовъ. Дѣдо Михаилъ съборилъ слабата пристройка отъ 1842 г. и съградилъ нова по-яка, като оставилъ древнята черквичка да служи за олтарь на новата. Той се поминалъ въ 1904 год.

¹⁾ Сръ. краткитѣ бѣлѣжки за това въ издадената брошурка (16 стр.) отъ монастиря прѣзъ 1899 г. подъ заглавие — Значението на монастиря и кратка история на монастиря Св. Николай въ с. Пещера (Радомирска околина).

Сега манастирски управителъ е враня-стѣнския свещеникъ Дим. Петруновъ.

Манастирскитѣ имоти се намиратъ само въ землището на с. Пещера: 25 декара овощни градини, 28 декара ливади, 58 декара ниви, 455 декара гора. Добитѣкъ има: 2 рала волове, 2 коня, 3—4 говеда, вози, свинѣе, домашни птици. Имотитѣ се обработватъ отъ манастирски ратае, на брой 7—9 души. Ратаетѣ се пазарятъ за по година. До прѣди възобновлението на манастиря, всичкитѣ му земи били взети отъ селянетѣ. Сетнѣ земитѣ били едни продавани на манастиря, други подарени, особено онѣзи, които лежали въ мѣста наричани още отъ старо врѣме „манастирски“.

Старини въ манастиря сега нѣма. Прѣди години тамъ била намѣрена антична статуя. Единъ фрагментъ съ образъ на божеството Митра бикобоецъ билъ намѣренъ при копанье основитѣ на новата постройка. Пази се въ Народния музей въ София. Проф. Иречекъ видѣлъ у архимандрита Зинovieвъ рѣкописно евангелие отъ с. Пещера, отъ 16—17 вѣкъ, безъ юсове. Иконитѣ и надписитѣ на старата черква са замазани.

Мѣстнитѣ имена, поменати по редъ въ хрисовула, са слѣднитѣ:

Врѣховъ, мѣстность при манастиря Св. Николъ, до с. Пещера, въ Мраката (Радомирско).

Грѣдьца. — София.

Бѣлица. Селце въ софийската околия, на з. отъ града.

Костинъ бродъ. Село въ софийската околия, на с.-з. отъ града.

Боговици. Село съ такъво име сега нѣма. Може би то да е Боговци, раздалечено отъ Бѣлица и Костинъ-бродъ на по 10 километра.

Дръстрѣне. Непознато село.

Кониръкъ ?

Ракита. Село въ софийската околия, на 7 километра сѣверно отъ Брѣзникъ.

Блатичница. Село въ Мраката, радомирска околия, на 5 километра южно отъ Струма.

Периволь, съ своя черква **Мѣръ бжия**. Село въ кюстендилската околия, на р. Драговищица, притокъ на Струма. Старинската периволска черква пази още нѣкогашното си име — Успѣние Богородично. Новата се казва Св. Димитъръ.

(Градъ Бѣльбоуждъ). Боденица 8 грѣ. Разбира се градътъ Кюстендилъ.

Черѣница. Селище съ това име сега нѣма, а само мѣстность на сѣверо-западъ отъ с. Скакавица.

Скакавица. Село въ кюстендилската околия, на десния брѣгъ на Струма.

Челопекъ на Драговицица. до Калоугерьскогo вoда и до Рѣжавичьскогo дроума. Това селище, очевидно въ кюстендилската околия, сега не съществува.

Драговицица Голѣмъ десенъ притокъ на Струма, който иде отъ кюстендилското Крайще.

Рѣждавица. Село на лѣвия брѣгъ на Струма, въ кюстендилската околия, по-долу отъ Скакавица.

Драчево на Струмицѣ. Таѣво село нѣма.

Дѣмичево. Вѣроятно село Дяково, дупнишка околия, край пѣтя отъ Дупница за Радомиръ.

Скрино, отечество на св. Ив. Рилски. Село на десния брѣгъ на Струма, дупнишка околия.

Житомирскъ. Положението на този нѣкогашенъ градецъ остава за сега неизвѣстно. Той се споменава прѣзъ 1189/90 год., когато Стефанъ Неманя, слѣдъ отминаване на кръстоносцитѣ, нахлулъ въ византийскитѣ области и разсипалъ градоветѣ Сръдецъ, Перникъ, Земенъ (укрѣпление на Струма *Земанъ*), Велбуждъ, *Житомирскъ*, Скопье и Лешскъ,¹⁾ и послѣ се повърналъ. Тука Житомирскъ е поставенъ между Кюстендилъ и Скопье, а въ грамотата той слѣдва по редъ нѣйдѣ по-долу отъ Скрино на Струма. Иречекъ го търси на мѣстото на сегашния Пастухъ, надъ Скрино.²⁾

Мѣжа ѿ Мракоу ѿ коудѣ истече Житѣша догдѣ втиче Блато. За Мраката (покраина въ Радомирско) се каза по-горѣ. Рѣка Житуша извира отъ планина Колошъ, тече прѣзъ село Житуша (въ Мраката), село Негованци и се влива въ р. Блато, лѣвъ блатистъ притокъ на Струма.

Св. Никола Мрачъски. Прозвище на манастиря споредъ покраината (*Мрака*), въ която лежи.

Като оставимъ на страна обяснението на цѣннитѣ за сръдньовѣковното държавно устройство термини, които се за-

¹⁾ *Ъ. Стојановиѣ*, Споменъ III, 124.

²⁾ Срв. *Иречекъ*, Патуваня, 608. — *Ивановъ*, Сѣверна Македония, 82, 83.

ключаватъ въ нашия хрисовулъ, ще се спремъ само на двѣ-три особености, които не личатъ въ Иванъ Александровата грамота:

Гѣггелии. Въ Ив. Александровата грамота стои *зѣггѣліа*. Въ други паметници се употребява формата *зѣггара*, която и до днесъ се е запазила въ народнитѣ говори. Думата е грѣцка (*ζεγγάριον*) и ще рече чифтъ, рало волове, а сѣщо тѣй и оратна земя за едно ступанство. Формата *гѣггелию*, ед. ч., е твърдѣ важна за обяснение името на едноименния македонски градъ Гевгели. Този градъ, допрѣди прокарванъето на крайвардарската желѣзница, билъ малко чифлишко село съ нѣколко зевгара.

Ръждавичьскы дроумъ. Срѣдньовѣковното съобщение между Велбуждъ и Мраката е вървѣло край Струма: Кюстендилъ—Стѣнско—(Ръждавица)—Скакавица—Земенъ (крѣпость)—Мраката. То е работѣло до прѣди половина вѣкъ.¹⁾ Още въ 1330 г. българскиятъ царь Михаилъ се упжтилъ срѣщу сѣрбитѣ прѣзъ Мраката, Земенъ за велбуждското поле. Въ Земенъ е било главното укрѣпление, което пазѣло този стрѣменъ пѣтъ. Срѣдньовѣковни укрѣпления стоятъ още и между Земенъ и Ръждавица. Новостроещата се желѣзница отъ Радомиръ за Кюстендилъ, минава сѣщо тѣй покрай този старински ръждавишки друмъ (*δροумос*).

Интересни са и титлитѣ на краля Стефана Уроша Дечански, който владѣе освѣнъ сѣрбската земя и приморската (до Адриатика), още и овчеполската и велбуждската, като не сѣрбски. Часть отъ Овче-поле бѣше взелъ още Милутинъ, но срѣдището на Овче-поле, градътъ Щипъ, падна подъ сѣрбитѣ едва при Дечански, слѣдъ войната въ 1330 г.²⁾ Сѣщо и Велбуждско цѣло биде закрѣглено за сѣрбскитѣ владѣния при Дечански. Пасажътъ *Стефанъ Урошъ краѣ ··· въ Хѣ Бѣ. вѣрни и самодрѣжавни. краѣ. вси Сѣрпъскои зѣмли и Поморъскои ··· и Шчепѣлъскои. и Келѣвоужъскои ···* е цѣненъ за историческата етнография. Овчеполско (Щипско) и Велбуждско (Кюстендилско) право са поставени като не сѣрбски земи.

¹⁾ Срв. *Ивановъ*, Сѣверна Македония, 279.

²⁾ *Данило*, Животи краляева, 197.

XXI.

Зографска българска история.

ИСТОРИЯ

вкратцѣ ѿ Болгарословѣскѣмъ народѣ.

Болгарскій народъ изыде древле ѿ Чернаго моря, ѿ рѣки Волги изъ велика Скандинавіи и звѣхъ сѣ тамо гимѣри и кимѣри, егда оумножиша сѣ, изыдоша первое на ѡвыя страны, и ещѣ предъ 'Алѣксандромъ македонскимъ. 'Иллѣрійъ первый краль бѣше. потомъ же на 7522 г. (3522 г.) по сотворѣніи міра, кралевише ѣмѣ краль Блѣдѣлій, ѡнь Филіппа македонскаго црѣ побѣди и подѣданна егѡ сотвори. послѣди же пакѣ на 785 г. (3685 г.). бѣхъ двѣ брата ѣмѣ кралеви Брѣмъ и Болгъ, понѣже многѡ кралеви надъ-воеваша, и многѡ зѣмлю оусвоиша, той народъ назва сѣ по своему ѣменемъ. а той Брѣмъ повоева западную страну, и ѡсташа тамо, по край западнаго моря, Блѣтійскаго ѡу Помераній, назваша сѣ пѣмѣ словацы потомъ же и брандѣбри. а Болгъ | на восточныя страны и зѣмли повоева 1⁶ и оусвои. и со своимъ народомъ посели сѣ, и назваша сѣ болгары. кой потомъ со 'Алѣксандромъ Македонскимъ воюа ѣмѣ ѣмѣ ѡста сѣ македонѣне. но пакѣ, по хрѣстовѣмъ рождествѣ вѣ царство Оуалѣнта царѣ царѣградскаго, пакѣ ѿ Волги прѣидоша, и даде ѣмѣ Оуалѣнтъ да сѣ населиша по-край Дѣнавѣ. пакѣ на 95 г. (495 г.). по хрѣтѣ вѣ царство Анастѣіа царѣ грѣческаго прѣидоша сѣ великимъ воинствомъ ѿ Волги, и люто разбиша грѣческое воинство,

над рѣкою Зъртою, и оусвоиша Оракію, и ѣдва царь греческій со многими дарыми смири са съ ними, и ѿидоша оу Сремъ, и тамо Θεодорі¹⁾во готскимъ италійскимъ кралеми обладани осташа вѣсто хр^тово ф^г (503 г.). Потомъ паки вѣсто, ф^д (514 г.). приидоша ѿ Волги с' Вѣфаліа¹⁾номъ¹⁾ д²⁾ вождомъ своимъ, и биша Царь градъ, и царь дарыми смири са съ ними, и оу Оракію приидоша и поселиша са. и по немъ вождь бѣ, Вѣкичъ, а по Вѣкичи Драгичъ. паки вѣсто, б^г х^з (666 г.). множайшій ѿ Волги изъ великіа Скандинавіи с' вождомъ своимъ. Орбатомъ. вцарство Константина д четвертаго, тѣмъ именемъ оусвоиша всю Оракію. и Мисію, 2^а и много крѣтъ поразѣ воинство греческое той Орбатъ, и на всѣкое лѣто дань взимае ѿ царя греческаго. и престолъ кралевскій во Охритѣ постави; а прежде оу Т^рново владѣху, и всѣ идоолѣтри бѣху сирѣчь идолослужители, и той Орбатъ велми хрѣбръ бѣше, и на всѣ страны, а найпаче с'грѣки. и тогда разумѣша грецы како ѿ Волги великіа приидоша, и назваху ихъ Волгари. по смѣрти Орбата настѣ на кралевство. Бутѣа сынъ ѣго и ѡнъ б^г велми бѣше хрѣбръ, и тѣжкій рѣтъ творѣше. со Истиніаномъ вторимъ, и всегда побѣждаше, и зѣмлю оусвоеваше, и дань ѿ царя взимае, дондеже живъ бѣше. по негѣ же настѣ на кралевство сродникъ ѣго велми хрѣбрій. Трекелліи ѡнъ бѣше мѣдръ и свободъ щасли всюду на 3^а войсху и непреодолимъ: ѡнъ помѣже Истиніану третіемъ, когда бѣше А^зими²⁾ ѣго изгналъ с п(р)естола изъ Царя града, и въ Херсонъ заточилъ. Тревелліи же поиде на Црѣ градъ и силою взѣ и предадѣ Истиніану вѣрно, и паки дрягій пѣтъ безчисленни арѣпи | бѣху оударили на цареградскѣю державу, превелик(и)³⁾ ѿиде с' воинствомъ своимъ 2^б

¹⁾ За прѣгледность, именована на болгарскитѣ царѣ поставихъ съ полѣсти словѣнски буквы. Съ исключение на главнѣишѣ буквы при собственитѣ имени, всѣхъ западнихъ правописа на оригинала.

²⁾ Буквенитѣ числа отстранѣ посочватъ реда и броя на болгарскитѣ царѣ: Виталианъ, Вукичъ, Драгичъ и пр., които дарували на югъ отъ Дунава.

³⁾ Вм. Тревелліи.

отай, и нападе на нихъ, и посѣче ѿ нихъ тридесать
и две тыщи. и прогна ихъ ѿ всеа державы греческия,
но царь Иустиніанъ забы толикое добродѣіе, ꙗже ѡнъ
ѡмъ сотвори. но воздвиже брань велию, и завоева болгар-
скую землю, тогда и Тревеллій собра свое войнство и бы са
с' нимъ и побѣди, и едва самъ царь Иустиніанъ с' неколико
бѣгече в' Царь градъ. потомъ. послѣ той брани, Тревеллій
позна Бгѣа и кресті са, и бысть хрѣтіанинъ: ѡнъ первый
ѿ болгарскихъ кралеѡ с' народомъ своимъ вѣрова, и мо-
на' ты' оустрои близъ 'Охрида, и бысть монахъ. и на
кралеѡство постави старѣишаго сына своего именемъ,
Терсѣла, и ѡнъ бѣше храбръ в' войнствѣ, но по некое 3
время обрати са на идолослуженіе, тогда Тревеллій, ꙗки
взѣтъ кралеѡство, и сына своего **Атъ**. и избодѣ ѡмъ ѡчи:
и рече почто погибѣтъ еси ѡчи душевныя, и не видиши
свѣтлость вѣры хрѣтоѡ, и не си достоинъ. да зриши тѣлес-
ныма очима, слнце и мѣцъ, и постави на кралеѡство с'на
своего юнѣишаго именемъ **Моѡсѣа**, и рече ѡмъ стрѣжи са 3^а и
сыне да не твориши ꙗкоже братъ твой. зане не ѡчи токмо
избодѣти хоцѣ, но и главѣ ѡрѣзати. по семъ ꙗки воз-
врати са в' монастырь свой, и бысть стѣий, ꙗма ѡмъ в'
монашествѣ Θεωκτίсть в' лѣто ψγ (703 г.). ѡнъ бысть
первый хрѣтіанинъ и стѣий ѿ болгарскаго народа. и Моѡсѣй
сынъ ѡгѡ добръ бѣше и силенъ на брань, и даде великую
помощь Лѡѡ 'Исавру, когда бѣху срацѣны пришли на
Царь градъ, изсече двадесать и две тыщи срацѣновъ,
и прогна ихъ изъ греческой области. по смѣрти ѡгѡ приѣтъ
корѡнъ, сродникъ ѡгѡ, **Асѣнъ Келікїй**, во время того 4
же Лѡѡ 'Исавра, и имѣху любовь междѣ собѡю с' царемъ
Лѡѡмъ, и помощъ ѡмъ великъ сотвори, понеже арапы взѣли
'Арменїю, и Мидїю лучшіа земли царѣви. того ради моли
'Асѣна, и аѡіе 'Асѣнъ ѡйде с' войнствомъ своимъ на арапы,
и безчисленныя порази, и прогна ихъ, а 'Арменїю и Мидїю
оусвои, и предаде кесарю Лѡѡ, и дръгѣ арапы оубоѣша са,

и не показѣша сѧ прочее бити сѧ с' греки. и за таковѣю | по- 36
 бѣдѣ даде ѣмъ кесарь тѣтлѣ и коронѣ царскѣ. а по немъ
 настѧ на царство сродникъ ѣгѡ, именемъ **Дѡбре**, ѡнъ 1
 не бѡше миренъ и много крѣтъ сотвори брань, с кесаремъ
 греческимъ за зѣмлю, и за грады, и сперва побѣждаше, а
 послѣ побѣждаше сѧ, понеже ѡскорбѣша сѧ болгарскѣа бо-
 лѣре на него и ѡубѣша ѣгѡ. и ѡкорони сѧ. **Телѣзвѣа**, 21
 и ѡнъ не бѡше щастливъ в' побѣдѣ, и болше гзбѡше, не-
 жели добываше. того ради и ѣгѡ господѧ ѡубѣша. и ѡко-
 ронѣша **Савѣна**, ѡ же сластолюбивъ бѡше: миръ с кеса- 31
 ремъ сотвори, и не радѡше да возвратѣтъ зѣмлю юже бѡху
 кесари ѡсвѡбили: того ради болгарскѣа господѧ ѡучинѣша
 совѣтъ да ѡубѣють ѣгѡ, ѡнже разумѣвъ, ѡубѣже в' Мисим-
 врію и тамо до смѣрти поживѣ. и прѣлѣтъ коронѣ **Тагѡнъ** 41
 но и ѡнъ не ѡугоденъ и нещастливъ ѡу войсцѣ. по неко-
 лико врѣмѧ изгнѡша ѣгѡ. и прѣлѣтъ коронѣ. **Телѣрика**: во 41
 врѣмѧ Копронѣа кесара, и бѡше силенъ и бѣ сѧ много
 крѣтъ с' царемъ, и зѣмлю свою взѧ: но болгарѣ развра-
 тѣша сѧ, в' тоѣ врѣмѧ ѡ иконоборцевъ, и пакѣ стѡша 41
 идолослужители, защо бѣ, Телѣрикъ миръ ѡучинѣлъ: и рѣша
 да ѡубѣють ѣгѡ, ѡнъ же разумѣ тоѣ совѣтъ и бѣжа в'
 Царѣ градъ: и крестѣ сѧ и прѣемъ ѣре^ѡ иконоборскѣа, того
 ради даде ѣмъ Копронѣмъ сестрѣ свою в' женѣ, и сѧнъ маги-
 стрѣанства, а господѧ болгарскѣа дѡша коронѣ, **Карданъ**. 51
 и бѣ старъ имѡще лѣтъ сѣдмъ десѧтъ, но силнѣй во бранѣ,
 и много крѣтъ бѣ сѧ с' царемъ греческимъ и побѣждаше,
 и много зѣмлю в' зѧтъ, и в' старости ѡумре. по немъ же настѧ:
Крѣнъ ѡнъ весмѧ славенъ бѡше и люте, но идолослужит- 51
 ель, и не возможе ѣмъ ник' тоже прѡтивѣти сѧ, ѡнъ разшири
 болгарскѣа держѡвѣ дѡже до францѣскѣа земли, и ѡубѣ
 Бѡрна долмѡтѣйскаго в' кралѧ, и возвратѣ сѧ, и ѡдѡри Царѣ
 градъ, и бѣ ѣгѡ годъ ѣдинъ, и из'сече шѣсть сотъ тѣсѧщъ:
 и взѧ 'Андрѣанѡполь сѣлоу и всѧ порѡбѣ: понеже кесарь
 Никифѡръ съ Арѡстѣю поѡлѣтѣ силное войско свое, и ѡ

Козль баша, и ѿ татарь хана, и би са с'Крѣномъ, но
 Крѣнъ войско егѡ посѣче, и егѡ самого в'зять жива,
 и посѣче, и ѿ главѣ егѡ чашѣ направи, и окова ю зла- 4⁶
 томъ и каменіемъ драгѣмъ, и во время веселѣа господа
 здравіицѣ пѣхъ. потомъ пави пріиде на Крѣна с'великою
 сілою Михайль, но и егѡ Крѣнъ порази. и едѡ Ми-
 хаѣль кеса с' неколико оубѣжа в' Царь градъ: послѣ Ми-
 хаѣла настѣ царь Левъ 'Арменійнъ, и ѡнъ собрѣ великое
 воинство: и оудари болгарскую зѣмлю, но и егѡ Крѣнъ
 пріѣлъ льно, и войнство егѡ порази, и 'Андріанополь пора-
 боти: и многи хрѣтіаны посѣче и поработи, и в' бол-
 гарскую зѣмлю ѿведе, тогда плѣнни и с'таго Васѣла 'Ан-
 дріанополскаго и с' нимъ много с'щенники, и хрѣтіаны,
 и ѿ сіхъ плѣнниковъ, многѣа болгары вѣроваша в' вѣрѣ
 христіанскую, и в' то время. с'тѣй Курѣллъ философъ
 написа болгаромъ книгѣ по своему ѣзыку с'зчимъ при
 Дунаѣ рѣцѣ живѣщѣ, хрѣтіаномъ. По Крѣна настѣ братъ
 егѡ Мѣртагонъ что зовѣтъ грецы Волгарісъ, а латѣны, 5¹
 Богарісъ и Борісъ, ѡнъ бѣ славенъ с' побѣдами, и велико-
 мѣдръ в' дѣлахъ, все свое воинство начѣлници положи,
 и сѣдѣи оутверди, и зрѣше | на всѣкъ день, ѣво ѡбра- 5^а
 щѣхъ са болгары вѣ вѣрѣ хрѣтовѣ по назчѣнію Васѣла
 владики 'Андріанополскаго, и другѣхъ с'щенниковъ, и раз-
 гнѣва'са, и многими мѣками погуби ѿ: и миръ сотвори
 с' кесаревою женою вдовицею Теоѡброку. Теоѡфила ѣвоно-
 борца, и на помѡщъ с' воинствомъ своимъ ѣде дѣже до
 велика 'Арменіи противѣ ѡметника еѣа Теоѡ: и сра-
 цѣновъ всѣхъ посѣче и прогна и Теоѡ жива ѣтъ, и
 мѣками оуби: ѡнъ ещѣ ѿ брата своего имѣаше под'
 ѡбластію всю грѣческую зѣмлю дѣже до 'Италіи, и ѣде
 с' воинствомъ в' Панонію то естъ во оу Сремѣ, и би са с'
 кесаремъ немѣцкимъ Лѣдѡвикомъ, и зѣло побѣди кесарево
 войско, и пороби и оусвои тыѣ страны, потомъ и славѣны
 покори западныѣ и оусвои: сѣдѣи и начѣлници постаѣи

Имѣ ѿ своихъ болгаровъ, и пакы возврати са на свой пре-
 столъ, и по мало позна стѣю вѣры и кресті са, понеже
 имѣаше сестрѣ плѣненъ в' царскій дворъ в' Царѣградѣ,
 бѣше крещена и назначена хрѣтіанско вѣрѣ, и прійде ко
 братѣ своему: и имѣше | с' собою единого иконописца: 5⁶
 именемъ Меѡбѣла монаха, а братъ ѣа бѣше царскій дво-
 новъ созданъ, и повелѣ ѡмѣ да напишетъ дворъ ѡго с'
 различными дѡбравы и ловцы како ловать: а Меѡбѣи
 написа различные історіи хрѣтіанскіа. и на единой стѣнѣ
 велико, написа страшный сѣдъ хрѣтовъ, и оубоа са, и сестра
 ѡго оучаше, Меѡбѣи же имѣа нѣкоего секретара грека
 Ѳеодора, и той Муртагона часто оучаше вѣры хрѣтіанскіа,
 и обраті са и вѣрова, и посла в' Царь градъ Муртагонъ,
 како да пошлютъ ѡмѣ архіереа и сщєнники да крестит са,
 но тогда бѣше смѣщеніе в' Царѣ градѣ; за царство
 и патриаршество когда Фотіи патриархъ приу имѣа на
 стѣго Ігнатіа, того ради никтоже прійде из' Царѣ града,
 царь болгарскій посла в' Римъ к' папѣ Николаю, и посла
 архіереа Формбоса кой послѣ, и папа бысть, и Павла,
 и крестіша царѣ, и всю Болгарію, и нареченъ бысть
 Муртагонъ во стѣмъ крещеніи Михаилъ Іѡанъ, по тріехъ
 лѣтѣхъ по оумиреніи молвы в' Царѣ градѣ, настѣ кесарь |
 Василій македонанинъ. тогда патриархъ стѣ Ігнатій посла 6⁶
 архіеѣпоа Ѳеѡфілакта перваго со много сщєнники, в'
 Болгарію и прііаша ихъ чѣтно, латинскихъ же поповъ
 изгнаша, и начаша грецы много данъ взимати за поѣтав-
 леніе архіеѣпоа. того ради царь болгарскій, собравъ соборъ
 и постави в' Тѣрновѣ патриарха, дабы прочее не ходили
 в' Царѣ градъ за посщєніе архіеѣпоа, и затѣ послѣ бысть
 молва не мала междѣ грецы и латяны. и оутвѣрди царь
 Михаилъ престолъ свой в' Тѣрновѣ, и поживѣ бѣгоугодно,
 и с' миромъ оуспе. по негѣже стѣ на царство сынъ ѡго
 Симеѡнъ и онъ бѣше крѣпокъ и славодѡбитливъ: но
 никогда не имѣаше миръ с' чѣтыри кесари: цареградскими,

с Константиномъ седмимъ, Львомъ, 'Александромъ, Романомъ, и всегда побѣждалше ѿ, и много имѣніе взя, и войско изби, и с' мажари бра сѧ и хорваты. и по него настѧ царь сынъ его Пётръ. онъ имѣ любовь с' греческими кесари, и взя вѣкъ кесареви в' женѣ, и в то время бѣше глѣдъ великъ в' болгарской земли, и имѣше столъ | царевъ в 6^а Софїи, и в то время бѣше. стѣи Іоанъ приѣхавъ в' рылской пѣстѣни, родомъ бѣ ѿ софїйска села, и царь Пётръ иде к немѣ благословѣніа ради, и мѣтръ емѣ оустрои, и грамоту с' царскою златою печатію даде емѣ ѿже и до днѣшъ єсть. по смѣрти его приѣтъ престолъ сынъ его. Борисъ, онъ имѣше рѣтъ с' кесаремъ мажарскимъ, и со Светославомъ кралемъ серскимъ, и побѣди ихъ и смири сѧ, послѣ приѣде на него, нечаянно с' воинствомъ сильнымъ кесарь греческій Іоаннъ Цимисхїа, и ѧтъ его и ѿведе в' Царь градъ, и почтѣ его в' чинъ магистріанства, но онъ в' скорѣ оутече изъ Царя града, и идѣхъ емѣ чресъ Болгарію бѣше облеченъ в' греческое одѣяніе, видѣвши же его болгары ревоша се нѣкій грекъ пѣшитъ и дубина его. по негоже Селѣвкїа, и онъ бѣ славенъ на войску. и всюду добиваше, и много, кесарское войско порази, и оустрои Топлицу, и Сардику близъ Царя града. по немъ настѧ. Свѣсотиѣ, онъ неугодѣ, и несчастливъ, на войску, и много крѣтъ войско | его, греческіа кесари поразиша, и землю много оустоина, и тако оумре смѣщенъ. по него приѣтъ престолъ сынъ комисталовъ. Давидъ, онъ бѣ добръ во всемъ, и стѣе житіе имѣаше, и миръ творѣше во всемъ, ѧ, понеже болгарскїи господа не могли терпѣти оумирѣніа, начаша зло бѣсѣдити. онъ же разумѣ самоволно остави царство: и иде в' мѣтръ и бысть монахъ, и стѣи мѣщи цѣловѣпны ѿсташа. по немъ, Самуїлъ ста на царство. и онъ бѣ силенъ и свободъ, но ѿ ѧ завѣстливъ, в' первое имѣ тяжку брань с' царь цареградскими, и побѣждалше ѧ, и болгарскую землю свободи ѿ всѧкаго зла, и иде

на западныя страны в латынскыя землю, и едва оумириша
 его с дарами, и оудари на Далмацию, и ять крала Вла-
 димира, и зароби, предградие же Рагьско попали, и Кото
 разби. и взя то греческих царей Солънь, и Енипехерь,
 и Карафери, и Ларса, и Берю, и всю Теталию, и пре-
 сели тамо кыцовляси, и арнаыты, а грецы насели оу Т^ррново.
 и оу Варнз, и баше долматийскаго крала оу тавницъ | по- 7^а
 стави, и возлюбил баше дщи его Коссара, и оумоли
 Оца своего и свободи ѿ. и даде ему старейшую дщерь
 Косаръ в жену, и даде ему паки кралѣвство, и чѣстно
 проводи оу Далмацию, послѣ позавидѣ, на фамилію царскъ,
 и многыхъ неправедно избѣ. а Гавриѣла брата своего за-
 точи оу Влахію со двѣма сынома, 'Асѣномъ и Петромъ,
 и 'Аарона, брата же его Іоанна сынъ Владими^ръ дивно
 сохраненъ бысть то оубивства. а зане же Самзілъ про-
 гнѣва гда, и подвиже на него царь Никифора Фока,
 и собралъ силное войско, и поиде на Самзіла, и хождаше
 нощи^ю а вденъ почиваше оу горы, и обрѣте Самзіла въ
 единомъ ровѣ при рецѣ с войнство^{мъ} весь день блхъ пили
 и играли, и поспали яки заклани, и оудари имъ сплщымъ,
 пре^{дъ} самзю зарею, и изсѣче двадесать тысячъ, и ять
 живій патъ на десять тысячъ, и избодѣ имъ очи, на сто
 единого остави, со единымъ окомъ да и води: а Самзілъ
 с сыномъ своимъ, и с нѣколько войны бѣжа, обаче лзвенъ 8^а
 баше, и когда сказаши ему: ^{яко} Никифоръ порази войнство
 его, в третій день, то болѣзни и скорби оумре, и тогда
 Никифоръ взя тыа жезлы що съ оу Царь градъ и до
 днесъ, оу столпъ нѣкій. зане болгарскій царь, всегда сътъ
 имѣли по неколко тысячъ войны з жезлами да разбиваю^{тъ}
 крѣла то страны, и егда смѣшajúтся да буютъ на оустрем-
 леніе. по Самзіла же стѣ на царство сынъ его, **Радоміръ,** кѣ
 и онъ бѣ силенъ и жестоко отмсти царю Никифору: много
 войнство его избѣ и землю плѣни без милости, зане не
 може Никифоръ противити са но послѣ тайно нѣкоего

Владислава оубити егѡ неѡмѣнно, и ѡбѣща еѡмѣ дати царство болгарско, и онъ иде при Радомира, понеже и онъ бѣше ѡ болгарска рода, и идѡша на лѡвъ и оуби егѡ тамо, и бѣже оу Царь градъ, а болгарскі господа ѡкорѡниша, **Іоанна Владиміра**, сына Арѡнова братанца къз Самзілова, и Давідова, и царствова три лѣта сѣто и бѣгогодно, имѣ женѣ ѡ греческихъ царей сродницѣ, и братъ еѣ двѡрный генералъ бѣше, и бѣхѣ еретикѣ | новатиане 8^о и ради сѣтаго житіа возненавидѣша Владиміра братъ и сестра, и совѣтоваша, нѣкогда идѡщымъ чресъ нѣкую гору и обнажи мечъ шѣра егѡ, и ѡбзаглави егѡ онъ же взя главѣ свойма рѣзама, и сѣде на конѣ, и иде носѣи главѣ свою, даже до Елбасинъ оу свѡй монастырь, и тамо самъ сѣ конѣ слѣзе, идѣже и до днесѣ мѡщы егѡ а оусѣченъ бѣ оу Охридскіа горы: тогда Никифоръ кесарь посла того Владислава оу Сербію, и престѣпнѣ клѣтвы, и оуби ералѣ сербскаго Владиміра зѣта Самзілова и ѡкоронѣ са за царѣ болгарскаго той **Владислакъ**, и ѡбѣ иде сѣ воинствомъ къз и поразѣ и оусвѡи сербскую зѣмлю и ѡблеже за дѣ нѣкое древо да оубіе егѡ, и тѣ за древомъ, навѣчеръ оу оу лицѣ Владиміровѣ аггелъ поразѣ егѡ, и болгарское воинство возрати са безѣ царѣ, тогда пакѣ Никифоръ завоева всю Болгарію, и поставѣ сѣдѣи, и воинѣво по грады свѡихъ, и бѣ Болгаріа подѣ властію греческою кѣ лѣтъ. по томъ оумре кесарь Михайлъ Цафлатѡнскій, и бѣше нѣкій плѣненъ болгаринъ именемъ Долѣнинъ, и бѣжа изѣ Царѣ града 9^а оу Болгарію и ѡбрѣте оу Стрѣмница войны болгарскіи, идѣже бѣхѣ собрѣни, и рече ѡакѡ изѣ еѣмѣ братъ Владислава прѣждебѡвшаго царѣ: онѣ же поставиша **Дѡлника** (sic). царѣмъ, онъ же ѡбѣ показѣ своѣ силѣ, и собрѣ войни, и поразѣ и прогна всю войскѣ греческѣ, и вѣ Болгаріи взя градъ Нанцѣлѣ, со всѣмъ державомъ егѡ и многѣ зѣмлю оусвѡи и всегда побѣждаше вои кесаревѣ, тогда посла царь Михайлъ, брата Владиславова оу Болгарію, дабы взялѣ царство, онъ же сказа себе бѣти Владислава

царь братъ, и познаша яко онъ есть, тогда ѿша Дола-
 нѣа и ѿвертѣша ему очи, и ѿворонѣша, ѿвѣстѣа брата
 Владиславова онъ не бѣ силенъ и оубоа са да не оубиють
 его и иде въ Царь градъ даде свое царство кесарю,
 и ꙗки бѣ подвѣласть царей греческихъ десѣтъ лѣтъ: ꙗки
 болгары не могуще терпѣти великое насиле ѿ грековъ по
 пойдоша вси | и ѿбѣша всю греческую войску: що бѣху оу 9^а
 Болгарію и не бѣ таковѣй достѣинъ челоуѣкъ за царь тогда
 ꙗви са сѣтъ Димітрій Солѣнскій патріархъ терновскому
 Іоанну, и рече ему, 'Асѣна Гавріѣлова сына що е за-
 точенъ Самуиломъ оу Влахию приведѣте его на царство,
 и онъ оумирѣти бѣдетъ всю Болгарію. почитаху бо бол-
 гарскіи цари велики сѣтаго Димітріа и іѡнну его оузрашаху.
 тогѡ ради помогаше имъ. тогда вси ѿволиша и призваша
 на царство ѿ¹⁾: Асѣна Калимаѣна прозванаго, в лѣто
 хрѣтово 848^а (1185) в царство греческаго царя 'Алеѣа:
 и онъ свободи Болгарію, и оусвои греческую землю многу
 и сербскую даже до Венецію, и до Бѣдимъ и до Лехію
 и до Татарію и 'Аморію, а брата своего Петра постави
 надъ все войнство, магистріана, и чины оу войнство рас-
 положѣ: 'Алеѣи кесарь бѣ са с' Асѣномъ но одолѣ ему
 'Асѣнъ и хѣтъ 'Алеѣа и оуби его и назва са царь гре-
 комъ: посмерти патріарха Іоанна призва сѣтаго Теофи-
 лакта втораго архіеѡпа охридскаго ѡтолковѣла сѣтаго
 еѡла, и постави на патріаршество оу Терново, | тогда 10^а
 и сѣтъ 'Іларіѡнъ Меглінскі архіеѡпъ бѣше: и они два
 с' царскою помѡщію ѡсворениша ѡз Болгаріи єресъ нова-
 тѣанскую и арменскую, и навѣкоша не читати латѣнски,
 но болгарски. поживѣ, ꙗ, лѣтъ царствова бѣше ꙗ лѣтъ,
 и оуби его, единъ болгаръ 'Іванко который бѣ ѡсужденъ
 ѿ него на смѣртъ. по него же настѣ братъ его Петръ, онъ
 добръ бѣ, и мирно поживѣ на царствѣ, ѿ, лѣтъ и престѣви
 са. по немъ настѣ, Іоанна Калимаѣна сынъ 'Асѣновъ,
 онъ бѣ добръ вѣрѡвъ, и приведе на него Рѣсе. Гмѣтръ

¹⁾ Вѣроятно в. Іѡ:

брата Іванеова, но Іоаннъ, Ръсата прогна, и Гмитра оуби.
 тогда одолѣша латѣни и взаша Царь градъ, и постави
 своего кесара Бадвина, а греческій кесарь бѣше Калѣ
 Іоаннъ, избѣглъ бѣ оу Виеинію, иный же в' Солѣнъ
 Феодоръ Ласкаръ, а други болѣры бѣжаша оу Болгарію
 к' царю болгарскому Іоанну, а Бадвинъ хотѣше прогнати
 ихъ, того ради возвѣже брань и ѿде оу Болгарію хотѣше
 плѣнити ѿ тогда Іоаннъ поѿде противъ его, и войска
 его посѣче и | его прогна ѿ Царя градъ: и взѣ и даде 10⁶
 его Калѣ Іоанну и арнаѣти побѣди и оусвои, в то время
 прѣиде стѣй Савва оу Терново, и престави сѣ, братанить
 стаго Саввы Владиславовъ крѣль сербски, дщерь его
 имѣаше в' женѣ, и по смѣрти его бѣсть Петровъ сынъ
 Борисъ онъ добръ бѣ и мирно поживѣ, б, лѣтъ на лг
 царствѣ, и оупѣ ѿ гдѣ оу Терново. по немъ настѣ Мѣроу лд
 царствова кѣ лѣтъ и не бѣ благополѣченъ и изгнанъ
 бѣсть, и ѡкоронѣ сѣ Константинъ зѣко Шипимѣ видѣхъ лж
 Петровъ, онъ возрастомъ великъ, и лицемъ красенъ бѣ
 и силенъ имѣаше женѣ ѿ царей греческихъ, онъ перѣве
 живѣаше оу Видинъ, и брань имѣаше с' крѣлемъ Милѣтиномъ
 сербскимъ, и по смѣрти тѣста его Феодора кесара, разѣма
 с' Михайломъ Палеологомъ, ради що шѣрѣ его Іоанна
 бѣлѣши, но по смѣрти сестры Іоанновы коѣ бѣше ѣмѣ
 женѣ а дщи кесара Феодора, дад' Михайлъ кесарь свою
 видѣхъ в' женѣ именѣ Марію, и тако ве мирно поживѣ,
 и оуби его нѣкто чобанъ, именемъ Лаганъ, | и взѣ царство, 11^а
 но ѡбѣ прогнаша его, и бѣжа к Татаръ ханъ, и тамо
 оубиша его по Константина Асѣновъ сынъ бѣсть, лз
 Іоаннъ
 Добри сирѣчь Калѣ Іоаннъ онъ поѣтъ женѣ кесара
 Михайла дщерь Ирѣнъ, и мирно поживѣ со всѣми онъ пре-
 сѣли грецы оу Болгарію, и Болгары оу грецы, и заповѣда
 да женат сѣ грецы ѿ болгары, а болгары ѿ грецы, и тако
 оумири да бы сѣ не бѣли прочее, и сестрѣ имѣаше за
 перѣваго болѣрина своего, именемъ Тертеръ или Петрѣ,
 ѿ него понужденъ бѣ за царство и ѡстави и ѿде з'женоу

оу Цари градъ, поживѣ мирно до смѣрти, и по немъ зѣтъ
 ѣго **Пѣтръ**, на него воста татарханъ Нога с' войска ве- лз
 лика, но Пѣтръ, побѣди, и Нога оуби и понѣвое время
 возненавидѣша ѣго господари и хотѣху оубити ѣго; онъ
 же разымѣ, и бѣжа во **Андрианополь**, и по немъ **Свети-** ли
славъ, о поѣтъ женѣ дщѣрь кесаревы, и даде емѣ помощь
 войны, противъ Казльбаша, и побѣди; и возврати сѧ, и
 срѣтоша войска ѣго казльбаша, и люто поразилша едва
 мало ѡсташа, а Владиславъ ѡбвини патриарха терновскаго 11⁶
Іоаннѣма яки бы онъ рекъ Казльбаша. и оуби ѣ высокъ
 каменъ низверже неправедно, зато болгары и ѣго оубиша,
 и окорониша Константинова сына. **Михаила** онъ имѣше лз
 женѣ дщѣрь сербскаго краля, Милѣтина, онъ с'воинствомъ
 поиде на **Италію**, и многими дарѣми оумолѣнъ бѣ воз-
 врати сѧ, потомъ возненавидѣ Нѣдѣ женѣ своѣю и послѧ ю
 ко о'цѣ роди с'нею сына **Стефана**, за то краля Милѣтинъ
 ѡскорби сѧ, и послѧ сына своего с'воинствомъ и побѣди
Михаила и ѣго оуби по немъ настѧ **Алѣксандръ**, братаничъ лз
Светиславовъ, и бранѣ имѣ краля сербски ради постав-
 леніе сына своего **Стефана** на царство, Нѣда що бѣше
 родила, ѣ **Михаила**: онъ имѣ бранѣ с' кесаремъ грѣческимъ
Іоанномъ Кантакѣзиномъ, послѣ оумири сѧ, и поѣтъ дщѣрь
Іоанновѣ в' женѣ, и роди с'нею два сына, **Іоанна** и **Стра-**
жимира, по некое время послѣ ѡстави женѣ своѣю, и поѣтъ
 единѣ еврейкѣ | в' женѣ себѣ, и роди емѣ два сына и единѣ 12^а
 дщѣрь **Марію** но даде ю сьлтанъ **Миратѣ** в' женѣ, тогда
 бѣше **Брясъ** оусвоилъ, в' лѣто 6727 (1363 г.) по хрѣтъ,
 и е'рейка ѡтравѣ старѣйшаго сына ѣго **Іоанна** ѣ первы
 женѣ: а онъ оубоѡса да не ѡтравленъ бѣдетъ и **Стражи-**
миръ, и даде емѣ **Видинъ**, и всю **Загорѣ**. и иде **Стражи-**
миръ с' матерію своѣю оу **Видинъ**. по смѣрти **Алѣксандровѣ**,
 стѧ старѣйшій сынъ ѣго рожденный ѣ **жидовини** **Шѣшманъ** лз
 онъ оузе и **Видинъ** ѣ брата своего, и послѧ брата своего,
Асѣна с' войны на **Видинъ**, но **Стражимиръ** поразѣ ихъ,
 и **Асѣна** брата ѣго оуби, послѣ **Шѣшманъ** бѣжа ко зѣтъ

своѣмъ царю тѣрскомъ, и моли егѡ и даде ѣмъ войска, и ѣде и бѣ Видинъ, но пакѣ Стражимиръ побѣди и прогна, а ѡнъ тогда с тѣрскою войскою прѣиде ѡу Влахию да плѣни, но ѡудари на нихъ Мирче воевода влѣпски, и поразѣ люто, и едвѣ ѣзбыша, тогда ѣде пакѣ к' зѣтю да возметъ болше войны, а Мзратъ видѣ ѣкѡ можеть взѣти царство егѡ, и поѣде со всѣ сѣла, и ѡудари | цѣрвое на него и взѣ 12⁶ Тѣрново, и ѣде на Видинъ и взѣ егѡ, а Шишманъ бѣжа ѡу Софію, Стражимиръ ѣде с матерію ѡу Влахию при Мирчета, а Мзратъ ѡ Видинъ ѣде ѡу Софію, и бѣ са с' Шишмана и ѡуби егѡ, и царство ѡу своѣи, и дѣже ѣсть и до днѣсь послѣ ѣде на сѣрбскаго княза Лазара, на Косово и егѡ ѡуби, и войско поразѣ. но и самъ погѣбе ѡ Милоша Кобилѣтѣ. по него стѣ царь Палзѣтъ, и сѣде ѡу 'Андрѣанополи. а Царь градъ ѣще грѣческѣи царѣ владѣхъ. а 'Охридъ. и Прѣлепъ тогда владѣше Кралѣвичъ Марко сынъ Вѣкашиновъ: защѣ бѣ поклонѣи са царю, и погѣбе ѡу Влахию, тогда бѣ са царь с' Мирчета, и ѡудари егѡ стрѣлою Мирчета в' самое горло

Вѣкашинъ бѣ родомъ ѣрнѣвецъ, племеномъ ѣз Ерцеговинѣ ѡ село Ѣпанцы.

Сѣтин ѡ Болгарскаго народа.

13^а

Прѣбный	Ѣобѣтѣтъ крѣль	а
Прѣбный	Дѣдъ цѣрь Болгарскѣи	б
Цѣрь	'Ѣѡаннъ Владимѣрь Болгарскѣи	в
Цѣрь	'Ѣѡаннъ Михайлъ Болгарскѣи	д
Патріархъ	'Ѣѡаннъ Тѣрновскѣи	е
Патріархъ	Ѣеофилѣктъ Тѣрновскѣи	ѕ
Патріархъ	'Евѣѣмѣ Тѣрновскѣи	з
Патріархъ	'Ѣѡакимъ Тѣрновскѣи	и
Архѣпѣкъ	Клѣментъ 'Охридскѣи	ѡ
Наѣмъ,	'Охридскѣи	і

Ерѣзмъ	писецъ болгарскій	дї
Аггеларій	писецъ	вї
Сав'ѣте	предводчикъ (sic)	гї
Николѣй	архіеп'ѣпъ 'Охридскій	дї
'Гларіонъ	Мегленскій еп'ѣпъ	еї
Никодимъ	'Охридскій	зї
Прѣбный	'Іоаннъ Рылскій	зї
Лѣка	отроча	нї
Прѣбный	Гавріиль Лесновскій	дї
Прѣбный	Прѣхоръ Пшинскій	к
Прѣбный	'Іоакимъ Сарандополскій	ка
Прѣбный	'Іоаннѣе Дѣвическій	ке
Феодосіе	Терновскій	кг
Прѣбный	Марко Преславскій	кд
Прѣбная	Пѣтка Параскеѣва	ке
Прѣбный	Козма Зографскій	кз
Прѣбный	Филоѣей С'тогорскій	кз
Сѣмонъ	Петръ С'тогорскій	кн
Пименъ	Зографскій ѿ Софіа	кд
Михайль	Вѣинъ що ѡуби змѣа	л
Димітрій	новій Басербовскій	ла
Мч'никъ	Геѡргій новій Софійскій	лв
Мч'никъ	Николѣй новій ѡу Софіа	лг
Мч'никъ	Аг'гль ѡу Битола	лд
Мч'цы кѣ	Зографскіи ѡгнѣ с'горѣны	ле
Мч'ница	Вѣсса в Солѣнѣ	лз

Кѣсари ѿ Болгарскѣхъ.

Маѣмъ мч'никъ ѣзъ	'Андриѣанопѣли	д
'Іустѣанъ	Црегра'скі из Андриѣанопѣли	е
'Іустинѣа	великій ѿ 'Охридъ	г
'Іустѣанъ	сестрѣчннѣ 'Іустинѣанѣ	д
'Іустѣанъ	младій ѿ 'Охридъ	б

Тази кратка българска история, *Istoria v' kratc'e o bulgarslovenskimъ narodъ*, се намира въ ржкописния сборникъ № 701 на зографската библиотека.¹⁾ Въ този ржкописъ, 61 листъ in 8°, съ извънредно красиво полууставно писмо, е помѣстена още историята на Атонъ, прѣписана отъ печатаната въ 1659 год. книга *Rai mьslennij*; прибавенъ е и образецъ за условно, сключено въ Солунъ прѣзъ 1708 год. Цѣлиятъ ржкописъ е прѣписванъ въ 1785 г. отъ краснописеца монаха Якова, въ параклиса Св. Апостоли, който отстои на 20 минути източно отъ Зографъ. На л. 31⁶ прѣписвачътъ добавя: Писалъ монахъ Яковъ при цѣрквы С^тихъ Ап^л: въ предѣлѣхъ мѣтра Зографа: повелѣниемъ тоѣхъ ѡбители. Всепреподобѣйшемъ господѣну проигъменъ к^ръ Константію. въ лѣто 7471⁶ (1785). мѣца декемвриа. Сжциятъ Яковъ е прѣписалъ прѣзъ сжщата година и една служба за архимандрита Авакуя — Зографска ѡбители повелѣтеля, както четемъ на зачалния листъ на ржкописа № 139. Проигуменъ Константи подарилъ прѣди своята смъртъ, 1802 г., българската си история на отца Илариона, който много пати му услужвалъ съ прѣписване.²⁾ На листове 1—17 на ржкописа № 701 е разхвърлена приписката: Сію кнѣжицъ даровалъ азъ проигъмѣ Константи при смѣрти своей ѡтцѣ Иларіѡну понѣже бнѣ мнѣ нисаніемъ многажды послужилъ 1802 года іюніа: 18:

За сжществуването на нашата история, която Златарски добръ нарече „Зографска“³⁾, прѣвъ оповѣсти Раковски въ своята Българска старина, 1865 год., стр. 200 и сл., и помѣсти началото ѝ. Сега, съ обнародване на цѣлата Зографска българска история,⁴⁾ ще се даде възможность на ученитѣ да направятъ своитѣ заключения за нейното потекло и извори, за явнитѣ връзки на отецъ Спиридоновата българска история съ Зографската, за отношенията между Паксиевата история и Зографската и т. н. За улеснение на бждещитѣ издир-

¹⁾ Историята се помѣства на л. 39^а—52^а на ржкописа, но си има отѣдна пагинация а, б и т. н.

²⁾ Че Иларионъ се занимавалъ съ прѣписване, утвърждава се отъ приписката на л. 97⁶ въ № 152 (Каноникъ): Сѣй параклиси два писа азъ Иларіѡнъ мона богатѣй во гресѣхъ, ѡубогѣй въ добродѣтелѣхъ. въ лѣто 1797 года: мѣий мѣцъ.

³⁾ *Спиридонъ*, История во кратцѣ о болгарскомъ народѣ сламенскомъ. Оби. В. Н. Златарски. София 1900, стр. XIII.

⁴⁾ Неоткозъ тя биде напечатана и отъ С. Аргировъ въ Цсл. кн. LXVIII, но съ промѣнени прѣписвателни знаци и безъ придихания.

ванъя ще приведа нѣкои указанія, които се намиратъ въ зографскитѣ рѣкописи. 1-о. Книгата *Рѣи мѣслиннѣи* се нахожда въ зографската библиотека; подвързана заедно съ друга книга *Дѣонтра ѿи Зирцѣло*, № 332. Отъ нея компилаторътъ на № 701 е взелъ историята на Атонъ. 2-о. — Чудото на св. Георгия на 1714 г., станало въ полуострова Лонгосъ, дѣто Зографскиятъ манастиръ има владѣния, е прибавено въ № 701 отъ № 136, дѣто то е записано най-напрѣдъ, т. е. около 1714 год. — 3-о. Другата прибавка въ сборника № 701, дѣто е помѣстена Зографската история, именно продавателното (ходжетъ), е отъ година 1708. — 4-о. Въ прибавкитѣ за българскитѣ светци е поменатъ, както и у Паисия, битолскиятъ светецъ Ангелъ, който билъ маченъ прѣзъ 1750 г. Споредъ това, прибавката за светцитѣ ще трѣбва да се отнесе слѣдъ тази дата. — 5-о. Прибавката за българскитѣ светци се срѣща и въ другъ зографски рѣкописъ, № 124 (Мали патерикъ), писанъ къмъ края на XVIII вѣкъ. Прѣписвачътъ ѿ билъ дошълъ, както се казва на листъ 64^а, въ Зографъ прѣзъ 1793 г. и се покалугерилъ прѣзъ 1795. — 6-о. Характеренъ е единъ изразъ въ историята: по нѣмъ настѣ. *Иѡанна Калимѣна сѣнъ 'Асѣновъ*. Явно е, че компилаторътъ е ималъ прѣдъ себе си словѣнски текстъ, чийто форми *Иѡанна Калимѣна* той тука е схваналъ въ именителенъ падежъ. — 7-о. Въ зографската библиотека се намиратъ съчиненията на Барония, Дим. Ростковски, стари и нови издания отъ минеитѣ, лѣтописни сборници, словѣнски прѣводъ на Зонара, Паисиевата история (рѣкописъ) и др. източници. — 8-о. Още отъ първа сличка се вижда, че отецъ Спиридонъ, който написалъ своята история въ 1792 г., е ималъ на рѣка Зографската история и се ползувалъ много отъ нея, като е взелъ дори и заглавието ѿ. — 9-о. Изобщо цѣлата редакция на Зографската история, съобщенитѣ въ нея вѣсти, нѣкои грѣцки и други форми и думи показватъ на отдѣленъ трудъ по българската история. Особено личи, че Паиси и авторътъ на Зографската история са черпѣли, но всѣки по своему, отъ нѣкои общи извори. Внимателната критика ще рѣши кога е била съвокупена Зографската история; а това ще стане по-лесно, когато се издаде първообраза на Паисия и се оповѣстятъ и други исторически извори и лѣтописи.

Първообразът на Паисиевата българска история.

Историята на отца Паисия бѣше позната само по прѣписи, и ученитъ бѣха изгубили надежда да се намѣри първообразното дѣло на бащата на българската история. Голѣма бѣ обаче изненадата и радостта ми, когато, прѣзъ декември 1906 г., между ръкописитѣ на Зографския манастиръ открихъ туй, което се смѣташе за изгубено. Три нѣща изпърво ме наведоха на мисль, че имамъ работа съ първообраза на Паисия: 1-о въ заглавието се посочва кога е дошълъ авторътъ въ Св. Гора, именно въ 1745 г., нѣщо което не се срѣща въ другитѣ познати прѣписи на Паисия; 2-о въ правописа се забѣлѣзватъ повече особености отъ самоковски говоръ, отколкото въ другитѣ познати прѣписи на Паисия и 3-о ръкописътъ съ нѣкои зачерквания и отпращанья напомня повечето работа на първомайсторъ, отколкото на простъ прѣписвачъ.¹⁾ Но това не стигахъ да убѣдя напълно себе си и още повече друго. Знаехъ, че въ Ягичовия Archiv (XXII, 620—621) бѣ обнародвана една разписка, подписана саморъчно отъ отца Паисия,²⁾ и че сравнението на почерка въ историята и подписа въ разписката ще рѣши най-лесно въпроса. Прѣзъ юли на слѣдната 1907 г. посѣтихъ за втори пѣтъ Св. Гора и имахъ възможность да сравня фотографската снимка на подписа съ прѣдполагамия му ръкописъ. Приликата излѣзе съвсѣмъ еднаква въ всичкитѣ

¹⁾ Твърдѣ е възможно тази тетрада да е самата черновка.

²⁾ Разписката е писана въ Карловецъ на 21 май 1761 г., въ увѣренне на това, че Паисия, проведенъ отъ хиландарското братство, е получилъ паритѣ и вещицѣ, които останали слѣдъ смъртъта на хиландарския архимандритъ Герасима въ Карловецъ, и че ще ги прѣдаде въ манастира. Разписката е дадена на карловецкия сръбски архиепископъ Павла Ненадовича. Съдържанието ѝ е писано отъ друга рака, а само подписътъ и печатътъ са отъ раката на Паисия.

1. Фотографска снимка отъ Пансневата история, листъ 16.

ПАНСНЕВАТА ИСТОРИЯ

ГОДИНОТО СЪОБЩАВА ИЩЕ СЪОБЩАВА
 ВЪНТЕ ЗАПЪКЪСЪОКЪ РЪЧЪКЪ РЪЧЪКЪ
 ИЩЕ ЗАПЪКЪСЪОКЪ РЪЧЪКЪ РЪЧЪКЪ
 АЩЕ ГОДИНОТО СЪОБЩАВА ИЩЕ СЪОБЩАВА
 ГОДИНОТО СЪОБЩАВА ИЩЕ СЪОБЩАВА

2. Фотографска снимка отъ Пансневия подпись въ Карловската разписка.

ПАНСНЕВА
 ГОДИНОТО СЪОБЩАВА ИЩЕ СЪОБЩАВА
 ГОДИНОТО СЪОБЩАВА ИЩЕ СЪОБЩАВА

букви и тяхните части, и въ менѣ не остана никакво съмнѣние, че първообразътъ на Паисиевата история е намѣренъ. Читателятъ самъ ще може да види това отъ приложенитѣ туѣ (стр. 176) фотографски снимки отъ ръкописа на историята, 1^о листъ, и подписа въ разписката.

Първообразната ръкописна Паисиева българска история се пази подъ № 169 въ книгохранилището на Зографъ. Тя е написана на тетрада, 61 листъ, форматъ in 8°, 21.5 × 15.5 см. Въ срѣдата и края липсватъ нѣколко листа. Писмото е прѣходъ между полууставъ и скорописъ, мѣчно четливо и некрасиво; отъ страницата захваща 18.5 × 11.5 см. Като оставямъ на други да издадатъ и проучатъ паметника както подобава, тука ще се задоволя да дамъ вѣренъ прѣписъ отъ първитѣ му 4 страници и да сведа въ едно дѣтитѣ отъ живота на Паисия. Паиси е роденъ около 1722 г. въ самоновската епархия. Отъ диалектичнитѣ особици на ръкописа ще се опрѣдѣли отъ коя именно покраина на бившата самоковска епархия (Самоковско, Дупнишко, Ихтиманско) е билъ Паиси. Прѣзъ 1745 г. Паиси отишълъ въ Хилендаръ, дѣто билъ по-стариятъ му братъ (10 год. по-старъ) игуменъ Лавренти. Прѣзъ 1760 г. се заелъ да събира материали за българската си история. На слѣдната 1761 г. мѣсець май той билъ пращанъ, вече като проигуменъ, по монастирски нужди въ Карловецъ, дѣто, покрай друго, мислѣлъ да намѣри нѣкои вѣсти по българското минало (и оу Нѣмска земяла повече за то намерѣние ходѣхъ). Поради монастирски неуредици, прѣзъ сжщата 1761 или слѣдната 1762 г., Паиси напусналъ Хилендаръ и се прѣхвърлилъ въ Зографъ. Тамъ намѣрилъ нови извѣстия за българетѣ и довършилъ историята си въ 1762 г. Вѣроятно, като зографски таксидиотъ, той е билъ пращанъ изъ Българско, та въ 1764—1765 г. го виждаме въ Котелъ, дѣто прѣзъ януари 1765 г. историята му била прѣписана отъ бждеция български дѣецъ и владина Софрония Врачански. Кой други български крайща е посѣщавалъ Паиси, за това ще се научимъ отчасти отъ старитѣ, неоперѣдни прѣписи отъ неговата история, както напр. може да е самоковскиятъ отъ 1771 г. Прѣзъ 1785 г. сръбскиятъ скиталецъ архимандритъ Герасимъ Зеличъ сръщналъ, както четемъ въ неговия животописъ, въ Зографъ единъ монахъ Паиси, който разпалено му говорилъ за народнитѣ

работи и който досещъ подсѣща за нашия историкъ и духа на неговата история. Въ поменицитѣ на Зографъ отъ края на XVIII в. вѣрвамъ да се намѣри поменъ и за бѣлѣжития български историкъ; а въ непроучената още архива на сѣщия манастиръ отъ XVIII—XIX в. може би ще се намѣрятъ и нѣкои други вѣсти или таксидиотски писма, които да засѣгатъ Паисия.

Ето прѣписъ отъ началото на Паисиевата история и фотография на 1^а страница:

1^а Историѧ. славѣноболгарскаѧ. ѿ народа. и ѿ царѣи
и ѿ стыхъ. болгарскихъ и ѿ вѣсехъ дѣлїѧ і вїтїѧ
болгарскаѧ. събрано. и нареждѣно Паисїемъ. іеромонахомъ
внѣшаго и пришедъшаго ва Стѣе горѣ Ядронскїе ѿ епархіѣ.
Гамоковскїе въ лето 745 мѣ (1745) и събравшаго.
історию. сїю. в лѣто. 762 ѿ (1762) на ползѣ. родѣ
болгарскомѣ.

Прѣдословіе къ хотещїмъ читати и послѣшатї напї-
санаѧ. въ історїицѣ. сїю. Бѣнеманїте. вї читателї. и слї-
шателї. родѣ болгарскї кої ревнѣте и ѡсрдсѣте. по своего.
рода и по свое. ѡтчество болгарское и желаете. развѣмїти
и знати извѣстно заради своего рода болгарскаго. и за
вашї ѡци и прѣци и царѣе. и патриарси. и стыхъ како
са испрво поживели. и прїшли и вѣмъ потрѣвно. и по-
лезно естѣ да знаете извѣсно. дѣлїѧ ѡцѣ вашїхъ. како
що знаютъ. свї дрѣгї родовѣ и пазїци за нїхенъ родъ
і азїкъ імають істориї и сваки кнїжнїкъ ѿ нїхъ знаеть
и сказѣтъ. и хвалїт се за свой родъ і азїкъ(.) Тако
и азъ вамъ напїсакъ. по редѣ извѣсно за в(а)шъ родъ
и пазїкъ читайте и знайте да не бивате ѿ дрѣгї родовѣ и
пазїци подъметаемї і ѡкоряемї(.) | Язъ излїха поревновахъ.
по рода. и по ѡтческо. болгарское и много трѣдъ. съ-
(т)ворихъ. съвїрати ѿ различни кнїгї и істориї дон-
деже. събрахъ и съв(ъ)кѣпїхъ дѣлїѧ рода болгарскаго
въ кнїжїицѣ сїю ради ваша полза. и похвала. вамъ напї-
сакъ кої любїте свой родъ і ѡчество болгарское і лю-

ВІНТЕ ЗНАТИ ЗА СВОИ РОДЪ І ЯЗИКЪ ПРИПИСВІТЕ ІСТОРИИЦЪ СІЮ І ПЛАТИТЕ НЕКА ВАМЪ. ПРЕПІШАТЪ КОІ ЗМЕНЮТЪ. ПІСАТИ. І НАМІНТЕ Ю ДА СЕ НЕ ПОГЪВІ(.). І КОІ НЕ ЛЮВАТЪ ЗА СВОІ. РОДЪ ВОЛГАРСКИ ЗНАТИ НО СЕ ОВРАЩАЮТЪ НА ЧЪЖДА ПОЛИТИКА І НА ЧЪЖДИ ЯЗИКЪ. І НЕ РАДАТЪ. ЗА СВОІ ЯЗИКЪ ВОЛГАРСКИ. НО СЕ ВЧАТЪ ЧЕТАТИ І ДЪМАТИ ПО ГРЧКИ І СРАМАТЪ СЕ. ДА СЕ НАРЕЧАТЪ ВЪЛГАРЕ О НЕРАЗЪМНЕ І ЮРОДЕ ПОРАДИ ЧТО СЕ. СРАМИШЪ ДА СЕ НАРЕЧЕШЪ ВОЛГАРИНЪ І НЕ ЧЕТИШЪ. ПО СВОІ ЯЗИКЪ І НЕ ДЪМАШЪ ІНАЧЕ СА ІМАЛИ. ВОЛГАРИ. ЦРСТВО І Г(О)СПОДСТВО: ЗА ТОЛІКО ЛЕТА ЦРЄВЪВАЛИ. І ВІЛИ СЛАВНИ І ЧВЕНІ ПО СВА ЗЕМЛА І МНОГО ПЪТИ О СІЛНІ РИМЛАНЕ І О МЪДРІ ГРЦИ ДАНЪ ВЪЗІМАЛИ І ДАВАЛИ ІМЪ ЦАРОВЪ. І КРАЛІВЕ СВОІ ЦАРСКИ ДЪЩЕРИ ВЪ СЪПРЪЖЕСКО ДА ВІ ІМЕЛИ МИРЪ І ЛЮ(ВО)ВЪ С ЦАРІ ВОЛГАРСКИ(.). | І О ВСЕГО СЛАВЕНСКАГО. НАРОДА. НАІ СЛАВНІ ВІЛИ ВОЛГАРИ ПРВО СЕ ОНІ ЦАРОВЪ НАРЕКАІ НАІ ВОЛЕ ЗЕМЛА ОНІ О СВОІЛІ ТАКО О СВЕГО. НАРОДА. СЛАВЕНСКАГО. НАІ СИЛНІ І ЧЕСНІ ВІЛИ І ПРВІ СВЕТИ СЛАВЕНСКИ О ВОЛГАРСКИ РОДЪ І ЯЗИКЪ ПРОСІЛАЪ КАКО ЗА ТО ПО РЕДЪ СВЕ ВЪ СІЮ ІСТОРИЮ. НАПИСАХЪ І ЗА ТО ІМЕНЮТЪ ВОЛГАРИ. О МНОГО. ІСТОРИІ СВИДЕТЕЛСКО ЗАЩО Є ІСТИНА СВЕ ЗА ВОЛГАРИ КАКО І ПОМЕНУХЪ(.). НО О ЦО СЕ ТІ НЕРАЗЪМНЕ. СРАМИШЪ О СВОІ РОДЪ І ВЛАЧИШЪ СЕ НА ЧЪЖЪ ЯЗИКЪ. НО СА РЕЧЕ ГРЦИ ПО МЪДРІ І ПО ПОЛИТИЧНІ. А ВОЛГАРЕ СА ПРОСТИ І ГЛЪПАВІ І НЕ ІМЕАТЪ РЕЧИ ПОЛИТИЧНІ. ЗЕ ТО РЕЧЕ ЛЪЧШЕ ПРИСТАТИ ПО ГРЦИ(.). НО ВІЖДА НЕРАЗЪМНЕ О ГРЦИ ІМА МНОГО НАРОДИ ПО МЪДРІ І СЛАВНІ ДАЛІ ОСТАВЪА НЕКОІ ГРЪГЪ СВОІ ЯЗИКЪ. І ВЧЕНІ І РОДЪ КАКО ТІ ВЕЗЪМНЕ ЦО ОСТА(В)ЛАШЪ НЕМАШЪ НІКОІ ПРИВИТОКЪ. О ГРЪЧКА МЪДРОСТЪ І ПОЛИТИКА ТІ ВОЛГАРИНЕ НЕ ПРЕЛАЩАІ СЕ ЗНАІ СВОІ РОДЪ І ЯЗИКЪ І ВЧИ СЕ ПО СВОЕМЪ ЯЗИКЪ ВОЛЕ ЕСТЬ. ВОЛГАРСКА ПРОСТОТА І НЕЗЛОВІЕ. БОЛГАРИ ПРОСТИ. СВАКОГО ОУ СВОІ. ДОМЪ ПРИМАЮТЪ І ГОШТАВАЮТЪ | І ДАРВЮТЪ. МІЛОСТИНЪ. КОІ В НІХЪ ПРОСАТЪ. А МЪДРІ І ПОЛІТИЧНІ (ГРЦИ) ТО НІКАКО НЕ ТВОРАТЪ. НО І

ѡнимають ѡ прости і похіщають неправѣдно і вѣше
 грехъ а не полза ѡ нѣхна мѣдрость и полѣтнка приѣм-
 лютъ.(.) Или се сранишъ предъ мѣдри и торговци. и
 славні на землі. ѡ свои родъ и языкъ. защо са болгаре
 прости и нема ѡ нѣхъ много торговци и книжніци і
 и хѣтрні и славні на землі на това време. но са повѣче
 ѡ нѣхъ прости ѡраче и копаче и ѡвчаре и прости за-
 наемчани.(.) Язъ на то въ кратце ти. скажѡ. ѡ Ядлама.
 до Давіда і праведного Іѡакіма. Иѡсифа ѡвръчнѣка ко-
 лѣко виѣхъ правѣдні и стѣ пророци патриарси нарекѡхъ се
 велики на землі. и предъ Бѡга. не вѣше ѡ нѣхъ нѣкои.
 торговѣцъ или прехѣтръ и гредѣмѣхъ како сегашни хѣтрци
 що гѣ ти имашъ за почестъ и чѣдиш се ѡ нѣхъ и вла-
 чиш се на нѣхнѣхъ языкъ і ѡвчан.(.) Но ѡни правѣдні
 правѣци свѣ са вили землоделатели і ѡвчаре і вили богати-
 съ съкоти и с плоди земані и вили прости на землі и
 незловивѣ. и самъ Хрѣтосъ оу домъ простаго и нѣщѣт-
 наго Іѡсифа слезе и поживе. Кѣждъ како повече Бѣхъ
 мѣлѡхъ прости и незловивѣ ѡраче и пр.

XXIII.

Надписи и бѣлѣжки отъ Зографъ.

Тука събрахъ всички по-важни за езика и историята бѣлѣжки и надписи, които намѣрихъ въ Зографския манастиръ, по ръкописи, стѣни, каменни плочи, кръстове, икони и др. Наредихъ ги, по древността имъ, въ номера — 1, 2, 3 и пр. Датитѣ стоятъ въ начало на бѣлѣжитѣ. Ръкописитѣ са поместени споредъ номера на библиотечния каталогъ.

№ 1.

980 г.

† Макарие ероманахъ. изъменъ Зографскы: за нѣмныхъ подѣнсалъ —

(Подпись въ гръцко продавателно писмо на пергаментъ. Срв. стр. 10 и сл.)

№ 2.

1251 г.

Твоа мѣти твоа ги въспоѣ въ рѣ и рѣ възвѣща
нѣстниѣ (S)(3)(H)(A) (9759—1251).

(Бѣлѣжка въ триодъ № 1, на послѣдния 299^а листъ).

№ 3.

XIII в.

† Пиши ѡкааніе Драгане яко за грѣхы твоѣ бѣ твои
мѣунтъ та. пиши странниче.

(Приписка ²⁾ въ миней № 55, л 94^а).

№ 4.

† Сѣа служба прѣведена ѡ гръцкѣ. кингъ .:

(Приписка въ сѣция миней, на л. 16^а).

²⁾ Подъ „приписка“ разбирамъ извънтекстова бѣлѣжка отъ писача на ръкописа.

№ 9.

1375—1393 г.

..... азъ Брата многотрушны описашъ. азъ дѣнь еѣ(ка)р-
мачо (ца)р(а) в(лѣт) Іоѡна Шѣмана. при въ

..... патр(нар)се, Евѣимин. в лѣ 5.....

(Приписка въ миней № 109, на послѣдний листъ 310, отъ рѣзката на самия прѣписвачъ).

№ 10.

1397 г.

Литургія Евѣиміа Търновскіи патриархъ. въ лето 1397.

(Вѣдѣна отъ ново време на първия листъ на Евѣимиевата литургия № 46).

№ 11.

XIV в.

Кѣ ѡѣа су

(Вѣдѣна съ червено мастило въ поучения на Ив. Дамаскина № 119, листъ 3^а, памет-
никъ отъ XIV в., сръднобългарски изводъ. Прочетено:

Кѣ ѡѣа су (вж. соѡ) = Кѡри ѡѡа соѡ = Господи, слава тебѣ).

№ 12.

1483 г.

(Въ новия надписъ, подъ иконата на св. Георги, подарена нѣкога отъ Стефана войвода, е
поставена стара дата 494 — 1484 г., вѣроятно прѣписана отъ по-стария надписъ.
Войводата подарилъ тази икона на Зографъ слѣдъ една своя побѣда надъ турцитѣ).

№ 13.

1494 г.

† Сѣ тетрѡеѣль коуниль гмъ Іѡ Стефѣ воевѣ снъ Бот-
дѡна воевѣ н ѡлати. н положи ѡго въ мѡбѣ сѣвѣ в' хрѡмѣ
Оуспеніе, прѣтан влѣци нѡшѡен ѡци н прѡнодѣки Мрѣн. въ гркѡ
ѡ Бѡзѡци на Тотрѣ. ꙗко да вѣдѣ ѡмъ пѡмѡ. непоколебима
дѡдѣ стонъ съ хрѡ. ꙗ кто нмѣ рѣшатн н поколебѣти сѡѡ пѡмѡ.
нѡн ѡпкпѣ. нѡн пѡ нѡн бѡу кто таковыи да мѡ бѡудѣ съпрнѣ
ѡтѣѡ ѡцѡ в' дѣнь страшнаго сѡдѣща хѡа. ꙗ лѣто гѣтко ѡго,
лѣ (38) текѡцен. В лѣ 794 (7003—1494 ноември 3) мѡца нѡ-
ѡврѣѡ г д...

(Вѣдѣна въ четвороевангеліе № 76, на л. 214^б).

№ 17.

Сита рѣка Гюрина † сѣю книгѣ исписа вѣсви панагирикъ
 ѡ грѣ Кратовѣ еродиаконѣ. ѡчени бѣ да ѿ прости въ цѣтѣ си
 въ вѣки амѣнь: сѣщеникъ ли:• дѣакои ли:• дѣаки ли:• прост
 ли:• ако тко оузме. да препише. или да чѣти. молю вы се:•
 и колѣнемъ касаю:• испра(в)ляйте:• а не клянете:• а васъ въ
 да простить:• амѣнь:•:

іѣ хѣ
 нї кѣ

(Приписка въ синаксарь-панагирикъ № 103, отд. II г 8, на л. 307^а. Паметникъ
 и приписка отъ XV в., ако се сѣди между друго и отъ воднитъ знакове на хартията:
 крѣпи въ крѣгъ и звезда. Срв. Лихачевъ II, 122; III, № 1446, 1447. На листовѣ
 287—293 изводѣтъ е срѣдньобългарски).

№ 18.

1503 г.

Исписа св. въ ѿѣ. рѣ. аї (7011—1503), писа мѣогрѣшнїи.
 папа Етѣмѣ. да до кѣ дондѣ сѣа кнїга. четѣте съ мїръмѣ.

(Приписка въ службеникъ № 171, на послѣдния л. 120^а).

№ 19.

1517 г.

† Бѣгочѣвы ѿ хѣлювївы ѿѣ Бѣдѣ воѣвода сѣѣа пирѣ.
 сѣ. въ ѿѣ сѣмѣ Николаѣ. в ѿѣ. зѣе (7025—1517).

(Надпись на дрягорна плоча, заздана надъ вѣтрѣшната врата на кулата при Арсаната
 т. е. пристаището на Зографъ. До кулата се намира подновена черква св. Никола).

№ 20.

1533 г.

† ѿѣ Пѣтрѣ воѣвода: госпѣдар: земли Молдовьской:
 ѿскѣпї водѣницѣ: ѿ ѣѣ близъ мѣтоха Каламарскаго: ѿ приложи
 своѣмѣ монастырю: Изѣграфѣ: въ свою. вѣчнѣ па(мѣть) въ ѿѣ
 зѣа: (7041—1533). Гїмѣѣ. ѿѣм ѿсправникѣ:•

(Надпись на дрягорна плоча, прибрана въ сѣждохранилището на Зографъ).

№ 21.

1543 г.

† Изволенїемъ ѿѣа ѿ поспешенїемъ сѣа ѿ вѣрженїемъ
 сѣго дѣа. сѣ сѣи тетравѣль скписа грѣшнїи по Пѣтрѣ ѿ

Баню въ лѣтѣ, ꙗкоже (7051—1543). въ то лѣто бы кѣ ѡпаха (?).
въ дѣни црѣ Свѣтѣмъ еѣда воинствова на Бечѣ: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 28, л. 276^о).

№ 22.

1544 г.

Изволеніемъ ѡца и поспѣшеніемъ сѣа. и съврѣшеніемъ сѣаго-
дѣа. съписѣ се сѣа кнѣга четвороевѣнѣстѣ. рѣвоу вѣжѣмоу иже
въ доврѣи дѣлѣ хрѣтіанства, жѣпѣ Неѣ велики вѣстѣа. ѡ-
мѣста нарицаема Ривни. въ покрѣлѣ горы глѣмы Папѣша.
въ монастирѣ нарицаѣ Бистрица. при иѣоуменѣ кѣ Ѧнѣфѣю.
Еъ лѣтѣ, ꙗкоже (7052—1544). кроу сѣнцоу кѣ. ѣ лоуни, г.
Ѧмелѣе ѣ ипѣха. ѣ. Еъ дѣни вѣлѣчѣтивѣаго и хрѣтолюбѣвѣаго
гѣодина. Іѡ. Петръ воѣводи. и сѣа іѣо Іѡ. Елѣ воѣвѣ. въ
тожде вѣрѣме началѣствоуѣщѣ, и ѡбелѣ дрѣжещѣ, многѣми
стрѣнами, великомоу ѣмірѣ соуѣа Свѣлѣмъ вѣгѣ. въ славенѣмъ
градѣ новѣмъ Рѣмѣ Цѣриградѣ: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 18, сѣбѣлг. изводѣ, на послѣднѣхъ два листа).

№ 23.

1550 г.

Глѣ съврѣшителю ѣѣ давшѣмъ кнѣзѣ сѣѣ нѣло и концѣ.
Гѣѣнѣцѣ ѣѣ прѣвѣлѣгомъ сѣа и величѣе дрѣжава и ѡбелѣсть въ
вѣзкоѣнѣмъ вѣкѣ ѣминѣ: —

Изволеніемъ ѡца и поспѣшеніемъ сѣа и дѣйствѣо ста-
дѣа иѣволи сѣа кнѣга написати рѣкою мнѣгрѣшнѣа рава вѣжѣа
іѣрѣа Дѣкѣ ѣнинѣа. Еъ лѣтѣ, ꙗкоже (7058—1550). при іѣкѣѣ
Прѣмыскоѣ и Сѣворѣскоѣ кѣ Іѣрсѣни

Помѣни гѣи дѣж рѣа свои іѣрѣа Дѣкѣ. Дѣниліа. Еѣсѣлисы.
Дѣѣтѣа. мѣ Іѣсѣфа. мѣ. іѣрѣмонаха Іѣдѣмѣа. Гѣмѣѡна. Гѣѣфѣана
иже въ вѣлѣчѣстѣнѣн вѣрѣѣ скѣчѣвѣшѣсѣ: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 33, л. 582^о).

№ 24.

1558 г.

Пѣсѣ сѣѣ стѣѣ и ѣжѣствѣноѣ іѣлѣе послѣдѣнѣ въ сѣѣнѣнѣцѣхѣ.
пѣ Іѣѡнѣ. въ мѣстѣо Крѣтѣвѣо: въ лѣтѣ, ꙗкоже (7066—1558).
мѣа гѣѣнѣдѣрѣа крѣ сѣнцоу і, лѣнѣны жѣ зѣ: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 25, л. 317^о).

№ 25.

1562 г.

† Гѣи тетроеѹль, Пѣвъ начне, и ѿфреѣ исправи: —
и исправи са въ сѣлѣ гворѣ Идрѣскѣ въ лѣтѣ 730 .. (7070—
1562).

(Приписка въ четвероевангеліе № 30, л. 288^о послѣднѣй).

№ 26.

† Гію тетроеѹль ѡквѣ ѡ ѡ жѣпѣ Дрѣгѣи ѡфѣ. и ѡзы
Іѡако ѡ рѡтѣ ѡ сѣе жію. прости ти ни ѡци сѣи: — ле
(Вѣлѣжка слѣдъ горната приписка, но отъ друга рѣка).

№ 27.

1563 г.

† Гіа книга глѣмы сѣи тетроеѹль коупѣи жоупанѣ Нѣгоѣ
великиѣ банѣ кралевскиѣ. и жоупаница іѣго Іѣнка. и приложниѣ ю
въ хрѣстаго архіерѣѣа и чютворца ѡца нашего Никѡлаѣ.
въ сѣло Коіѣни. іѣко да работѣи. за тѣѣ дѣи. и за дѣи ро-
дитѣи, нѣи и чѣдѣи, нѣи, въ сѣи хрѣста. Въ дѣи вѣлѣжитѣи
и хѣлюбивѣи глѣи нашѣ Іѡ Петроѹ вѣѣко и глѣи сѣи прѣдѣодрѣго.
Іѡ Мирча вѣѣко. Въ лѣтѣ 73. ѣа. (7071—1563) мѣа. гѣ.
дѣи. дѣи.

(Вѣлѣжка въ четвероевангеліе № 33, листъ 354^о).

№ 28.

1567 г.

Иже ѡзволѣніѣ ѡца и съпослѣщеніѣ сѣа и съврѣшеніѣ
ѣтаго дѣа. слѣи и хѣла гѣ вѣи и прѣчѣто іѣго вѣжѣи мѣтери. и сѣла
ѣтѣи вѣсплѣтѣи архіерѣгѣи и архіерѣи глѣи и вѣсѣи ѣтѣи вѣжѣи гѣ вѣи
начѣи и съврѣши слѣи мѣи и хѣла. Гіа іѣста и вѣжѣвнаа кнѣга
ѣѣлѣи почѣло ска . . . прѣловѣи и . д . глѣвѣ Матѣи, Марко,
Дѣка. Іѡаннѣ, . . мѣи. иѣи ѣтѣи вѣлѣсти. Писѣи сѣа ѣтаа кнѣга
кодѣ храма ѡспѣніа прѣкѣтѣи вѣлѣце нашѣ вѣи и. прѣно дѣи
Мѣрѣи іѣнѣи госпѣжѣи. И тогѣ прѣѣвѣлѣющѣи ѡцѣи и вѣчитѣлѣи и
ѣа вѣсѣи сѣи. архіерѣи ѣта мѣи. архіерѣи вѣлѣи иѣи. иѣи
прѣкѣи Мѣкаріа. . И ѡца прѣѣвѣиѣи вѣлѣиѣи поѣа Гіѣи.
трѣдѣиѣи сѣи съ вѣжѣи поѣиѣи и сѣи вѣрѣтѣи Гѣѣиѣи и стрѣкѣи
Рѣи. и съ сѣпрѣжѣиѣи и сѣи вѣсѣи домѣи. И съ приложѣиѣи

на сїю книгѣ съ всерѣдіѣ ѿ вѣѡ поповора люво мѣло люминѡ. (?)
бѣ да ихъ прѣсти въ сї вѣкѣ ѿ въѡци. ѿминѣ : —

Съвръши се сїа книга божїю. помѡщїю въ лѣ. гж. тїсѣшно
ѿ. ѡб. (7075—1567) лѣ въ. хрѣ ѡспѣніѣ на ѣлѣ при еказѣ.
ѿ кто ѣ ѡзме ѡ сѣ хрѣ вѣсѣкѣ прїхоженїѣ да ѣ прѣлѣ. ѡ га
ѣа ѿ всѣ. стїѿ. Писѣ сїю книгѣ. мнѡгрѣшнїѣ ѿ мѣншїѣ, пѣче
всѣ члѣкѣ діакѣ. Сїмѡнъ добримѣ діѣлї ѡбогїѣ ѡ злїѣ вѣгати.
ѿ кѣ ѣакоѣ пакѡтї дішгѣвїтѣлїнен ѡхїщренїѣ ѿ врьзїѣ ѡ г добрѣ
дѣлѣ лѣнївїѣ и тѣшкїѣ. ѡцїѣ ѿ вратїѣ молю ѣ ѿ колѣнѣ ѿ глѣвѣ
прѣкланїю до стїѣ зѣлїѣ ѡвѣщїѣ. мѣрѣ. ѡще вѣдоу чѣтѣ погрѣшнїѣ
ѿлїѣ ѡписал се ѡ вн ѡвѣщїѣ ѿлїѣ прѣчтѣщїѣм ѿлїѣ прѣписѣщїѣ.
ѿсправїтѣ вашїѣ добрїѣ ѡ ѣа данїѣ ѡмѡ. влѣнтѣ ѡ не клѣнїтѣ
рѣ хсѣ влѣжнїѣ млїтвїѣ ѿ тыѣ помїлованїѣ вѣдѣ. не можѣ. рѣка
врьѣна ѿ ѡмѣтанѣ чѣта слѡвѣса вѣзѣтїѣ ѣѣ не клѣнїтѣ нѣ влѣнтѣ
мѣне трѣѣвѣша ѣ рѣка ѣжїѣ Сїмонъ ѡ вѣ ѣа въ вѣѣ, ѿминѣ : —

Съписа се сїа пїсѣа ѿ вѣжтѣнаѣ книга ѣлїѣ ѣжїѣю по-
мѡщїю ѿ прѣчтѣѣ ѿ всѣ. стїѿ слава и хвала нїѣ ѡ почѣлѣ ѿ
ѡ сѣврѣшнїю ѿ мѣне трѣѣвѣша ѣ влѣнтѣ ѡ вѣсѣ ѣа ѿ мѣтї хѣа.
вѣ сї вѣкѣ ѿ въ ѡцїѣ, ѿминѣ : — писѣ сїю книгѣ ѿзѣ крїва
нѣ(вѡ)да пѣкїѣ дѡнїѣше дѣѡу правїю на почѣло исправїѣ Мадїѣвѣ
глѡу. писѣ ѡ днѣ цѣра сѣлѣтанѣ Сїлїма крѣвнїкѣ. влѣнїкѣ вїнопїѣ.
тѣ гѡнїѣ по всѣи зѣлїѣ своѣи вѣрѣ ѿнїчарѣ за тѣѣ траѣннїѣ. ѿ
люто злѣ прїѣпїѣлѣ ѿмїѣ телѣ ѿ на мнѡга злѣ ѡ то лѣ люта
ѿ прїскрѣвна врьѣна тѣо рѣ ѡмѣѣ, добрѣ сѣписатїѣ прѣчїтѣ
ѿминїѣ : — ѣа да прѣсти ковѣча Тѡмѣ ѣрѣ мнѣ сѣѡва маїсторїю ѿ
прїѣѣѣ ѿ поѣа ѿ тыѣ поѣе Сїмонѣ тако тѣ ѣа прѣтїѣ платїѣ
мнѣ сїю книгѣ сѣмїрѣ ѡ мѣмо кѣко Тѡмо ѡ Дѣвїѣ ѣрѣ ѣа исправїѣ
нѣ ѡцѣтѣ : —

(Приписка въ четвероевангелїѣ № 39, на послѣдїнѣ 192^а лїстѣ).

№ 29.

1569 г.

Сїѣ стїѣ ѿ вѣжтѣнѣ тетрѡѣлѣ по дѣрѣ стїѣ дѣа. писѣ.
послѣнїѣ ѿ мѣншїѣ въ ѣцїннїцѣ тѣ пѣ ѿ ѿ. въ. мѣсто глїѣмо
Брѣтѣѣ, въ. лѣ гжѣ. (7077—1569) ѣца мѣѣтїѣ, ѿ, крѣѣ
слѣнцѣ, ѣа. лѣѣннѣ, ѿ. : —

(Приписка въ четвероевангелїѣ № 28, л. 316^а. Срв. приписка № 24).

№ 30.

1578 г.

Слѣ съврѣшителю бѣ нашемъ въ вѣкы ѿминѣ. Сїю
 .ꙋꙋргїю писа, ѡзъ граѣи Оѣѣрь, ѡ сію Кона, при іпкпа прѣ-
 .сладска, кѣ, Грїгорїе, и при цра тѣрскѣго соѣл'танѣ Мѣратѣ, Си-
 .лимовѣ синѣ. —

Бѣ лѣ, рзпз (7086—1578) : — крѣ, ѡ. ѡ лѣ. зї. злѣ. ѡ.
 .ѣпѣ. б. индї, з. дѣ, і : — съврѣши се мѣца ѡвѣѣ, кр. днѣ : —

(Приписва въ служебникъ № 236, листъ 277^о).

№ 31.

1585 г.

† Оѣ ѡзъ рѣвѣ хѣ бѣ моѣго Малѣхїа еродїакѣ. съписѣ сію
 .книгѣ глѣмѣ ѡдѣтї. и съ синаѣарѣ. и съ инемѣ потрѣбамѣ
 .цркѣннѣмѣ и келїннѣмѣ приложї іѣко въ мѣгѣ бѣ съ ідїнѣ
 .ѣю славїи и молити се. кѣмѣ вѣдѣ іѣ прочїтатї, илї препи-
 .свѣд мѣлю сѣ бѣ ѣтнѣмѣ ѡцї и вратїа. прощенїю нѣ спѣблѣмѣ и
 .не клѣвою, понѣ пишѣ проклїннѣмѣ и проклѣ. ѡ влѣблѣмѣ и влѣнѣ.
 .ѣ. бѣ не писа дѣглѣ иѣ члѣкѣ гроѣви, и ѣѣмомѣ разсѣмѣнї.
 .вражнѣмѣ вѣтрѣ и по смѣрти моѣ да вѣдѣ сїа кнї монасїѣрѣ
 .Изограѣ въ Иѣѣскѣ гѣврѣ. да вѣдѣ проклѣ во ѣжїе натѣ
 .члѣка кѣ кѣ іѣ ѡ монѣтї оѣзѣ пї вѣлѣ рз. с' г'. (7093—
 1585) мѣца ма. . . з днѣ : —

(Приписка въ псалтирь № 184, листъ 152^о).

№ 32.

1589 г.

† Сїн ѡтой съврѣшї въ Оѣѣ гѣврѣ Иѣѣстѣ. въ стѣи
 .ѡвїтѣ Изоѣграѣ иѣдѣ іѣ хрѣ вѣмѣ Гѣѣ рѣжѣж мнѣ грѣнѣ монѣ
 .Силиѣ роѣсї. Пр іѣѣѣмѣнѣ кѣ Пѣѣсїе ѣмѣнѣ. вѣлѣ рз с' з
 (7097—1589) : —

(Приписка въ осмогласникъ № 29).

№ 33.

1591 г.

† Сїю книгѣ пѣнїкѣстѣ кѣпї ѡзъ смѣрѣнїи Касїлїе ми-
 .трѣлї и приложї іѣго монасїѣрѣ смѣрїкомѣ хрѣмѣ Гѣзѣѣѣнїа
 .ѣѣ бѣ и сїса нѣшѣ іѣ хѣ. И кѣѣ іѣго хѣѣѣ ѡѣтї ѡ сїе цркѣнѣ.

да ѿ проклѣтъ ѿ га ба ѿ то... порождше. ѿ ѿ вѣсѣхъ
ѿтѣи аминъ: —

Пошписа сѣ своєю рѣкою, въ лѣтѣ 7099—1591)
мѣца ма. ѿ. днѣ.

(Вѣдѣжка въ осмогласникъ № 82, л. 226^а послѣдствъ).

№ 34.

1593 г.

† Мнѡга лѣта сътвори ги влѣженномъ, ѿ прѣѡбщенномъ
архїепископѣ въ вѣлгарскыя земли влѣцѣ ѿ гдѣишъ нашихъ, къ тѣмъ
мнѡга лѣта влѣко.

(Вѣдѣжка въ служебникъ № 180, л. 105 послѣдствъ).

№ 35.

XVI в.

Григорїю дѣ панїѣротатѣ, ѿмѡ ѡбѣндѡ кѣ дѣпотѣ, мѣтро-
политѣ, дѣ агнѡтатѣ. мѣтрополѣѡ Гофїѡ иперѣднѣ. кѣ
ѣсарѣхъ пасїѣ Сарѣдыкѣ. кѣ тѣ допѣ ѣхѣонѣ сарѣѡнѣ, пола
та ѣтѣи: —

Оѡлипѣтѣ тѣ панагїотатѣ. кѣ ѣкѣменикѣ. патрїѡрѣхъ пола
та ѣтѣи: —

(На Григория, прѣосвещенѣиши нашѣ господарѣ и вла-
дика, митрополитѣ на светѣишата Софїйска митрополия, прѣ-
честнѣиши ексархѣ на цѣла Сардика и на зависѣтитѣ мѣста
сардикѣиски, за много години).

На Теолипта, всесветѣиши и вселенски патриархѣ, за
много години).

(Приписка въ служебникъ № 238, л. 10^а. Има двама патриарси съ име Теолиптѣ,
ѡднѣ прѣѣзъ 1514—20, други прѣѣзъ 1585—86; спорѣдъ това и софїйскитѣ владика
Григори ще да ѡ живѣлъ прѣѣзъ XVI в.).

№ 36.

† Гдѣ кнїга вѣговѣстїѣ, чѣтнагѡ ѿ славнагѡ прѣрка прѣча
крѣтитѣлѣ ѡѡѣ више сѣ Стрѣжеко кѣ да ѿ ѡѣкрѣдѣ вѣди емѣ
ѡнѣдема въ сѣ вѣкѣ ѿ вѣдѣщи ѡмѣ ѡмѣнѣ: —

(Приписка въ четвороевангелиѣ № 34, на листовѣ 15—35 разредѣно).

№ 37.

Книга Грачаница велика патриаршина Ипески сима воже-
ставна глави евачинѣ: искова Богичь мамастирь Успение
то е манастирь подь Пекъ Ирсенина пачаре и "ѡвѣ сриели до
Бѣдима и до Беча мѣсти . . астаинче благоустроива скровище
нищимъ вистѣ заступникъ светителъ Ирсенинѣ Сава Данило
Беремь.

(Приписка на 1 листъ въ четверошашаго № 39. Сра. другъ. приписка въ сащата
книга, отъ год. 1567).

№ 38.

† Понеже вѣголен(т)емь оца. и поспѣшеніѣ дѣа въсе-
стаго ѣдиноушдныа сѣи ѣ слово бжје. ѣдинъ сѣи стѣж трѣицѣ.
вѣгойзвѣли испѣтити своѣ црковѣ, рѣзличными книгами, ѡвы
оуѣво чѣтѣще православни хрѣстіане. паче же ѣи ѣноци, прие-
мати оутѣшеніѣ ѡ рѣзличны. напасти ѣи рѣтоуѣми ѡ стѣпо-
стата, приходити кѣ оумилиенію ѣи кѣ покаенію. ѡвы же,
въспѣвати величїѣ бжїѣ славимому въ трѣици. ѣи того прѣтѣла
мѣтеръ ѣдинъ вѣж. ѣи стѣж ѣго ѣже ѡ вѣка томоу оутѣждиши.

Видѣвъ азъ ѡкаанныи ѣи послѣдныи въ члѣкѣ. чѣтѣца
именѣ Василиѣ. цркова Звграфскаго манастирѣ. ѣако сѣи ѣдинъ
мѣа не достатѣ чѣствоуаше кѣ словесноу вѣжюу. прийдѣ
въ ревностъ ни ѡ кого понѣженъ. ѣи написа ѡце ѣи грѣбными
слова сѣи книгѣ. ѣи приложи цркви стѣго великомѣника ѣи по-
вѣдоносца Гѣвргїа. ѣако же ѡна вдова дѣѣ лептѣ. тѣѣ же
мола равѣскы въсѣкого чѣтѣщаго ѣи прѣписоуѣщаго, не зло-
словитѣ, нѣ паче поминѣйте ѣи мое ѡкаанство въ мѣтѣѣ вашиѣ.
да ѣи вѣи спѣовите сѣи мѣздѣ, ѡ даѣщаго мѣтѣѣ мѣлѣиѣсѣ.
ѣи вѣваща лѣѣта праведныѣ, ѣминѣ: —

(Приписка въ мѣней за октоври № 62, л. 149^в. Отъ писмото и запазената отчасти
дѣѣ (зѣ...) на л. 149^в дѣѣ, че: приписката е отъ XVI вѣ).

№ 39.

1612—1620 г.

† Цона Милчовѣ плати за сию книгѣ і за повѣзю даѣѣ
(р) и (л) (130) да слоуѣжи за неговѣ доу дѣш и за ваѣинѣ дѣшѣ

и за Тошинѣ дѣш оу сѣаго прѣока Илию лѣ зрк . . . коги
. . . 83ѣ Дѣпницѣ.

(Приписка въ прологъ № 5, на послѣдния 341^б листъ)

№ 40.

1617 г.

Книга сѣа октай написана сѣа смиреннымъ чѣрноризцемъ
Цѣтаномъ пѣ повелѣнію господара Гергіа блаженѣйшаго
архієпископа Парве Істиніана всѣмъ бѣлгаромъ сръблемъ
Македоніи Ілбаніи Босніи Угровлахіи и прочимъ дакійскимъ
земелькамъ патріархъ и обладатель. въ лѣто ѿ рождества
христова 7130.

(Приписка въ осмогласникъ псалтиря № 112, на първия листъ, вѣроятно послѣ при-
бавена споредъ друга по-стара. Самиятъ паметникъ е отъ руска редакция).

№ 41.

1622 г.

— сѣа кни прѣповѣзъ Лазѣ ѡхімѣдри Прилѣски. и Зв-
гра^ѣскы. в' лѣ. 7130. ѿ (7130—1622). мѣа. ма. кѣ. днѣ.
и в' то лѣто бы чоумѣ въ моѡдѣти 'Ізвгра^ѣ. мнѡзи прѣтави-
ша сѣа. вѣди и вѣчнаѣ пѣмѣ. ѡ днѣ лежѣ . . ѿ. братіа. мѣа
ма кѣ. оу моѡдѣти Звгра^ѣ . . . сѣ въ сѣ ѡноѣ за непослѣ-
шаніе сѣмрѣтъ и запоустеніе
. . . . сѣа кни тогѣ
. . . . ѡ мнѡ. и ѡни братіа
. . . . ѿ ны что вѣдѣ бѣ

(Вѣлѣжка въ псалтирь № 124, на послѣдния л. 365^б).

№ 42.

Еъ лѣ 7130—1622) мѣа ма. ѿ днѣ при дикѣ
Силвѣстрѣ ѡромѣ. прѣповѣзѣ сѣю книгѣ пѣтѡгѣлникъ сѣа своѣ
хѣчѡ за своѣ грѣшна дѣж смѣреніи Лазѣ ѡхімѣдри. на сѣа
вона келии вѣше вѣми расѣпана. тѣже мѣю сѣа вѣ братіа і ѡѣци
прочѣитантѣ и нѣ спѣблѣитѣ прощѣнію ѡко да и самѣи прѣщѣни
вѣдѣ. въ то лѣто и тогѣ мѣа вѣ чоума въ моѡдѣти 'Ізвгра^ѣ
за грѣхи нѣши. и мнѡзи ѿ братіа ѡтѣдоша къ гоу вѣди
и вѣчнаѣ пѣмѣ (sic).

(Вѣлѣжка въ осмогласникъ № 118, л. 146^б).

№ 54.

1655 г.

† Да се знаеть. си минен. пѣпоу Димит'рию. ѿ село
Стрѣменикъ за. т. и л (330) аспри. мар'тири. попу Питрѣнига
и хс влѣка. въ лето. 720. 8. г. (7163—1655) амѣ и то цо-
ми даде. минен попу прѣзвитеръ : Цѣт'ку.

(Бѣлѣжка въ миней общъ № 98, л. 404^б послѣднѣ).

№ 55.

1656 г.

† Да се знае сѣа книгѣ глѣми пролѣ. принесохъ азъ
грѣшнѣи Гава хаѣн. кѣпи ю ѿ попа Петра на Краца. за хк.
(620) и принесѣ ю. оу манасти. Изогрѣфъ хрѣ. сѣго великаго.
мѣника хѣ. Георгѣа. аще ктѣ покѣсити. хоше ѣзнести ю ѿ више-
рѣнаго хрѣма. да вѣдѣ проклѣ ѿ сѣго Георгѣа. ѡзвѣд. кхѣхѣд.
ивсанѣ¹⁾. не ѡбрѣтоу ничесѣ. свѣдѣ ноу. ѡлѣѡпи кцлѡѡ²⁾.
вѣса. азъ грѣшнѣи. свѣзѣ. едѣ нѣдрѣ³⁾. вѣдѣдѣри вѣ и сѣго.
Георгѣа. въ лето 720. 8. г. (7164—1656) при дикѣа. ѡдрѣдѣ⁴⁾.

(Бѣлѣжка въ прологъ № 4, л. 250^б. Срв. бѣлѣжкѣ въ № № 56—59).

№ 56.

† Бѣ оу трѣе ѣме да з(н)ае цѣ съ паднѣ. Гавѣ. книже-
прогѣ. два ѡфѣанка. а еѣа а дрѣги. а. аѣтоль. и мѣт-
вѣникъ : — : —.

(Бѣлѣжка въ сѣщия прологъ, л. 246^б).

№ 57.

† кѣци. всѣѣ. ѡвѣа. ѡолѣд. псѣ хѣнѣ. сѣ ѡв. мѣѣни
дрѣсѣ. еи хѣнѣ. сѣ ѡдѣ мѣсѣ : —⁵⁾

(Бѣлѣжка съ тайни бѣкви въ прологъ № 4, л. 250^б).¹⁾ тогда. пѣтѣаѣ Еисѣкѣ²⁾ вѣка. софѣски ³⁾ ѡтнѣѣ. на Браца.⁴⁾ ѣкаѣа.⁵⁾ Пиши Иванѣ сѣи слова кѣи ѡмѣе да хѣи чѣтѣ а кѣи не ѡмѣе да сѣ чѣдѣ

№ 58.

† Бѣ ѿ нмѣ тѣ. дѣ ^(с) знае когѣ седелѣ Гава и Ѡвванъ
звѣ Гѣа кѣцаѣтъ голѣмаж. ѿ Ѡвванъ малѣютѣ. и придаде
Гава Иѡанъ 7а (1000) аспри. а земники нмѣ е заедно. Гави
голѣминиш конь. и здрѣе. а Иванъ ѣ по лѣи. мѣа агѣта. а
на Макави: —

(Бѣлѣжка въ прологъ № 4, л. 251^а).

№ 59.

(. . . . Гава) хаѣи оѣзѣ Ѡ Іакова. ѿ при-
(несѣ оѣ Зо)графъ. храѣ сѣго велико-
(мѣника Геворѣа въ) лето 7зрѣд. (7164—1656) аще кѣо
(хоѣиѣ ѿзнестѣ ю Ѡ виш)ѣрѣнаго храма да вѣдѣтъ
(проклѣѣ Ѡ сѣго Геворѣа): • Ѱлззд кхѣхид. и вѡл¹⁾
• шл. свѣд. вѣка. ѡлѣвѡпк.²⁾
• и тѣрѣдо злѣ вѣгодарѣ
• вѣсѣми писа вѣгодарѣ
хаѣи 8зехъ Ѡ Іакова³⁾

(Бѣлѣжка въ апостолъ № 7, л. 238^б послѣднѣ. Часть отъ листа и отъ бѣлѣжката
сѣрави. Дополненіе е спорѣдъ бѣлѣжка № 55, писана отъ сѣщата рѣка).

№ 60.

1666 г.

† Гѣд кнѣга Мелѣтѣа настоѣтель вѣсть ѣже ѣ Ѡ Знѣ-
поле поидѣ въ Гѣѣю гѣрѣ Ѡдона сѣрѣ кѣпѣ ю тѣжде
Ѡромѣна Мелѣтѣа ѿ Ѡнѣсе ю въ Гѣѣе гѣры Ѡдона сѣи
дѣѣвники Мелѣтѣа Ѡромѣна сѣхѣрѣкы поклѣнники сѣмѣ гѣрдѣ
Гѣрѣймѣ. ѣ ѣ по нашѣмѣ Ѡнѣни хаѣа. ѿ пѣ ѣре водѣнничарѣ
Зѣграфѣскѣи: —

¹⁾ Тогда пѣтѣа. Еписѣ

²⁾ вѣка Гѣѣски

³⁾ Послѣднѣѣ два рѣда писани отъ друга рѣка.

† Ъѣи воденичарь Мелѣтіа съгради воденици ѿвѣ въ лѣто 7300. (7174) а ѿ рѣ га нашего ѿѣхѣ (1666): —

(Бѣлѣжка въ псалтирь № 77, л. 153^б послѣд. Може да е писано 3 до 4 год. по-сетѣ отъ 1666 г.).

№ 61.

† Въ лѣто 7300 (7174—1666) повѣза се сіа книга при дѣіа Еписаріѡнъ. а клисаръ Паисіа попъ, а повезаніемъ Кѣріа монахъ, ѿ града Браца, и вѣсть въ тѣ время коведѣхъ тѣрци на Крѣтъ и вѣсть нѣжда вѣліа по всѣй землі нѣи паче на Стѣи горѣ по морѣ и по сѣхо, прѣиде везиръ оу Голѣна и дадохмо многу пешкѣшъ ѿ многы вѣщи. мѣа іюліа. вѣ днѣ.

(Бѣлѣжка въ сборникъ № 80, на нач. листъ).

№ 62.

1669 г.

Роука начрѣтѣша ѿсалты сѣи грѣшныи и мѣншіи Аврамъ іерей Димитріевъ.

† Съврѣши се въ лѣто 7303. (7177) а ѿ рѣ га нашѣ ѿѣхѣ. а. ѿ. ѿ. ѿ. (1669) мѣа іюліа дѣ. крѣ снѣца дѣ. а лѣнны дѣ. дѣ, ѿ. злато число, нѣ. індікто ѿ. іпѣ лѣтѣ дѣ: — въ ѿвласті Пловдивскыи пѣкрѣліе Стари планѣнѣ сѣ Гѣшіца. імене нѣемо касавѣ Карлово:

(Прѣписка въ псалтирь № 77, на посл. л. 153^б).

№ 63.

1680 г.

† Да сѣ знаѣ кога пратиѣме. тѣа пролози по дѣховника. Митрофана: в ѿ .з.р.і.і. (7188—1680) и ти дѣховниче Стиміе. цю се моли за тѣа книги та хи пратиѣме по дѣховника Митрофана. нека работа пѣки да знаѣшъ. да хи прѣпишете. цю ѿтиде. хараѣ а ти пиши та ни прати. нѣе щѣме плати така да знаѣтѣ пѣ поповъ. ерѣ. Стѣко. Радъ. Калина ерѣ. Илиа Михѣилъ Бока. Елѣо Дѣда Цветко Елѣана Рада Раѣа Стана Калина Димтра. Нѣхра Герго Елѣна прѣпишите тѣа. имена и поменете. и вѣсъ бѣ да помене и поминаѣ.

(Бѣлѣжка въ прологъ № 5, на л. 341^б послѣденъ).

№ 64.

1687 г.

Прочетено: Сѣи Геврги

† Сѣи. печать. монастыра. Зографа. сѣго. Гевргіа. въ
Сѣи. горѣ. Идоиа. 1687.

(Старъ печать на Зографския монастырь).

№ 65.

1688 г.

Бѣ лто. 1688 г.

† да сѣ знаетъ кога. помръкнѣ. лоуна мѣа. сѣктѣвріа.
дѣ. дѣнѣ. вѣзъ: при дѣнѣ и тога. тѣрци агадѣнѣ родѣ. поганѣ
воеваши на нѣмци. и царѣ Сѣлѣмаанѣ. тогѣи в Гофѣа сѣдши
нартѣ. съ во.сѣми силѣми.

(Вѣзѣжка въ сборникъ индійски разкази № 91, л. 176^е).

№ 66.

1695 г.

† Эта кнѣга глѣмы синаѣарѣ ѣсть. поконнагѣ Козма
ѣрмона рѣсина ѣже прѣстави се въ лѣто 1695 (7204—1695)
мѣа ноѣ ѣ. и положи ю во цркви Зографскои въ пѣвница да
славѣи за ѣговѣ дѣш донѣли вѣдѣ. а котѣры вѣрѣ полѣкомѣи се
ѣзнесѣ ѣ цркви и присвой сѣвѣ. таковы да вѣдѣ прѣкѣ ѣ гѣ вѣ
васѣдрѣжитѣли и ѣ сѣти тѣи вѣгносны ѣцѣ и въ Никѣи и ѣ
сѣтѣи вѣ мѣ Гѣи и ѣ вѣсѣго сѣвѣра вѣрѣсѣа тѣчѣю до припрѣ
за нѣждѣ да исхѣди ѣще дрѣ не ѣма пѣ на сѣе мѣто да
ѣнѣтъ: ∞

(Вѣзѣжка въ синѣксарѣ № 160, на листовѣ 1—12 разхѣвлѣна. Можѣ да ѣ писана и по-
слѣдѣ отъ 1695 г., слѣдѣ като умѣрѣлѣ Козма).

№ 67.

XVII в.

Ѡ прѣвлѣны чѣсы. Исидоръ мнѣгрѣшныи. (Съ друга рѣка):

† Снѣ гнигѣ. приложи гнѣ Костадинъ. снѣ гна Коста-
дина. внѣкъ великаго воеводѣ Десимира свѣтмоу ІѠ Ѡеологоу.
(Вѣлѣжи въ правила на св. Василия № 120, л. 266^о послѣдѣнь).

№ 68.

† Послѣднѣиши. ѣ грѣшнѣиши въ сѣеннойноцѣхъ. Ене-
диктъ. пи́са сѣю кнѣгѣ дѣховникѣ къ Герасѣмѣ: — а ѣме
Правѣлѣж: —

(Приписка въ законникѣ № 87, л. 454^а послѣдѣнь).

№ 69.

1705 г.

† Изволеніе ѡца ѣ дѣйствѣ снѣ ѣ съврѣшенѣ сѣго
дѣа сѣе знѣе вѣзвѣже архімандрѣ Маѣи ктѣиторскѣ поможѣніѣ
Ѡ основаніѣ даже ѣ до врѣха дохѣа ѣ сѣдѣанца ѣ аѣ кнѣлѣи ѣ сѣл
сѣго прѣѡвраженіѣа ѣ вѣвѣніѣ потврѣдѣ ѣ ѣ кнѣлѣи вѣи пи́рга
ѣ дѣ вѣнѣстрѣ пи́рга. лѣѣ Ѡ хѣа ѣ аѣѣѣ мѣца маѣрѣ а днѣ.

(Надпись на мраморна плоча, пазена въ одеждохранилището).

№ 70.

1710 г.

† Сѣю сѣтѣю кнѣгѣ глѣмѣю словеса сѣго сла́внаго вели-
комѣника ѣ повѣдонѡца хѣва Гѣѡргѣа съписѣа даѣкаль по Мака́рѣа
ѣже поживѣ на пѣщѣра влиз сѣта ѣнна глѣмаа Карѣлѣ ѣ при-
ложѣи юѣ сѣто́мѣ зогра́фско́мѣ на празѣникѣ въ прочѣтаніѣ въ
памѣ ѣ сѣеніѣ дѣши ѣго ѣ родѣтелеѣ, ѣ ктѣо ке Ѡлѣчѣти юѣ ѣлѣи
продѣти ѣлѣи посѣѡѣти да вѣждѣ прокѣѣ Ѡ ба ѣ сѣго Гѣѡргѣа
лѣѣ ѣзсѣл. (7218—1710).

(Приписка въ житѣе на св. Георги № 194, л. 84 послѣдѣнь).

№ 71.

Помѣни гнѣ раба своѣго Кѣрѣла монаха родѣтели ѣго
лѣто 1710.

(Подпись на икона на Сергия Вакѣа 25×20 см. Пазѣ се въ одеждохранилището).

№ 72.

1713 г.

Блговоленіемъ ѿца дѣиствѣ сѣна ѿ свѣршѣніемъ стго дха. азъ оуво оременены грѣхнаго гарма равъ Кѹриль. вывъ ексо-
дѣствъ стымъ овѣтели Зографскымъ мѣ (40) лѣ. желаніемъ въже-
лѣхъ ѿ потыщѣ се съ великымъ трѣдѣ ѿ мѣвѣми мнѣгыми,
понѣже не имѣхъ ослѣвѣ ни покомъ въ дѣлѣ сѣмъ. нѣ оупражнѣхъ се
въ слѣбже мѣна тірскон, ѿ не могѣ писати по оуставѣ ѿ побѣю,
ѣвогда ѿ мѣвою ѿногѣже ѿ оунініемъ ѿ метѣжа мнѣжѣство
сѣгрѣшеніа ѿсправлѣните, а мнѣ трѣдившомъ се грѣхѣ про-
щѣнію спѣвлѣните, да ѿ самѣ възмѣѣе ѿ ѣа полѣчѣте. а спѣ-
вѣвы се сѣй клѣдѣнѣ живѣнѣны по моѣй сѣмрѣти наслѣдникѣ
вѣтѣи заклѣнѣю ѣ въ ѣа слѣва да не ѿмѣ ѣвѣлѣ прѣдѣти ю,
ѿлѣ ѿ мѣна тір ѿтѣжѣти, нѣ прочитѣти ѿ мѣнѣ грѣдѣго Кѹ-
рилла поминѣтѣ, ѿ ѣца моѣго Сѣмѣвна ѣромѣ, ѿ мѣре Сѣмѣновъ
не забывѣти. лѣ рзска. рѣψгѣ. (7221—1713).

№ 73.

† Лѣто рзска (7222) мѣца ѿ ѣ. въ чѣ дѣ мѣци прѣтавѣ
чѣнѣи Сѣва вывъ чѣмѣи ѣвѣцѣ ѿ лѣ: 1731.

(Приписки въ псалтирь № 136, пѣрвата на л. 533^а, втората на пѣрвата корѣца отвѣтрѣ.
Датата 1731 = 1713, зашто 81 ѣ на написано по буквѣния цифрѣшъ рѣдѣ гѣ = 13).

№ 74.

1764 г.

† Ко слѣвѣ стымъ ѣдиносѣщнымъ ѿ неразѣлѣнымъ трѣцы
ѣца ѿ сѣна ѿ стѣгѣ дха ѣминѣ. возшѣновѣи сѣа стѣа ѣвѣтели сѣа
стѣгѣ великомѣчника Гѣѣргѣа, глѣмѣа Зографѣ въ лѣто ѿ
рожѣва хрѣѣва рѣψнѣи (1758): кѣтѣорствѣ ѿ ѿжѣивѣніѣ вѣго-
рѣднаго гѣѣна хѣѣи Кѣѣлчѣ ѿ сѣлѣ Бѣнскѣ, радѣ дѣшѣвнаго
вѣѣ спасѣніѣ ѿ вѣчѣнымъ вѣлѣгѣхъ вѣспрѣлѣтѣа. пакѣ же въ лѣтѣ
рѣψѣд (1764): ѿжѣивѣніемъ ѿ оуѣрѣдіемъ тогѣже кѣтѣора
вѣлѣгорѣднаго гѣѣна хѣѣи Кѣѣлчѣ, возградѣи сѣа стѣѣ хрѣмѣ
вѣ ѿмѣ прѣстѣѣ вѣгомѣтере, чѣтѣнаго ѿ слѣвнаго ѣа оуѣпѣніѣ.
тѣѣаніемъ же ѿ трѣдѣ рѣчѣннымъ ѣвѣтели Зографѣ, чѣстѣныхъ.

№ 79.

1783 г.

Ео славе҃сѣ҃ стѣла҃ единосѣ҃щныма҃ животворѣ҃щыма҃ ѿ нераз-
дѣлимѣ҃а тѣ҃цы ѡ҃ца ѿ сѣ҃на ѿ сѣ҃таго дѣ҃ха аминь҃: созда҃ сѣ҃
чешма҃ сѣ҃ла за ѿжиде҃ніемъ гдѣ҃ра¹⁾ кѣ҃ хри҃сти Θεωδора ѿ гѣ҃жа
егѡ хри҃стѣ҃ Дра҃гни ѡ҃ славногѡ гра҃ Рѣ҃щкѣ҃ ради душе҃наго
свое҃го спасе҃ніа ѿ вѣ҃чнихъ вѣ҃гъ²⁾ воспріѣ҃мѣ҃: лѣ҃та: дѣ҃шѣ҃г:
ѿ҃нѣа дѣ҃на.

(Надпись на ирмкорна плоча на чешмата в.-н. отъ черквата Св. Богородица,
въ монастырския дворъ).

№ 80.

1785 г.

Сѣ҃й. крѣ҃тъ поклони҃ха о҃ф ми҃ѣ҃рѣ҃ Зѡ҃граѣ҃скѣ҃и сѣ҃томѣ҃ Гѣ҃ор-
гію, ѡ҃ Не҃гѡтинѣ҃ о҃врс кне҃жѣ҃ца госпо҃глѣ҃ Гѣ҃орра ѿ че҃да ѿ҃ла
Нѣ҃колѣ҃й, Ми҃хаѣ҃лѣ҃ ѿ Є҃лисаѣ҃ета 1785 гѡда.

(Надпись на дѣ҃ното на сребре҃нѣ҃хъ крѣ҃сть, помѣ҃тень, дѣ҃л. 47 см., съ цѣ҃нны камѣ҃чета.
Пазн се въ одеждохранѣ҃ището).

№ 81.

1792 г.

1792, гѡда.

Сѣ҃д книжица Харѣ҃тѡна ѿ(ро)мона҃ха рѣ҃лица, ѡ҃кѣ҃пѣ҃и на...
ѡ҃ца Θεωфила когда сѣ҃дѣ҃ше на посни҃ца, ѿ ѿ҃спѣ҃са ѿ҃а трѣ҃д
егѡ платѣ҃н, ѡ҃зѣ҃ Харѣ҃тонѣ҃.

(Вѣ҃лѣ҃жка въ рѣ҃кописѣ҃ чуде҃са на св. Богородица № 155, л. 11^а).

№ 82.

1793 г.

† ѡ҃цѣ҃и ѿ вѣ҃рѣ҃тъ стѣ҃ла е҃ѣ҃а коѣ҃ прочѣ҃тѣ҃те сѣ҃а чуде҃са
прѣ҃тъ Бѣ҃гы помѣ҃ните ѿ мене҃ грѣ҃шнаго Θεωфила е҃росхи-
мона҃ха писѣ҃вшаго ѿ҃хѣ҃ на по҃стни҃ца въ лѣ҃то 7301^а (7301)
ѡ҃ хѣ҃а дѣ҃шѣ҃г.

(Вѣ҃лѣ҃жка въ сѣ҃щѣ҃хъ рѣ҃кописѣ҃хъ и листѣ҃хъ).

¹⁾ Господара.

²⁾ Благиѣ҃хъ. Срв. № 85.

№ 83.

1795 г.

† Да се знае кога дойдохъ на Гевѣта гора въ лѣто 1793 мѣа октомріа а днь покаягеріхъ са в' лѣто 1795 мѣа септемріа 51 дѣна.

(Вѣтъжка въ патерикъ № 124, л. 646).

№ 84.

1797 г.

1797 гъ годѣ мѣа феврварій 22 д... великінъ пѣстъ : перевю недѣлю вѣсть трѣсъ многочѣстный, ѿ страшний ѿ паки вѣсть трѣсъ тогѣже постѣ ѿ. лѣтъ вторымъ сѣмѣицы в' свѣтъ вѣнощѣи пятии часѣ.

(Вѣтъжка въ сжщата книга, л. 656).

№ 85.

1801 г.

† Ео славе : етъмъ единосѣщнымъ животворѣща и нераздѣлимъмъ трѣцы оца и сѣна и сѣгъмъ дѣха созда са ѿ ѿсновѣніа ещѣный сѣи храмъ на мѣсто старѣгъмъ во йма етѣгъмъ славагъмъ великомѣчника побѣдоносеца ѿ чюдотворца Геѡргіа ктѣторствомъ ѿждивѣніемъ же ѿ настоѣніемъ честныхъ проѣтъвъ епѣтропствѣющагъмъ гдѣна проигбѣмена Евдѣмѣа ѿ гдѣна проигбѣмена Порфѣріа ѿ трѣдѣи прочѣиныхъ ѿ Хрѣтѣ ѡбщеврѣтѣи ради дѣшевнагъмъ йхъ спасѣніа ѿ вѣчныхъ вѣгнѣхъ воспрѣѣтіа въ лѣто ѿ рѣтва хрѣтова 74 ѿ а.

(Надпись на мраморна плоча, надъ входната врата въ съборната черква Св. Георги).

№ 86.

† Іѡрда(ки) Евдѣмѣи ѡ (Баг)латъ : ѿни Димитріи ѿ Арванаситѣ ѿ Баглатъ : 1801.

(Надпись на горния мраморенъ прагъ на сѣверната врата въ сжщата черква).

№ 87.

1802 г.

Никола хаѣи Михѣиловичъ ѿ Дѣкина 1802.

(Надпись на горната мраморна рамка на лѣвъ прозорецъ въ сжщата черква).

№ 88.

1804 г.

† Ген свѣтильникъ приложиъ г : куръ х. Іѡанчо, съ
сопрѣгою х : Кала ѿ Рѣсчѣкъ въ свѣщен : окит. Зѡграфъ :
с : Гѣоргіа га ѿ д.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 89.

1806 г.

† Петръ Миѡанлъ Гемко Мана ѿ Тетевенъ : 1806.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 90.

Ген свѣтильникъ приложи въ соборнѣи церкви с : в : м :
Гѣоргіа : геронта Зѡграфскѣи кѣ Гофрѡнѣи : 1806.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 91.

1815 г.

Мѡи 22 1815 г. Ёидинлиѣи

Петръ аваѣи Чобанъ ѿлѣ

Петко аваѣи

Радѣлъ берберъ

Петаръ бакалъ Ёенчовъ

Миѡанлъ аваѣи "Еванови . . .

Етефанъ болаѣи

"Еѡнъ аваѣи

Банчо кюрчи Ёиновичъ

Найдентъ ширади

(Надпись съ крестило по страничната крѡморна рамка на лѣвъ прозорецъ,
въ сжата черква).

№ 92.

1817 г.

† Зѡкъ написана сътъ йменѡ и прѡбѣихъ церкѡвенѣи зѡ-
графѣи помѡгшихъ проигѣмена : х : Герапѡна, "Иверкѣа Ёеромѡ
геронтъ Паисѣа : х : Неѡфѣта : х : Ёикѡтѣа, Галактѣина; Ёики-
фѡра Ёеромѡ, "Инамѡ, Рамадѡ, гѣрѡ Неѡфѣта дохѣарскагѡ,

великаго постѣлника Маншилаки Мѧновъ, ѡ Пѧула Ѡ Копрѣ-
щнца. въ лѣто 4531. и Тѣмодѣа монаха 1817. дѡ хироз
Митрофанъ.¹⁾

(Надпись надъ входнѣе врата отвѣтрѣ на сѣщата черква).

№ 93. 1818 г.

Пронгѣмена Захарѡа Зωγράφскагω ѡ кѣръ Мѡла Ѡ
"Окната: 1818 годѡ:-

№ 94.

Пронгѣмена "Ιωαννѣѡа Зωγράφскагω ѡ кѣръ Мѡла Ѡ
"Окната: 1818:-

№ 95.

Еъ пѧмать хажѡи Кѣѣтѡа Зωγράφскагω ѡже Ѡ Тернѡва
Ѡ селѡ Бѣлѡковецъ: 1818:-

№ 96.

Еъ пѧмать ѡрхѡмандрѡта "Ανδѡма Зωγράφскагω ѡже Ѡ
Γѣρρεза: 1818: годѡ:-

(Надписи на вѣржорѡи прѣстоли въ папертата на сѣщата черква).

№ 97. 1820 (вм. 1821) г.

† Знаѡно вѣдетъ ва летѡ 4531. на мѣсѣтъ мѡртъ ѡ.
чѡслѡ — на црство на Сѣлтанъ Мамѣдѡ на днѡтѣ кѡк сѡ.
рѡзверѡкѡ тѡ овесѡхѡ пѡтрѡхѡрѡ Грѡгорѡѡ на Царѡ гратъ
ѡ ѡсклахѡ бѡвѡте ѡ много ротъ хрѡтѡнскѡ ѡ морѡнѡте вѡѡг-
наха глѡвѡ Ѡ тѡгѡвѡ †

(Приписка въ сборникъ отъ слова и поучѣния № 283, на послѣднѡи листѣ).

№ 98. 1822 г.

Сѡл чѣдѡтѡрѡнаѡ икѡна сѡѡго сѡвѡнагω великомѡчка.
повѣдѡнѡсца ѡ чѣдѡтворца Геѡргѡа, неизсѣдѡнѡыми вѣѡнѡми
сѡвѣѡми ѡзъ "Αρѡвѡи мѡреѡмъ преплѡла во сѡѡю "Αδѡнскѡю

¹⁾ Дѡ хироз Митрофанъ = съ рѣката на Митрофана.

№ 102.

1837 г.

Благословеніємъ высокопѣщеннѣйшаго Герафіма митрополита Новогородскаго и Санкт-Петербургскаго оусердіемъ хртолюбивѣйшихъ елготворителей, попеченіемъ же бывшаго епітропомъ сегоу Адонско-Звградскаго мѣтырл архімандрита Ана-тѡліа, оустрой са рѣза сіа чюдотворной икониѣ сѣаго елко-мѣченика Георгіа побѣдоносца заѣ являшей са, іакѡ столпъ огненный, тремъ оусердно молившим са еѣѣ единострѡбнымъ ведѡщимъ рѡдъ свой ѡ Іустініана великаго, іже на семъ мѣстѣ, въ 898^{мъ} годѣ своимъ иждивеніемъ первые воздвѣ-нѣша сѣѡю ѡвѣтель сѣю, и по живописанномъ ѡбразѣ чюдотворца, прозванномъ издѣле Звградскѡ. нарекоша ѡ Звградскою ѡвѣтелию. С.П. 1837 года.

(Написъ на метална плоча, прѣдъ самописната икона на св. Георги, въ съборната черква).

№ 103.

1848 г.

Іеродѣй Іеросхімонѡхъ проигѡменъ Звградскій, прежде бывшій Іѡанникій ѡ града Гофіа. 1848. го = года.

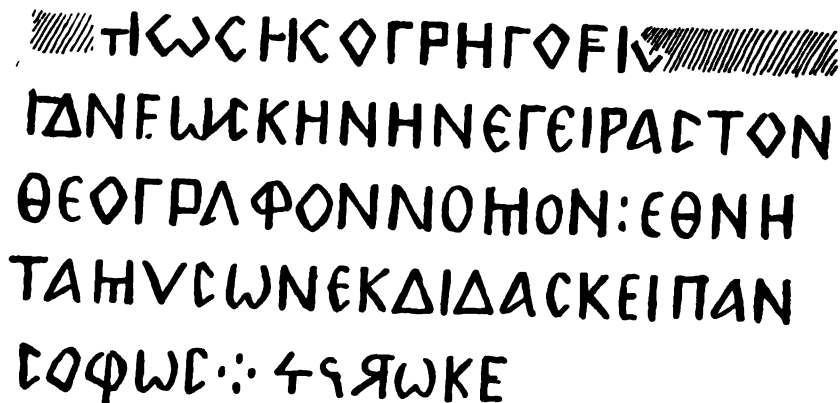
(Написъ на бронзовъ свѣтильникъ въ черквата Св. Богородица).

XXIV.

Надписи и бѣлѣжки отъ разни мѣста на Македония.

О х р и д ѣ.

1. Черква (сега джамия) Св. София. Тухленъ едноредовъ надписъ, взиданъ въ външната западна стѣна на притвора:

 ТΩС ΗΚΟΓΡΗΓΟΕΙΩ
 ΓΑΝΕΩΣΚΗΝΗΝΕΓΕΙΡΑCΤΟΝ
 ΘΕΟΓΡΑΦΟΝΝΟΗΟΝ:ΕΘΗΗ
 ΤΑΗΝΥCΩΝΕΚΔΙΔΑCΚΕΙΠΑΝ
 CΟΦΩC:: 49 ЯΩΚΕ

Прочетено: ... μωσης ὁ Γρηγόριος(ς)..... σκηνὴν ἐγείρας
 τὸν θεόγραφον νόμον: ἔθνη τὰ Μυσῶν ἐκδιδάσκει πανσόφως ::
 ἔτους ρσ ω κε´ (6825—1317).

Прѣведено: Григори, като въздигна храмъ, мизий-
 скитѣ (български) народи поучава всемѣдро на богописания
 законъ. Година 6825 (отъ Хр. 1317).

2. На амвона въ Св. София стоятъ 4 монограма, на
 които се чете: 1-о Γρηγόριος, 2-о Γρηγόριος, 3-о ἀρχιεπίσκοπος,
 4-о Βουλγάρων) т. е. Григори, архиепископъ на българетѣ.

3. Черква Св. Богородица, позната у населението съ име Св. Климентъ. Надписъ надъ входната врата, за основание на черквата прѣзъ 1295 г.:

† Ἀνηγέρθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τῆς πανυπεραγίου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου τῆς περιβλέπτου. διὰ συνδρομῆς κ(αί) ἐξόδου κυρίου Προγόνου τοῦ Σγούρου μεγάλου. ἐταιριάρχου κ(αί) τῆς συζύγου αὐτοῦ κυρ(ᾶς) Εὐδοκίας κ(αί) γαμβροῦ τοῦ κρατίστου κ(αί) ἀγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος βασιλέως. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κ(αί) αὐτοκράτορος Ρωμαίων Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου κ(αί) Εἰρήνης τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης. ἀρχιερατεύοντος δὲ Μακαρίου τοῦ παναγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς κ(αί) πάσης Βουλγαρίας ἐπὶ ἔτους ςδ ω ϛ ἰνδ(ικτιῶνος) ϛ'.

(Въздигна се този божественъ и всечестенъ храмъ на всепрѣсветата владичица наша Богородица Перивлента, съ съдѣйствието и разходитѣ на господина Прогона Сгура, великѣ етериархъ, и на съпругата му госпожа Евдокия, зетъ на силния и свещенъ нашъ самодържець царъ, въ царствуванъето на благочестивѣйшия царъ и самодържець на ромейтѣ Андроникъ Палеологъ и благочестивѣйшата му съпруга Ирина. Прѣзъ архиерейството на Макария, всесветѣйши архиепископъ на Първа Юстиниана и всички България, въ год. 6803 (отъ Хр. 1295), индиктъ 2-и.)

4. Надписъ отъ 1365 г., надъ вратата на сѣверното крило:

† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ θεολόγου. διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ πανιερωτάτου ἐπισκόπου Διαδόλεως Γρηγορίου ἦται Σελασφόρου. ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου τοῦ Οὐρέσι. ἀρχιερατεύοντος δὲ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Γρηγορίου. ἐπὶ ἔτους ςδ ω δ ϛ ἰνδ(ικτιῶνος) ιγ'.

(Въздигна се и изписа този божественъ и всечестенъ храмъ на нашия между светцитѣ отецъ архиепископъ цариградски Григори Богословъ, съ съдѣйствието и разходитѣ на прѣосвещенѣйшия епископъ на Дѣволъ т. е. Селасфоръ Григоринъ, въ царуванъето на Стефана Уроша, въ година 6873 (отъ Хр. 1365), индиктъ 13).

5. Надписъ на плащаница, подарена отъ Андроника Палеолога (1282—1328) на охридския архиепископъ:

† Μέννησο ποιμὴν Βουλγάρων ἐν θυσίαις·
ἀνακτος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου·

(Пастирьо на българетѣ, спомни си, при жъртвоприношеніята, за владѣтеля Андроника Палеолога).

6. Надписъ отъ 1379 г., въ притвора отгѣво, надъ гроба на Остоя:

† Прѣстани се ракъ ѣжнѣ ѡстоѣ Рашковникъ по гоуѣслоу ѡгарункѣ. и сзродникъ краля Марка. зеть жупана Грѡпе. лѣтѣ 78. ѡ. ѡ. ѡ. (7888) мѣца октѡмвриа. г. инд. г. Вѣсь же мѣю кратѣмъ моѣмъ любенимаѣмъ проунтающе простите рѣ ѣа¹⁾ ꙗко вы можете б(м)ти како ꙗ. а ꙗ како вѣтѣ ннколѣже.

7. Надписъ на бронзовъ кръгъ на голѣмъ полиелей, отъ 1549 г.:

† Прохѡмъ мистию ѣжню архіепкпъ прѣвѣ вѣстиниани вѣлгромъ и сръблѡмъ и грѣ въ лѣтѣ 7513 (7057—1549).

Отъ странитѣ на горния кръгъль надписъ са прибавени два реда букви:

† с	х с ф
е к	р в и
л и	п е т
с і а	а р ѣ
р х ѣ	і е р
г в .	о д
о р г	і ѡ
н в	к ѡ
і в	

т. е. Исоуѣ Христосъ, фѡς (свѣтлина), Єκκλѣсiαρχѣ Георгіе Терѣи Петарѣ Іеродіакѡ(нѣ).

¹⁾ сР ѣа = ради Бога.

8. Слабо запазенъ надписъ на Прохоровия дървенъ тронъ. Възстановенитѣ мѣста споредъ горния надписъ № 7:

† Прохоръ ми(лост)ю кожію архієпкп(ъ) прѣ(ви) ю(сти-
ниани) в(ъ) лѣто з ми (7048—1540) мѣц¹⁾

9. Надгробенъ надписъ на св. Климента, на каменна плоча, прибрана въ черквата. Правописни и старописни бѣлѣзи показватъ, че надписътъ е дълбанъ много по-късно:

† Въ лѣто 7256²⁾ (6424—916) месеца їван ...

прѣстанше
стъ Климътъ
ωхрѣтскн.³⁾

10. Надписъ отъ 1550 г. за смъртта на архиепископа Прохора, на сжщата Климентова плоча на горния крайчець:

Еъ лѣто 7318 (7508) прѣстаки се їнъ архієпкпъ
кр. Прхѡ мѣц Іюд.³⁾

11. Черквичка стари Св. Климентъ въ махалата Болница. Надписъ отъ 1378 г., надъ южната врата отвѣтрѣ:

† Ἀνγγελῶθη καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος υἱὸς ναδς, εἰς ὄνομα
τῆ αὐθέντη ἡμῶν καὶ θαυματουργῆ μεγάλῃ ἀγίῃ Κλήμεντος, διὰ
συνδρομῆς, ἐξόδου 6⁴⁾ καὶ κόπῃ οἰκείῃ τῆ θεοσεβαστάτης ἱερέως
Στεφάνῃς τῆ προφήτης ἐπίκρατῶσις τῆς λαμπρᾶς πόλεως ταύτης
Ἀχρίδας θεοσώστῃς τῆς πανευγενεστάτης αὐθέντη. ἡμῶν μεγάλῃς
ζουπάνῃς κυρ Ἀνδρέα τῇ Γρώπα⁴⁾. ἀρχιερατεβοντως παναγιωτάτης
ἀρχιεπισκόπῃς τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας
κυρ Γρηγορίῃς. μηνὶ ἰερίῳ ἡνδ 4 ἔτους 7356⁵⁾ (6856—1378).

¹⁾ Архимандритъ Антошинъ прѣзъ 1865 г. прочелъ: Прохоръ, милостію
кожію Перкы Істиніани пр. 7 8чинн сн дронъ въ лѣто 7318 (7038—1528), мѣсца
маіа, индиктіона 4. Изъ Румелин, стр. 40.

²⁾ Надолу е повторено отъ друга рава сжщото, като са размѣстени ре-
доветѣ: 3, 4, 1, 2.

³⁾ Името е много дребно; писано е слѣдъ голѣмия Климентовъ надписъ.

⁴⁾ $\begin{array}{c} \text{5} \\ \text{6} \\ \text{7} \end{array}$

⁵⁾ Криво е прѣддена датата у Милюкова: 7318. Отъ тамъ произтичатъ
и прѣселенитѣ жу тълкувания. Извѣстія IV, 95—96.

† Еа лето. 7393. (7106) мѣца майѣ. кн. данѣ архїєпискѣпоу ѿхрїскѣмъ крѣ Еалѣмоу глѣвѣ емоу ѿскѣшѣ тѣрцїѣ ѡ градоу оу Еалѣсѣ конї створїха велїанѣ моука. а нѣмѣ вѣчна емоу пѣмѣтѣ. :

16. Въ сѣщїа прологъ, стр. 196, на края въ проложнѣмъ житїе на св. Ивана Рїлски, стои обрѣщѣние къмъ светеца:

... млїи са вѣсемлїтїкомъ влїцѣ сїти твоѣ сѣрѣдїнѣмъ. едїнѣмъ ти жїзнь клѣгѣрскїмъ. и поможї дръжавїномъ црїю нѣшемъ и пр."

17. Приписка отъ XIV в. (между 1345—1355) въ миней за августъ. № 14, срѣбски изводъ, стр. 504:

Бжтвнїи мїи промїслоу хѣ. всѣ добра нѣзѣмѣше. мѣздо-вѣздатель коудн, бѣговѣр'номоу црїю нїшемѣу Стѣфанѣу и крѣю-нїшѣмоу ѡрошоу. и троуднѣшѣмъ се, нїгоуменѣ Хїлан'дар'скомоу іерѣомѣнѣхѣу Іѣѣноу. : —

18. Приписка въ житїа за декември, грѣцки пергаментѣ рѣкописѣ отъ XII в., № 23. На стр. 50 прѣписвачѣтъ болгаринѣ прибавя:

† конѣуахѣ за млнтѣж дѣспѣтнїкѣ мїнїѣ.

19. На дѣсчена икона (триптикѣ) е написанѣ малограмотно поменикѣ на архїереи, свѣщеници, монаси и мирски. Ето списѣка на архїерейтѣ:

Ἀντέγραφα. 178 μαρτίς κα' σὺμ... τῶν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων τὰ ὀνόματα: — μνήσθητι κυρίου:—

Πρωχώρου. ἀρχιερέυς	Δαβίδ	ἀρχιερέυς
Παυνοτίου.	Χριστόφορος.	"
Ἰγνατίου	Ἀρτεμιου.	"
Κυπριάνου	Ζωσιμά	"
Δανηήλ	Μελετίου.	"
Νεοφρετῶ	Γερασίου.	"
Διονησίς	Ἀνθήμου	"
Διονησίς	Παχωμής	"
	Παρθενίς	"
	Νικηφόρου	"
	Ρωζωθέου	"
	Κοσμά	"

20. Надписъ отъ 1674 г. на иконата на Спасителя (донесена отъ другадѣ), въ старинската черква Св. Богословъ, надъ самото езеро:

† Пописаше се снѣ стѣ иконе при игѣмене (sic) неръмо-
нахъ (sic) Носифъ въ лето 739 пв. (7182).

**Монастиръ Св. Наумъ, на южния брѣгъ
на Охридското езеро.**

21. Кирило-глаголски надписъ, издѣланъ съ острие на една (южната) отъ мраморнитѣ старински колонки, що отдѣлятъ притвора отъ главния храмъ:

413~4/ANFY
ZNIPHC4
† 81/4
CTΠOHT

Положително може да се прочете само думата писа въ втория редъ. Въ третия и четвърти редъ се съдържатъ и глаголски букви **†**, **8**, **Н**, **В**, **†**, покрай кирилскитѣ — **п**, **о**, **ъ** и др. Трѣбва да се забѣлѣжи, че двѣтѣ колонки се различаватъ по капителитѣ си и изглежда, че първото имъ прѣдназначение не е било за сегашното имъ мѣсто. Тѣ ще са отъ по-стара постройка (прѣди XII в.), а сегашниятъ храмъ подсѣща за постройка отъ XIII в.

22. Надписъ издѣланъ съ острие на сѣверната мраморна колонка въ сѣщата черква. Втората дума е попа или по грѣцки *παπά*.

HB|Y | ΠΠΔ

23. Надписъ надъ входната врата на черквата Св. Наумъ, отъ г. 1806:

Ἀνιστορήθη ὁ παρῶν ἕτος καὶ σεβασμιος ναὸς τῆ δόξης καὶ θεοφόρος πατὴρ ἡμῶν Ναῦμ τῷ θαυματουργῷ διὰ ἐξόδων καὶ ἐπιστάσεως τῷ πανοσιότητι καθηγούμενος κύρ Στεφάνος ἐκ Φιλίππου πόλεως. τῷ καὶ νέῳ κτήτορος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῷ πανιερωτάτῃ μρπολίτῃ ἁγίῳ Πρεσπῶν κυρίῳ Καλλινίκῳ, καὶ τῷ συνδρομίτῃ χατζῇ κυρίῳ Ἰακώβῳ, καὶ τῷ ἐπιτρόπῳ τῆς ἱερᾶς ταύτης μονῆς κύρ Ἰωάννῃ Γαβριήλ. Διὰ χειρὸς ἐμῆ Τέρπῃ ζωγράφῳ οὐκ Κωνσταντίνῳ ζωγράφῳ ἐκ Κοριτζᾶς. ἐπὶ ἔτος ρ' α' ω σ: σептемβρίи с':

(Изписа се този честенъ храмъ на прѣподобния и богоносенъ отецъ нашъ чудотворецъ Наумъ, съ иждивението и надзора на всепрѣподобния катигуменъ господинъ Стефана отъ Пловдивъ, новъ ктиторъ, прѣзъ днитѣ на всесветѣйшия митрополитѣ на Прѣспитѣ господина Калиника, съ помощта на хаджи киръ Якова и епитропа на свещения този монастырь господина Иоана Гавриловъ. Написа се съ рѣбата на зографа Търпо, синъ на зографа Константина отъ Корица (Корча), въ год. 1806, септември 6).

Монастирь Заумъ, на юго-източния брѣгъ на Охридското езеро.

24. Надписъ отъ 1361 г., надъ входната врата отвжтрѣ:

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκης τῆς Ζαχλουμήτισσας δι' ἐξόδου τῷ πανευτυχιοτάτῃ καίσαρος Γούργουρα καὶ κτήτορος, ἀνιστορήθη δὲ παρὰ τῷ πανιερωτάτῃ ἐπισκόπῳ Δεαβόλαιως καὶ πρωτοθρονῳ κύρ Γρηγορίῳ καὶ κτήτορος ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου τῷ Οὐροσίοι μηνὶ αὐγύστῳ κς'. ἔτους ρ' σ' ω χ' ινδ. ιδ'.¹⁾

(Въздигна се отъ основи този божественъ и всечестенъ храмъ на прѣсветата Богородица Захлѣмска,²⁾ съ иждивението на всеблагочестивѣйшия кesarъ Гургуръ и ктиторъ. Изписа се отъ прѣосвещенния епископъ на Дѣволъ, първопрѣстолния господинъ Григория, въ царуванъето на Стефана Уроша, мѣсець августъ 25, год. 6869, отъ Хр. 1361 г., индиктъ 14).

¹⁾ Надписътъ е пострадалъ, та тукъ го прѣдавамъ по по-прѣжвѣтъ прѣлиси, у Милокова, у Мсб. X, 570.

²⁾ Оттукъ и названieto на монастыря — Заумъ.

П р ѣ с н а.

25. С. Германъ. Надписъ отъ 993 г. отъ българския царь Самуила, за споменъ на родителитѣ си и брата си Давида. По-подробно гл. стр. 24 сл.

† В(ъ) нма ѿтца н сѣнна н стаго доуха азъ Самонъ
рлѣзъ бж(н) полагаж памать (ѿтцѣ)ѣ н матери н братъ(ѣ н)а
крѣстѣхъ си(хъ) нмена оусъпѣш(ихъ Ни)кола рлѣзъ бжн (Ри-
ψимн)ъ Дав(н)дъ напнса (са въ) лѣто отъ сѣтв(ореннѣ миро)у
гъ : ф а. нмѣдн(кта s).

26. Надписъ надъ вратата на притвора, въ черквата Св. Германъ:

† Εἰδὼ¹⁾ ἐγράψαμεν τῶν παλαιῶν ἔτος ἀνηχοδομήθη εἰς τὸν
κερῶν τῆ ἀγίᾳ Γερμανῷ πατριάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως. καὶ παλὴν
ἡ δευτέρα ἱστορία εὐρηκαμεν τὸν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ 1006
.. χρονι... καὶ ἐ ταύτῃ ἦνε τρίτῃ οἰοτρία εἰς 1451 (1743).

(Тука написахме нѣкогашната дата. Въздигна се въ врѣ-
мето на свети Германа, патриархъ цариградски; втори пѣтъ
се изписа прѣзъ година отъ Христа 1006; това е третѣто
изписване, въ година 1743).

27. Надписъ на западната стѣна на сѣщата черква:

† Ἀνιστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ἕτος ναὸς τῆ ἐν
ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γερμανῷ πατριάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως διὰ
ἐξόδου τῶν χριστιανῶν τῆς χώρας Γερμανίς ἀρχιερατεύοντος τῆ
θεφιλεστάτης κυρίᾳ κυρίᾳ Παρτενίᾳ τῇ ἀγίᾳ Προσπὸν καὶ τῇ
εὐλαβεστάτῃ ἐφημέρῳ κυρίᾳ Κωνσταντίνῳ ἐν ἔτε ἀπὸ Χριστοῦ
1743 ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίᾳ.

(Изписа се този божественъ и всечестенъ храмъ на нашия
между светцитѣ отецъ Германа, патриархъ цариградски, съ
издвигнението на християнетѣ на селото Германъ, при архие-
рейството на негово високопрѣосвященство господина господина
Партения свето-прѣспански и при благочестивѣйшия ефимери
господинъ Константина, въ година отъ Христа 1743, мѣсець
септември).

¹⁾ Германскитѣ надписи (букваленъ прѣписъ, съ грѣшкитѣ) № № 26—28
вземанъ отъ Милюкова.

28. Списъкът на дарителите за възобновление на черквата. прѣзъ XVIII в., въ жъртвеника, отъ лѣва страна:

† Σηνδρομίτε δια τῆς ἱστορίαν Κωνσταντίνος ἱερέυς παπ. 600 ¹⁾								
Σταση	Δάμο	Μίλε	Ὀγνέν,	Δήμο,	Ἀγγέλλο,	Στοίκο,	Γοβανε,	
2000	8000	400	3000	2000	1300	8000	2000	
Καραφήλ	Πέτρε	Ταρπέν	Γροσδάν	Βλαίκο	Νετέλλο	Γιώδαν		
1200	1000	1000	1000		700	50		
Κρόστα Ιάνα Βολκο.								

29. **Островъ Ахилъ.** Списъкът на епархийте, подчинени на Прѣспанската българска патриаршия, написанъ отъ жъртъ на абсидата на черквата *Св. Ахилъ*:

1.	(.
2. . ρον . . π . . . πεδ . . .	Прѣстолю
3. † θρόν . . π . Βιδήννη .	" Βιδински
4. † θρόν . . Κεφαλόνιας .	" Главинички (Κεφαλонијски)
5. θρ π . Βερ . . ιας	" Берски
6. † θρόν . . πο Ἡρακλ . .	" Витолски (Ираклијски)
7. θρ πο Β . . υδ . υ (?)	" Велбуждски?
8. π	"
9. θρόν . . Σελασ	" Селасфорски
10. . . . νος πη Σκωπίων	" Скопски
11. † θρόν . . πο Σαρδικῆς	" Срѣдешки
12. . θρόν . . πη ἑδρου (?)	"
13. . θρ πη ιορις (?)	"
14. † θρόν	")

30. Надписъ отъ 1524 г., надъ входните врата на монастирската черква Св. Богородица:

† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς ὕψος τῆς ὑπεραγίας θ(εοτό)κῃς διὰ συνδρόμοις κόπων καὶ ἐξόδου τῆ τιμιωτάτου Θεοδοσίου ἱερομ(ονά)χου σὺν τῷ γαμπρῷ αὐτοῦ Νικολάου ἱερέως. καὶ ἑτέρου Νικολάου ἱερέως Θεοδοσίου ἱερομ(ονά)χου αὐταδέλφου ἐπὶ ἔτους ς' λ' ε' ἰνδ. ιε'.

(Въздигна се и изписа този божественъ и всесветенъ храмъ на всесветата Богородица съ съдѣйствието, труда и изживението на честнѣйшия свещеномонахъ Теодосия и зетя

¹⁾ Цифритѣ, вѣроятно, посочаватъ подаренитѣ пари или грошове.

му свещеникъ Николоа, и другия свещеникъ Николоа, братъ на свещеника Теодосия, въ година 7032 или 1524 отъ Хр., индиктъ 12).

31. Надписъ отъ 1741 год., подъ южното прозорче на манастирската черква Св. Богородица:

Ἀντιστοιχῆθη δὲ τὸ ἅγιον βίμα καὶ τοῦτο τὸ δεξιὸν μέρος, ἐν ἔτη ραψ μα διὰ ἐξόδου ὅλων τῶν χριστιανῶν τῶν περιχορήγων ἀρχιερατεύοντος δὲ κὺ κὺ Παρθενίς, καὶ ἐφημερέεοντος δὲ παπα Ταρπένοϋ πρὸ τῆτον τὸν χρόνον ἕναν ἔτος ραψ μ ἐγένεν ἡ μεγάλη γήνα το κηλὸ σιτάρι δέκα γρόσια. ὀκαδες. λῆ. εἰς ὅλην τὴν Ρῶμελη.

(Изписа се светиятъ алтарь и тази десна страна въ година 1741, съ иждивението на всичкитъ християне отъ околността, при архиерейството на господина господина Партения и при ефимерството на папа Търпена. Прѣзъ миналата 1740 г. стана голѣмо плодородие: кило (по 35 оки) жито 10 гроша, по цѣлата Румелия).

32. Островъ Градъ. Слабо запазена частъ отъ словѣнски надписъ, на юго-източнитъ канари на острова, 5 метра надъ водитѣ:

 Ч П Р Д С К К
 Г Н Х В А Н
 НЕКЗЛН ПОМЕНАЛ
 Н ПОМЗНЕТМ
 З А Б Л Ж У И Г О
 К Р Т

33. Островъ Мали-Градъ. Надписъ отъ 1607 г., надъ вратата на черквата Св. Богородица, съградена въ голѣма пещера:

36. Надписъ отъ 1345 г., въ абсидата на сжщата черква.

† Δέησης τῆ δούλῃ τῆ θ(εο)ῦ Μπῶεικῃ καὶ Εὐδοκείᾳ, τῆς
εὐγενεστάτης. καὶ τὸν τέκνον αὐτῆς. ἀνηστρωρῆθῃ. τὸ βίμα παρ'
αὐτὸν :· ἔτους Ϛ, ω ν ε̅.

(Моление на божия рабъ Бойко и на благороднѣйшата Евдокия и на чедото ѿ. Изписа се олтарьтъ отъ тѣхъ, въ година 6853 или 1345 отъ Хр.).

37. Надписъ (безграмотенъ) отъ 1604 год. въ абсидата:

Δεῖστον δούλος ον . . . τῆ θεῃ Продανῃ ἔτος ζ ρ ι β.

(Моление на раба божия Продана, година 7112 или 1604 отъ Хр.).

38. Село Сливница. Надписъ отъ 1607 г., надъ входната врата отвѣтрѣ, на сливнишката монастирска черква:¹⁾

† Изволениемъ штца и сапоспешениемъ сина. и савѣршениемъ стго дха. и сиѣ вожествени. храмъ прѣстѣи владничѣѣ наше Бце. сагради се и пописа се трѣдомъ и сапотащаніемъ. и настоанемъ кѣр. Никанѣр. еромонахъ. егѣмень. монастир.скіи ктиторъ. ва лѣто ϛ ρ і ε (7115—1607). и ва тоо лѣто пописа се. и владичествѣаше тогдѣ же кѣр Мадѣа Пресопскіи. и ктитор. приложн. ϛ г (3000) и вистѣ мастор. Наваръ: и ниніи ктитори цю сѣ приложили. кѣр Михаило. Петков. шт Битол. ϛ д (9000). и врата смѣ. Грѣю. ϛ а (1000). Иѡн. Милешѣво. ϛ в (2000). Стойко Милѣвъ. ϛ а (1000). шт Сливница. Стоянъ. и Милко. ϛ а (1000). шт Роҳотино, Тодор Блъчѣво. ϛ в (2000). шт Дювонино. Блъчинъ Петковъ. ϛ г (3000). шт Трескавецъ. еромонахъ Иѡсафъ. ϛ а (1000). шт Харвати. Стефанъ. еромонахъ. ϛ а (1000) шт Кономлати, Якакиа монахъ. ϛ а (1000). и врата мѣ. Сотир. ф̅ (500). и врат мѣ Никола. ф̅ (500) шт Бохѣна. попъ Михаило ϛ а (1000). шт ромо ϛ а (1000). шт Градешница. еромонахъ Стефанъ. ф̅. (500) и Михаило. шт Пѣстеца. мали. еромонахъ. Никанѣръ ф̅ (500).

¹⁾ Сливнишкѣтѣ три надписа помѣстѣнъ по прѣпису у Младкова.

39. Надписъ отъ 1614 г. за довършване на черквата, надъ входнитѣ врата отвънъ. Началото както въ по-горния надписъ до думата Бѣе. Краятъ разваленъ:

... и прснодеы Маріе съи ... съгради се въ лето ҃зрк в (7122—1614), а пис ... владичествеѣаше тогда кѣр Маден а настояниим игѣм ...

40. Надписъ до лика на ктиторския синъ Купена, на сѣверната стѣна долу:

Прѣстави се рабѣ въжій Кѣпенъ в лето ҃зрз (7107—1599) синъ кѣр Михиловъ и Стоинъ отъ града Битоля, ктитора манастирски.

41. Село Янковоцѣ. Надписъ на алтарната врата, въ старинската черквица Св. Атанасъ:

Пророк Соломо прѣѣста царица пророкъ Дави слиишн аѣѣрѣ и вижди.

П р и л ѳ и с к о.

42. С. Варошъ. Старобългарски надписъ отъ 996 г., на мряморенъ стълбъ, въ черквата на манастиря Св. Архангелъ. Подробно срв. стр. 27 сл.

Бѣ лето ҃с фд пѣу(и) Андри(е) сп(и)с(ко)пъ фѣур(оуарн) 3ї.

43. Запазена часть отъ гръцки надписъ отъ 1299 г., въ черквата Св. Никола:

† ἀνιγέ(ρθη) ἔτους ҃ς ω ζ ...

(Съгради се година 6807)...

44. Часть отъ надписи около лика на Крали-Марка и този на единъ бѣловласъ старецъ, — вѣроятно Вълчашиновия, на западната стѣна на манастирската черква Св. Архангелъ:

В(ѣ)рѣнь крѣ

вѣ хѣ ба

Мѣрко

45. Надписъ отъ 1438 г., надъ входната врата отвънъ на черквата Прѣчиста:

... вж голе... агаго... ен свзндас и пописа сѣм вѣраз
прстниѣ владце наше вѣе сѣ потрѣ.... кѣпо^а рава бжнѣго Павла
и врата мѣ Радославе снове Θεωδωροу и подрѣжи юго Дѣвѣ
ро... нови ктитори сѣаго мѣста сего въ вѣчнѣю нх память
въ лѣто 7923 мѣ (6946—1438): —

46. Монастирь Трескавецъ. Ктиторски надписъ надъ
входната западна монастирска врата, на долната мазилка:¹⁾

(Μιχαήλ) παντοκράτωρ Ρωμαίων Κομνηνός ὁ Παλαιολόγος.
(Вседържител на роментѣ Михаилъ Комненъ Палеологъ).

47. Слабо запазенъ триредовъ надписъ, на десно отъ
входната западна врата въ притвора. Наумѣва за ктиторството
на кралъ Милютина:

Στέφανος ἐν χϣ τῷ Θεῷ πιστὸς
κράλης καὶ αὐτοκράτωρ πάσης Σερ-
βίας καὶ Παραθαλασσίας.

(Стефанъ въ Христа Бога вѣренъ кралъ и самодържецъ
на цѣла Сърбия и на Приморието).

48. Надписъ отъ 1362 г. на камъкъ, въ сѣверната
внѣшна стѣна на черквата:

∴ Мѣца генара: оуспе
ракъ бен Дабнжн-
къ: енохнѣръ: цра
Оуроша: въ сръзь-
скы-е земьлѣ: гръць-
скы: и поморьскы
въ лѣ: 2:ϣ:о: —
еѣнѣкто: ∴ еі: ∴

¹⁾ На втората (горня) мазилка, изронена на мѣста, стои новъ български
надписъ. Името на Михаила въ него подсѣща за Михаила Комнена (1295—1320)
на първия доленъ надписъ.

49. Надписъ въ алтаря, на десно отъ абсидата:

† Изволеніємъ ѿца: и съспяшѣніємъ сна и съвършеніємъ стго дха стн стын бжтвен батръ оукраш рабъ бжтн Стоанъ

50. Изъ Трескавския поменникъ, на стр. 1:

Помѣни ги рабъ свойхъ.
іпкпы православныя: —

Гендіа іпкпа

Іакова „

Іакова „

Герасіма „

Нѣфита „

.....

Іѡаникіа

.....

На стр. 45 са поменати:

Болгаре молдовлахійскыя

ха ма Димітра

Індімію

толи Іѡнь

Никѡрж

лѣфѣ Гавріила и др.

Между поменатитѣ прилѣпчане срѣщаме имена:

Блѣка, Милкж, Радж, Бишж, Иванж, Станж, Бладж и др.

В о д е н ъ.

51. Надписъ отъ 1659 г., на сребърнитѣ кори на евангелие, пазено въ гръцката митрополия:¹⁾

Васкресенію Христово снѣ евангеліе светомъ Іѡанасіе ѿ Еохрица²⁾ манастирѣ ктитѡр кир хачина попъ Димъче

¹⁾ По прѣписъ у Милкова.

²⁾ Еохрица = Елдица, село въ пазарската каза (Пазаръ = Енидже Вардаръ).

и ктитор кнр ннрмонахъ Икимъ и положише ф (500) драма сребро те нмъ ста днадесет хиляде аспре мастор Панагютъ ѿ Скопие и Ино ѿ Пазар и почеше нѣни дни їе и се направи ѡдана кѣ дни ѿ Христова рздаство ахнд и вогородице прѣ ставленнѣ . . .

52. Надписъ отъ 1619 г. на мряморенъ ссждъ за св. вода, въ гръцката митрополитска черква:¹⁾

† Δέησης τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἀγγελάκη καὶ μέγα λο-
γοθέτα τῆς αἰ (πρώτης) Ἰουστινιάνης καὶ πάσης Βουλγαρίας ἔτους
ζρκζ. Δίμος.

(† Моление на божия рабъ Ангелаки, великъ логотетъ на Първа Юстиниана и цѣла България. Година 7127. Димо).

53. Изъ списъка (въ алтаря на лѣво) на ктитори и спомощ-
ници на черквата Св. Врачъ. Черквата е поправяна въ 1843 г.:

Μποζήν, Στουῖαν, Στόιχ, Πέτκx, Μπίνω, Σφέτας, Μπίνας,
Δήμου, Δέλιx, Βελίxας, Ζλάτας и др.

С о л у н с к о .

54. С. Нѣръшъ. Два надписа за границата между бъл-
гаре и ромей, отъ врѣмето на българския царь Симеона.

1^о Ἔτο(υς ἀ)πό κт(ισеως) κ(όsmου) ѕѵіε ιν(δικτιῶνος) з̄ δρος
Ῥωμaίων κ(αί) Βυλγάρ(ων) ἐπὶ Συμεῶν ἐκ Θεοῦ ἀρχ(οντος) Βυλ-
γάρ(ων) ἐπὶ Θεοδώρx ὀλγου τραχανῦ ἐπὶ Δρίστρx κομήτου.

2^о ... ς Ρωμ ... ν καὶ Βυργар θῦ ... βου γου
τραχανοῦ ου κομήτου.

Срв. повече на стр. 7 и сл.

В е л е ш к о .

55. Надписъ на мряморна плоча, въ манастиря Св. Ди-
митъръ, при стария Велесъ (Долни градъ):

Представи (с)е рабъ бжн. Геѡргіе а рекомъ Мирослабъ
Нанниъ снъ а вноукъ жоупана . а Стрѣцнмира и Адѣтнмира²⁾
амѣа сѣ. кѣ. днъ, а нѣлю на Іѡа бѣсловац. сѣѣнста.

¹⁾ По прѣписа у Милюкова.

²⁾ Писано: и Адѣтнмира.

56. Бронзовъ кръгълъ печатъ съ кръстовидна дръжка, отъ 1705 г. На печата стои образъ на архангела Михаил (А М) и надписъ въ два кръга:

† Сия печатъ ва Бѣлешькѣи предѣли ва горѣ Клѣпа влизѣ река. Барьдарь. Света и свещѣна обитѣль глѣни монастирь Орѣле храмъ светаго Арханѣла.¹⁾

Надписъ около дръжката:

Писа то печатъ масторъ Симонъ. Костадиновъ въ лѣто (sic) 7213 (7213) мѣць гѣнаръ дѣнь кѣ.

57. Бронзовъ кръгълъ печатъ съ образа на архангела Михаила и надписъ въ два кръга:²⁾

¹⁾ Монастирьтъ Св. Архангелъ или Чѣчево се намира въ мѣстността Клѣпа, при с. Чѣчево (Горно и Долно). Печатътъ се пази въ Велешката българска митрополия.

²⁾ Пази се въ Велешката българска митрополия.

61. Хубавата старинска черква Фитията (Св. Архангелъ) съхранява още фрески и словѣнски надписи. При входа на св. Козма напр. стои: сѣ Козма и пр.

С К О П Ъ Е.

62. Бѣлѣжка отъ 1650 г., въ ръкописна палея на последния листъ. Пази се въ библиотеката на свещ. Евтимъ Икономовъ:

† Лѣтъ мимотекущихъ г.з. и р.м.з (7156—1648) прѣстави се гнѣ сръвелемъ. арѣп(ископъ) кѣрь Пайсен вѣде моу вѣчна намет... и расхѣчено въ сѣверанѣ его ѿ неко та.... рекомаго проклети чифѣтъ Яхмѣ.... и многи потрѣви красни цркви вел... и петрахили и кнѣге и ѿверѣто сию кн...га деливаш... Скопѣ. мѣнши въ челоу... иноуѣ. Едпана¹⁾ иермоу и ѿкѣпѣ ю... и приложѣ..... Николе юже.... Яце ли се ѿкто ѿверѣтъ ктитору да вѣзвратитъ ю въ вишереченаго хр(ама)... пѣстинна да вѣдетъ. да подастъ еже ли аще ли нанѣ страѣ да не вѣдетъ аще ли к... хоуѣтъ лѣкаѣтвомъ ѿти ю или сило... тамо да ѿветъ да въ днѣ страшнаго сѣда. Пнѣ в лѣто г.з.р.м.з (1758—1650).

63. Бѣлѣжка въ сѣщата книга на прѣдпоследния листъ:

† Гид кнѣ глѣма палеа, естъ была, Каѣакѣзина госпѣра. Яндроника²⁾ и Моусѣа, и подаше ю своѣмъ манастирѣ хрѣмѣ стго архіерѣа Никѣли зѣво Юни пѣстинна, и да нѣстъ нѣки. ѿмѣлѣма ѿ сѣ цркви нѣ да слоу заде за.... ѣного дѣѣ трѣдѣвшаго се.

¹⁾ Т. е. Икона.

²⁾ Андроникъ Кантакузинъ, виденъ велможа и управитель въ Сѣрско при Душана. Гласник XXXII, 280.

64. Българка на български езикъ съ грьцки букви, на сѣщия прѣдпослѣденъ листъ:

IC	XC
HH	KA

† Τάκω δα σε σναε σια κνοιγα σφετωε Φήλαε κνήγα δα
ε πρώκλεκί κο . . . υσθαδι στή σφετωγο Σπασα υ ωτ μαίκα υ
τατκα υ μαλτζίνω μλεκο ζαράδι γεε χεπαθα γνίγα.

† κακο σε ζαβεζαλα γνιγα υμα ρθπ γωδινι.

(Т. е. † Тако да се знае сна книга светое Палеа книга да е проклетъ во(и) . . извади отъ светого Спаса и отъ майка и отъ татка и майчино млѣко заради ѱе хубава книга.

† Како се завезала книга има 189(?) години).

65. Приписка въ слова на св. отци, ръкописъ отъ XVI—XVII в., намѣренъ въ Скопската Черна-Гора, сега въ Скопското българско агентство:

До зде трѣди се ѿ сѣмъ мнѡгѡгрѣшнимъ. Пахѡміѣ ѿ при-
ложі ю монастірь Сѣмьѣ Троице зовѡма Русьинца¹⁾ Бѣ да гдѣ
прѡбѣсти: ѿ ктѡ ю ке ѡтець ѡ монастира. да мѡ ѡмѣсти стаа
Троица: ѿ

66. Последовна приписка отъ прѣписвачката калугера, въ миней отъ 1420 год. Намира се въ Скопското българско агентство:

ГЛА҃ съвършителю боу вѣ аминь : . ГИ҃ бже на́ша ѿже
Петрови҃ ѿ влоудныѣѣ, слызали҃мъ грѣхѣмъ ѿставленіи. ѿ ми-
тара познавѣша своѣа прѣгрѣшеніа ѿправдавѣ. да милѣи҃тъ
калогерицѣ ѿлисаверѣ, въ си҃нѣ вѣкыѣ ѿ ѿ въ боудуши҃. понеже
твораше добраа дѣлаа ѿ бл҃гаа ѿ многыма бл҃гаа прибѣвши
сѣ. за не пишеть ѿшиѣ ѿбръще тѣкоушомоу се ѿвръзоутѣ.
великоу бо кротость ѿмеѣ. пишеть бо сѣ. бл҃женны кротѣи ѿко
ты наследѣте земяю. бл҃женны плачюще ѿ ѿко ты ѿуте-
шетѣ сѣ. бл҃женны млтвиѣи ѿко ты помнлованы боудѣте. да

¹⁾ Въ Призрѣдско.

йзволить гъ бѣ ѿю на страшнома ѿ нелицемер'нома соудитиѣ.
ѿгда хоще назъ прѣстатнѣ да дѣснѣ страни.. ѿ прѣтаа ѿгомти
да ю помилѣѣ.

Исписа вѣхъ (sic) оу снѣю кыгоу стѣхъ слоужавамѣ
да ю помилѣю. ѿ кто прочтѣ рѣцѣ бѣ да ю прости въ вѣкы
ѿминѣ. бѣ да прости калоу҃герѣцѣ дръю ѿлисаведѣ, понеже
великыма ѿ стѣмъ бѣразѣ Марина нарицают'сѣ. въ вѣущѣ
вѣкѣ ѿминѣ да ю вѣвена ѿ. тѣи стѣи ѿцѣѣ ѿже соутъ въ
Никей. ѿдѣа вѣ наготѣ стоуднаго тѣла моѣго ѿ кто прочтѣ
рѣцѣ. вѣ да ю прости. бѣ да прости Калиноу коѣа прино-
шаѣше вѣощѣа вса вѣгда на снѣдѣнѣ намѣ ѿ многаци во нѣ
оупокой винѣ да ю помилѣѣ гъ бѣ ѿ прѣтаа ѿгомти ѿ стѣхъ
ѿцѣ ѿшѣ чютворѣцѣ Николаѣ ѿ кто прочтѣ рѣцѣ бѣ да ю
помилѣѣ. ѿци ѿ вратѣе понѣ не писа дѣхъ стѣи нѣ роука
вѣтѣнаѣ да ѿда вѣудѣ срока недостаѣвна ѿли' словѣ ѿспра-
вляюще поитѣ. а мене вѣвѣмѣйте.

Почѣнѣ оувоги миѣю ѿ великѣго троудѣа писа се сѣ
книга въ лѣ з. ц. к. ѿ (6928).

67. Приписка въ сщ҃іа миней отъ прѣписавѣата, на
л. 154^а:

Бѣ да прости ѿ помилѣѣ кал҃гѣрицѣ Оѣѣсѣю въ сѣ вѣкѣѣ
ѿ въ вѣущѣ понѣ желашѣ ѿпѣско житнѣ ѿ приношаѣше на
снѣднаѣ вѣгда ѿ вѣшашѣ нѣ понѣ великимѣ трѣдѣ постиже
вѣ дѣнѣ пишѣки ѿна же ме напоѣ вина Оѣчи ми се ѿсправѣше
а рѣцѣ вѣкрѣпѣста ѿ кто прочтѣ рѣцѣ да ю бѣ прости въ вѣки
амѣ амѣ прѣстѣ амѣ а вѣ бѣ :

68. Приписка въ сщ҃іа миней отъ прѣтежателя му попѣ
Любана, л. 182^б:

Си мѣнѣ попа кѣ Любана. за. р. ѿ сѣ (115). коуп ѿ оу
Сѣвинѣца.¹⁾ оу Димитра. Прѣсти бѣ довро тѣворѣцѣи ѿ любѣ-
цихъ хѣа писа...

¹⁾ Сѣвинѣца е село въ Кумановско.

69. Титуленъ надписъ на краля Вълкашина:

Въ ѿа Ба калокърни кралъ Вълкашинъ.

Изгѣнъ е въ бронзовъ кръгъ, 16 см. въ диаметра. Билъ е окаченъ на голѣмата полиелея, подарена отъ Вълкашина на

Марковия манастиръ Св. Димитъръ въ Скопско. Пази се въ Скопската българска митрополия. Втория екземпляръ, безъ висулкитѣ, видѣхъ въ Бѣлградския държавенъ музей.

70. Бѣлѣжка на листъ 87° въ пергаментенъ псалтирь, сръбски изводъ, въ Скопското българско агентство:

Ѹаѡтирь Давидовѣ ѿ црѣ Шнишмана. евангѣлие.

71. Бѣлѣжка отъ друга рѣка, въ сщия псалтирь на л. 79°.

† Гѣз ми прѣѡсѣеномъ кѣ митрополитъ Грѣнскому . . .

72. Бѣлѣжка на л. 28° въ сборникъ отъ XIV вѣвъ, въ Скопското българско агентство:

Еъ ѡѣ ꙗцѣі. (6919—1411) ѡвѣстоаніе грѣ въ Номѣ Бръдѣ.

73. Бѣлѣжка на края на пендикостаръ, сръбски изводъ, въ Скопското българско агентство:

† Сѣѡ книгѣ направѣ кѣ Герасѣ въ ѡѣ ꙗцѣі (7074—1566). ѡѣца ѡпрѣіѡ. ѡ мѡнастирь Стене вѡда вѣ да га прѡсти. Ктѡ ке ѡѣти ѡ стѣѡ мѡнастира Стене вѡдѣ да мѡ ѣ прѣѡаа. стѣпрѣѡніца на страѡномъ соудѣ.

Двѣ по-нови бѣлѣжки, едната на първия бѣлъ листъ, а другата на послѣдния:

Сѣѡ книгѣ пишетъ пендикостаръ Дѣко пѣсинхъ писѣхъ азъ грѣѡнихъ ѡ недѡстѡнни . . . Дѣко полагани ѡакъ . . . ѡхъ много согрѣѡеное. Трѣпко Стамнко 1818 . . .

† Село Яракарѣ. Писа се Младеновъ Пеш ѡ свѣти помѣникъ ѡ ѡста дълъ ѡ

Село .икита Иліѡ Шекинъ поклѡни. въ рѣницѣ Благо-вищенію.

Т е т о в с к о .

74. Надписъ отъ 1577 г., надъ вратата на черквата Св. Никѡла, въ албанѡ-българското село Новѣѡе:

† Ізѡѡлѣнѣмъ ѡѣца І поспѣѡнѣмъ сѣѡни (sic) ѡ сѡзрѡѡнѣе стѣѡ дѣха. сѡписѣ сѣ сѣѡ стѣѡ храмъ вѡжѣставѡнѣ стѣѡ ѡѣца. Нѣѡлаѣ: прѣѡ вѡсѣхъ ѡѣѣщенѡѡѡ. мѣтрополѣтъ. кѣѡ Нѣѡѡнѡръ:

79. Бѣлѣжка отъ 1626 г., на послѣдната корица на сжщата книга:

Еъ лѣто 7134. (7134—1626). въ тов'рь п'шѣнница
цѣною сѣбра. х. (600) ѿспрін.

80. Образъ на Кирила Пейчиновичъ отъ ученика му
Арсения, на първата корица на сжщата книга. При лика
Арсени написалъ: Кѹрилъ ѿ Тѣарцѣ 'Аризановъ мѣчителъ,¹⁾
а при своя ликъ: ѿвѣдъ 'Арсѣнія въдалѣнната Тѣаречка.²⁾

Ликъ на Кирила Пейчиновичъ.

¹⁾ Аризанъ ще да е билъ нѣкой монастирски послушникъ, често наказванъ отъ К. Пейчиновичъ.

²⁾ Почеркътъ на Арсения се повтара и въ други ръкописи. Срв. нб. долу № 81, 83.

81. Бѣлѣжки за исторіята на единъ ръкописенъ миней (за февруари) и за манастиря Лѣшевъ, на първата корица, отъ ръката на Пейчиновичевия ученикъ Арсенія:

По заповѣстѣніе мѣтрѣ сѣаго великомѣника Георгіа іаже во подкрѣплѣе Сѣхїе горѣ сирѣчь Бѣлковскіи мѣтрѣ въ книга сіа во Скопско во мѣтрѣ сѣаго Николае лета: рѣбѣ: (175) ѿ по заповѣстѣніе іего превѣстѣ въ мѣтрѣ сѣаи Архїаггѣлѣ паки лѣта: рѣ. (100) по тѣмѣ ѿгвѣментѣ Лешечкаго мѣтрѣ. принесѣ ю во Долни Пологѣ по ѡбновленіе Лешечкаго мѣтрѣ сѣаго 'Иданасїа положи ю во свои мѣтрѣ во лѣто 1825): ѿ въ ѿгвѣментѣ тѣи Кѣрїлѣ іермонахѣ ѿ селѣ Тедрце ѿ неговѣ по плоти ѡцѣ Пиментѣ монахѣ ѿ Пименовѣ по плоти вратѣ Далмантѣ монахѣ постриженѣ во Сѣбю горѣ во Хлендѣрѣ.

82. Бѣлѣжка отъ 1733 г., отъ патриарха Арсенія Черноевича, на 1^а листъ на сжщата книга:

Въ лето гнѣе 1733, маїа во 1 днѣ ми нижеимѣноватїи придохѣ на видѣніе сѣомѣ манастирѣ іаже въ нѣре хѣрамѣ сѣлагѣ чѣдотвѣрѣца хѣа Николаа, съ прѣѡбщѣнїи мѣтрѣлїтѣ Скопскїи кѣ Кѣрїлѣ, ѡ тогѣ да лѣтїе вѣ ѿ насїла православномѣ нарадѣ ѿ чѣдѣ 'Игарї, 1 наї пачѣ пастирѣ христїанѣнїтаго сѣада: іако же ѿ нѣ, бжїа крѣпѣла дѣница да избеавѣ за ходатаїствомѣ прѣчтїе Бїе ѿ сѣаго Николаа скѣрагѣ помощнїка, ѿ васѣ сѣи:

Бжїе мѣтїю 'Архїепѣпѣ Пекскїи ѿ васѣ сѣвлїе колгарѣ, ѿ вѣсгѣ Лїлїрїка патріархѣ смѣрнїи Арсенїи Четвѣртїи рѣкою.

83. Бѣлѣжки за исторіята на Лѣшечкия манастирь, стѣмени отъ Кирила Пейчиновичѣ и прѣписани отъ ученика му Арсенія, въ житїето и служба на „царѣ“ Лазаря.

На л. 57^а се посочва за основателъ на манастиря князь Лазарь:

Оуше мало нещѣ да кажемо щѣ направилѣ манастирь во Тетоски вылаетѣ Легена града ѡу место Лешовѣ выше кале

Лешечко¹⁾ созида мнѣтирь во ѿма стоу ~Аванасію ѿ тамо що му беше потребно бустрои намести и подъ калето чифликъ му направи ѿ ѿколо со зить го загради и четири врати му остави: ѿ во дворотъ другий храмъ созида Оуспеніе пресѣта Бѣе²⁾ ѿ нюгъ го исписа со всѣкимъ бл҃голепїемъ и зще дохадокъ му врѣза му кѣпи село Рѣтае го поклони на манастиротъ да емъ идеть доходъ на тѣа б҃гомолцы що седать во мнѣтротъ.

На 2^а листь:

Препїсахъ сїю книжїцѣ ѿзъ грѣшнѣи и недостѣинѣи во іеромонасѣхъ ~Арсенїа со повеленїемъ іегзменомъ Күрїломъ тогоже ѿбитела ст҃аго ~Аванасїа аїратъ ст҃аго мѣника кнѣза Лазара срѣбскаго во лѣто ѿ хр҃та 1841.

На л. 2^о шаблоненъ ликъ на св. князь Лазара.

На л. 3^а: ... Исписа се книга сїа Правило стѣомъ бугодникъ гд҃ну ѿ мѣченикъ. книга сїа преведе се ѿ соборникъ сербскїи, препїсахъ сїе правило ѿзъ недостѣинїи во іеромонасѣхъ Күрїллъ рѣдомъ ѿ Тетовско ѿ Дѣлнаго Пѣлога ѿ село Тѣарце недостѣинїи ѿгзменъ Лешечкаго мнѣтра ст҃аго ~Аванасїа вѣше село Лѣшокъ мнѣтръ хайратъ стѣомъ кнѣзъ Лазарю ѿбаче пребиваше мнѣтръ тѣи во запостенїе разоренъ лѣто 120) по томъ ѿзволенїемъ бж҃їимъ по моемъ желанїю во лѣто 1818) ѿ стѣю Гѣрѣ ѿ мнѣтирь Хїлендаръ ѿ взѣхъ бл҃гословенїе ѿ ст҃ий ѿц҃и хїлендарски ѿ ѿ моего рѣднаго ѿц҃а Пимена монаха ѿ ѿ ѣго брата моего. ѿстго. срїка. Дѣлманта монаха: посрїженїа во Хїлендаръ, ѿхже бл҃гословенїемъ ѿ помоцїю бж҃їею во вѣшеписанїе лѣто прїйдохъ ѿзъ вѣшесказанїи Күрїллъ придохъ ѿ ѿ ѿбновихъ ѿ чѣсти мнѣсрѣ тѣи ѿбаче зѣла маю

¹⁾ Надъ с. Лѣшекъ или Лешокъ стои една зидина и основитѣ на калето, което прѣзъ 1159 г. разрушилъ срѣбскїиъ жупанъ Стефанъ Неманъ. Монастирскїиъ развалини, собствено на черквата Св. Атанасъ, се нахождатъ още по-горѣ, въ Шарскїиъ хѣлмове. Сегашниятъ манастирь е съвсѣмъ на ново въздигнатъ въ началото на XIX в., долу надъ селото, дѣто е билъ нѣкогда чифликътъ на жупанинъ.

²⁾ Тази черквичка е запазена на изтокъ отъ сегашниѣ манастирски сгради.

полог'ски сп'єницы тѣа сп'єнството го имаатъ свѣте ѿкоже подобаетъ сп'речъ хоѣа ѿ радеа свѣтѣ мнѣтирѣ що сатъ пѣсти да са ѡбноватъ ѿ тетовски граждани свѣте помогнаа кой со ѿ що беше кадръ во Лешокъ ѿмаше неколцина що радеа да го расипатъ мнѣтиротъ ама не можеа защо не ѡставаше мѣитвата пречѣтѣа двѣ бѣѣ ѿ стагѣ 'Аѡанасѣа мнозина беа такѣа безвѣрницы ѿ бездѣшны ама во нѣхъ имъ беше прѣвъ дѣшогѣбець го вѣаха Петре Жарѣо ѿ другѣи села свѣ сѣтъ помогнале ѿ радѣле ѿ най напредъ ѿ най многѣ порадиле наши забити рахметѣ¹⁾ старъ паша ѿ по него негови любезни чѣда негови честни 'Абдилъ Рахманъ паша ѿ честни Хѣвзи паша ѿ честни 'Асанъ паша ѿ честни Вели бегъ ѿ честни Цѣладинъ бегъ ѿ нѣхны дайѣо честни Мехметъ ѿга ѡни най многѣ се радиле ѿ най много мариѣетъ ѡучиниле ѿ нимъ Гдѣ да ѿмъ дарѣватъ ѡтѣрѣле години ѿ конаците да ѿм сѣтъ ѡгѣсловени на чѣдо ѿ прѣчѣдо нѣхно да седѣтъ во нѣхны конацы ѣдѣ бе ѣдѣ сп'речъ во вѣки 'амѣнѣ.

84. Надписъ и стихове на надгробната мраморна плоча на Кирила Пейчиновичъ, игуменъ на Лѣшечкия манастиръ:

іс хс

По запѣстеніе манастира ѣтагѣ Аѡанасѣа пакѣ се ѡбнове во лѣто ѡѡ (ѡі?) (1817) трѣдомъ ѿ иждѣненіемъ Кирила иеромонаха вѣншагѣ егѣмена манастирю сѣмѣ нѣе ѿ написа плочѣ сѣю своєю рѣкою еѣе во живѣтѣкѣ своємъ во лѣто ѡ Хрѣта ѡѡѣѣ (1835) пак ѡбнови се ктитѣриѣ ѣтагѣ кнѣза Лѣзара сѣрѣскагѣ †

Стиховѣ . . . гласъ трапѣзѣчки

Тѣарѣ мѣ негово рождѣніе

Прѣчѣста ѿ Хнландаръ пострѣженіе

Лѣшокъ мѣ ѿ негоѡ воспитаніе

Подъ плочаѣа негоѡ почиваніе

¹⁾ Рахметѣѣ = повоѣнѣ.

ѿ негово своє ѿшествіе
 До Хрѣтово второ пришествіе
 Молитъ вастъ браѣа негон, лювинимъ
 Хотѣшѣа прочитати сіа
 Да речете Бѣъ да ви го простиѣъ
 Зѣре оу гробѣъ црквиѣе гостилѣъ

Овдѣ лежи | Кирилъ | тело
 оу манастири оу | Лешокъ село
 Да Бѣъ за дѣверъ дѣло

85. Надписъ на Кирилъ Пейчиновичевия надгробенъ кръсть:

Здѣ починаетъ рабѣъ божи Кирилъа иеромонахъ игѣменъ во манастир стго Идана сіа во село Лешокъ прѣстѣви сіа во лѣто 1845 маѣга:¹⁾ 12 приложи его попъ Хрѣсто ѿ Скопѣ.

86. Заглавие и извадки отъ много рѣдеата вниѣа на Кирила Пейчиновичъ — „Огледало“ отъ 1816 г.

А. Заглавенъ листъ на Огледалото (фотогр. снимка):

¹⁾ Може да се чете марта и маѣи.

КНИГА СІА ЗОВОМАА

С О Г Л О В І Я О

Їписана рѣди потреби ѿ ползováнїа
 препростѣишымъ и не книжнымъ языкомъ
 Болгарскимъ долнѣа Мѹсїи, много-
 грѣшнымъ ко Іеромонахѹхъ ѿ недостой-
 нѣишымъ Іг҃уменомъ Краль Мѹрко-
 вагѹ Монастыра: ѿже во Скопїе
 оу Мѹркоа река храма стѣагѹ ве-
 ликомѹченика Димитріа

Кѹрїалѹ тетоецѹ пѣйчиновикѹ

ѿ ѿдаа на тѹпѹ ѿживѣнїемъ ѿ потщанїемъ

Бл҃гоговѣиагѹ во Оващѣницѹхъ

ГДНѹ КООТѹ ОТОШНѹА

Попа ѿ Призрена града.

ВЪ БѢДИНѢ ГРѢДѢ,

Писаны Крѡлевск: Оуниверситѣта Пещанскѹхъ.

Извадка отъ текста на Огледадото, стр. 6—5:

Овое сказаніе да чати или самъ себѣ или дръгомъ на главѣ, кои е мощно боленъ, или во големъ саклетъ се наокалъ или во длабоки грѣхови некои влеголъ, или некаква напасть го нашла ѿ грѣхотъ свои или во стоката или во кѣпата или во челадаѣта, или во нивата или во дозѣто, или во дрѣвѣта или во бахчата каква невола да бѣде прво да се исповѣдаатъ свѣ челада ѣ да се ѿпростатъ меѣу себе ѣ да се покалатъ ѣ да ѿста- ватъ да не чинѣтъ лошо ка що чинѣде ѣ да се помолѣтъ попу ѣ поѣ да ѣмъ чати ѣвад мѣтва ѣ да знаа црѣство ѣме ѣмѣатъ седаметъ курѣзѣхъ сѣрѣчъ спасѣніе, ѣ да се чати члѣвѣкъ на главѣ кога бере дѣша ѣ кога примѣра сѣрѣчъ на ѣсходѣ дѣши ѣмъ грехонте му се простѣватъ ѿ Хрѣта Нѣфонта ѣмъ лесно може да се престѣви сѣрѣчъ да ѡумре рахатъ.

Стр. р м д — р м з (Наставление за първитѣ земни плодове):

Ако сакашъ да ти се раѣатъ бѡстанъ, бахчалакъ, ѣблѣи, крѣши, сливы, лѡзници, ѡраси, востѣни, мѣгдали, херъ що да бѣдетъ да раздѣдешъ за Бѡга ѿ првата ко(ш)ница, що ѣе за- бѣрешъ, ѣмъ ѿ най-хубаво мѣсто да забѣрешъ првото, ѣ чел- ното да го дѣдешъ на некои просѣакъ, или во црѣква ѿнеси, ѣ раздѣди по сиромѣси, или ѡу некои мѣнастырь херъ каде- гѡдеръ да дѣдешъ, ѣмѣ най-хубато ѣмъ най-чѣлното за ѣме Бѡжю пр'во да дѣдешъ после самъ да занѣдешъ, или пешкешъ да дѣ- дешъ ѣмъ да дѣдешъ, ѣко ѣмашъ бѡстанъ най-сеѣте, най-го- лѣмата лѣбенѣца, на просѣацы да ѣ дѣдешъ, после на забита пешкешъ по мѣла да ѿнесешъ, така ѣ ѿ грѡзѣ, така ѣ ѿ ѡвоѣки, така ѣ ѿ жѣто, зере просѣають ѣе го нѡситъ Бгѣ, ѣ забитотъ ѣе го ѣдетъ самъ, или кого се боишъ помошно да ѿ Бѡга или ѿ чоѣка що ѣсть ѣ ѡнъ подъ Бгѣ, ѣмъ ѿ прво най-чесното най-едрото, най-големото най-напрѣдъ за Бгѣ да го дѣдешъ

Б р а т о в с к о .

87. **Братово.** Надписъ надъ западната врата на черквата Св. Иванъ Прѣдтеча, въ махалата Варошъ.

Ко слава стѣла и животворѣніа трѣци. шенови са сѣй стѣи храмъ. стаго Іоанна Прѣдтечи. трѣдомъ и иждивеніемъ бѣщимъ христіанскимъ, иѣже да поманѣтъ Бгъ во прстѣи своемъ. в лѣто ѿ Ядѣма. зтмд. а ѿ Хста. 1836. майи.

88. Надписъ надъ западната врата на черквата Св. Никола:

† Сие божественни храмъ великаго свѣтитѣла Николаа оновни са иждивеніемъ общимъ христіаномъ. во царство свѣтанъ Явѣлаъ Мѣрцито: при Захаріа архіереа во лето господне 1848. †.

89. Бѣлѣжка въ недѣлно рѣкописно евангелие отъ XVI—XVII в., листъ 76°—77°. Пази се въ черквата Св. Иванъ Прѣдтеча:

Да се знае кога приде иреѣ Лазѣ ѿ Кѣвачевци въ Лѣсновски шѣитѣлъ хрѣ архістратігъ Михай и стѣхъ прѣподовни ѿцъ Гавріѣлъ Лѣсновски пѣстинѣжитѣ еже постившаго се въ горѣ Шеловскѣ тако да се знае кога дохѣди Лазаръ при егѣмена Ісѣе ерѣнахъ Філодеи мѣ е влѣдѣсти еѣка Тѣстендѣлскѣ и прѣчѣ. Еѣто ти вѣди ти попе Христо въ Кѣчанѣ да знаѣшъ свѣтѣнейшемъ и словесненшемъ ѿцъ и господѣнъ кѣ Еисаріонъ іермонахъ въ Рилска шѣитѣлъ.

90. Бѣлѣжка въ миней, срѣднѣобългарска редакция, слѣдъ службата на 8-и ноември. Пази се въ сѣщата черква:

Сѣмъ лѣзѣ¹⁾ попъ Еѣлкѣ написѣ 1789 гѣ лета.

91. **Лѣсновски манастиръ.** Надписъ на каменна плоча, заидана отвѣтъ въ абсидата на манастирската черква. При посѣщението си въ Лѣсново, забѣлѣжихъ отъ надписа нѣколко букви. Като разкѣртихъ зида, излѣзоха два реда писмо, не-

¹⁾ Нарисувана е лозница.

довършено. Сегашната черква е прѣзиждана прѣзъ 1341 г. Надписътъ е слѣдователно отъ по-ранно врѣме, отъ по-стария манастирь, както се вижда и отъ начѣртанието на буквитѣ:

✠ НЫРГ РЪШЬ ЛННАПНСА

НАПНСА

92. Надписъ отъ 1341 г., на мраморенъ хубавъ горенъ прагъ на срѣдната черева, за възобновлението изцѣло на храма отъ Ивана Оливера и владѣнията на манастиря:

✠ СЪЗДЪ ТЕ СІН СЪВѢТЛИН И ЧЛНѢ ХРАМЪ ВЕЛИКАГО ВОЕВОДЕ ВМШИН(ХЪ) СНА. АРІСТРАТИГА МІХАНЛА. СЪЗДА СЕ И СЪВЕРШІН СЕ. ВЪ ДНИ СТЕФЪ КРА. СЪ ТРЯДОМЪ І ПОДАЛИНІЕМЪ РАКА БІМЪ ІОА ВЕЛИКАГО ВОЕВОДЕ ОЛИВЕРА. И ПОДРОУЖИМЪ ЕГО РАКУ ЕЖНЮ ДИНОУ МАРЪ. И ВЪЗЛЮБЛЕННАГО СМУ СНА КРАКА. В. ЛѢ 5. 0. 11. 6. (6849). Се же села и метохіе село конъ цркве ЛѢСНОВО. съ заселомъ ЛУКОВЪ и ъ БАКОВЪ црквѣ стга Николѣ съ селомъ. і на рѣцѣ заселъкъ ГЛОБНИЦА и село ДОБРЬЕКО и ъ ДРЪВЕНО. стъ ІЕЛІСЕГ и заселъ(къ) ПЕШИНІК(Ъ) стъ ПРОКОПНЕ. и катъкъ ВЛА на строн(?)и ъ ШИПЪ стъ НИКОЛА ПОП СІФНЕВЪ. и. к. кзкен :

Че и прѣди Оливера (1341 год.) е имало храмъ и манастирь, личи отъ писаното тука житие на светеца прѣзъ 1340 год.¹⁾ Оливеръ е утвърдилъ старитѣ манастирски владѣния и, може би, нѣкои нови приложилъ. Отъ поменатитѣ въ надписа мѣста сега се знаятъ:

1. ЛѢСНОВО, село, дѣто стои и сега манастирътъ.
2. Луково, селце подъ Обловъ-вѣрхъ, на с.-и. отъ манастиря 1 часъ пѣтъ. Има 11 къщи и е турски чифликъ.
3. Баково, мѣстность на 1/2 часъ източно отъ ЛѢСНОВО. Има манастирски ниви, горичка и развалини отъ черква, съ храмъ Св. Спиридонъ.

¹⁾ Сръ. Пор. Ивановъ, Сѣверна Македония, 95—105.

4. Глѣбница, село отъ 4 вѣщи (2 турски и 2 монастирски). Намира се на 2 ч. на югъ отъ Лѣсново. Монастирътѣ притежава тамъ повече отъ 300 уврата ниви и ливади.

5. Добрево, село на 1 часъ на западъ отъ Лѣсново. Черква Св. Варвара.

6. Пещникъ, мѣстность на $\frac{1}{4}$ ч. на югъ отъ Лѣсново. Развалена черквичка.

7. Черквичка Св. Прокопия се намира между Лѣсново и Пещникъ.

8. Черква Св. Никола въ Щипъ, поправена, служи сегѣ за съборна.

93. Надписъ отъ епиторитѣ отъ г. 1349, надъ вратата на срѣдната часть на черквата и слѣдователно надъ погорния (№ 92) надписъ:

Ἀνηγέρθη ἐκ βαθρων, καὶ ἀνηγορεύθη ὁ θεὸς καὶ πάν(δε)πτος
ναὸς τοῦ ταξάρχου Μικῆ δι' ἐξόδου τῆς πανευτυχιστάτης δεσποῦντος Ἰω-
τῆς Αὐθερί. καὶ τῆς πανευτυχιστάτης βασιλεῖσος Μαρτῆ τῆς
Αὐθερίσσης καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, Κράικου καὶ Δαμιάνου, ἐπὶ τῆς
βασιλεῖς Στεφάνου καὶ Ἑλένης, καὶ τῶν υἱῶν αὐτῶν κράλη τῶν
δρῶν, μηνὶ αὐγούστῳ ε'. ἔτους ᾠ.ω.η.ζ': ινδ ε : ρ

(Съгради се отъ основи и се изписа божествениятъ храмъ на военачалника Михаила съ изживението на всеблагочестивѣйшия деспотъ Иона Ливеръ и на всеблагочестивѣйшата царица Мария и тѣхнитѣ чеда Крайка и Дамяна, прѣзъ царуванъето на Стефана и Елена и тѣхния синъ кракъ Уроша. Мѣсець августъ 6-и, година 6857 (1349 отъ Хр.) индиктъ 2-и).

94. Надписъ при лика на Оливера, на сѣверната вжтрѣшна стѣна, въ срѣдния корабъ на черквата:

Изъ рабъ хъ Нѣанъ Оливеръ по мѣти вѣнн гна ми крака
Стефана вихъ у сръблемъ великъ нагелникъ. помъ велики савга
помъ велики коекода помъ велики за вѣрно сѣмъ
поработанние по мѣти вѣнн и велики деспотъ вса сръбские
земле и поморские и чѣстникъ гръкомъ.

95. Надписи при ликоветѣ на Оливера и жена му, на сѣверната вътрѣшна стѣна, въ прѣдния корабъ:

ἡ πανευτυχιστάτη βασίλισσα. Μάρια. ἡ Λυβερῖνα
ὁ πανευτυχιστάτος (δεσπότης)

(Всеблагочестивѣйшата „царица“ Мария Оливеровица).

(Всеблагочестивѣйшиятъ деспотъ...).

96. Надпись на горния мраморенъ прагъ на южната врата, за границитѣ на монастирскитѣ земи прѣзъ врѣме на Оливера:

.... ѿκιν. ѿ ... с. ш. о низъ доль до . ѿш. а подѣ
Гѣко лозие. до дѣла. и по дѣлаъ къ Колѣнѣкъ. та низъ доль та
въ Коритницѣ до Пъан сѣе .. къ на Блатце. и на
Пламъ и на Ухо нѣ Бѣкоуъ равнѣ и пѣтемы написаны въръ
на Бръза на Планинѣ на Клобуцеу. до пъта на доль та
ѣниѣ прѣзъ Липокеу подѣ присадѣ низъ колѣнѣкъ надѣ гѣско
лозие подѣ пешно на доль пѣ Злетовскаго р. сто перперъ
..... въръ. възъ Млатѣкъ потокъ и прѣзъ Равнинѣкъ по дѣлаъ.
къ каменѣ на Кисѣлицѣ и прѣко прѣзъ бръдо. прѣзъ доль
на дръмъ къ Прѣсеу и възъ дръмъ ѿ Кръта низъ доль къ Бѣмашѣ
и прѣзъ бръдо къ Крътѣ. и прѣко на Мраморѣ. и низъ дѣлаъ къ
Млатѣкъ доль прѣзъ рѣкъ

Отъ поменатитѣ мѣста въ този слабозапазенъ надписъ
който замѣстя грамота за владѣние и граници, сега се знаятъ
слѣднитѣ:

1. Волѹякъ, хълмъ до Злетово, $\frac{1}{4}$ часъ.
2. Корѣтница, суходолица, $\frac{1}{2}$ часъ отъ Злетово.
3. Пѣяковица (Пѣаковѣнца), мѣстность при с. Щалковица.
4. Уо (Ухо), мѣстность надъ с. Близънци.
5. Бръза, планинска мѣстность между с. Мушково и с. Нежѣлово.
6. Колѣнѣкъ се нарича всѣки коларски пътъ по тия мѣста.
7. Млатѣкъ е селце надъ с. Горно Кратово.

8. Раванікъ, хълмисто мѣсто между селата Рѣтевици и Неокѣзи.

9. Киселица е рѣка при с. Раванікъ.

10. Пръчево може да отговаря на Причиракъ, мѣстность въ Раванище.

11. Бунешъ е село.

12. Крсъ е мѣстность между селата Бунешъ и Врбица.

97. Надписъ отъ 1627 г., на мраморна плоча, заидана отсетнѣ отвѣтъ въ южната стѣна на черевата:

† Еъ лѣтѣ 7135—1647) създа се сіа магерница трѣдомъ и потъцаниемъ рана вжидъ Михаилъ и сіа ѣго Ъвана: при нѣмѣна Мадима ѣ ко що приложи Еъ да прими въ свою рѣкъ и Еъ да помѣнеть вратію кон се трѣдише въ цѣтѣко нѣное.

98. Надписъ отъ 1581 г., на оловенитѣ плочи на покрива на черевата:¹⁾

Препокрие князь Кратовски Никола Бойчикъ, при егѹмене Спиридона и масторъ Даманъ и Богое. Петъръ. лѣто отъ Ядама 7089, отъ Христа 1581.

99. Надписъ отъ 1635 г., на монастирската чепма:

† Привѣде се сіа вода трѣдѣ и потъцаниемъ вѣгочастываго хѣтытора нашего кѹ Сѹмона и подроужіе его Есса ѿ гра Ципа и гѣ да подасть имъ источникъ воды вѣгъ въ животе вѣчнѣ. и кон що приложи Еъ да прим(и) въ свою роѹ. въ лѣтѣ 7143 р. м. г. (7143).

100. Надписъ отъ сжщата 1635 год., до владенеца на монастиря:

† Привѣд(е) с(е) вода сіа трѣдѣ и потъцаниѣ вѣгочастываго хѣтытора хажи кѹ Михаилъ и Янна гѣ да подасть имъ стѣрицѣю въ цѣтѣко нѣбное 7143 м. г.

¹⁾ При моето посѣщение въ Лѣсново (януари 1908 г.) имаше сѣгъ на покрива, та се задоволявамъ съ прѣписа на Е. Карановъ.

101. Бѣлѣжки¹⁾ отъ привоцаланчанина Стоянъ (Стефанъ) Ивановъ по мряморницѣ подиорди на южната черковна врата:

† Стоянъ Иванокъ в лто 7215. 61 (7215—1707).

† Стефанъ Ивановъ в лто 7229. 61 (7229—1721) мѣзъ августъ 61 днѣ торникъ въ Крѣва река Палка

102. Надписъ надъ група светци въ южното прозорче на срѣдния ворабъ, отъ време на зографисванъето при Оливѣра:

всѣхвалъ прѣбви въ славу.

103. Поменични бѣлѣжки въ пергаментенъ служебникъ отъ XIV в. (листоуе 42^о, 43^а, 43^б, 44^а, 75^о, 76^а):

... поменѣ гъ бѣ рабъ свой Дѣана и Вншоу. и покои
идеже присъщаеъ свѣтъ лица твоего ги

... поменѣ бѣ гъ рабъ свой ѿфн

Поменѣ ги рабоу свою Екгенію. и покою. идеже присъщаеъ . . . свѣтъ лица твоего . . .

Да помнѣтъ гъ бѣ рабъ свой. Нѣоте Добрѣва сна по-
дроуга ѣмоу Сеслакоу . . .

104. Извадки отъ житието на св. Сава Сръбски, написано отъ Теодосія. Това житие е познато по нѣколко прѣписа. По прѣписъ отъ XV в. го издаде Даничичъ въ 1860 г., и по погрѣшка го отдаде на Доментіяна. Освѣнѣ неиздадени хилендарски прѣписъ отъ г. 1336, въ Лѣсновския монастырь се намира другъ, който открихъ тази година. Лѣсновскиятъ прѣписъ е отъ началото на XIV вѣкъ, и може би най-старъ отъ досега познатитѣ. Сравненъ съ обнародвания отъ Даничича, той показва нѣкои малки отклонения въ изразитѣ. Тука изваждамъ онѣзи запазени редове, които се отнасятъ до българската история, именно за Стръза, за Калояна, за идванъето на св. Сава въ Търново:

¹⁾ Писмото е много хубаво, издѣлано съ острие въ мрямора.

того. гѣмъ възмогшимъ, и мног(ыхъ) градовъ грѣскихъ; яко же сказахо^{мъ} пустыхъ и безъпомощныхъ ѡбрътыше. и прѣймше дръж(ахоу ть) вышцахъ же се и ѡкрѣпыхъ градовъ Сѡлзи(а) и Ѡхрѣдъ прѣдръжеше, блгоустьмъ же Стефа(ны) нзкыхъ властель загорьскыхъ иже тогда град(е) прѣдръжѣхъ. къ сему Стрѣзу, яко къ сурѡи(моу) цреку. и себя вратѣ прикѣща, иже и съ градовы (къ нѣ)мъ прискочше се. И прѣкѣ же въ градъ ид(ны) терѣ, Просѣкъ нарицаемынъ Стѣфаномъ (въ)вѣнь бы. давше имъ конскы свою къ пом(ощь) и самъ помогъ имъ, и утвердѣ же и ѡ(госпо)днѣ друга себя и врата нмѣти удостѡнѣ. помощь всаку. къ жо кому жо ѡбрътати. Ѡ семъ увѣщавша. и другы хъ же градовъ пр(нѣмъ) и люди множи се, знаху бо ѣго Жгорѣни л(юднѣ) и прихѡжаху къ нимъ мнози. Хоу же зѣ безъмнѣ ѣго сказати. аще и вдальнѣ повѣсть.

Много же разбогатѣ^{хъ} яко рещи ѡнѣмъ побѣно утнѣ и утѣсть и рашнѣ безъмнѣмъ. и заеи бл. възвѣснѣ се зномъ. зѣнѣца бѣ и немѣти кѣ же и не краткъ и зѣло и безъустнѣмъ показа се. Ѡтвердѣ бо себя домъ на каменѣ, въ вышерѣньномъ Просѣцѣ. ѣже каменъ тѣ и зѣло высокъ, яко дѣастѣ сѣжаныи. и болю. по нимъ же прѣмѣлающѣи се рѣка ѣ. текущѣи велика Варѣдаръ нарицаемынъ, на то же каменѣ дръвнѣмъ по мостѣ въ позорнѣе свое сѣтвори. Внигда же бесѣлн се бѣше ѡкаїномъ, прѣсѣдѣше упнѣаѣсе мръзкомъ томъ и смъртномъ сѣднѣи. играѣ и веселе се, веселѣе же ѣго смърть бѣаше улеуа. и за малю бо вымъ сѣгрѣшьшаго. смъртию ѡсѣжѣше. и ннзъ каменъ ѡнъ стрѣшнѣи. кнсотю ѡ позорнѣца ѡного. ннзрнѣти повѣщавше.

Внигда же кого ннзрнѣхъ, весель бѣ к нимъ всѣанкнѣаше. блудн да си кожѣ не искѣснѣ. ннгда же бо тѣмю въ самю рѣку ѡнъ пласти бѣаше ннзвѣрженѣомъ. и аще кто кого свойхъ имѣлъ бѣ, или уловѣци боющѣи се бл. ѡбхѡжѣхъ ѡнъ рѣку ищѣше. аще бѣ гдѣ вода ннзвѣргла, яко да прѣймѣ. уакѣкомъ подобѣть погребѣнню, аще ли гдѣ въ глѣбнѣ дръжѣ бѣ бѣ. то рѣбамъ вснѣдѣ бѣаше. Снѣ

бо яко же рекохѡ. веселїе его 'смерть' въше ѹакуа. Снїѣка
ѡ такового 'и' него' сѣдѣвѣху се. на свою бо крѣпость,
и къ тверднѣхъ въсокаго камене каменомыны, и не на кѡ ѹпѣка
себя рѣ. и ктѡ 'и' иже ѡ здѣ мене съкрыжеть, непомянухъ
ѡказанный: къ таковому рѣмлюе, понїе же бсѹществѣ кси зело,
и прѣзорь сѣца твоего възнесе те. Възвизаеи хрѣ свой на
висотѣ. и въ сѣни скоюемъ гл҃ен ктѡ ме съпрыжѣ. 'Аще и яко
ѡрлѣ възнесешисѣ.' и сѣа звѣздъ гнѣздо 'сткорши. и ѡ' тѣхъ
съкрыжѣть те гл҃еть гб҃:

Снѣ же слыше ѡ нѣмъ благоуствѣнъ Стефѣ, скръбѣаше
и свѣстнѣ бѣ боуше ѡсуждаше се, ꙗко такоуаго юнца сверѣ-
повина. ѡ смирѣти снѣша въсхранивша же и ѡгосподиѣша. въ
мръзостѣ, и ѣже къ немѣ брѣства помышляше, Многашн
же повѣиѣн писаше къ немѣ, моленѣ ѡ такоуи прѣстатн. Нѣ
ѡкоже Сокомоу сказаѣ гл҃го. ѡбанѣи мѣдраго и възлюбѣи те.
безумнаго же и възненавидѣти те, Снѣ же и тѣ по истинѣ
безумныи любеуаго и възненавидѣ вса бо ꙗже хъ нѣмѣ Стефа-
нова: въ забѣи положѣи. и ѡблагодѣти не възблагодѣтъ, въ
немѣ тѣмъ, поправѣ бо заповѣ бж҃ю. ꙗстѣопрѣстѣпникъ бѣи
и еуаскоу брѣтотвореннѣ прѣѡбидѣвъ, ѡбѣже ѡ него лю-
бовнѣю, ѡстѣпнѣ же и въроу, закнстѣ же и злоу рѣ бѣвъ и
бѣстрашнѣмъ бж҃иѣмъ растѣнкѣ дш҃ю своѣю (Стѣдѣватѣ дѣл҃ги ре-
торични излияннѣ протѣвъ Срѣза, задѣто се ѡтмѣнѣтъ ѡтъ срѣ-
битѣ: Стефанѣ провожда брѣта си Сава да го моли. Легендѣта
посочѣва какъ Стрѣзо бѣва убитъ ѡтъ ангелѣ) ꙗко ѣтерѣ юноша
страшѣ, Савѣмъ рѣ повѣзѣмъ, нѣ спѣшѣ ме прѣпѣ, и схѣтнѣ
мѣ мой промые нѣмъ вънѣтрѣнка моѣ скорѣстнѣю же великоу,
Савѣ зѣвѣи, всѣ оумнѣиѣн нѣ молаше, тѣмъ же прѣтекшн,
и ѡшѣнага стѣго не ѡбѣрѣтѣи, тако бо и ѡсмѣтрѣи къ. ꙗко
не ѡбѣрѣстѣи се нѣсѣмѣюшаго и тако страшноу стѣнѣннѣ
и вѣмѣзю. ѡбѣдрѣже сѣмѣзю ꙗзѣхъ тонѣи нѣпрѣсно и спѣстѣи
дхъ

(Слѣдва за пѣтуванъето на св. Сава отъ Цариградъ въ
Търново, при Асѣня II) **Ѫ** Констандинова же грѣ, памъ въ

корабли подвигъ се, на Загорскую землю, моремъ шествіе твори, хоще видѣти ската своего, Асана црѣ загорскѣ, сѣго бо дѣщи, за Владислава крѣ посагъши вѣще, Прииде же въ грѣ Несѣбрь. ѿ кѣ ренѣиомѣ Асаню пославъ, свое възвѣсти пришествіе. царь же багоронѣхъ слзгъ своихъ, и съ своимъ пославъ коимъ. ꙗко съ всякою поустнию, стго, и съ потребами его ѿ морѣхъ подвигнати. Приишѣхъ же стѣхъ, въ грѣ Тръновѣ, и цроу усрѣтѣхъ и любузю того приишѣхъ, тръжство же велико, ѿ прѣшстѣхъ его створѣхъ, и въ своихъ топѣхъ полатѣ, настоюще. рѣди стѣдени, прѣвѣкати. ѿмѣхъ повелѣхъ ша. Свѣтлому же и великому празніку, кѣстѣнѣго, вгоѣвѣиени, приишѣхъ, црѣ, и вѣжнѣнѣи Іоанѣмъ патріархѣ, прѣпоунтающе стго повелѣша ѿмѣхъ, въ навѣрніе вгоѣвѣиени, слѣжѣхъ стѣхъ, съвръшѣти, въ оутрѣи же пакѣхъ патріархоу. такоже съвръшѣти, стѣхъ же црѣ и патріарха, послѣшавъ, и въ навѣрніе вгоѣвѣиени. стою сѣжѣбоу съвръшамъ. (Св. Сава гостувалъ въ българскитѣ дворци, а царь Асѣнъ II излѣзълъ на ловъ. Гостѣхъ, като заболѣлъ, проводилъ ученицитѣ си да си идаѣхъ въ Сърбія. Той се поминалъ въ Търново, на 12 ян. 1236 г. Тѣлото му било положено въ монастирската черква Св. Четиридесетъ. Асѣнъ не заварилъ въ животъ скѣпниа си гостѣхъ. Слѣдъ година врѣме крѣль Владиславъ сръбски дошѣлъ въ Търново и взелъ, не слѣдъ малки молби, останкитѣ на св. Сава).

105. Приписка въ рѣкописенъ сборникъ отъ XIV в. На послѣдния листъ прѣписвачѣхъ е забѣлѣжилъ:

Бѣгоколѣніемъ ѿца. и съспѣшеніемъ сѣна. и съвръшеніемъ стго дѣха. ѿже и прѣдѣсть нѣхъ писаніа. (Слѣдва за ползата отъ божественитѣ книги, а слѣдъ това) ѿ сѣмѣрѣнѣи іерѣомѣ Филімонѣ, ѿ ѿбѣлѣсти Златовѣщнѣхъ. въ храмѣ ѿже въ стѣхъ ѿца наше Никѣли, мѣсто рекѣомѣ Войнегъ. Съписѣ сѣю кнѣгоу, при вѣсѣѣщеніемъ іерѣи Морѣжѣнскѣ, кѣрь, Мѣенъ (Слѣдва обрѣщаніе вѣмъ четѣхъ за опрѣщение на грѣшкитѣ).

106. Бѣлѣжка въ сѣщія сборникъ на края:

Да се знае кога придѣхъ азъ грѣшнѣ Ивѣнъ ѿ Кратовѣ
ѿ Десново мѣнастроу гдѣ ѿ д (1779). Тогаиъ вѣше ереніеръ
монахъ попъ Христо ѿ Стрѣмица.

107. Бѣлѣжка въ сѣщія сборникъ на края:

Епископъ ѿпѣкъ Бѣскѣ. въ пѣкрялѣ горы "Усогов" сѣтѣн.
пѣ своєю рѣкою, лѣтѣ 7223—1715) ѿ рѣ, гдѣ ѿ 1) мѣца.
Тюніа. кз.

108. Бѣлѣжка въ сѣщія сборникъ на края.

Да знае кога придѣхъ азъ грѣшнѣхъ и мниши Иѣнникіе
въ грѣхѣхъ гра Гараѣнскѣго въ монаѣтѣ Дѣновски при игѣмѣна
Ісѣи ермонѣ гдѣ ѿ мѣ (1745). ѿ и

109. Бѣлѣжка въ сѣщія сборникъ на края:

Да се знае. кога. придѣхъ. азъ. грѣшнѣ. папа. "Иѣвѣнъ. ѿ
нахию. Тикѣвѣшкѣ та дондо. ѿ село Десново. ѿ мѣнастроу.
Десновски. гдѣ. ѿ. пѣ. д. (1781).

110. Бѣлѣжка въ сѣщія сборникъ на края:

Здѣ придѣхъ: азъ грѣшнѣхъ и мѣшй, ва сѣзжѣлихъ сѣренѣм.
днѣмѣ, — "Иѣвѣнъ" при котихъ гѣна влѣженѣнѣшѣмѣ: кѣ.
ѿсеніѣ "Иѣванѣ" въ тѣи ховѣтѣ. глѣма Дѣновѣцѣ: Тога
пѣтѣ. шѣтѣва. въ ѣгохѣрѣнѣмѣю епаррѣхію Колѣнскѣ. при гѣнѣ
мѣтрѣмѣлѣтѣ. кѣ Ѣфремѣ Стѣніѣмѣчѣ: — лѣтѣ. вѣтѣмѣ: 7223:
ѿ рождѣтѣва: Га Га: и спаѣ нѣмѣмѣ. Ісѣ Хрѣта ѿ ѿ. кѣ. и: —
(1728) рѣкою: —

111. Бѣлѣжка въ сѣщія сборникъ на края:

Да се знае кога вѣше житѣ. р. (па)ри. ва лѣтѣ 7223. гс. мз.
(1739).

112. Приписка въ миней отъ XVI в., на послѣдній листь:

"Азъ смѣреніѣ ѿрѣдіаконъ Силѣвѣстръ ѿ страны Дѣчанѣ-
скѣ. сѣписѣхъ съ миней въ монастыры глѣмѣмѣ Пѣргѣ. въ
лѣтѣ. з. тысѣщѣно мѣ. 5 (7046—1538).

¹⁾ Единицѣ и десѣтицѣ по турскѣ о: т. е. 1715.

113. Бѣлѣжка въ сѣщія миней, на послѣдняя дървена корица:

Да сѣ знае кога прійде гакъ Смиле Ѡ Рокарци на манастиръ Десновски Ѡ Миховци Геворгиевъ синъ: мѣсеца априла 15! днь 15 пз (1787).

114. Бѣлѣжка отъ старческа рѣка, на сѣщата корица:
Смиреніе наше Филаретъ Ципъски Кочанъски Кратовъски Кюстедилъски.

115. Бѣлѣжка въ пендивостаръ, на послѣдняя корица:
† Сію книгъ. пендикосъ кѣпи прѣзвитеръ Стоико въ лѣ. з. тѣсѣши и рѣ. к. д (7124—1615) за триста и 4 — — — аспри. и за странъ жѣте мѣца севрѣ. дѣ днь — — —

116. Бѣлѣжка въ миней, на послѣдния листъ:
† Сѣа книга Дѣсновскаго манастира. подпихъ азъ многорѣшнѣ мѣтроули. Михай Бѣскы Кратовскы, ѣ Цѣй, да несть. ниқы Ѡемлюма Ѡ сѣ цркви. въ. лѣ. г. з. р. н. з. (7157—1649) мѣ. гѣ кѣ.

117. Приписка отъ прѣписвача (листъ 21^о) въ Якатістѣ ѣтѣмъ архангелъ Михайлъ, грозномъ воѣводѣ силы нѣныа, воято била написана при йеромонаситѣ Теодосія, Гаврила, Неофита и Евтимія: при сѣ слѣживникомъ ѣтѣмъ архангелъ Михайлъ списа се силъ бжѣственаа книжица гаша 1 (1811):

Знаю вѣды како спреписѣхъ азъ, попа Нико сиѣ бжѣственнѣю книжицѣ, акадистъ ѣтѣмъ архангелъ Михайла, в Десновскѣа ѣтѣа Даври, да слѣжи за мѣю дшѣ ѣ за мѣи роднѣтели, кон гѣ ѣзвѣди Ѡ техъ ѣтѣа ѣвѣтели да ѣтъ проклетъ Ѡ триста ѣ. ѣи. ѣтѣ ѣгонѣснѣ ѣцѣ, и Ѡ ѣтаго архангела Михайла силъ нѣнѣа, да мѣ ѣстъ сопроти ѣикъ, всего вѣка, ѣ вѣдѣшимъ вѣце ѣмнѣнъ ∴ —

попа: ∴ в лѣто: гаша 1 ∴
Нико:

118. Бѣлѣжки въ апостолски дѣянія, на първата корица:

Ѡсѣдѣ (7219—1711) Ѡ създаиѣ мѣра въ то време црѣвѣющѣ вѣше велѣкаго амѣра вез'вож'наго сѣна пагѣв'наго сѣл'танѣ Ѡхмедѣ и подѣвѣже вранѣ на Ѡсковѣ. То време прѣдоше Ѡ вѣсдоуч'нѣ странѣ съкач'кѣ¹⁾ множество когдѣ летахѣ велѣкѣ се гледахѣ ѣкоже некоѣ птѣце и сън'чн'нѣю зарѣ закрѣвахѣ ѣкоже Ѡблѣакѣ мѣца ав'гѣста дѣ днѣ пет'кѣ и много Ѡ нѣ фатас'мо и ѣмахѣ Ѡ четѣрѣ ката крѣла на колѣко чатѣс'мо пѣсано вѣше на лево крѣло днѣ црѣвѣѣющѣ і дрѣгѣ слова прѣлѣчехѣ како елѣн'ска і жѣдѣв'ска не е лѣжа него истѣна а немаше съвакомѣ пѣсано и по много места жѣта ѣзде гѣ.

119. Бѣлѣжка въ сжщата книга, на послѣдната корица:

Да се знае цѣо самѣ далѣ на верѣ за ракиѣ оу Лесново оу Маркоте (Ѡдѣ) парѣ за Ѡпинци и оу Ѡтанаса дѣ парѣ оу Паѣна дѣ парѣ ѣ Стоилкоте а пара оу Ѡѡвана гѣръчнѣра (Ѡ) пара ѣ Стѣмена а пара ѣ Цветана Стѣнѣолиевнѣка дѣ парѣ ѣ Златана бѣ парѣ ѣ Маринкоте бѣ парѣ ѣ Крѣтъте і парѣ ѣ дѣдо Гѣлава гѣ парѣ ракиѣ ѣ попѣ Ѡндрѣѣ (Ѡ) парѣ. Мѣсеца ѣлѣил иѣ днѣ гѣѣѣѣ (1787).

120. Бѣлѣжки въ сжщата книга, на л. 26^а и 30^а, отъ „даскалѣ Петѣа“:

1) Знано бѣдѣ кога бѣше даскалѣ Петѣо ѣ село Дѣвѣзенцѣ лета Ѡ сотворѣнѣа мѣра ѣѣѣѣ²⁾:

2) Знѣтѣ са кога бѣше мѣка Ѡ арѣнѣѣтѣ многѣ по землѣа многѣ рѣстанѣ ѣзгѣнѣше на еднѣ стѣѣѣ ѣзѣдоше на еднѣ чѣдѣ ѣзѣдоше сѣлѣмахѣ на еднѣ хрѣѣ³⁾ расѣпѣше и рѣдѣ се цѣрѣѣ на нѣхѣ многѣ сѣлѣ бѣхѣ ѣѣѣѣ²⁾ годѣ (1844?) пѣса ѣсѣ Петѣо ѣ село Дѣвѣзенцѣ ѣ сѣхѣ кнѣгѣ Ѡ мѣнастѣрѣ Лесновски.

121. Бѣлѣжка въ псалтирь, на първата кора:

Бѣ лѣ ѣсѣдѣ (7229—1721) кога ѣзѣдѣ азѣ грѣшнѣ Гѣвѣрѣлѣ Дѣпѣконѣ ѣ Лесновѣ.

¹⁾ Скачки = скакалицы.

²⁾ Датата изглежда да е 1842 (1842) отъ Христа.

³⁾ Честь.

122. Бѣлѣжка въ сѣщия псалтирь и мѣсто:

Да сѣ зна какѡ приде пѡпъ Стѣфанъ ѿрмона Стѣ-
деніианъ ѿ манастирь Дѣсновъ храмъ сѣниъ архангѣла: —
лѣто 7229 (7229—1720) дѣтѣмриа днѣ д.

123. Бѣлѣжка въ миней, на послѣдната кора:

Приде Гофроніе сребринъ ѿ Пеѣи ѿ маѣстир Десновскіи
мѣа фѣр 28 днѣ 1726 лето гѣп. днѣ.

124. Бѣлѣжка въ края на триодъ:

Дѣтъ 7257 (7257) а летъ ѿ рождѣна ѿ слова. аѣми
(1748) сѣписѣ азъ дѣакъ Христѡ ѿ сѣлѡ ѿрйзаръ за зна-
меніе ѿ . . ѿ Хамѣда проклѣтаго, 7499 (1161).

1111¹⁾ 1161²⁾ 1748

125. Първата печатна книга на новобългарски
езикъ. Тя е Хаджи Якимовата Пѡвѣстъ рѣди страшнаго
и втораго пришѣствіа Христѡва. Будинъ 1814 г. Освѣтъ
тази книжка сѣверомаведонскіятъ книжовникъ и учитель е
печаталъ още три други: Митарства отъ 1817 г., Чудеса
прѣсвѣтїа Богородици (изъ Амартолонъ сотирия) отъ 1817 г.,
Различни ноучителни наставления отъ 1719 г. „Пѡвѣстъта“
е малка книжица, 46 стр. на малка осмина. Съдържа двѣ
слова, едното за страшния сѣдъ, другото — слово на пророкъ
Данила. Отъ Пѡвѣстъта до сега се знаятъ запазени само два
екземпляра; единъ отъ тѣхъ видѣлъ Ал. Теодоровъ въ Кюстен-
дилъ,³⁾ а другиятъ, у менъ, намѣрихъ въ Щипско Ново-село.
На първата корица въ моя екземпляръ стои бѣлѣжка: **Гѣл**
книгѣ на Цветѣна сѣпѣнѣю Манасѣл Дѣмѣтрѣл Стѡланѣ
Пеѣѡ аѣѡ (т. е. хаджия). Книжката ще е останала у рода на
Пецови. Хаджи Пецо, който се подписва на корицата, е сътруд-
ничилъ за издаванѣто на книжката заедно съ други търговци
отъ сѣверна Македония, както личи и отъ заглавния листъ:

¹⁾ и ²⁾ Турско лѣточисленіе, отъ егѣра 1161 г., отъ Хр. 1748.

³⁾ Слѣп. LXI, 202.

ПОВѢСТЬ РАДИ ОТРАШНАГО И ВТОРАГО

ПРИШВОТВІА ХРІСТОВА,

СОБРАННАА ѿ РАЗЛИЧНЫХЪ СТЫХЪ ПИ-
САНИАХЪ, И ПРЕВЕДЕННА НА ПРОСТѢЙШІИ ЯЗЫКЪ
БЕЛГАРСКІИ, ПОЛЗОВАЩА РАДИ ПРОСТѢЙШЫХЪ
ЧЛѢКОВЪ И НЕКНИЖНИХЪ:

СПИСАНИА

ѿ

ХАДЖИ ІСЛАХІМА ДЛОКАЛА,

И ПРЕВЕДЕСА НА ТУПЪ ПОТУРАНИМЕ

ГОСПОДА РЯ

КУРЬ ХАДЖИ ПЕЦА ѿ ШИПЪ,

И

КУРЬ ХАДЖИ ОТАНКО ѿ КРАТОВО,

И

КУРЬ ДИМИТРІИ ФІЛІППОВИЧЪ

ѿ ВЪРЪ ДЕРЕ ПАЛАНКА

ЗА

ДУШЕВНОЕ ИХЪ СПАСЕНІЕ

НАСТОАТЕЛЬ БЫТЬ

ДИМИТРІИ ІСЛАХАНОВИЧЪ

ВЪЗЪРА ѿ ОЧИЩА.

ВЪ БѢДИНѢ ГРАДѢ

ПИСАНЫЕ КРАЛЕВ: ВЕВЪЧИЩА ОУНГАРСКОГО

, 814

Ето извадки отъ словата, за да се види какъвъ е билъ езикътъ на българския учител-писателъ, който почналъ прѣвъ да печата книги на новобългарска рѣчь¹⁾:

... Имало тоѣ време царъ невѣренъ: той царъ нещо мѣ завидѣлъ ѿ гѣрасъ на тогò стѣго прѣрока Даніѣла, и го фрѣлилъ на ѣрслани: живъ да го изедатъ: ѿле чѣдо дивно, и многѣ големо! таковѣи силнѣи, и страшни ѣрслани, ѣми мѣ сѣ поклонѣле, и нѣги мѣ лизѣле, и крѣтки мѣ сѣ ѡучинѣле, какѡ ѡвцы на ѡвчаръ; глѣдайте сегѣ, кой ѣма вѣра и чисто живее... Тѣшко и горѣко вамъ кѣ да бѣде на ваше ѡумиранѣ; сѣкѣй дѣнь давѣте на дѣвола хѣлѣди: вашѣ грѣшни рѣчи и збѣрови и сѣте вашѣ рѣчи грѣшни гѣ пѣше дѣволъ ѡу негѣви тевтерѣ; вѣ е слѣпъ ѡумъ не видите тѣе ѡузды, що вѣ завзѣдѣлъ дѣволъ; и вѣ влече ѡу вѣчна мѣка, сегѣ чѡвѣцы какѡ слѣпи на сѣко злѣ трѣчатъ, какѡ тѣ на сиджѣри псѣте, гѣ вѣкатъ, да гѣ врѣзатъ, и ѡнѣ ходатъ, и трѣчатъ да гѣ врѣзатъ ѡу сиджѣри, така и дѣволъ трѣга и ходи по чѡвѣци, скорѡ да ѣмъ врѣзе ѡумотъ, да не познаѣтъ своѣте грѣхови; многѣ сѣ радѣе дѣволъ за тѣе чѡвѣцы, кои не мѣслатъ грѣховите и ѡумиранѣ тѣе кои ѡумиратъ безъ покѣлѣне (отъ стр. 26—28).

П а л а н е ш к о .

126. Криворѣчна (Егри-дере) паланка. Турски стихотворенъ надписъ на мраморъ, за съгражданѣето на криво-паланешката крѣпостъ, стои надъ входната врата на керванъ-сарая, сега правителственъ домъ, конакъ. Срв. за това въ моето дѣло Сѣверна Македония, 192. Ето фотографска снимка на надписа и съответенъ прѣводъ:²⁾

¹⁾ Книгитѣ на Софронѣи Врачански още не могатъ да се броятъ за написани на новобългарски езикъ. Тѣхната рѣчь е словѣсно-българска.

²⁾ Направенъ отъ г. Гаджановъ.

Негово прѣвъзходителство далновидниятъ Байрамъ-паша, който е въвелъ редъ въ цѣлата държава, най-първо положи голѣми старания и реорганизира войската, принуди държавнитѣ сановници да не се отклоняватъ отъ правдата, а сетнѣ, когато се научи, че въ страната има бунтъ, той потуши и него безъ бой и война. Кой ли герой е минавалъ безъ бой

прѣзъ главния държавенъ пътъ въ егридеренската клисура? Прѣзъ единъ петѣкъ пашата, като събра безработни хора и жътваре, съ умнитѣ си мѣрки, турна край на бунта, прѣдизвиканъ отъ заблудения народъ. Неизвѣстниятъ пѣвецъ възпѣ тѣзи му добри дѣла, а пѣкъ безсмъртниятъ Богъ нека запази вѣчна паметта му. Година 1043 (отъ Христа 1633).

127. Отъ вѣпторския образъ на Хаджи Якимовия синъ, въ черквата Св. Троица (градена 1833 г.) въ Паланка, отъ надписа при него и надгробната му плоча узнаваме, че йерей Давидъ хаджи попа Якимовичъ, билъ роденъ въ Паланка и се поминалъ прѣзъ 1844 г. Това извѣстие хвърля свѣтлина върху биографията и на Якима.

128. Осоговски манастиръ Св. Якимъ. Надпись отъ 1350 г., на два къса красиво дѣланъ мраморъ.

- 1°. и . . . цѣкѣ . . .
 . . . зрѣлъ кси мѣднѣ ѿца . . .
 . . . горко слъзеци . т
 . . . смъ прикры
- 2°. . . вера¹⁾ во дворѣ цркѣ . . . † въ лѣтѣ 730 . нн . . .
 . . . ѣде мѣздѣмъ ѿ свѣтѣ мнѣ . з . .
 . . . ѿко оставимъ ѿмр . . н . .

129. Въ пергаментната служба на св. Якима, запазена въ манастиря, въ единъ отъ канонитѣ (д гласъ, листъ 3^б) четемъ обръщението: ѿцнѣства бо свѣтлою ѿдеждою оу Краси се. Явно е отъ това, че св. Якимъ е билъ йеромонахъ, както и право го изобразяватъ съ благословеща рѣка. Въ житието не се поменава за този монашески чинъ, който прѣдстави св. Якима не като изпостникъ само, като егонистъ отшелникъ, а книжовенъ, просвѣтенъ свещеномонахъ.

130. С. Търново. Надпись отъ 1505 (или 1605) г., надъ вратата на селската стара черква:

† Изволеніе ѿца. и поснѣшеніе и съврѣшеніе ста дѣха,
 і съврѣши се ѿн. ѣжстени. храмъ. ста. і чѣдотворца христовъ.
 Николѣ. і саградѣ се трѣдомъ. и съписа се. въ лето 7313²⁾
 (7013 или 7113) презвитера. Пѣн. і подрѣжѣ. Проіка.

¹⁾ Може би да е (Оан)кѣра. Цѣлиятъ надпись ще е билъ надгробна плоча на вѣкой Оливеровъ близъкъ. Оливеръ, сѣжромакедонски владѣтель, се чува до 1355 г.

²⁾ Прѣписъ ми достави г. В. Димитровъ.

Монограмитѣ могатъ се развърва тъй:

1. Ἀφιέρωσεν 2. Θυγατρὸς 3. Μιχαήλ 4. Κρ. βα...т... т. е.
Посвети на дъщеря си Михаилъ Кр. ва...чъ.

Словѣнскитѣ редове могатъ се проче тъй:

М(ѣ)сѣца юл(н)ѣ ѿи (28) днь пр(ѣд)стави с(е) (р)аба
б(о)жна .о...на кѣи (т. е. дѣци) Михаила Кръва....кѣ ϩ̅ω̅б̅
(6870—1362 г.) ἔτος.

Гръцкитѣ редове:

Σὺ δ' (ε)πὲ, λίθε, τίνι κρατεῖς; νεκρὸν κόρην Μιχαήλ
πάλαι γόνυ τρις εὐκαλ(λ)ει μεγίστη ἐκ βασιλέων ἔρ(ρ)ευσεν εἰς
γῆν ἀλ(λ)ὰ παπαὶ τῆς τύχης.

(А ти, камъко, кажи кого съхранявашъ? — Починала
дѣвойка Михаила отъ древенъ царски родъ, най-благо-
роденъ и могъщъ. Отиде въ земята, но уви, каква злочестина!)

**132. Къмъ съчиненията на архимандрита Тео-
досия, български писателъ и печатаръ отъ Дойранъ.**
Едни отъ съчиненията на папѣ Теодосия са твърдѣ рѣдко
запазени, а други са познати по единствени екземпляри. Въ
Дойранъ намѣрихъ двѣ-три отъ неговитѣ книги. Ето, на
слѣдната страница, заглавния листъ на Теодосиевия букваръ
отъ 1838 г.¹⁾:

Арх. Теодоси написалъ и прѣдисловие къмъ книгата Утѣ-
шение грѣшнимъ на Кирила Пейчиновичъ и я печаталъ въ
своята солунска печатница. Ето страница отъ това прѣдисловие:

Блаженъ ѣсть ѿ любочитатели христіаны, ѿ ѿвой чело-
вѣкъ преподобнѣи іеромонахъ Кѣрилъ что ѿбретаетса во мо-
настѣрь стѣго Ἀθανάσια, κτίτοрь бѣсть кнѣзь Лазарь серпскіѣ.
за ѿвой ѿтець глаголю: ѿще не бѣ бѣлъ онъ помѡгналъ: не
бѣ бѣла ѡправена ѿ тѣпографѣа наша, оти бѣше ѿзбѡрела,
ѿ сега надеѣме на Бѣа ѡти нели толькѡ ѿ ѡправихме, ѿма

¹⁾ Прѣвъ оловѣсти за тази начална книжка Шоповъ, въ съчинението си
Изъ новата история на българитѣ въ Турция, Пловдивъ 1896, стр. 13 сл.

НАЧАЛНОЕ ОУЧЕНІЕ

СЪ МОЛІТВЫ ОУТРЕННІЯ

СЛАВЯНОВОБЛАГРКІН И ГРЕЧЕСКИЯ

НАПЕЧАТАСА ВО ГРАДЪ СЛАВЪ,
СО ИЗНОВЪ ТУПЪ:

ПРІ ХАЦІ ПАПА ДЕОДѢІА АР-
ХІМАНДРИТА СУНАЙТСКАГО.

ЛѢТА АѢЛИ

Филипи (Кавалска каза).

135. Надписъ отъ врѣме на първото българско царство, говорещъ за походъ на българетѣ въ земята на смолѣнитѣ.
 ... ον βου ἐκ Θεοῦ ἀρχων ... ἀνο; ἀπέστ(ε)λα(ν) ... οὐλον
 τὸν κκυχ(ν)ον δώτх; αὐτὸν φρѣ(τὸν) тхктὸν κ(х!) ... κ(λ)
 (λ)οδρὸν κ(х!) ὁ κκυχ(ν)о; (ἐπ!) τοῦ; Σμολεάνου(ς) ... Гл. повече
 на стр. 1 и сл.

Р а з л о г ъ.

136. Черковнословѣнски букваръ отъ 1792 год., издаденъ въ Вѣна, съ издивението на Марка Теодоровичъ, вѣлгара родомъ изъ Разлога. Отъ запазени писма и тефтери на разложки търговци знаемъ, че, къмъ края на XVIII в. и първото десетилѣтие на XIX, главната износна търговия съ сѣрски и драмски памукъ се е намирала въ рѣцѣтъ на български търговци отъ с. Банско (Разложко). Въ Вѣна е било главното стоварище на памука. Тамъ се намирали едни отъ търговцитѣ, а други въ Бѣлградъ и Сѣрѣ. Срв. Мсб. XII, 256—258. Къмъ тѣзи български търговци ще е принадлежалъ и Марко Теодоровичъ. Любородни сѣрби, съ които е билъ въ търговски връзки, ще са го подкапили да се заеме съ изданието на поменатия букваръ, главно за полза на сръбскитѣ дѣца, както това узнаваме и отъ прѣдисловието. До тогава сръбчетата употрѣбявали киевски и московски букваре. Нѣма съмнѣние, че Марковиятъ букваръ ще да се е прѣскалъ и изъ българскитѣ земи, дѣто не бѣ прѣстанала да се учи словѣнската книга. Въ това се увѣряваме отъ разпространението и на други сръбски учебни книги въ Българско и прѣзъ XIX вѣкъ. Освѣнъ това, единствениятъ познатъ у насъ екземпляръ на Марковия букваръ се намѣри въ Самоковско.

Марковиятъ букваръ е напечатанъ на малка осмина, на 130 страници. Той съдържа упражнения по черковнословѣнската азбука, срички, думи; наставления и уяснения за вѣрата; молитви; кратки понятия отъ числителницата; понятия отъ историята и географията, и на края календаръ по септемврийската година. Ето прѣписъ на цѣлия заглавенъ листъ (Въ каталога на Бѣлградската библиотека, при описа на сѣщата книга, са изхвърлени думитѣ: вѣлгара родомъ изъ Разлога):

ПЕРВОЕ ОУЧЕНИЕ

Хотѣющимъ оучитиса книгъ пис-
мены Славѣнскими, называемое.

Б У К Е Н Ы Р Ы.

Съ многими полезными и потребными

Наставленіями,

по котѣрыма возможно въ крат-
комъ времени ѣтрока, не токмо Церко-
внымъ, но и Гражданскимъ

СЛАВЕНСКАГО ЯЗЫКА ПИСАНІА

совершенно читати ѡбъчати; къ прямомъ
Бѣгопознанію и Бѣгопочитанію наставити; и къ по-
нѣтію разныхъ въ Гражданскомъ житіи нѣжд-
ныхъ вещей привести:

Иждивеніемъ

Г. МАРКА ФЕОДОРОВИЧА

Булгара родомъ изъ Разлога.

Бъ Бѣнинѣ,

при Г. Стефанѣ Ѡ Новаковичѣ,

въ Славенно-Серпской, Елахійской и Бо-
стѣчныхъ Языковѣ Привилег. Тѣпографіи

1 7 9 2.

Зографски поменникъ.

Монастирскитѣ списъци на вѣруещи, прочитани при божествена служба за упокой или за благословение, се наричатъ поменици. Стариятъ Зографски поменникъ, който поради това, че изрежда царски имена и може да се нарече Царски поменникъ, е билъ обнародванъ отъ Хилфердинга, по прѣписъ отъ 1502 г.¹⁾ Този Царски поменникъ, съ заглавие *Помени Господи въ православной вѣрѣ царѣ вѣлгарскыѣ*, съдържа въ избѣрканъ редъ, поради честото прѣписване, имената на слѣднитѣ владѣтели: Борисъ, Симеонъ, Петъръ, Борисъ, Романъ, Шишманъ, Давидъ, Самуилъ, Гаврилъ, Радомиръ, Фружинъ, Иванъ Шишманъ (два пѣти). Отъ епохата на второто българско царство поменникътъ не е запазенъ. Само имената на ктиторитѣ Иванъ Асѣнъ, Иванъ Александъръ се поменаватъ въ свържени прѣписи.

Нашиятъ (втори) поменникъ, помѣстенъ цѣлъ по-долу, обхваща епохата отъ 1527 до 1728 год. т. е. цѣли два вѣка. Оригиналътъ е запазенъ.

Трети поменникъ, отъ XVIII и XIX вѣкове, е много обширенъ. Той е запазенъ, по новъ прѣписъ, въ алтаря на Зографската съборна черква. Освѣнъ имената на поклонницитѣ, той съдържа и мѣсторождението имъ и датата на записването имъ, и поради това прѣдставя голѣмъ интересъ не само за историята на Зографъ, но и за издирвачитѣ по българското народно свѣстяване, градове и села.

¹⁾ *Хилфердингъ*. Сочиненія I, 270. Списъкътъ билъ съобщенъ на Хилфердинга отъ К. Д. Петковича.

Вториятъ Зографски поменикъ е написанъ на една тетрада отъ 21 листъ, първитъ 16 отъ които иматъ голѣмина 27.5 см. $\times$ 19 см., а останалитъ 25.5 см. $\times$ 18 см. Тетрадата е прошита и облѣпена съ ясносини корици. На врѣме още поменикътъ билъ прѣписанъ на чисто, и старата тетрада захвърлена извънъ книгитъ на библиотеката. На нѣколко мѣста листоветъ са проядени отъ молци, а долниятъ десенъ край на всичкитъ е почернѣлъ отъ често прѣобръщанье. Отъ отбѣлѣзанитъ тукъ-тамъ дати, както и отъ имената на познати войводи, владци и патриарси, узнаваме, че поменикътъ захваща отъ 1527 г. Прѣзъ 1706 г. цѣлиятъ пометникъ билъ прѣписанъ на чисто съ хубавъ почеркъ. Слѣдъ тази дата, още двадесетина години, до 1728 г., били дописвани нови имена съ различни почерци. Тѣ са печатани съ звѣздица (*).

Въ поменика са записани имената на християнетъ, които били дали по 10 сребърника. Понеже между имената срѣщаме и женски имена и такива на монахини, явно е, че записването не е ставало само въ Зографъ отъ поклонници, които са бивали само мъже, но и изъ областитъ, дѣто са обивали монастирски таксидиоти. На послѣднитъ петъ листа, писани отъ друга рѣка, са помѣстени имена само на покойни зографски монаси: *Съ оупокоеіиіи прістаіеіиіхъ раіеіеіхъ еііиіхъ монаіеіхъ Зограііскіі*. Тѣ по-долу не са печатани.

Първитъ 16 листа са разпрѣдѣлени на по 4 стълбчета — двѣ и двѣ, въ които са се вписвали имената на вѣрующитъ и роднитъ имъ мѣста. Всѣко стълбче е обградено въ рамки отъ жълтъ цвѣтъ. Въ началото отгоръ на страницитъ са поставени общи киноварни заглавия: страната (българска, сръбска, гръцка и пр.), областъта и градътъ, отдѣто били записалитъ се за поменъ лица. Съ киноваръ са записани имената на градоветъ и селата и началнитъ букви на собственикъ лични имена.

По мѣстожителство и рождение, записанитъ въ поменика лица са разпрѣдѣлени на слѣднитъ групи: Св. Гора, Българска земя, Гръцка земя, Сръбска земя, Патриаршия Ипекъ, Угровлахия и Молдовлахия, Русия. Българската и сръбска земи са още и подраздѣлени на свои области: Загорье, Срѣдецъ, Пелагония (въ ориг. Пефлагония) т. е. Битолско, Бачка,

Срѣмъ и др. Това придава на този старъ поменикъ голѣма важностъ за етнографското прѣдставяне на балканскитѣ страни прѣзъ срѣдата на турското владичество и особено къмъ началото на XVI в., когато билъ почнатъ Поменикътъ.

Правилото обаче — на всѣка отдѣлна страница да се записватъ имена отъ една само областъ, не е могло да се спази навсѣждѣ, защото послѣдущитѣ записвачи са помѣстили имената еждѣто е останало праздно мѣсто, безъ огледъ къмъ заглавието на страницата. Слѣдователно, положителни са само свѣдѣніята за първитѣ градове и села, писани като заглавия или слѣдватъ непосредно слѣдъ заглавията. Само тѣ могатъ да иматъ цѣна за историческата етнография, тамъ нѣма никаква погрѣшка. Такива са напримѣръ областитѣ и градоветѣ, посочени за „българска земя“ въ самитѣ заглавия: областъ Загорье, Търново, Ловечъ, Габрово, Етрополе, Враца, Чирепишки манастиръ, Касинецки манастиръ, покраина Високъ съ градъ Пиротъ, областъ Пелагония, Енидже Вардаръ, Битоля, Прилѣпъ, Велесъ, Струмица, Радовишъ, покраина Долна Прѣспа, Полошки манастиръ, Трескавецки манастиръ при Прилѣпъ, областъ Разлогъ, областъ „Пловдивско поле“, Пловдивъ, Пещера, манастиръ Св. Теодоръ. Областитѣ, градоветѣ, селата и манастиритѣ, които са поменати въ поменика и се намиратъ вжтрѣ въ прѣдѣлитѣ на горнитѣ български краища, са още повече. Ето, споредъ това, общия списъкъ на познати български земи, споменати въ поменника:

Загорье: г. Търново, с. Габрово, г. Свищовъ, с. Тръвна, с. Присой, с. Елена, манастиръ Дръновски, маданъ Костенецъ, Ямболъ, г. Ловечъ, мѣсто Етрополе, мон. Св. Троица, г. Видинъ, г. Силистра, Русчукъ, с. Тетевенъ, с. Митрополия, с. Брѣстъ, г. Враца, мон. Чирепишъ, мон. Касинецъ, мѣсто Кипровци, Червена-вода, Орѣховица, Малко Търново.

Срѣдецъ (область): г. София, с. Врѣбница, с. Драгалевци, с. Локорско, с. Желенъ, мон. Кремиковски, мон. Дивотински, мон. Драгалевски, с. Перникъ, с. Мещица, мон. Желѣзнички, с. Корубляно, с. Челопечани, с. Кривена, с. Желява, с. Поноръ, мон. Рила, с. Дрѣнъ, г. Самоковъ, Палавария (покраина), маданъ Рила, с. Рила.

Знеполъе:¹⁾ мон. Св. Архангелъ на р. Ерма.

Високъ:²⁾ г. Пиротъ.

Пелагония:³⁾ г. Енидже-Пазаръ, Серменинъ, Хума, с. Вѣдрища, с. Гвоздово, Хайватово, с. Кракопечи, Тиквешъ, г. Прилѣпъ, Велесъ, Струмица, Радовищъ, с. Дедино, с. Чичево, Оризаре, с. Расоманъ, с. Грънчища, Криволакъ, Златаре, мон. Янеков(ецки), Скопье, г. Битоля, Маловища, Гръляни, мон. Кованецъ, мон. Орле, Долна-Прѣспа, мон. Свети Илия, мон. Бигоръ, г. Щипъ, Ново-село подъ Щипъ, мон. Полошко, мон. Продромъ, мон. Дихово, с. Рѣсенъ, мон. Трескавецъ, мон. Дързезей, мон. Бошава, мон. Градище, мон. Крънино, мон. Бузовецъ, мон. Стрежево, г. Кичево, с. Пл...ва, Гомендже, Струга, Върбани, Дебъръ, мон. Лѣсново, Небрѣдско, Криварѣка, с. Косоврасти долно, Пожарско, Костуръ, Беръ, Полянинъ, Кукушъ.

Разлогъ: с. Магарево, с. Банско, мон. Св. Теодоръ на Трълизъ, г. Неврокопъ, Бѣлица.

Пловдивско поле или Пловдински (sic) кадилѣтъ: с. Пещера, г. Пазарджикъ, Кричимъ, с. Перушица, мон. Св. Теодоръ, мон. Св. Врачи, Кара-дере, Райково, Чокманово, г. Пловдивъ, Станимака.

Къмъ сръбската земя са отнесени, като положителни:

Бѣлградъ, с. Корморанъ (ягодински окръгъ), Ибаянъ, Смедерево, (Темишваръ), Бечверекъ, с. Хоросинъ, с. Комлоушъ, с. Селеушъ, Сръдня Бачка.

¹⁾ Трънско.

²⁾ Така се нарича и сега източната пиротска покраина до Стара-планина.

³⁾ Въ оригинала Пефлагония. Подъ тази областъ са поставени всички македонски градове.

Ста кнѣга гл҃етсе кѣновѣѡ сѣрѣѡ ѡбѣщѣн лѣсть. Ѣже поминѣесе на вѣсѣкѣ Бжѣтѣвнѣю лѣргѣѡ Ѣже здѣ вѣписѣеѣсе, дѣет' і сребрѣнѣ. Ѣ нѣкто крѡмѣ бѣвѣнѣа настѡѡщаго да не дрѣзнѣ вѣписѣти, да не вѣ бѣвѣнѣн мѣсто клѣѣѡ прѣ:

Здѣ вѣписѣѡтсе Сѣме гѡры монастырѣн Ѣ скѣтовѣ

Лѣвѣра	Дѣѡнѣсѣ патриѣр ¹⁾	Викѣнтѣа ѣромѡ	Хѣлѣмѣдѣ
Зѣропотѣсѣнскѣ	Дѣнѣмѣа ѣромѡ	Гѣѡргѣа ѣромѡ	
	Кѡзмѣа	Вѣсарѣѡмѣа дѣхо	Карѣа
	Сѣлодѣмѣа монѣа	Нѣктѣрѣа дѣхо	
Карѣа	Дѣнтѡмѣа	Дѣнѣмѣа ѣрѣмѡ	
	Мѣтрофѣмѣа ѣрѣмѡ	Дѣмѣскѣмѣа ѣрѣ	
	Кѣрѣмѣа монѣа	Нѣклѣмѣорѣа дѣхо	Сѣссѣмѣа кѡ
	Гѣнѣдѣа ѣромѡ	Сѣтѣфѣмѣа ѣромѡ	
	Кѣрѣмѣа	Мѣнѣа ѣромѡ	
	Сѣтѣфѣмѣа ѣромѡ	Пѣтрѣѡмѣа монѣа	Карѣа
	Сѣмѣѡмѣа ѣромѡ	Вѣсарѣѡдѣ архѣрѣе	Зѣсѣѡдѣ
	Ѣсѣа ѣромѣмѣа	Нѣкѣдѣмѣа архѣрѣеа	Карѣе
*Дѣѡнѣсѣ	*Мѣтрофѣмѣа	*Кѣлѣмѣе архѣ	*Кѣлѣмѣа
*Карѣѡмѣа	*Викѣнтѣю мѣтрополѣмѣа ²⁾		
*Нѣкѣсѣмѣа монѣа	*Пѣрѣѡсѣнѣа ѣромѣмѣа		

¹⁾ Дѣѡнѣсѣ III, патриѣрѣхъ царѣградскѣмѣа (1663—1665). Тѡѣ прѣзѣарѣхъ старѣпѣнѣтѣ сѣ вѣ м. Лѣвѣра. Срѣв. Гѣдѣѡвѣн. Патриѣрѣхъ. пѣнѣмѣасѣ, 588—590.

²⁾ Викѣнтѣа Ѣѡѡнѣѡвѣчѣ. Подѣхъ тѡѡѡ Ѣмѣ сѣ познѣтѣ двѣмѣа карѣѡвѣдѣмѣа мѣтрополѣмѣа, ѣдѣнѣ прѣзѣѡ 1731—1737, а дрѣгѣ прѣзѣѡ 1774—1780 г. Срѣв. Гѡлѣубѣнскѣмѣа, Краткѣмѣа ѡчеркѣѡ, 618, 620.

С т а л о р а

Женѣ	Виктора архіє	Нсала еромѣ	Сйова нѣда
Карей	Михайла архіерѣ	Никодима архі	Карей
	Слоима еромѣ	Ната	
	Манасла	Стефанъ	
	Стефана еромѣ	Гаврила еромонѣ	
	Павла еромона	Петроніа монѣ	Хтены
	Іоакима монѣ	Іакова монѣ	
	*Іоанъ іерей	Θεω̃сла монѣ	
	*Марѣ	Іоанніа еромѣ	Сѣи Павла
Зорафѣ	Костантиа монѣ	*Архсен... еромонѣ	
	Хрістофѣ монѣ	Аввакума еромѣ	Месны
	Анакіа еромонѣ	Млкаріа еромонѣ	
	Елсафта монѣ	Степанъ	
	Нектаріе монѣ	Іосифа	
	Симеона еромонѣ	Хрѣтофѣла архі	Нперъ
	Кѣпріана	Дамаскіа	
	*Калініи іеромона	Іоаким еромонѣ	
	*Днііа іеромонѣ	Ефѣма монѣ	Карей
	*Никифѣра	*Захаріи	
	*Стімо	Дионісія еромѣ	
	Кема Сала	Никифѣ монѣ	
	Ерх, Θεωφιλъ	Никифѣра	
Монѣ Хилли-	Θεωδора еромѣ	Іоасафа еромѣ	
дѣръ	Аввакума еромѣ	Іоаким еромѣ	
	Млкаріа монѣ		
	Мина еромонѣ		
	Гаврила хартѣ		

З а г о р ѣ е
Г р а д ъ Т р ѣ н о в ѣ
Б л а г а р с к а з е м л я

[illegible]

Загоріє
Блѣгарска земля

Градъ (Локс)уѣ	Геѡргіа іерѣа	Крѣсте хаѣн	Мѣсто Стрѣполис
	Брѣла	Васіліа ѣрмонѣ	
	Сѣла	Пеѣгіа монахї	
	Стамѣта	Китѣла іерѣн	Сѣ Тѣток'ѣ
	Пѣтра	Владѣ	
Монѣ Сѣа Тѣца	Стѣфанъ ермѣ	Даміа ѣрмонѣ	Сѣ Митрѣліа
	Панісіа	Дѣна	
	Пѣлиа	Дукіѣца	
	Стѣла	Діма	Сѣ Брѣста
	Рѣда	Лгораѣн	
	Момунѣла хаѣн	Кіраѣца	
	Петронѣа ѣрмонѣ	Пѣтла	
	Никѣдима мѣ	Пѣна	
Грѣ Бдѣнѣ	Магдалѣка монахї	Іѣны хаѣн	Солѣ грѣ
	Ѧнастасѣа монахїа	Панісіа монѣ	Дохѣръ
*Градъ Слѣстра	*Ісѣѣ ѣромѣ	Евѣнѣла монѣ	Зѣграѣѣ
	*Васіа ѣромѣ	Мелѣнтїа монѣ	
Хлѣмѣдѣ	Викторѣа ѣрмонѣ	Недѣл'ка	
Сѣресѣ грѣ	Кѣмѣ іерѣн	Іѣла прѣзѣнтѣра	Сѣ Урѣла рѣка
	Слѣса	*Ерѣѣн архїерѣї	
	Марѣда	*Димїтрѣно хаѣн	
Ц'рѣно	Калѣнѣка архїерѣа	*Ѧрсѣнѣа іеронѣ	
*Бдѣнѣ	*Пѣтко дрѣѣ	*Димїтра Димїтра	
*Рѣхѣѣѣ	*Тѣшко хаѣн		
*Гѣѣргѣко	*Гѣѣргѣа		

З а г о р ѣ
Г р а д ъ В р а ц а

	Монастирь Упренишъ	Монастирь Касинецъ	
Монахъ Шарей	Савка Данила мо	Іпатіа	мѣсто Кипорѣци
	Симеона ермо	Неофіта	
	Слава	Григоріа	
	Михаіла	Кѣра	
	Петка	Крѣсте	
	Герасима	Михаіла	
	Симеона	Никанора ермо	
	Стойла	Стоіѡ іерен	
	Дейни	Іѡна	
	Іѡканиа	Савка ермоша	
Геранирци при Сѣлциъ	Драгана	Міѡ	
	Неда	Никифора	
	Кала	Софроніа	
	Недѣлко	Дамаскіа	
	Стойла	Стѣпана	
Градъ Враца	Михаіла	Стѣфана	Варѣм
	Неда Стойла ерен	Іѡанъ	
	Костадинъ	Іѡанна ерен	
	Іѡканиа Неѣм	Пампгѡти	
	Тодора Іѡканиа	Змарѣгда	
	Петка Іѡанѣ	Іѡанна	
			Црѣ градъ

С р ѣ д е ц ъ
Г р а д ъ С о ф і а

Грѣ Софїа	Маргарѣна	Крѣстіѡ іерѣи	Сѣ Врѣкиица
	Іѡанна	Цвѣтна	
	Стѣпана	Стоѣко	
	Герѡа	Пѣкелѣ	
	Младѣна	Герго	
Сѣ Драгалей	Никѡла	Влѣѡа	
Сѣ Локѡр'ско	Нѣла	Цѡна	
Сѣ Желѣнь	Нешѣна	Никѡла	
Мѡ Кремниѡ	Григорїа	Герѡа	
Мѡ Дикотниѣ	Горѣсна	Аѡлиѣса	
	Бѡйѡла	Іѡанна	
	Димитра	Братѡа	
	Дѣна	Тѡѡрѣ	
	Апѡстола	Пѣтно	
Моѣ	Милѡша	Спѣса	
Сѣ Архѣгѣ	Млкарїа	Вѣла	
на рѣце Ёрме	Іѡанна	Прѡдана	
	Никѡла	Вѣла	
	Стѣфанна	Стоѣна іерѣи	
	Герѡ	Недѣла	
Звѣночѣ	Бѡшко	Іѡанна монѣѣ	
		Кѡстантинѣ	

З н е п о л н е

Моїсїи ієрей	Паїсія єрмонѣ
Іоїла монаѣ	Митрофаѣ монаѣ
Міаїла	Стоїла
Θεω̃ςіє монаѣ	Михаїла
Стоїла	Влѣта ієрей
Стѣи	Цѣрѣ
Пеллаѣ монахїа	Крїсте
Єлисаѣта монахїа	Меленїа єрмонѣ
Їла	Вѣла
Урїла	Іѡїна
Недѣла	Стоїла
Їла	Стоїла
Не҃ра	Цѡла
Станко	Хрїстофора єрмѣ
Станко	Мілоша
Стоїла	Цѣтла
Вѣшпа	Магдаїна
Ївїла	Стѣи
Никѡла	Їанкѣла
Курїїла монаѣ	Милена
Дамаскіна	Крїста
Іѡїна ієрей	Ївѣа Θεω̃ра
	*Гав'рѡ єрмонѣ

Πεφλαγονία
Б л ѣ г а р' с к а з е м л я

Γράμμα Παράρτ.	Статія	Πέννα	Селò Εκδιрица
	Μίτρετα	Βελίνα	
	Μονασί μοναχία	Νέδα	
	Διμιτρία	Διμυα	
	Серμενίνα	Κεραιχία	
	Δίμα Γιόρα	Μαμονάα	
	Νόнна ίερεά	Κρίστε	
	Μίτρα	Βέλιο	
	Σάα μοиѣ	Θεώφιλα μοиѣ	
	Ιωάννα	Κύρα	
	Πρόша	Σάα	
	Μαλαίνα	Διονίςια	
	Πέτρα Γιόρα	Ράδε	
Серμενѣ	Νиніола	Добрѣнѣ	
	Βράϊα	Стόнна	
Χάμα	Άκράμα	Πέννα	
	Γιόρα. Δύμο	Δίμα	
Серμεнѣ	Διονίςτε	Κέρα Κύρα	
	Ιακώβα	Κρίστα	
	Μήχα	Μίλε	
	Δίμα	Βοжѣнна	
	Σάα Νέδα	Άλέκτα	

Πεφλαγοντα
Б л ѣ г а р' с к а з е м л ѧ

Селò Γκóζovo	Δρ'ετρα	Нинута	Γρâ Прилѣ
	Цѣрья	Гѣде	и Вѣлестъ
	Δρετρα	Бисѣрика	и Стрѣми
Χανδατοκο	Λιαστο	Нѣтко	и Радокниѣ
	Λιδωια	Мано	
	Цѣрья	Баниа	
Πάζαρη	Млиута	Кѣра	
	Κεράια	Стимата	
Селò Крако- нѣци	Κιζαφιλъ ерен	Стоѣа	
	*Γλѣωκѧ ерен	Кѣрѣа ѣрмонѣ	
	*Λιγγѣлѣ	Симѣѣ ѣрмонѣ	
Τηκѣѣ	Γακѣα	Никѣа	
	*Μάρο	Нѣстора	
Βονшаици	Стѣнка	Крѣсте	
	Никѣа	Цкѣтка	
	Γѣѣри	Нѣтка	
	Βοжиѣ	Стоѣа	
	Αλέχα	Γѣаѣа Δгѣѣн	
	Μακρѣδѣа	Γѣа Гѣѣргѣа	
	Βόγδѣа	Θεѣѣра Μάρѣ	
	Γαλѣѣ	Нѣтка Дѣѣ	
	Ζѣѣа	Никѣа	
	Цѣѣта		

Πεφλαγονία
Βλάχαρ'σка землѣ
Γράδъ Βέλε

Селò Дѣдино	Ἰωάννα	Πένω	Γρά ^α Βέλε
	Ἀνανία	Βελίσακλ	Β
	Στέπανα	Στομία	С
	Πέτρα	Μαρια	М
	Никл	Ἀνδóνα	
	Νεώφит' έρμῶ	Μέρ'υλ	
	Δροоесѣ έρομονῷ	Сάβα	
Сѣ Υγύεво	Πέτρο	Πотάνα	
	Ἰλμινία монаχѣ	ἸἌνκλ	
	Νεδέλκλ	Γάλλελ	
Ὀриζάρε	Νεδέλκω	Πέτρα	
Селò	Κρήστε έρεή	Нінкλ	
Рѳсоман'	Μιτάνα έρεή	Никόла	
	Δίμυε	Νάννα	
	Ἰωκ'κω	Κόστα	
	Γαβρίλ	Στομία'α	Селò
Дѣдино	Μανιάρѣ έρομονῷ	Сѣργѣа έρομονῷ	Γρίγυниѣ
	Μάρ'κω	Γιόρα	
	Κίразѣ	Βασίλ	Κρίκοῶν
	Στόνκλ	Δимитре	Златаре
	Χρήста	Никанора	Монᾶ Ἰλῆῶ
	Δимитра	*Гирлснмо монахо	

Б л ѣ г а р' с к а з е м л я

Г р а д ъ Б ы т о л я

Бытоля	Омѣ	Вѣлишѣ ѣрен	Добля Прясла
	Стонина	Митрофѣ ѣрмоѣ	Момѣ Сѣ Нѣла
	Вѣхѣ	Агѣнѣ	Момѣ Бѣгѣ
	Стонина	Богдана	Градѣ Цѣнѣ
Маловица	Нѣно	Анѣнѣ архѣрей	
	Мнѣ	Грѣно	
	Сѣнѣ	Трѣнѣ	
	Стѣнѣ	Юнѣнѣ	
	Рѣнѣ	Анѣнѣ	
	Богѣнѣ	Пѣтѣнѣ	Селѣ Нѣно
	Рѣнѣ	Ннѣнѣ	пѣ Цѣнѣ
Грѣнѣ	Стонина	Пѣнѣ Вѣла	
	Пѣтѣнѣ	Фрѣнѣ	
	Венѣдѣнѣ	Анѣнѣ	
	Зѣнѣ	ѣнѣ	
	Вѣнѣ	Мѣнѣ	
	Нѣнѣ	Стѣнѣ	
Мѣнѣ Кѣнѣ	Пѣтѣнѣ ѣрмоѣ	Мѣнѣ	
Мѣнѣ Орѣнѣ	Ар'сѣнѣ ѣр'моѣ	Стѣнѣ	
	Гѣнѣнѣ ѣрмоѣ	Мѣнѣ	
	Слѣнѣнѣ ѣрмоѣ	Рѣнѣнѣ	
	Лѣнѣ ѣрѣнѣ	Богѣнѣ	

***КАДНА́КЪ ПЛОВДИ́НСКЫЙ¹⁾**

Сѣ Пещерѣ	Хлѣмъ Никѡла	Іѡаннѣ	Дѣлѣнѣ
Скѡпѣ	Нокѣмъ	Ѡгнѣмъ	
Момѣ Лѣмѣ	Стоѣмъ	Ѡсѡфѣмъ ерѡмѣмъ	
Сѣмъ Нѣмъ пѣмъ Цѣмъ	Стоѣмъмъ	Рѣдемъ	
	*Бѡшѣмъ лѣмъмъ	*Нѣдѣмъ	
	*Тѣмъ	*Вѣсѣмъмъ	*Сѣмъ Рѣмъ
	*Никѡлѣмъ	*Вѣмъсѣмъмъ ѡрѣмъмъ	*Зѣмъ Вѣмъ- дѣмъмъ
	*Апѡстѡлѣмъ	*Іѡаннѣмъ ѡрѣмъмъ	
*Бѣлѣмъ	*Мѣмъ	*Лѣмъ ѡрѣмъмъ	
	*Пѣтрѣмъ	*Стоѣмъ	
*Нѣсѣмъ	*Прѡѣмъ	*Мѣрѣмъ	
	*Стѣмъ	*Стѣмъ	
	*Рѣдѣмъ	*Лѣмъмъ	
	*Іѡаннѣмъ	*Жѣмъмъ	
Прѣлѣмъ гѣмъ	Іѣмъмъ ерѣмъ	*Аѣмъмъ	
	Трѣмъмъ *Іѡаннѣмъ	*Аѣмъмъ	
	Прѡѣмъ *Стоѣмъ	*Сѣмъмъ	
	*Дѣмъмъ *Цѣмъмъ	*Мѣрѣмъ	
*Пѣмъмъ	*Прѡѣмъ	*Лѣмъ	
	*Хлѣмъ Сѣмъ	*Хлѣмъ Мѣмъмъ	
*Крѣмъмъ	*Нѣмъмъ ерѣмъ	*Стоѣмъ	

1) Цялата тази страница, и заглавието, са написани разбързано от
разни раце и време, та и заглавието не отговаря на съдържанието.

*Место Сръмь¹⁾

Нимь	Ќ Паросѣ	Параснека	Змириы хъ
Ником	Мислима Герасѣ		рзѣк (1702—1694)
Пакма	Антима Сосама мѡ	Софіа Сала	Взраѣ рлѣдѣ
Станоѡ ерѣн	Никифѡра		(1714)
Стопимь	Серафѣма Іосѣфа мѡ	Архѡндиса	Змириы
Вза	Нинодима Антима	Викѣтѣла мнтр ²⁾	Варошь
Станѡ	Аѡлиасѣла Алексѣѡвѣ		Карлоуци
Лѣма	Димитрѣа Васѣла		аѣѣ (1715)
Зрѣшь	Анагности Димитрѣа	Бѡгдана	Мѣтѣлѣ
Нѣла	Кѣрѣхѣ Мѣра	Ником	
Оеоклиа монаѣ	Геѡргѣа Маноѡла ерѣн	Иѣма	Нлѡ грѣ
Мѡеи	Масѣма Томѣ	Лѣзоѣ	
Градѣ Стоѣ	Стоѣма Маноѡла	Савѣтѣе іерѡѣ	Ќпѡко
чи іерѣн	Андрѡниа Рѡхѣнда	Авѣлиѣма іерѡѣ	Взѡгѡ
Доѣмо	Стѣтѣа Іамѣни	Васѣлѣе іерѡѣ	Монѣ Кѣѣѣ
Бѡжо		Савѣтѣе монаѣ	Фѣтѡ
Гомѣн-Нико	Мѣтре Мнтрѣ	Іѡѣма	Ќсѣ
че Іѡкоѣ	Масѣма Гѣѡра	Стѣнѣко	Фѣтѡ
Галѣма	Стѣла Пѣѣма	Пѣтрѣ	Монастѣ
Тншоко	Крѣста Стоѣма	Гѣврѣлѣ архѣмѣандрѣѣ	Рѣкоѣи . . .
Мнтрѣ			нѡ Белѣгрѣ
Орѣхоѣиѣ	Маноѡла Аѡѣма		
Стоѣимь	Пѣѣѣѣ	Дѣмо іерѣѣ	Нѣгрѣѣѣ
Кѣро		Димитрѣ іерѣѣ	Пѡжѣско
Аѡлиасѣла	Вѣлѣко	Сѣма Дѣнѡ	
	Гермѣлиа		

¹⁾ Съ изключенне на двѣ-три мѣста, тази страница обхваща сръбски покрани. Писана сѣдѣ първото прѣписване, отъ нѣколко рѣѣѣ.

²⁾ Викѣнтѣ Попѡвѣѣ, сръбско-австриѣски архѣпѣскопѣ (1714—1725 г.). Годубѣвѣскѣѣ, 617.

Р а з л о г ъ
Б а љ г а р ' с к а з е м л я

	Змарѣгда	Стоѣки	Крик-Рѣк
Сѣ Магарѣ	Койн	Геѡрга	Грѣ Непрокѣ
	Пѣтка	Коринѣл	Мой Косинѣ
	Пѣтка	Геѡфана	
Сѣ Бѣн'ско	Златѣвъ ѣрсѣ	Стѣфана ѣромѣ	
	Стоѣки	Геѡргѣ ѣромѣ	Селѣ
Монѣ сѣ Геѡ	Геѡрѣ ѣрсѣ	Стоѣѡ	Нѣгрѣл'чи
на Трѣлѣз'	Длинѣ ѣромѣ	Гѣро Іѡвѣнѣ	грѣ Непрокѣ
Сѣ Ошлѣ	Мѣм'ѡ	Стоѣнѣ	Сѣ Косокрѣт'
Грѣ Самокѣ	Вискрѣѣ архѣрсѣн	Прѣданаѣ	дѣлѣ
Монѣ Рѣлѣ	Аѣмѣсѣе ѣромѣ	Нѣтрѣ	
	Палѣдѣ	Бѣгданаѣ	
	Радослѣнаѣ	Рѣдѣлѣ	Палѣмѣрѣлѣ
	Сѣмѣѣ	Цѣятѣмѣ	
*Стрѣгы	*Прѣмѣѡ ѣрсѣн	Мѣлѣосѣлѣ	
	*Спрѣдѣмѣ монѣ	Мѣрѣнѣнѣ	
	*Стѣнѣнѣ	Стоѣки	
	*Дѣмѣ	Вѣѣнѣ	Рѣлѣ мѣдѣ
*Врѣлѣнѣ	*Гѣмѣ	Вѣмѣ хѣрѣлѣ	
	*Геѡргѣ	Мѣлѣосѣлѣ	
*Дѣбрѣ	*Сѣнѣлѣ	Рѣдѣвѣнѣ	
	*Мѣмѣнѣлѣ		
Сѣ Ошлѣ	Грѣзѣѡ ѣрсѣн		

П л о в д ѣ в с к о п ѳ л ю
Б л а г а р с к а з е м л я

Мѣсто	Маноїла	Іѡсїѳа	Мостъ сѣ Ѳеѡра
Пѣщера	Влѣчу	Герасима	
	Стоина	Нѣла	
Сѣ Нѣрзѣнѣ	Кѣла	Стѣм	
	Кѡста	Іѡсифъ ѣрмонѣ	грѣ Пѣвѣдѣ
	Бѡгѣла	Васїлѣ ѣрмонѣ	
	Калѣда	Никѣмора ѣрмѣ	
	Ѳеѡра	Фѣлауѡ	
	Пѣскалъ	Дамаскѣнъ ѣрмѣ	
Крѣчимъ	Васїлѣ	Іѡсифа ѣрмонѣ	
	Геѡргїа	Маврѣдѣ ѣрѣнѣ	
	Пѣтра	Недѣла ѣрѣнѣ	
Сѣ Пѣщера	Стѣмѣла	Ѳѡдѣла ѣрѣнѣ	
	Кѡста	Іѣны іѣрѣнѣ	
	Апѡстола	Пархисѣла	
Грѣ Пѣзѣуѣ	Никѡла хѣуѣ	Стоїна	
	Стоїнкъ	Косѣнѣ	
	Стоїнѣ	Софѣу	
Монѣ сѣ Врѣуѣ	Ѳеѡфѣ ѣрмонѣ	Димїтра	
	Герѣасїѣ моѣ	Пѣтра	Пѣзѣуѣ
*Карл дере	Петрѡнѣ моѣ	Кѡста	
*Райново	*Геѡргѡ	Макѣмъ ѣрмѣ	
*Уонмѣнѣ	*Дѣмо	хѣуѣ Димїтрѣ	*Рѣзлогъ *Бѣлѣнѣцѣ

Г р а д ъ П и р ъ

Пѣрѣ	Стѣнно	Симео́на	Висѣ
	Димитра	Іо́анна іереѣ	
	Цѣ́та	Неде́лака	
	Ста́йка	Младѣ́на	
	Миха́ила	До́ника	
	Цѣ́т'ка	Цо́на	
	Симео́на іереѣ	Ма́ра	
	Неде́лна	Димитра	
	Цо́ла	Іо́анна	
	Милу́ха	Лѣ́ка ереѣ	Гра́ Нинѣ
Павѣ Висѣвъ	Дамаскѣ́на ермоѣ	То́ма	
	Мамі́ріа ермоѣ	Лѣ́зара	
	Арсѣ́на ермоѣ	Милѣ	
	Матрі́ріе ермоѣ	Нѣ́анѣ	Висѣ
	Симео́на ермоѣ	Іо́ка	
	Стѣ́фана ермоѣ	Іосифѣ́ ермоѣ	Бѣослѣ
	Дани́ла ермоѣ	Никола́ ереѣ	
	Никі́фора ермоѣ	Некта́ріа ермоѣ	
	Ма́хима ермоѣ	Миса́ила ермоѣ	
	Іѣ́кіма момѣ	Іо́анна	
	Стѣ́фана ермоѣ	Тео́ра	
	Магда́лина моѣ	Іо́анѣ	

П а т р і а р ш т а Н п е к ь

Грѣдъ Скѣпѣ	Силвѣстра мнтр Феофанъ мѣтрѣ	Пансіа архіеѣнна ¹⁾ Гаврііла архіеѣн	Нпекъ
1728	*Богданъ	Маѣмѣ архіеѣн	
*Грѣ Бдѣ	*Христо	Арсеіла архіеѣн	
*1728 Костѣ	*Хрѣтѣдѣ	*Крѣ Капѣла	*Село Сне
	*Стѣнко	*Тѣдоре	
	*Дѣмо	Висаріѣла еромѣ	
	Никѣла	Васііла	
	Дніла еромѣ	Нерѣнжа	
	Іосѣфъ	Сімеѣла мнтрѣ	Бѣ Грѣдъ
	Пѣтѣ	Ісѣла еромѣнѣ	
	Рамѣла	Михѣла мнтрѣ	Грѣ Темнѣ
	Сѣла	Захарѣла еромѣнѣ	Грѣ Бдѣ
	Ефѣмѣла	Сімеѣла мѣтрѣнѣ	1601
	Нгнѣтѣ	Аѣліасѣла	
	Іосѣфъ	Никѣла прѣн	
	Радѣнѣ	Стѣтѣла хѣтѣ	
	Пѣтра Васііла	Вѣла	
	Нѣла Дѣла	Стоѣла	
	Лѣла Пѣла	Лѣладѣтѣ прѣн	
		Никѣла	
		*Нѣлѣнѣтѣ	

¹⁾ Панси, Гаврилъ, Максимъ, Арсени были нпекски архиепископи наредѣ
прѣзъ XVII в. Голубинскій, 479—483.

Г р а д ъ ѿ о ф т а

Монѣ Дра- галѣскимъ	Никѡла	Пѣтра ѣрен	Селѡ Пѣрикѣ
	Малдѣна	Милица	
	Антѡ	Стѡна	
	Мѣха	Лѡза	
	Митрофанѣ ермоѡ	Петкѡна	
Монѣ Желѣзникѣ	Аманѣ ермоѡ	Кислѡна ермоѡ	Монѣ Рѣла
	Стѣфанѣ ермоѡ	Кѣна	
	Іѡанѣ	Гѡѡргѣн ѣрен	Селѡ Дрѣнѣ
		Давѣда	
		*Стоѡна	
Сѣ Корѣѣ	Магдалина	*Петко	
	Димѣтри	*Никола	
Сѣ Уелопѣѣ	Стоѡна	*Хресте	
Селѡ Киркенѣ	Нѣа	*Стоѡко	
Селѡ Желѣнѣ	Божина	*Нѣю	
Сѣ Помѡръ	Кѣѣ	*Стѡно	
	Пѣтко	*Драгѣню Іереѣн	
Селѡ Врѣница	Дѣфина	*Мѣтра	3ѣ Фѣтонѣ
	Никѡла	*Аѣриѣ	
	Іѡанѣ	Нѣа	
	Драгѣна	Гѡѡргѣн	
	Никѡла	*Анг'ѣна	
	Іѡанѣ	*Милѣкон	*Гѡѣн
	Недѣлно	*Ѣфрем . . .	*Мѣтѣ Гѡноко

С р ъ б њ с к а з е м л я

С р ѣ д н а Б а ъ к а

Сѣла	Нѣла	
Захарїа	Солтама	
Кокешина	Мартина	
Богдана	Продана	
Взунинъ	Геофрга	
Доброкѡн	Мѣрта	
Ферешаца	Вѣкъ	
Мѣрно	Коммѣнія	
Вѣкъ	Взунинъ	
Цѣхта	Мѣрна	
Плиница	Мѣрно	
Цѣхтно	Жинкиа	
Кѣлета	Мирно	
Плгана	Жин'ко	
Фешъ	Хрѣла	
Раданъ	Продана	
Крѣбанъ	Никодима архіерей	
Петаръ ёрен	Рѣде Ѡка мона	
Сѣмѣонъ ахне'н	Лпѣлїа	
Крѣто	Ахентїа мона	
*Христѡфоръ	Долгосѣла	
*Сѣло	*Атанасїа ёрмѡ	*Кѡшниця
Пилзгеро	*Ісїа дикѡ	*Шаница Варѣ
*Зде Сремъ	*Радѡвѣ	писки
*Сло Воїка	*Кѣрїаль ёрмѡ	*Мѡ' Косѣ...
	*Мѣлїнъ ёрмѡ	*Мѡ' Рано...
	*Мнѣк	
	*Кѣница	*Вето...

С р ѣ б с к а з е м л я

СѢ Комлоуѣ	Жинко	Миланко	СѢ Селезнь
	Богославъ	Анно	
	Хранъ	Марко	
	Познанъ	Стѣпанъ	
	Цвѣтна	Голубъ	
	Саранѣи	Лазо	
	Бѣжа	Апрѣмъ	
СѢ Вижѣтъ	Радославъ	Миншленъ	СѢ Бозитѣ
	Викославъ	Трѣнѣи	
	Радонца	Нѣанъ	
	Радота	Милѣи	
	Берѣславъ	Михаѣл	
	Радонца	Цвѣтко	
	Юванъ	Сѣзо	
СѢ Богарѣ	Пѣтра	Петронѣи	СѢ Фелигъ
	Жинѣи	Стоинъ	
	Гриница	Жинѣи	
	Михаѣл	Гриница	
	Михаѣл	Длиноѣи	
СѢ Тамѣи	Младенъ	Прѣдѣи	СѢ Нѣзо
	Аснѣ	Крѣста	
	Цвѣтъ	Вѣи	

С Р Ъ Б С К А З Е М Л Я

Сѣ Хоросинъ	Іоанъ	Стѣн	Сѣ Хоросинъ
	Даміѣна	Грѣца	
	Двѣна	Неда	
	Декна	Стѣпана	
	Милѣна	Радѣна	
	Радонѣ	Пѣтѣна	Сѣ Холонѣ
	Елѣна	Стѣпана	
	Іанко	Милѣна	
	Стрѣтно	Дрлгосавѣ	
	Богонѣ	Мѣрко	
	Тодора	Нѣна	
	Михѣло	Ефрѣна ермонѣ	
	Остонѣ	Еремѣа	Сѣ Тамѣна
	Пѣна	Кѣмѣръ	
	Кѣна	Митрофѣ монѣ	Сѣ Дѣто сѣлѣре
	Кѣсела	Вѣуѣна	
	Мѣлоша	Мѣрѣна	
	Недѣна	Милѣна	
	Гѣрица	*Хрѣто	*Полѣна
	Рѣто іерѣй	*Іоанѣ	*Мѣленѣ 1728
	*Милѣна	*Б	
	*Дѣмѣна, іеромѣ	*Зѣна	*Стѣпана

С р ѣ б ѣ с к ѣ з е м л ѣ

Грѣ Темнѣарѣ	Нѣна	Бѣна	Грѣ Бѣткерѣи
	Іагліна	Продана	
	Обѣна	Іѣна	
	Павель	Етѣна	
	Рѣсавѣ	Геѣрга	
	Аврама	Цѣтка	
	Стѣфана	Никѣла	
	Радѣна	Жнѣна	
	Обѣна	Іѣсіфа	
	Милована	Васѣла	
	Сѣла	Вѣкѣна	
	Мѣхима	Никѣла	Стѣра Вѣ
	Богѣна	Стѣна Іаѣ	Кѣѣ
	Гѣна	Іѣдѣнѣе еѣна	Нѣна
	Аврама	Стѣфана	
	Кѣзѣ	Стѣна	
	Радѣна	Іѣнѣла іѣрѣ	
	Вѣнѣ	Павель	
	Стѣна	Геѣфана мѣѣ	
	Вѣѣмѣ	Нѣна Стѣна	
	Кѣзѣ	Стѣна	
	Пѣна	*Іѣла іѣрѣѣ	
	*Бѣѣ		
*Сѣѣ	*Дѣѣ		
Гѣѣѣѣ	*Зѣѣѣѣ		
	*Іѣѣ		

С р ѣ б ѣ с к а я з е м л я

Б ѣ л ы г р а д ѣ

	Бѡгдама	Стѣфана	
	Стѣнна	Гаврііла	
	Дѣла	Гіюрица	
	Іѡанна	Пѣтра	
	Миліиіа	Пѣма	
	Недѣла	Михаіла	
	Бѡгдама	Геѡр'га	
	Геѡр'гіе	Пѣти	
	Живіама	Сѣнду	
	Ѳомѣ	Рѣжицѣ	
	Лѣла	Геѡргіа вѣмѣ	
	Раднѣа	Стѣла	
	Стѣпама	Богосѣла	
	Никѡдима ермѡ	Акрѣмѣ	
Гра Смедерѣ	Стокиа	Іѡанна	
Пожареки	Костѣѣе	*Симѡнѣ моиѣ	
	Мѣрѣа	Андрѡникоѣ	
	Ѳвріда	*Рама	Зиѣнѡ
Сѣ Пѣриниѣ	Мѣта	*Никѡла іерѣи	
Сѣ Мѣрица	Станѡм	*Хрѣстофѡ моиѣ	
	*Іріма монаха	*Ѳеѡрѣ	Сѣѣѡ

Ἰὴ ρὸδ Ρόσσία

Γῤῥά Τρῦνῶ

Μὲ Πευῆςῃ	Ἱεροκίμῃ	Σάκυο	Σελὸ Γάβρῶ
	Ἰωλσάφῃ ἀρχιμῆδρῃ	Στάνιῶ ἐρεν	
Πρίκσλῃ	Δυμιτρίμῃ καὶ νόκοκῃ	Κέλλ	
	Τατίμῃ	Μάρκο ἐρεν	Λοκίμῃ δρῃ
ᾠ Ἰλῃ	Ἀλέξῃ	Ραίκο ἐρεν	
	Βασίλῃ	Νεφίτῃ ἡεῤῥῶ	Ζογρίφῃ
	Ἰῶνῃ καὶ μονῃ	Στάνα	
	Γερ' μμῆνῃ	Στόμῃ	
Πρίλῃ	Ἰωάνῃ Προῖνῃ	Ὀγιάνῃ Χρῖστο	Πρίλῃ
	Στομῃ Ὀγιάνῃ	Καρφῖλῃ	εἰς ὕῃ
	Στανὸν Στανάτῃ	Τόρινῃ Τόδωρῃ	
	Γεωργίῃ Δάβωτῃ	Ἰωάνῃ ἱερέν	
	Σιμόνῃ Βλῆυστῃ	Στανὸς Γροῦῆνο	
	Ἰῶ Μίτρετῃ	Πέτκῃ	*Τρομῃ
	Βογίμῃ Πέτκῃ	Νεδέλλο ἐρεν	
	Στοῖνυστῃ Στανὸν	*Πέτκῃ	*Κελῶ
	Κελίμῃ Ὀγιάνῃ	*Μάρτῃ	
	Βόγδαμῃ Βλῆμῃ	*Στανῶ χαῖρε	
	Πέτκῃ Νικόλῃ	*Μάρτῃ	
	Δυμῖνῃ Ζαχάρῃ ἐρμῶ	*Ἐκτερίμῃ	
	Μανονῃ Ἰσαῖῃ ἐρμῶ	*Γλίκερίε	
	Ἰλῃ Ἀέκο	*Ἐκτερίμῃ	
		*Λυκίμῃ	
		*Νικόλῃ	

■

|

•

•

•

•

•

•

•

•

•

|

Показалець.

(Съкращения: арх. — архиепископъ, б. — български, вл. — владика, гл. — гледай, еп. — епископъ, сл. — слѣдъващи, ц. — царь, царица).

Абдулъ-Рахманъ 240.
Азимиръ (Апсимиръ) 180.
Александъръ ц. б. 170, 183.
Алтимиръ 227.
Алусиянъ 168.
Ана ц. б. 146.
Анастаси 145, 159.
Анбелаки 280.
Ангелари 61.
Андрее еп. 27 сл.
Андроникъ Кавтакузинъ 280.
Антимъ вл. 216.
Арменски буквени цифри 39, 40.
Ариаути 168.
Аронъ ц. Самуиловъ братъ 88, 166.
Арсени арх. охридски 37.
Арсени еп. 187.
Арсени Черноевичъ 287.
Артеми вл. 216.
Архиерейски поменникъ въ Охридъ 216.
Асанъ-паша 240.
Асанъ ц., гл. Асѣнъ.
Асѣнъ I, 105, 113, 131, 132, 166, 168.
Асѣнъ II, 32, 33, 34, 135, 136, 161, 253.
Асѣнъ ц. Александровъ синъ 170.
Ахиль островъ 50, 220, 221.

Баглатъ 206.
Байрамъ-паша 260.
Балдунъ 169.
Банско 208, 266, 271, 290.
Баня гл. Кюстендилъ.
Бачка 271, 296.
Баязидъ 171.
Бдинъ гл. Вдинъ.
Беръ 166, 220, 294.
Бечкерекъ 299.
Битоля 87, 220, 228, 224, 286.
Блазими ц. б. 159.
Блатчинца 152, 156.
Блато 152, 157.
Бобовци 152, 156.

Богданъ войвода 185, 186.
Болгъ ц. б. 159.
Борилъ 250.
Борисъ кн. б. 62, 80, 81, 163.
Борисъ ц. Петровъ синъ 147, 148, 165, 169.
Бохуно 223.
Браниславъ 36.
Брандибури 159.
Бремъ ц. б. 159.
Бруса 60, 138.
Бръзко 239.
Бръстъ 270, 279.
Будиянъ 301.
Бунешъ 247.
Бутай п. б. 160.
Бутелъ 37, 38.
Българи въ Касандра 18; при Йериско 23; въ Панония 61; изобщо 8, 9, 110, 145, 146, 178 сл., 209, 211, 216, 242, 251.
Българска земля и езикъ 53, 62, 161, 256, 265, 270, 271, 274, 275, 279, 284, 286, 290, 291.
Бѣлградъ 271, 293, 300, 301.
Бѣлца 152, 156, 271, 288, 291.
Бѣло езеро (Охридско) 52, 57.
Бѣляковецъ 208.

Валамъ арх. охридски 216.
Валентъ 159.
Варадина 288, 296.
Варвара 229, 283,
Вардаровци 7.
Варна 166.
Варошъ 27, 224.
Васили Македонецъ 147.
Васили патр. б. 113, 133, 136.
Велбуждъ (Кюстендилъ) 153, 157, 158.
Велесъ 216, 227 сл., 271, 284, 286, 301.
Вели-бегъ 240.
Видинъ 136, 137, 145, 148, 169, 170, 171, 207, 220, 275, 293.

Викенти вл. 272.
 Виршино бърдо 37.
 Високъ 198, 199, 271, 279, 280, 292.
 Виталианъ ц. б. 160.
 Владимиръ кралъ 166, 167.
 Владиславъ кралъ сръбски 169, 258.
 Владиславъ ц. б. 167.
 Влахия 166, 170, 185.
 Влъкъ князь 138.
 Воденъ 226, 227.
 Войнегъ 253.
 Волга 159, 160.
 Вроста 233.
 Вратница 239.
 Враца 198, 200, 273, 276, 294.
 Връбница 270, 277, 295.
 Вугри гл. маджаре.
 Вукичъ ц. б. 160.
 Въдрица 271, 281.
 Вълкашинъ 171, 222, 224, 233.
 Върбани 271, 290.
 Вѣпа 88 сл.

Габрово 270, 274, 303.
 Гаврилъ 166.
 Гвоздово 284.
 Гевгели 158.
 Георги арх. охридски 193.
 Георги Зографъ 17.
 Герасимъ вл. 216, 226.
 Генади вл. 226.
 Гербъ молдовлахийски 185.
 Германъ 24, 219 сл.
 Гимери 159.
 Гиритъ гл. Критъ.
 Главница 62, 220.
 Глаголица 20, 21 сл., 87 сл., 182, 183, 217.
 Глигоровци 88.
 Гомендже 271, 289, 299.
 Гораздъ 61.
 Горни Пологъ 239.
 Градешница 223.
 Градъ (островъ) 221
 Грачаница 192, 234.
 Григори арх. охридски 211, 214; еп.
 дѣволски 212, 218; еп. прѣславски
 191; митрополитъ софийски 191; —
 Сивантъ 184.
 Гропа жуланъ 213, 214.
 Гръляни 271.
 Грънчица 271, 285.
 Гръцка земя 280, 283.
 Гърци 166.
 Гургево 275.

Давидъ вл. 216; ц. б. 165.
 Далмация 141, 288.
 Данилъ вл. 216.
 Дебъръ 185, 271, 290, 301.
 Девина (Девна) 206.

Девичъ 189.
 Делианъ 167.
 Десимиръ 202.
 Дечани 254
 Желединъ-Бегъ 240.
 Диониси вл. 216; вл. щипски 235; —
 патр. 272.
 Добре ц. б. 112.
 Добрево 245.
 Довезенци 256.
 Дойранъ 262 сл.
 Долни, Пологъ 237, 238, 239.
 Долна земя 145.
 Долна Прѣсла 271, 286.
 Драгалевци 270, 277, 295.
 Драгичъ ц. б. 160.
 Драговици 6.
 Драговищица 152, 157.
 Драчево 152, 157.
 Драчъ 145, 148.
 Дристръ комитъ 8, 9.
 Дръстъ гл. Силистра.
 Дръстръ гл. Силистра.
 Дръстрѣне 152.
 Дръново 196.
 Дрънъ 270, 295.
 Дупница 193.
 Дѣволъ 54, 212.
 Дѣдино 285.
 Дѣянъ 249.
 Дѣячево 152, 157.

Евстими патр. търновски 31 сл., 116
 сл., 136, 140, 184.
 Егрн-дере-Паланка гл. Крива-Паланка.
 Елада 141.
 Елбасанъ 167.
 Елена ц. б. 136.
 Елена село 270, 274.
 Елошникъ 239.
 Енидже-Вардаръ (Пазаръ) 227, 271, 284.
 Ени-сехиръ 166.
 Епископски поменникъ въ Охридъ 216;
 въ Трескавецъ 226.
 Ерисо гл. Йерисо.
 Ерма 271.
 Етолия 141.
 Етрополе 196, 275.
 Ефимия Углевовица 138.
 Ефремъ вл. щипски и кюстендилски
 229, 254.

Меленъ 270, 277.
 Желѣзница 294.
 Желѣва 270, 295.
 Жития на български светци 41 сл.,
 51 сл., 59, 110 сл., 143 сл., 141 сл.
 Житомирскъ 152, 157.
 Житута 152, 157.
 Жича 215.

Загора 170.
 Загорие 105, 250, 270, 274, 275, 276.
 Загорци гл. бѣгаре.
 Заумъ 218.
 Захари вл. костендѣиски 244.
 Землетресение 209.
 Златаре 271, 285.
 Злетово 247, 250.
 Знеполе 271, 277, 278, 300, 301.
 Зографъ гл. манастиръ Зографски.
 Зосимъ арх. охридски 229; вл. 216.
 Зурта 160.

Ибѣанъ 271, 301.
 Иберия 280.
 Иваница 30 сл.
 Иванъ Селински 30 сл., 33; — (Зографски) 31.
 Игнати вл. 216.
 Иерусалимъ 280.
 Иерисо 283.
 Изворъ при Силероуансо 283.
 Илирикъ ц. 159.
 Иоакимъ патр. търновски 253.
 Иоанни вл. 226.
 Иоанъ Владимиръ (вм. Владиславъ) ц. б. 167.
 Иоанъ Калиманъ ц. б. 168.
 Иоанъ патр. търновски 168.
 Иоанъ ц. Александровъ синъ 170.
 Ипекъ 192, 257, 293.
 Ираклия (Бятола) 220.
 Исбулъ кавханъ 3.

* алияникъ вл. прѣспански 218 и др.
 Калоянъ 141, 142, 149.
 Къра-дере 271, 291.
 Кардамъ 2, 145, 162.
 Караферия гл. Беръ.
 Каремъ 272, 273, 280, 282 и др.
 Карлово 200.
 Карловци 272, 289.
 Касандра 280.
 Катаро 166.
 Кефалия гл. Главиница.
 Кефалония гл. Главиница.
 Кимери 159.
 Кипровци 270, 276.
 Кирилъ вл. скопски 237.
 Кирилъ философъ 43, 76 сл., 163.
 Кичево (Кичава) 271, 287.
 Клена 228.
 Книшава 127.
 Ковачевци 244.
 Коласия (Костендѣлъ) 254.
 Комлоушъ 271, 295.
 Конакъ 190.
 Коноплиати 223.
 Константинъ Брадати 145.
 Константинъ еп. 56, 70 сл.; ц. б. 169.

Копривщица 47.
 Корморанъ 271.
 Корубляно 270, 295.
 Косара 163.
 Косма вл. 216.
 Косоврасти долно 271, 290.
 Костенецъ маданъ 270.
 Костинъ-бродъ 152, 156.
 Костуръ 271, 283, 293.
 Коцелъ Блатенски 80, 81.
 Кочане 255.
 Кратово 186, 187, 189, 235, 244 сл., 254, 258.
 Кракопечи 281.
 Крива-Паланка 249, 257, 259 сл.
 Крива-ръка 271, 290.
 Кривена 270, 295.
 Криволакъ 271, 235.
 Критъ 229.
 Кричимъ 271, 291.
 Крумъ 145, 146, 162, 163.
 Кръстецъ 133.
 Ксенофъ 272, 273.
 Кукушъ 271, 295.
 Кумане 145.
 Кудовласи 166.
 Кучевица 235.
 Кюстендѣлъ гл. и Велбуждъ 187, 244, 254, 255.

Лаганъ ц. б. 169.
 Лазаръ князь 138, 238.
 Лариса.
 Легенъ градъ 237.
 Лимпосъ 283.
 Ловечъ 47, 204, 270, 275.
 Локорско 270.
 Луково 245.
 Лъвъ Арменецъ 146.
 Лъвъ Иконоборецъ 145.
 Лъвъ синъ Константиновъ 145.
 Лъвъ Прѣмладри 32 сл., 147.
 Лѣсново 244 сл.
 Лѣшекъ, Лѣшокъ 235 сл.
 Любноно 223.

Магарево 271, 290.
 Маджаре 147.
 Макари арх. охридски 212; арх. сръб. 188; еп. кратовски 235; игуменъ зографски 10 сл.
 Македония 135, 141, 211 сл., 250.
 Македонияне 159.
 Мали-градъ 221 сл.
 Мали-Прѣславъ 148.
 Малико-Търново 270.
 Маловица 271, 286.
 Манаси лѣтописецъ 144.
 Мария ц. Александрова дъщеря 170.
 Маркови кули 27.

Марко еп. 54; еп. прѣславски 136.
 Марко Кралевичъ 171, 213, 224.
 Масларево 283.
 Матей вл. морозовизски 253; вл. прѣспански 223.
 Мелети вл. 216.
 Мелинкъ 280, 283, 298.
 Месемврия 162, 253.
 Методи иконописецъ 164.
 Мехмедъ-ага 240.
 Мизи (българе) 211.
 Мизия 60, 145, 160, 242, 265.
 Мирчо ц. б. 169; войвода 171, 188.
 Митрополия 270, 275.
 Михаилъ ц. б. (им. Симеонъ) 62.
 Михаилъ Видински 170.
 Млакъе 247.
 Млѣщица 270, 300.
 Мойсей Самуиловъ братъ 33; ц. б. 161.
 Молдо-Влахия 185, 302.
 Монастири: Бигоръ 271, 286; Бошава 271, 287; Буковецъ 271, 287; Варошки 27; Вълковски 237; Градище 271, 287; Дѣтрзѣй 271, 287; Дивотино 270, 277; Дихово 271, 287; Драгалевски 270, 295; Дръновски 270, 274; Желѣзнички 270, 295; Заумъ 218; Зографъ 10 сл., 30 сл., 52, 60, 64, 77 сл., 82 сл., 111, 135, 141, 159, 173, 174, 175 сл., 182—210, 268 сл.; Иванички 30; Касинедъ 270, 276; Кованецъ 271, 286; Кремиковски 270, 277; Крънинно 271, 287; Лѣсковски 244 сл., 271, 282; Лѣшечки 235 сл.; Мрацки гл. Орѣховски 149 сл.; Орле 228, 271, 286; Орѣховски 149 сл.; Полошки 271, 287; Прѣчиста 240; Продромъ 271, 280, 287; Рилски 197, 270; Св. Архангелъ 271, 277; Св. Врачи 271, 291; Св. Георги на Вирпинно-бърдо 37; Св. Димитъръ Велешки 227; Св. Димитъръ Скопски (Марковъ монастырь) 233; Св. Иванъ Вѣтерски 229; Св. Илия 271, 286; Св. Теодоръ при Трълизъ 271, 290; Св. Троица при Етрополе 196, 275; Св. Якимъ Осоговски 261 сл.; Селиска 30 сл.; Сливнишки 223; Стрежево 271, 287; Трескавецъ 225 сл., 287; Хиландаръ 33, 45, 47, 249, 271, 273; Чирѣпшъ 194, 270, 276; Чичевски (Св. Архангелъ) 228; Янковски 224, 271.
 Моравия 53, 61.
 Морозовизъ 253.
 Мракъ 149 сл.
 Мурадъ 170, 171.
 Муртагъ (Муртагонъ) 146, 163, 164.
 Мъгленъ 142.

Манаулу (Неаполъ?) 167.
 Наръшъ 8.
 Неада 141.
 Небръдско 271, 288.
 Неврокопъ 271, 290.
 Неготинъ 205.
 Неофитъ вл. 216, 226.
 Несебъръ гл. Месемврия.
 Никифоръ вл. 216.
 Никифора Генника 145.
 Никаноръ вл. 234.
 Никола князь кратовски 248.
 Никола Самуиловъ баща 24 сл.
 Нишъ 235, 289, 292, 299, 301.
 Новаке 234.
 Новакъ кесаръ 222.
 Ново-бърдо 234.
 Ново-село до Ципъ 271, 286, 288.
 Ноти 39, 40.

Обратъ ц. б. 160.
 Овче-поле 153, 158.
 Одрин 239.
 Одринъ 146, 147, 162, 163.
 Оливеръ 245 сл., 261.
 Орнзаре 257, 285.
 Орле 228.
 Орѣховица 270, 289.
 Орѣховъ 149 сл.
 Орѣшковецъ 154.
 Осогово 254, 261.
 Остоя Раяковичъ 213.
 Отулиница 239.
 Охридска арх. власти 34, 37.
 Охридъ 62, 145, 148, 160, 161, 167, 171, 211 сл., 251.
 Ошане 29).

Павнуги сл. 216.
 Паганъ 2 сл.
 Пазарджикъ 47, 271, 289, 291.
 Пазаръ (Елндже-Вардаръ) 227.
 Памси б. историкъ 175 сл.; арх. сръбски 230.
 Палакария 270, 290.
 Панония 58, 61.
 Партени вл. 216; вл. прѣспански 219, 221.
 Пахоми вл. 216.
 Пейчиновичъ Кирилъ 236 сл., 263.
 Пелагония 271, 281, 284, 285.
 Пеми словаци 159.
 Перивоъ 152, 156.
 Перникъ 270, 295, 300.
 Перущица 271, 291.
 Пешагония гл. Пелагония.
 Пещера 154 сл., 271, 289, 291.
 Петъръ Асѣновъ братъ 163, 168.
 Петъръ влашки войвода 186, 187, 188.

Петъръ ц. б. 82 сл., 111, 126 сл., 147, 165.
 Пиротъ 281, 279, 292.
 Пископия 185.
 Плисковъ 6, 148.
 Пловдивъ 271, 289, 291.
 Пожаревецъ 300.
 Пожарско 271, 289.
 Пологъ 237, 238, 239.
 Полянинъ 271.
 Поноръ 295.
 Пресиямъ 2.
 Призрѣнъ 242.
 Пригънъ 27, 29, 171, 143, 194, 224 сл.,
 284, 289, 303.
 Присой 270, 274.
 Простѣъ 251.
 Прохоръ арх. охридски 218, 214; вл.
 216.
 Прѣселение 53, 54, 58, 116.
 Прѣславъ 6, 71, 186, 148, 191.
 Прѣсна 24, 50, 218, 219 сл., 271.
 Пустецъ 228.
 Рагуза 166.
 Радовичъ 271, 284.
 Радомиръ ц. б. 166.
 Разлогъ 286, 271, 290, 291.
 Райково 271, 291.
 Ракита 152, 156.
 Ратае 238.
 Рибникъ 187.
 Ризотей(?) вл. 216.
 Рила 126, 268; маданъ 270, 290.
 Рипсимия ц. Самуилова майка 24 сл.
 Рокларци 255.
 Романъ ц. Петровъ синъ 147, 148.
 Росоманъ 271, 285.
 Ростиславъ Моравски 80, 81.
 Рохотинъ 223.
 Рувинъ еп. щипски 229.
 Русия 303.
 Руси 147.
 Руско-българско племенно единство 5 сл.
 Русчукъ 205, 207, 275, 302.
 Ръждавица 152, 157.

Оавинъ ц. б. 162.
 Самоковъ 178, 270, 290.
 Самуилъ 24 сл., 33, 148, 165, 166.
 Сараево 302.
 Сардиня гл. София.
 Св. Гора 30 сл., 75 сл., 182 сл., 272
 сл. и др.
 Св. Вратъ село 87.
 Св. Иванъ Рилски 44, 105 сл., 110 сл.,
 114 сл., 116 сл.
 Св. Иларионъ Мъгленски 141 сл. 116 сл.
 Св. Кирилъ 61, 76 сл.
 Св. Климентъ Охридски 52, 59 сл., 64, 214.
 Св. Методи 53, 61, 80, 81.

Св. Михаилъ и Гаврилъ 64 сл.
 Св. Паумъ Охридски 51 сл., 61, 217 сл.
 Св. Петка 43, 134 сл.
 Св. Сава 169, 249 сл.
 Св. царъ Петъръ 82 сл.
 Св. Якимъ Сарандапорски (Осоговски)
 44, 45, 261.
 Светославъ ц. б. 170; руски князь 148.
 Светци българе 171—172.
 Свиница 232.
 Свищовъ 270, 274.
 Селасфоръ (Дѣволъ) 212, 220.
 Селевки ц. б. 165.
 Селеушъ 271, 297.
 Селимъ султанъ 489.
 Серменинъ 271, 281.
 Серфидже 283.
 Силистра 147, 148, 274.
 Симеонъ арх. охридски 215; сжннать
 по-рано митрополитъ рашки 214.
 Симеонъ вл. скопски 235.
 Симеонъ князь български 8, 9, 71; ц.
 б. 52, 147, 164.
 Синая 280.
 Скавица 152, 157.
 Скандинавия 159, 160.
 Скопело 280.
 Скопье 148, 220, 227, 230 сл., 241, 265,
 271, 288, 294.
 Скрино 111, 118, 152, 157.
 Слатина 239.
 Сливница 223.
 Служби на б. светци 38, 39, 41 сл.
 Словѣне племе 6, 54, 72; пишеть съ
 гръцки букви 18, 22.
 Словѣнски селища на югъ 18, 22.
 Смедерево 271, 300.
 Смолѣне племе и областъ 1, 4, 5, 6.
 Солунъ 135, 166, 200, 227, 250, 251,
 275, 280, 289.
 София 47, 105, 111, 112 сл., 115, 118,
 126, 130, 131, 152, 165, 171, 191, 196,
 199, 201, 210, 220, 354, 270, 277,
 280, 294, 295.
 Сръбска земя 271, 296 сл.
 Сръдецъ гл. София.
 Сръдня Бачка гл. Бачка.
 Сръмъ 160, 163, 289, 296.
 Станимака 271, 298.
 Стара-Загора 47.
 Стара-Планина 200.
 Стари-Влахъ 229.
 Старо-село 239.
 Стефанъ войвода влашки 184, 185.
 Стефанъ деспотъ 138.
 Стефанъ Душанъ 245, 246.
 Стефанъ Урошъ Дечански 153.
 Стефанъ Урошъ Милутинъ 225.
 Стефанъ Урошъ Немки 212, 218, 225.
 Стѣпленъ 87.

Страдиширь жупанъ 227.

Страшимирь 170, 171.

Стрежево 191.

Струга 271, 290.

Струмица 254, 271, 284.

Стръменикъ 198.

Стръзо 250 сл.

Суботинъ ц. б. 165.

Сушица (Карлово) 200.

Сърбия 135.

Съвери племе 6.

Сърава 37, 38.

Съръ 135, 208, 265.

Съчица 258.

Таганъ ц. б. 162.

Тайви букви 46, 196, 197, 198, 199, 204, 215, 230.

Теарде 236, 237, 238.

Телезвн ц. б. 162.

Телерикъ ц. б. 162.

Темишваръ 271, 293, 299.

Теодоровичъ Марко 266.

Теодоръ Куфаръ 141.

Теодоръ олгу тарханъ 8, 9.

Теодоси архимандритъ 263 сл.

Теоктистъ ц. б. 161.

Тербелъ ц. б. 160, 161.

Тертеръ ц. б. 170.

Тортеръ II 45 сл.

Тесалия 135, 166.

Тетевенъ 207, 270, 275.

Тетоно 234, 265.

Тиквешъ 254, 284.

Тяча 71.

Топлица 165.

Тракия 141, 146, 160, 250.

Трапезица 105, 113, 132, 196.

Трапезундъ 380.

Тревелъ гл. Тербелъ.

Требиня 301.

Трескавецъ 223, 225, 226.

Трибали 135, 141.

Тръвна 270, 274.

Търново 113, 132, 136, 140 сл., 160,

164, 166, 168, 169, 170, 196, 253,

270, 274, 303.

Търновъ село 261.

Угледъ 32, 34, 138.

Угрючлахия 302.

Филаретъ вл. щипски 229, 255.

Филипи 266.

Хавзи-паша 240.

Хайватово 271, 284.

Хилендаръ 33, 45, 46, 47, 144, 175 сл., 216, 237, 238, 240.

Хоматиянъ 59.

Хоросинъ 271, 298.

Храбъръ черноризецъ 75 сл.

Христофоръ вл. 216.

Хума 271, 281.

Хървати село 223.

Цамблакъ 136.

Цариградъ 160, 283.

Цимиски 148, 165.

Челопекъ 152, 157.

Челопечани 270, 295.

Червена-вода 302.

Черна-ръка село 275.

Черно-море 159.

Червинецъ 152, 157.

Чипровци 270.

Чичево 285.

Чокманово 271, 291.

Чума въ Зографъ 193.

Шики 283.

Шип(ев)о 239.

Шипманъ ц. б. 170, 184, 234.

Шиятица 283.

Щампи зографски 48.

Щипъ 229 сл., 245, 248, 255, 257, 258, 271.

Ягодина 271.

Якимъ хаджи 257 сл.

Яковъ вл. 226.

Янина 233.

Янковецъ 224.

Ятрополе гл. Етрополе.

